

249 165

1901 кн. II.

Т. XL.

ЗАПИСКИ
НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN
DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

X Jahrgang.

1901, II B.

B. XL.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка.

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під варядом К. Беднарського.

—+— Вийшло 1 (14). II. 1901. —+—

Рік X.

Р. 1901 кн. II.

Т. XL.

ЗАПИСКИ

НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

виходять у Львові що два місяці під редакцією

МИХАЙЛА ГРУШЕВСЬКОГО.

MITTHEILUNGEN

DER ŠEVČENKO-GESELLSCHAFT DER WISSENSCHAFTEN IN LEMBERG

REDIGIRT VON

MICHAEL HRUŠEVŠKYJ.

X Jahrgang.

1901, II B.

B. XL.

Накладом Наукового Товариства імени Шевченка

З друкарні Наукового Товариства імени Шевченка
під варядом К. Беднарського.

—♦♦♦ Вийшло 1 (14). II. 1901. ♦♦♦—

НБ ІНУС

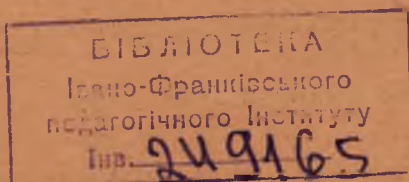
249165

Зміст XL тому.

1. Причинок до історії повстання Наливайка, подав Василь Доманицький . . . . . с. 1—6
2. 1848 рік і Львівська руська духовна семінарія, подав Юрій Кміт . . . . . с. 1—10
3. Знадобы для пізнання угорсько-руських говорів. Говори з наголосом недвижимим. Подав Іван Верхратський (Далі буде) . . . . . с. 1—113
4. Miscellanea: а) З минувшини м. Мостиск, подав Др. С. Полянський; б) Жєнщина — офіцер у австрійській армії, под. І. К—ий; в) Матвій Симонів (Номис), некрольоґічна згадка М. Грушевського . . . . . с. 1—9
5. Наукова Хроніка: Праці Н. Кондакова з історії староруської штуки, нап. М. Грушевський. . . . . с. 1—13
6. Бібліоґрафія (рецензії й справоздана, зміст на с. 40) . . . . . с. 1—41

Inhalt des XL Bandes.

1. Ein Beitrag zur Geschichte des Aufstandes Nalywajko's, mitgetheilt von Basilius Domanyćkyj . . . . . S. 1—6
2. Das Jahr 1848 und das griech.-kath. geistliche Seminar in Lemberg, mithgetheilt von Georg Kmit . . . . . S. 1—10
3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenische Dialecte in Ungarn. Dialecte mit unbeweglichem Accent, von Johann Verchratskyj (Fortsetzung folgt) . . . . . S. 1—113
4. Miscellanea. . . . . S. 1—9

5. Wissenschaftliche Chronik: Die Arbeiten N. Kondakov's
auf dem Gebiete der Geschichte altruthenischen Kunst,
von Michael Hruševskýj . . . . . S. 1—13
6. Bibliographie . . . . . S. 1—41

Inhalt voriger Bände siehe letzte Seite des Buches.

Причинок до історії повстання Наливайка.

Подав Василь Доманицький.

В останні часи початковій історії козаччини значно пощастило; мало не що року випливають по троху деякі історичні подробиці, що помагають мало-по-малу дійти до зрозуміння доси неясних та суперечних питань в сій сфері.

До таких питань, що починають розвіднювати ся, повинні ми залічити й питання про склад учасників в перших розрухах козаччини, становище матеріальне їх проводирів, відносини останніх до уряду та до інших верств Речі посполитої і т. и. В сій напрямі вельми цікаві нові дані зустрічаємо в статі проф. М. Грушевського „Материяли до історії козацьких рухів 1590-х рр.“¹⁾, де знаходимо не одну відповідь на деякі неясні доси питання. Між иньшим документи, що подає д. Грушевський в своїй статі (XII і XVI), свідчать, що між козаками і деякими визначними репрезентантами українського шляхоцтва істнували зносини, хоч не цілком доказані судово; так про Лободу нпр. казали, що він позичив гроші і полишив різне майно у київського військового Семена Бутовича; на київського судіча Матвія Немирича була претенсія, що ніби то він переховав майно якогось козака Андрія і взагалі брав участь у козацьких рухах, і т. и.

Отже на доказ істнування таких зносин козаків з шляхоцтвом подаємо новий документ, узятий нами з „Liber inscriptionum grodu Samieńskiego за рр. 1596—1598, л. 25“²⁾.

¹⁾ Записки Наук. Тов. ім. Шевченка, т. XXXI—XXXII.

²⁾ Тепер у київському Центральному архіві під числом 3616. За вказання сього документу приношу щирю подяку молодому історикови д. Пулавському.

Документ сей припадає на осінь 1594 року, коли Наливайко і Лобода в кількома тисячами козаків (коло 6.000) покинули Язловецького і підняли на свою одвічальність похід на турецькі міста — Кілію і Тегинь. Похід сей з початку щасливий, мав дуже невеселий фінал: коли козаки вертались до дому, молдавський господар Арон з 7.000 Волохів та Турків напав на них, до півтора тисячі перебив і відібрав назад усю козацьку здобич. Козаки під проводом Наливайка з'явилися після сього під Браславом. Се було коло половини вересня 1594 р., бо 6 го вересня, коли почались у Браславі судові „рочки“, їх ще тут не було. В вересні козаки чинили розправу з браславською шляхтою, а уже в жовтні з Лободою та Наливайком в числі до 12.000 (коли повірити Бельському) виступили в Молдавію, спалили і пограбували Цецору та Яси, узяли велику здобич, і після того, не хапаючись (бо спочивали на Поділю), повернулись на Україну. Тут до них прилучилась сила „хлопства“, яке чинило напади на маєтності приватних осіб і вельми грабувало їх (Гайденштайн, II, 327 та інші). Мабуть десь коло сього часу Наливайко надумав порухатись з гусятинським дідичем Мартином Калиновским, що його батькови без усякої причини „zebra pokolata“ так, що той від сього і вмер (Broel - Platten Zbiór pamiętn. do dziejów polsk. II, 215), і взагалі багато чинив неприємностей родині Наливайків, ради чого остання мусіла перебраться до Острога.

Поданий низше документ свідчить по часті про відносини Наливайка до згаданого М. Калиновского, але ще більш — до другого — пана Тарановского¹). З сим останнім Наливайко навязав досить тісні відносини. У них були спільні інтереси; вони роблять оден одному різні послуги, листують ся між собою. Бачимо, що Тарановский разом з листами посилає Наливайкови червоний „czermak pułskarlalny“, підбитий блакитним оксамитом, 10 повних барилек рушничного пороху, пів барилки горілки, трохи зеленого ліонського („luńskiego“) сукна і 8 штук олова.

Післанця, козака, на імя Фелікса („pomocznika Semiona Nalewajka“), піймали з усіма сими речами слуги Калиновского

¹) Як вказує титул „галицького підчашого“ — се Андрій Тарановский — відомий дипломат того часу; він не раз виконував посольські обов'язки їздив до данського та шведського короля, їздив в Ачязацию, кілька раз в Порту; в 1573 р. був і в Москві (Heidenstein, I, 163—164; Paprocki 330; Niesiecki, IV, 303; Orzelski, II, 98—106); Niesiecki IX, 6.

і привели до замку в Камінець до старости Яна Потоцкого. Колиж прибув на судову сесию Калиновский, то на підставі доказів його слуг і за намаганням усіх присутних, що хотіли сього козака четвертовати, бо бачили його в Гусятині в склепі, — Потоцкий всадив його до в'язниці і після дозволу і згоди усіх присутних на рочках відкрив листи, що були знайдені при козакови. Оден лист був від пана Тарановского до якогось пана Слотвіньского, де він свого слугу іменує козаком, а другий лист (при згаданих вище речах) від тогож таки Тарановского та його управителя до Наливайка.

Коли почали козака випитувати, він признав ся, що їздив від Тарановского до Наливайка і привіз йому від Наливайка дві бранки, дві „tkanku“ і дві коштовні кошульки. Коли опісля при виборі депутатів пан Тарановский давав пояснення в сій справі, то оповідав, що справді Наливайко прислав йому дві бранки та інші річі, але він у сьому — чоловік сторонній; показував навіть лист від Наливайка до нього, в якому той писав: „посилаю вашій мосци „lamane za dobre“, але йому тих річий, окрім вище згаданих, не віддано, а й ті він вернув назад Наливайкови, бо се було чуже добро. При тім слуги Калиновского ствердили, що козака сього вони бачили в Браславі з Наливайком, та й козак сьому не заперечував. Тому що Тарановский поручивсь за останнього, що він не втече з в'язниці, — йому дали волю ходити свобідно по замку, але він таки утік.

Потім Яків Претвіч, каштелян каменецький, в сій справі посвідчив таке: він чув на сеймику депутатів, коли була скарга від пана Калиновского на пана Тарановского, що Наливайко, зруйнувавши замок пана Калиновского, зараз же таки звідси відіслав через слугу пана Тарановского чимало річий до сього останнього. А коли в сій справі Тарановский давав пояснення, то признав ся сам, що Наливайко прислав йому бранок, дорожчих кошулбок та інших річий чимало, але він того не брав, — то все було у його управителя, і їх відіслано потім назад. Він сам показував лист Наливайка, в якому сей просив, аби вдячно відібрав від нього ті „упоминки“, що йому засилає, та щоб не мав на нього зла за те, що посилає йому „zlamane za dobre“.

Подібно показав і Микола Ланцкоронський, підкоморий каменецький, що на елекцій депутат в Каменцю в вересні 1595 р. був при тім, коли Тарановский показував в колі лист Наливайка, який

Йому в тім листі за якісь послуги (chęci) дякував і посилав річи „łamane za dobre“. Сі річи, між иньшим дві бранки, Тарановському привезено в його неприсутности і віддано з листом його управителеви, а він, Тарановський, відіслав їх Налигайкови назад, а сам подав скаргу на пана Калиновского за те, що піймав його слугу і з порохом віддав до Каменецького іроду. Про се ширша справа мала бути в іроді Каменецькому, але сих книг у київському архіві нема.

Testimonia ex parte Kalinowski contra Taranowski.

Generosus Ioannes Potocki de Potok, terrarum Podoliae generalis capitaneus camenecensis et lattyczowiensis, exercituumque regni campestris notarius, existens officiose a generoso Martino Kalinowski in Usziathin herede requisitus, ut coram iudicio presenti terrestri Camenecensi et actis eiusdem relationem ex debito officii sui capitanealis faceret, quomodo ad officium suum castrensem capitanealem camenecensem quidam Felix per famulos ejusdem generosi Martini Kalinowski cum rebus certis, to iest z listamy pewnymy y rzeczamy przy nym będączimy, yako z czermakiem czerwonym pulskarlatnim, atlasem blekitnim podbity, dziesiączią beczulek pełnich prochu rusnicznego, polowicze beczulki yedni gorzalki, poczwarta lokezia sukna luńskiego zielonego y osm sztuk ołowiu — poimanego, iako pomocznika Semiona Nalewaika kozaka, traditus erat, — qui quidem generosus Ioannes Potocky, capitaneus camenecensis taliter ea gesta esse coram iudicio et actis presentibus terrestribus Camenecensibus personaliter comparens recognovit:

Iz słodzi pana Kalinowskiego, poimawszy iakiegosz kozaka, który s prochamy, ołowem y ynszym rzeczamy od pana Taranowskiego yechal do Nalewaika, przywiedli go na zamek do urzędu yego y z tymy rzeczamy wszistkimy, ktorego nie chciał on pierwy przyiącz, acz by sam pan Kalinowski byl przy tym. Potym sam pan Kalinowski przyiachal z nim na roky sządowe; tam, za radą ich msc. wszistkich, którzy na ten czas byly, y za instigacją slug pana Kalinowskiego, którzy chcieli tego kozaka cwiartowacz, ysz go w Usiathinie w sklepu wydzely, — przyiął onego do więzienia y te lysty, ktore sie nalazly przy nym, otworzilem za pozwolieniem y zgodą wszistkich na rokach będączych. Ieden list byl od pana Taranowskiego do Slotwinskiego, w którym lyście tego slugę kozakiem mianuje, drugi lyst od tegosz pana Taranowskiego y od urzędnika yego do Nalewaika, przy tych rzeczach. O czo gdy byl ten kozak requirowany, przyznal sie, yz on od

pana do Nalewaika yezdial y przywiozl panu od niego branki dwie, tkanki dwie y dwie kosulcze perlowe. Potym, gdi na electiei pan Taranowski dawal sprawe o sobie, powiedzial, yz mu branki Naliewaiko przyslal y insze rzeczy, alie sie on tego nie chciał tknąć; pokazal tez y lyst od Naliewaika, w którym pyszal: posylam wasz. mosecz. lamane za dobre, ale mu tego nie oddano okrom tych rzeczy wyszszei mianowanich, ktore zasie potym odeslac byl Naliewaikowy mial pan Taranowski, czo sam twierdzial, wydziać to bycz rzeczy czudze. To tesz słodzi pana Kalinowskiego zeznali, yz tego kozaka w Bracławiu przy Naliewaiku wydzely, do tego sie y ten kozak przyznal. Do tegosz tez pan Taranowski ręczel urzędowy, ysz ten kozak nie mial ucziąc z więzienia (zacziem wolno po zamku chodzial, a w tym ucziekl) y obiecując, by tesz dobrze ucziekl, — stawycz go zawzdi do sprawy.

Item magnificus Iacobus Pretwicz de Gawrony, castellanus camenecensis et capitaneus trembowliensis etc. coram iudicio et actis presentibus terrestribus camenecensibus personaliter comparens ad eiusdem generosi Martini Kalinowski officiosam requisitionem in causa praefata, eam relationem fecit recognovitque: zem sliszal na seymiku deputackim, kiedy byla skarga od i. m. pana Kalinowskiego na pana Taranowskiego s strony tego, iz kiedy Naliewaiko, złupysz zamek pana Kalinowskiego, tedi tamze zarasz przy tym bytunku, kiedy tesz byl sluga pana Taranowskiego, ztamąd przyniosl niemalo rzeczy do pana Taranowskiego od Naliewaika poslanich. Potym, kiedy czyniał na to obmowę pan Taranowski, prziznal sie sam do tego, ze mu Naliewaiko poslal branek, kossulek perlowych y ynszych rzeczy niemale, „alim ia tego nie bral, — iest to przy urzędniku moim“. Do tego ukazal lyst, kedi tesz Naliewaiko pysal do niego, prossąc, aby wdzięcznie od niego to przyiął te upominki, czo mu possela, do tego, zeby nie mial za zle, ze mu possela złamane za cale — tego nie wiem, czo yedno to, czom sliszal, zeznawam.

Post hoc generosus Nicolaus Lanczkoronski de Brzezic, succamerarius camenecensis, coram eodem iudicio et actis terrestribus camenecensibus personaliter comparens, in causa hac eam relationem fecit: na elekciei deputata w Camieneczu, ktora się odprawowala feria secunda post Natiwitate Mariae in anno Domini millesimo quingentesimo nonagesimo quinto, bylym przy tym, gdy i. m. pan Taranowski, podezassy haliczki, ukazowal list od Naliewaika w kolie, który mu tam za iakiesz chęci ten go Naliewaiko dziękuje, dokładając tego rzecz „rzczi lamane za dobre posselam“, — jakosz się do tego znal pan Taranowski, ze tam yakiesz branki dwie y insze rzeczy poslal byl Na-

lewaiko do niego, ktore w niebytnosczy yego kozak albo sluga oddal urzednikowy pana Taranowskiego y z lystem tym, ktore zasie rzeczy pan Taranowskj powiadal, isz ye odeslal Naliewaikowy nazad, a sam sie tesz uskarzal na i. m. pana Kalinowskiego, ze mu sluge poimal y do grodu kamienieczkiego oddal, y s prochi, o czym szersa sprawa iest w grodzie kamienieckim.

Quae praemissa omnia taliter gesta esse iudicio presenti retullerunt per suam personalem recognitionem.

Київський Центральний Архив, книга ч. 3616 — Liber inscriptionum Гроду Камінецького, 1596, 1597, 1598 pp., л. 25—27.

1848 рік і Львівська руська духовна семінарія.

Подав

Ю р и й К м і т.

Шукаючи звісток до житєписи Миколи Устияновича між актами львівської руської дух. семінарії стрінув я при тій нагоді кореспонденцію ректората і митрополичої консисторії в справі подій 1848 р., котрих відгомон протиснув ся й між семінарські мури. Правда, кореспонденція має не багато інтересних даних, бо як урядовий комунікат вдоволяєть ся загальниками, понайбільше стереотиповими змальованями провин і остраху. Але все таки є тут деякі риси, що причиняють ся до пізнання тодішньої академічної руської молодіжи і иньших сучасним чинників, як також до пізнання того, як доторкнув ся рух 1848 р. мурів дух. семінарії.

По наказу „високої краювої превидії“ духовні власти пильно наглядали питомців від 1846 р., аби не входили в ніякі зносини „з підозреними людьми“; приказано робити „пошукування“ — „часті і ненадійні ревізії книжок“. До губернії йшли доноси, що в семінарії є „ворохобні елементи“, що питомці читають „заказані книжки“. „Dem hohen Landes-Präsidium ist angezeigt worden, dass die Zöglinge des hiesigen gr. k. Seminariums sich mit dem Lesen verbotthener Bücher befassen“. Приказано отже „die eindringlichsten Nachforschungen vorzunehmen... alle Zöglinge sorgfältigst zu überwachen“ і звістити про все консисторию (Nr. 30). Вже в тому році були між нимцями ріжні наради і сходини. „Alumnus Cerkiewicz arrogans, protervus, subordinationis impatiens et perversae indolis

pertinet ad illos, qui motores tumultus 6 et 7 martii 1846 in seminario fuerunt“ (Nr. 366).

З актів видно, що 1848 р. семінаристи поділили ся на дві частини: одні симпатизували з польськими революціонерами, — сі були „ворожо успоблені проти руської нації і правительства“; руська нація отже і правительство зведені тут до спільного знаменника. Інші знову „учили ся пильно“ і сповнювали належно свої „officia“, та домагали ся, аби усунено „ругештерів“. Революційні симпатії перших були дуже примітивної вдачі, а иноді й дуже низької. Ціла їх суть обмежувала ся головно на конфедератці, білих кокардах, огляданю вправ івардистів, „шопках“ і „геретах“ в самій семінарії, та пізнім приході з міста до семінарії. Клявзура зломана, тим то „шкарт був у роботі“, себ то був можливий вихід без дозволу і проходжуване по різних закамарках до пізньої години ночі. До революційних проводирів підходить найвлучніше сучасний семінарський технічний термін „шлетер“, значить — чоловік без висших змагань, звичайно безхарактерний, але за те здібний до геройських дурниць. І таким людям доводить ся иноді сказати або зробити дещо різького, та воно лише здаєть ся на око чимсь незвичайним; на ділі-ж се більше хвилеве, несьвідоме, припадкове, модне, тим то інтересне тільки для незрілих, безкритичних і безідейних людей. Говорю се для того, бо й між демонстраційними виступами прихильників польського революціонізму і польського патріотизму є дещо на око різке, сьміливе, та воно лише на перший вигляд таке сьміливе. Усі ті семінарські революційні проводирі — се „шлетери“. Теологічною наукою вони не займали ся, духовних домашніх обовязків не виповнювали, ігнорували; сьвітською наукою і літературою майже зовсім не інтересували ся, а зрештою до сих останніх не легкий був приступ і нагода, як се вказує протоколярне зізнанє одного питомця: *Ponieważ żadnych ksiązek świeckich ani przez ciąg mojego bytu w seminarium ani na świecie będąc nie czytałem, przeto ani takowe daremnie, ani za pieniądze dostawać nie starałem się. Nie jestem dziećciem, ażebym nie przewidział, jakie skutki z tego mogłyby wyniknąć, gdybym się zatrudnił podobną lekturą. Zresztą kto widział u mnie takowe książki, niech powie do oczu. Одні з них проводили час на грі в карти, а деякі між ними були „ad potum proclives“. Се була summa summarum їх роботи. 1848 рік промайнув для них безслідно. Не було тут вироблених політичних поглядів, ані політичної самосьвідомости, ані якихось*

поступових гадок. Се що вони робили, робили в дуці модної фанфаронади і по нормам „герети“. А що се правда, найкраще вказує безслідне й незамітне пізнійше житє сих провідників. Уся робота їх завершила ся на тих „шопках і геретах“.

Яка була діяльність сих „ворохобників“ під час самого руху, найліпше видно з консітнації 1848 р. Наведу найважнійших:

Lubowicz Petrus — nulla examina secundo sem. fecit, contra nationalitatem Ruthenam infestus, rusticos, qui ligna advexerunt, persuadebat, ne tirones ad militiam tradant.

Naumowicz Joannes — kokardy — konfederatki — promotor sinistrae sentiendi rationis inter alumnos; vagabatur, monitiones respuebat et rusticis praelectiones tenebat, sicut Lubowicz.

Żegałowicz rusticos in sem. comparentes ut partes Polonorum teneant adhortabatur, eis signa nationalia assuebat, et eos na Radę polską introduxit.

Czaczkowski I. sensa sua contra regimen publice manifestavit tempore introductionis Rady ruskiej; perversae et regimini contrariae sentiendi rationis; in sem. tolerari non potest.

Janowicz Alexander chartifoliis ludere amavit, uti 24 martii 848, de quo monitus dixit: że już nie konsystorz, ale naród będzie parafie rozdawał, fumator, clamores excitans.

Strumiński pro pecunia chartifoliis ludebat, statuta sem. spernebat et hisce se conformare nec solus voluit, sed cum suis sociis Krynicki, Mojseowicz, Łomnicki, Dudykiewicz, Naumowicz etiam alios suae classis ad similem sentiendi modum stimulavit. Ob negligentiam in studiis abstinentia a toto prandio punitus. Monita prof. Gierowski nihili habuit, — naród prezenty dawać będzie.

Biliński Josephus — між иньшим — primus erat, qui diebus martii mitram „konfederatka“ dictam inter alumnos gestavit; ille, dum alumni tumultum concitarunt die 27 martii, verba protulit: „Jeżeli się VRektor nie ustąpi, to okropnych wypadków spodziewać się można“ — ille quoque arma postulavit; devotiones ei non placent.

Dudykiewicz Theoph. II.: mitram „konfederatka“ dictam gestavit, cum membris legionis acad. frequenter conversabatur, frequenter tarde domum rediit, subdole agebat; talis, qui subdole agit, est periculosior.

До своєї консінації долучаємо переписку ректората з консісторією, де зазначені тодішні події і спосіб, як вони відбивалися в семінарії. Подана далі переписка духовних і світських властей в справі руської дух. семінарії доповняє де в чому історію „мартових рухів“ у Львові 1848 р. Остатній акт важний як причинок до біографії Наумовича, бо се акт його виключення з дух. семінарії.

I.

Nr. 131. Hochwürdigster Herr Bischof!

Am gestrigen Tage, um $\frac{1}{2}$ 3 Uhr Nachmittag, erschienen im hiesigen Seminarium einige Jünglinge, die sich für Deputirten der Akademiker ausgaben, mit der Aufforderung, dass der Gefertigte sammt den Zöglingen sogleich im Universitätsgebäude, zur Unterzeichnung der an S-e Majestät gerichteten Petition erscheine. Der gehorsamst Gefertigte entschuldigte sich, dass er dieser Aufforderung auf der Stelle nicht entsprechen könne, weil einige Zöglinge zur Begräbniss des im lateinischen Seminarium verstorbenen Zöglings sich begeben haben, dann weil der Gefertigte als Priester, wie auch die Zöglinge sich in keine politische Angelegenheiten einmischen können, und dies um so weniger ohne Vorwissen und Bewilligung des vorgesetzten Konsistoriums.

Mitterweile wurde der H. Studien-Präpekt in das Universitätsgebäude abgesendet, um Auskunft einzuholen, was daselbst vor sich geht, konnte aber im Wesentlichen nichts erfahren.

Der Gefertigte hat sich vorgenommen inzwischen Eure bischöfliche Gnaden um den Rath zu bitten, was zu thun sei, wurde aber von einer Masse auf der Strasse vis a vis des Wronowskischen Hauses aufgehalten, aus dem Wagen herausgezogen und nach Haus zurückgeliefert (На боці дописано: Der aus Seminarium entlassene Klem. Leo erchien während der Exhortation in Musäum und schrie: Do akademii, Panowie!) Eine Menge Leute verschiedenen Standes und Geschlechts, welche den ganzen Platz vor dem Seminarium bedeckte (Studirende, Zöglinge des lat. Seminariums, Beamten, Handwerker, Juden und Weiber!) drang in den vor dem Musäum des Seminariums befindlichen Hof. Ein gewisser Dobrzański hat in der Mitte dieses Hofes einen Wasserbodingen bestiegen, und die verfasste Petition in der polnischen Sprache vorgelesen, wo er von der versammelten Menge sehr oft unter dem Ausruf: bravo, beklatscht wurde.

Nach Beendigung dieser Vorlesung erscholl das Geschrei, dass der Gefertigte sammt allen Zöglingen sich in das Universitätsgebäude zu begeben habe.

Der Gefertigte, der Gewalt nachgebend, wurde in einem Fiaker gleichsam unter einer Wache dorthin gebracht, wo ihm ein Stempelbogen zur Fertigung gereicht war; so lange es möglich war, hat der Gefertigte dieser Forderung ausgewichen, musste aber endlich nachgeben und unterfertigen.

Während der Gefertigte in das Universitätsgebäude abgeführt wurde, haben einige Zöglinge den Entschluss gefasst, im Seminarium zu bleiben, allein die Deputirten der Akademiker, wie sie sich nannten, haben alle Dormitorien untersucht, und die zu Hause gebliebenen Zöglinge in das Universitätsgebäude beschieden. Selbst aus dem Zimmer H. Spirituals mussten zwei Zöglinge weggehen.

Weil die Zöglinge sub Nr. 6. die Thür nicht öffnen wollten, so haben solche die oberwähnten Deputirten erbrochen, und die Zöglinge in die Academie gehen lassen.

Gegen 6 Uhr haben, der Gefertigte konnte nicht erfahren auf wessen Geheiss, einige Zöglinge sich der Deputation zu S-r Erlaucht angeschlossen, und zwei von diesen: Biliński Joseph und Krynicki Theophil sind auf dem Balcon des Gouverners gesehen worden.

Es war daher keine Vesper, keine Correpetition und Silentium am gestrigen Tage und erst gegen 7 Uhr Abends sind die Zöglinge im Seminarium beisammen gewesen. Der Gefertigte hat die Zöglinge zur Ruhe und Ordnung ermahnt, und die strenge Beobachtung der Hausstatuten denselben empfohlen.

Lemberg am 20 März 1848.

Heute geht alles seinen gewöhnlichen Gang, nur nach den nachmittäglichen Collegien sind Krynicki Theophil und Garbaczewski Michael mit weissen Cocarden auf dem Hute nach Hause zurückgekommen.

Hierüber wird der pflichtschuldige Bericht Euer bischöflichen Gnaden in Ehrerbiethung erstattet.

На боці: An den Hochwürdigsten H. H. Gregor Jachymowicz, Bischof von Pompejopolis, Doktor der Theologie und Philosophie.

Bericht des Sem. Rektorats über das am 19 März l. J. in dem Seminarium Geschehene.

II.

Nr. 161. Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat!

Nach den am 19 März l. J. ausgebrochenen Unruhen sind noch am 20 März l. J. die Collegien im Universitätsgebäude abgehalten, und aus diesen kehrten einige Zöglinge mit weissen Abzeichen auf den

Hüten zurück; am 21 März aber sind die Zöglinge mit verschiedenen politischen Abzeichen aus dem Universitätsgebäude nach Hause zurückgekommen, und haben, ungeachtet der ihnen gemachten Ermahnungen, dass sie sich als Candidaten des geistlichen Standes zu betragen haben, mit Ausnahme von wenigen, die weisse Cocarde angenommen, um nicht, wie sie behaupteten, von den Akademikern und Anderen insultirt zu werden.

Als aber am 24 März die lateinischen Zöglinge in das hiesige Seminarium zu den theologischen Vorlesungen sämmtlich in den Mützen (Konfederatki) kamen, so fanden sie auch unter den hiesigen Zöglingen mehrere Nachahmer.

Seit dem 27 März beobachten die Zöglinge mehr die Hausvorschriften, tragen jedoch die Cocarden und Konfederatki, gehen in die Collegien nicht alle den vorgeschriebenen Weg, und pflegen in der Stadt herumzugehen.

Wenige widmen sich den Studien, mehrere beschäftigen sich mit dem Lesen verschiedener Broschüren und Flugschriften, welche überall verbreitet werden, und lassen sich hören, dass sie in den gegenwärtigen Umständen unmöglich lernen können, andere hingegen wollen schon nach dem neuesten Studienplane von den Prüfungen für das 2-te Semester nichts wissen. Dieser Bericht wird Einem Hochwürdigsten Metropolitan-Ordinariate in Ehrerbiethung mit der ehrfurchtvoller Bitte vorgelegt, die Seminarzöglinge zur genauen Beobachtung der Seminarstatuten und zum fleissigen Studium anweisen zu geruhen.

Ha бoгi: An ein Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat.

Das Rektorat unterlegt den Bericht über die Aufführung der Seminarzöglinge.

Lemberg 6 Aprilis 1848.

Czaykowski.

III.

Nr. 165. Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat!

Gestern um 3 Uhr Nachmittag erschien im Seminarium einer von der Nationalgarde, der Pfortner hat ihm den Eingang nicht gestatten wollen, weil ihm aber mit Säbel gedroht wurde, so hat er der Zudringlichkeit nachgegeben.

Auf solche Art in das Seminarium gelangt, begab er sich gerade in das Musäum, wo alle Zöglinge nach der vom Spiritual abgehaltenen Exhortation beisammen waren, bestieg das Katheder, las ihnen etwas vor, und forderte dieselben auf, sie möchten es unterfertigen.

Der Gefertigte begab sich mit dem Studien-Präfecten Ciepanowski, welcher an der Explanirung der cursorischen Exegesis gehindert war, in das Musäum, ermahnte die Zöglinge, dass sie sich in keine politischen Geschäfte einmengen, dass sieni cht authorisirt seien ohne Bewilligung des vorgesetzten Konsistoriums etwas zu unterfertigen, und liess zur Vesper läuten. Weil nun solcher Auftritt sich noch ereignen kann, weil die Zöglinge nichts lernen, sondern verschiedene enthusiastischen Broschüren lesen, weil von heute an keine Vorlesungen im Universitätsgebäude abgehalten werden (на боги: und erst am 26 M. beginnen sollen), weil den lateinischen Zöglingen die Erlaubniss ertheilt wird, auf die Osterfeiertage sich aufs Land zu begeben, so sieht sich das Rektorat dadurch veranlasst Ein Hochwürdigstes Metropolitan-Ordinariat ehrfurchtsvoll zu bitten, denjenigen Zöglingen, die den Wunsch äussern auf die Feiertage sich zu den Aeltern zu begeben, diese Erlaubniss ertheilen zu geruhen in der Absicht, dass die erhitzten Köpfe von Lemberg entfernt, von ihren Aeltern und Anverwandten eines Besseren belehrt werden, als auch zur Ruhe und Ordnung zurückkehren.

Lemberg am 10 April 1848.

IV.

Nr. 341. Hohhwürdigstes Metropolitan-Ordinariat!

Seit den im März l. J. vorgefallenen Unruhen haben mehrere g. k. Seminarzöglinge sich für frei erklärt, die Seminarstatuten, wie sie nannten, als abgenutzte Formen für abgeschafft angesehen, und denselben allen Gehorsam aufgesagt. Die Zöglinge, dem Müssigange ergeben, weil im März und April keine Vorlesungen waren, beschäftigten sich mit der Politik, konnten im Seminarium nicht eingesperrt gehalten, als auch der Zutritt in das Seminarium der akademischen Jugend versagt werden, weil sonst die Seminarpforte gesprengt sein würde, wie es am 19 März l. J. der Fall war.

Wenn die Zöglinge zum Spazieren mit den Studien-Präfecten ausgegangen waren, so verliessen sie die Studien-Präfecten und zerstreuten sich in der Stadt; wenige von ihnen kehrten in der zum Spazieren bestimmten Zeit zurück, andere kamen erst gegen 8 Uhr Abends und einige noch später nach Hause. Die Hausdisziplin konnte demnach, ungeachtet aller möglichen Bemühungen von Seite des Rektorats, keineswegs gehandhabt werden.

Die Vorkehrung, dass den Zöglingen erlaubt war zu Osterfeiertagen sich auf das Land zu begeben, war nicht ohne Wirkung; meh-

rere haben ihr tadelhaftes Benehmen eingesehen und sind besser gesinnt zurückgekommen, obschon es auch an solchen nicht fehlte, welche noch verderblichere Gesinnungen mitbrachten.

Diese waren taub gegen alle Vorstellungen und Ermahnungen der Universitäts-Professoren und des Rektorats, wollten von der Hausordnung und Studiren nichts wissen, glaubten sich alles erlaubt zu sein, und scheueten sich nicht zu behaupten, das sie weder dem Rektorate noch dem Konsistorium oder dem Bischof unterstehen. Statt in die Vorlesungen zu gehen, hielten sie für besser, den Versammlungen der Guardisten oder dem Exerziren derselben beizuwohnen, trugen Konfederatki mit pohlischen Zeichen, dann schaftten (sic!) sich Blousen an, und hatten die Frechheit in denselben in der Kirche und in den Refectorien zu erscheinen, und was das Schlimmste ist, das sie nicht nur allein revolutionäre Gesinnungen hegten, sondern auch anderen solche beizubringen sich Mühe gaben. Zu diesen gehören aus der Lemberger Diözese und zwar: Hörer II-ten theologischen Jahrganges (в другого року вчислено десять, між иньшими Івана Наумовича, в третього одного і в другого року філософії одного; в Перемиській чотирьох — див. нижше. На боці по тому вчисленню дописано: welche nach der Überzeugung des Rectorats keinen Beruf zum geistlichen Stande haben, nnd von denen einige laut der Beilage, die Studien gänzlich ausser Acht liessen). Um nun die Hausordnung im Seminarium zu erzielen, ohne welche kein Institut bestehen kann, stellt das Rektorat den Antrag, dass diese Zöglinge aus dem Seminarium entlassen werden, zu welchem Antrage es sich auch dadurch veranlasst sieht, weil fleissige und gesittete Zöglinge vor ihrer Abreise auf die Ferien sämtliche Glieder des Rektorats ersucht haben, dafür Sorge zu tragen, dass diese Ruhestörer entfernt werden, denn solange sie im Seminarium bleiben werden, kann von der Ordnung und Hausdisciplin keine Rede sein. Nebst den oberwähnten Zöglingen haben auch (тут вчислено значне число провинних) sowohl der Regierung als auch der ruthenischen Nation feindselige Gesinnungen an den Tag gelegt; weil sie aber dazu von Anderen verleitet zu sein scheinen, so hofft das Rektorat, das sie ihren Fehltritt einsehen und sich bessern werden. Eine eingreifende Ermahnung, dass sie sich ruhig betragen und den Studien fleissig obliegen, dürfte doch nicht ausbleiben.

Was die Zöglinge des ersten theologischen Jahrganges anbelangt, welche conspirirt haben zur Prüfung aus dem Bibelstudium des alten Bundes nicht zu erscheinen, ist das Rektorat des Dafürhaltens, dass diesen Fürgang der Zöglinge unbestraft zu lassen nicht rathsam wäre, und glaubt antragen zu sollen, dass diese Zöglinge nach den Ferien

in das Seminarium nicht aufzunehmen wären, bis sie die rückständige Prüfung werden gemacht haben. Hiedurch, dass sie etliche Tage sich aus Eigenem werden unterhalten müssen, werden sie für ihre Conspiration bestraft, und zugleich bemüssiget fleissig zu studiren, damit sie die Prüfung des Ehestens machen, und in das Seminarium aufgenommen werden könnten, sonst möchten sie sich, wie die Erfahrung lehrt, dieser Prüfung erst nach einem oder zwey Monathen unterziehen

Das Rektorat zeigt diesen Übelstand E. Hochwürdigsten Ordinariate in Ehrerbiethung an, und bittet um Abhülfe.

Lemberg am 12. September 1848.

V.

Митрополит заявляє в листі з 27 вересня (№. 4160) до Ректорату, що вповні годить ся на „ексклюзію 12-тєох питомців з Львівської єпархії“ за проголошенє такого, що не годить ся „з церковними засадами“, але чекає ще на голос „високої крайвої президії“ в тій справі. Те саме має вробити перемиська консисторня із „своїми ворохобниками“.

VI.

Nr. 4727. An das ehrwürdige Seminar-Rektorat.

Das h. k. k. Landespräsidium hat unter 21. 8-ber l. J. Z. 13821 anher folgendes eröffnet: „Bei den in der schätzbaren Zuschrift vom 27 v. M. Z. 4.160 dargestellten Umständen kann ich den Beschluss des hochwürdigen Ordinariats nur billigen, dass die nahmhaft gemachten gr. k. Seminarzöglinge aus der Lemberger Diözese: Krynicki Theophil, Moyseowicz Ignatz, Strumiński Johann, Olejnik Demeter, Naurowicz Johann, Lubowicz Peter, Dudykiewicz Theopil aus dem II Jahre der Theologie, Czaczkowski Joseph, Morawiecki Michael, Zegallowicz Theopil aus dem I Jahre der Theologie, Biliński Joseph aus dem III Jahre der Theologie und Barewicz Jakób aus dem II J. der Philosophie, welche durch die in der letzten Zeit eingesogenen verderblichen Grundsätze und durch ihr ärgernissvolles, Disciplinwidriges Benehmen den Mangel an Beruf für den geistlichen Stand auf eine so auffallende Weise an den Tag gelegt haben, in das gr. k. Seminarium nicht wiederaufgenommen und vom geistlichen Stande ausgeschlossen werden“. Diese h. Entscheidung hat das ehrw. Seminar-Rektorat den Seminar-Zöglingen zum warnenden Beispiele zu verlautbaren und die benannten Zöglinge aus der Liste der Kandidaten zum geistlichen Stande auszustreichen, die bei ihnen etwa noch erfindigen ärarialen Sachen abzuverlangen, sie aus dem Se-

minarium zu entfernen und hievon anher den Bericht zu erstatten. Zugleich aber auch den übrigen im Berichte dtto 12. September l. J. Z. 341 bezeichneten Zöglingen zu bedeuten, damit sie die dem geistlichen Stande nicht ganz entsprechende Denk- und Handlungsweise, welche sie in der letzten Zeit zu erkennen gaben, abzulegen trachten sollen, widrigenfalls dieselben als unverbesserlich anher angezeigt und von hieraus ihre Entfernung vom geistlichen Stande verfügt werden müsste.

Unio den 31. 8-ber 1848.

Michael Metropolit.

ЗНАДОБИ

для пізнаня

угорскоруских говорів.

Подав ІВАН ВЕРХРАТСКИЙ.

Говори з наголосом сталим.

Бесіда Руснаків в західній часті угорскої Русі відзначає ся тим, що наголос — з виїмком не многих виразів — паде в словах дву- і більше-складних все на склад передостанній подібно як в язиці польським пр. язык, мѣдвѣдь, члѣвек, вѣда, гѣра, жѣна, сѣха зѣмля, сѣло, молѣко, кѣпит, поїмал, пан ся радѣвал, радувала, сѣпѣваючи, ослѣбѣдѣл, з вандрівніком, качьмѣря, лѣтъїл до гѣры, дал два златѣвки хлопѣви, подякѣвал, за тѣбом і пр. Проте бесіда тих Руснаків нагадує нам що до наголосу приміту нашого галицького говора лемківського а і в загалї муєть уважати ся лишень не дуже різкою відміною того-ж говора. Коли-ж висловлюємо ся, „відміною говора лемківського“, то діємо се єдино з тої причини, що говор лемківський пізнано у нас скорійше, нїж говор угорських Руснаків з наголосом сталим або говор властивих чи західно-угорських Лемаків; але тим нїяк не хочемо сказати, що мова галицьких Лемків була матерію бесіди угорських Лемаків. Дослїди язикові доказують просто противне. Річ галицьких Лемків, так само як і бесіда угорських Лемаків підлягли сільно впливови словацькому. Відкиля-ж взяв ся сей вплив у Лемків в Галичині, коли Галичина ніколи не була осідком Сло-

ваків? По моїй думці се так би пояснити: Словаки в західній часті угорської Русі з давна давен жили з Русинами поміш; бесіда Словаків сильно вплинула на річ руску, хоть кінець кінцям Словаки межі Русинами поселені — беручи в цілости — такої зрусчили ся, до чого мабуть богато причинив ся обряд руский або як люд говорить „віра руска“. Се, гадаю, стало ся, давно-давно, коли то обряд руский і у сусідів був в поважаню. Та з часом обстанови змінили ся. Висші верстви угорских Русинів спроневірили ся своїй народности і свому обрядови, котрому остала вірною сама лише прбщава. Руснакам угорским ставало що раз важше і они по часті переходили через хребет карпатский до Галичини, де оселяли ся на планних, погористих землях, котрі тоді відай дуже слабо були залюднені — а то на просторі занятім нинішніми галицькими Лемками*). Оттак тоті переселенці принесли до Галичини руску бесіду з сильним впливом словацьчини. Не лише сама бесіда Лемків піддержує ту мою гіпотезу, але говорить за нею і вся удача Лемків, мов би галицьких Словаків, більше метка, запопадлива і видержна, котра різко відбиває від задуманости, утяглости і легкої уступности иньших Русинів в Галичині. Галицькі Лемки до недавних часів — а навіть подекуди ще і тепер — живуть з угорскими Лемаками в самих дружних зносинах: поминувши бо часте ходженє на заробітки галицьких Лемків в Угорщину — нераз також женять ся і видають з галицької Лемківщини в угорску Лемачину і на відворот.

В Венеції, дочернім селі приналежнім до Лукова, бачив я ветху старинної будови церков деревляну, у котрої давнниця давним способом збудована разом одноцільно з храмом Божим. Тоту церков поставлено року 1654 в Новій Веси на нашій Лемківщині, а перевезено з Нової Веси р. 1774 до Венеції на Угорску Русь, як свідчить напись. Про само переставленє церкви згадує ся в сій написи так: *Гозда си сїй храмъ рокоу 1654 за тїчанїемъ з преклябнаго отца Константина Тарасовича, прїзвіте^о Лоуковского.*

*) Цсар Жигимонт р. 1412 заставив у Польщі Спішчину за 37.000 кіп (Schock) пражских грошів (Prager Groschen). По першім подїлі Польщі Спіш вернено Угорщині р. 1773 назад. Оттак Спішска країна була в залозі у Польщі більше ніж півчетверта столїтя. У той час, покладаю, мабуть і відбував ся перехід угорских Лемків в Галичину. Догадка моя оперта головно на дослідях язових требає ще потвердження історичного. Дуже пожаданім було би дослідити з історичних документів, чи, коли і в якій мірі відбував ся перехід Лемків угорских в Галичину. *І. В.*

Видко, що і в річах хвали Божої межі Лемаками і Лемками були тісніші зношеня — хоть закупленє Лемаками старої деревляної церкви на галицькій Русі будь що будь свідчить про „гараад“ переживаний угорскими Руснаками.

Що до самої бесіди західноугорских Лемків, то у них, подібно як у галицьких Лемків, проявляє ся велика ріжнородність в виговорі а по часті і в формах і то нераз навіть в місцевостях близко себе положених, сусідних. І так пр. в Бодруджалі говорять: с'а, с'іно; в Гупаківцях: с'я, с'їно; в Пітрові, Курові, Орлові: ша місто ся; в Збійнім са; — в Збійнім: ш'орный, ш'ервеный (майже сьєрвеный), ш'єловік місто чорний, червеный, чоловік, в Ястребі, в Старині: Ёукач, гоуова, ходіуа ем, уавка м. Лукач, голова, ходіла ем, лавка; в Борові говорять: опалка = vappus, а в Калинові („філіялі к Борову“): опаўка. Декуда, як в Габурі мішають ся форми быти і бути, позабывати і забувати. Навіть в ріжних частях того самого села иноді бувають ріжницї в бесіді. І так в Габурі розличають ся жителі на: Вишняне, Середняне і Нижняне. Вишняне (і по більшій часті Середняне) говорять: дьїтина спит, Нижняне же: дьїтина спв. Те ще в більшій мірі можна сказати про поодинокі вирази на певні предмети і так пр. в Збійнім говорять: задушник, в Борові: кожушанка, на Спішу і в Шарішу: сердак; в Калинові зовуть ніж великий до різаня худоби: дубас, в Збійнім: костура. На Спішу говорять дедїна чєске dědina, в иньших околицях звичайно валал, місто „село“, слова тут лише рідко уживаного.

Дуже примітна відміна Лемків — говір на Спішу нижнім, де говорять: чо (по часті і цо) місто што, су місто суть, бул', бул'а, бул'о (з середнім л) місто у Лемків звичайно уживаних был, была, было; бик, ми м. бык, мы. На Спішу вижнім (пр. в Суліні, Кремпаку) первістне о стїсняє ся на ы пр. кыс, кынь, хвыст, вын м. кіс, кінь, хвіст, він.

У всіх тих місцевостях, де мені довелось робити записки язові, зовуть себе наші люде: Руснаци або Руснакы, а язык свій називають руский або (місцево) руський. Знадоби мною тут подані свідчать безперечно, що бесіда угорских Лемків се говор червоноруского нарїчя українськоруского языка. Однакож межі Руснаками є тут також поселені Словаки „віри рускої“, котрі свою бесіду зовуть „словенською“, а не словацькою, як звичайно пишуть у нас в книжках. Чехи також зовуть нарїчє словацьке nářečí uhersko-slovenské. Словаки зовуть Словацьчину Slovensko, а свою

річ jazyk slovenský. Руснаки зовуть тих своїх сусідів „Словяками“. Безперечно річ тих Словяків показує подекуди впливи сусіднього руского язика, однакж таки переважають приміти наріччя словацького. Таких Словяків „віри рускої“ значить грецько-католицького обряду стрів я приміром в Мальцові. Тут кілька виразів принагідно записаних мною в тім селі подаю для показання ріжниць того говора „словенського“ від тамошних ріжнорічий руских.

врана = ворона; страка до горы л'єці = сорока до гори летить; по дзірох = по дїрах; на древе = на дереві; крет, цо в земі купы верцує = кертця, цо в землі купи вивертає; паткан ве млинох = щур у млинах; сарняк = серняк; мыш-пиргач, цо в ноці л'єці, як поцма = лелик, цо в ноці летит, коли потьма; заяц не годен с'а выб'єгац пред орелом = заяць не годен утечи перед орлом; выдра л'апа рыбы = видра ловить риби; вреценіца = веретільниця *Anguis fragilis*, у Лемаків звичайно: веретюрніца; лен-овсяк, цо по овсе росн'є, лем на олїй = лен-вівсяк, цо росте між вівсом, тільки на олїй бере ся; свербогузаки *Rosa canina* = свербиуз; см'єтанічка = сметанка; шара = сыра, молозиво, колостра; перше мльіко, як с'а крава оцелі = перше молоко, як корова отелить ся; націна = натина, гичка бараболї; дуже ляду = дуже леду; пуйдзем = іду; волім = вибираю; поведзел = повів, сказав; поведзела = повіла; патріц = смотріти; охабіц = охабити, лишити; пітац = питати; бул' = у Лемаків переважно: был; мы булі = у Лемаків переважно были і инш.

Що до уживаної угорскоруским людом форми „Словяк“ замічу, що она те само означає, що і „Словак“. Наросток -акъ і -якъ міняють ся часто пр.: пустак і пустяк, бодак і бодяк, лисак і лисяк, червак і червяк, харлак і харляк, круглак і кругляк; — подібно наростки -арїъ і -ярїъ: рибар і рибяр, воляр і воляр, бланар і бланяр, байкар і байчар, орїхар і орїшар; — -авъ і -явъ: сивавий і сивявий; червонавий і червонявий, жовтавий і жовтявий; — -астъ і -ястъ: сивастий і сивястий; сіменастиий і сіменястий; вилкастий і вилчастий.

Бесїда угорскоруских Словяків сусідних Руснакам представляє перехідний говор від рускої ричи до словацької.

Вплив словацьчини на язик угорскоруского люду був дуже сильний, чому пособила висша де що культура Словаків, а також в новїйшій добі по часті і тотя обстановка, що в 19. столїтї сло-

ваці патриоти, чуючи себе з національного погляду Чехами, таки трудили ся дуже сильно над просвітою словацького люду пишучи в его-ж місцевім нарічю, чим надзвичайно піднесли народного духа, свідомість і культуру Словаків; тим часом на угорській Русі не лишень було народних робітників омаль, але і ті немогі писали штучним, мішаним, церковщиною нездїбно перетканим язиком, котрий угорскорускому люду був мало зрозумїлий. Тому то бідна угорскоруска література майже жадного не мала впливу на люд угорскоруский, що вивчившись грамоті радо брав книжки словенські, писані не рускою вправді, але все таки живою мовою, яку він чув докола себе*). І збуло ся на угорській Русі з словацьчиною подібне, як з польщиною в Галичині за час, коли то і у нас писано штучно „славенорускою“ мовою, тільки що польщина вплинула в Галичині головно на язик рускої інтелїгенції, навпаки словацьчина відбила ся пресильно на язичі самого люду угорської Русі. — Що до пісень угорскоруских Лемаків, то властиві рускі мотиви майже пропали: в нутах чути самий сильнїйший вплив словацьчини. Пісні лемацькі і з язикового погляду представляють часто в рускій основі дуже несмачну примішку форм словацьких в роді: запомнім, пойдзем, доживем, забием, смел, хцел, дзевче, дац, грац, пребірац, погаторіц, робіц, гнац, поганац і т. и. Місцево тут і там також слїдний вплив польщини, а новїйшими часами напірає вплив мадарщини перед всїм в термінольоїї для вираженя ріжних понять в відносинах життя публичного і державного. Тут замїтний також еще і вплив нїмецький з давнїйших часів.

Хоть, як зазначено в горі, в бесїді угорскоруских Лемаків буває багато відмін місцевих, все-ж таки в цілости головні признаки тої ричи такі:

1) первістне о стїсняє ся в правилі на і: Біг (psl. Богъ), ніс (psl. носъ), стіл (столъ), віл (волъ), кіт, він (онъ); декуда пр. в Су. Крем. на ы: хвыст (хвостъ), кысть (костъ), выльха (ольха), дрыбный (дрокънъ) — або в місцевостях сусїдних Словакам о полишає ся не стїснене пр. конъ, рок, стол. 2) назвук голосівковий тут частїйший: астряб, од (psl. отъ), одрубати, отписати (одписати psl. отъписати),

*) Література словацька, хоть і не велика, дуже благодатно вплинула на люд словацький. То-ж справедливо каже один із словацьких патриотів: *Naša literatúra je nie veľká, no čo sa napísalo, to všetko bola potreba národa, to napomáhalo vo veľkej miere vývoj národa našo. I. B.*

она, оно, они (psl. она, оно, они), око, овад (psl. обадъ), осем (psl. осмь), уж (psl. оуже), уйко, Улиян, Уля, ухо, удити. 3) низкий гортанный звук ы задержав ся пр. бык (psl. бькь), мыш (psl. мьшь), пыск, выгляд, вымя (psl. вьмя), лысть (psl. льсть), дым (psl. дьмь), дыня (дьня); також кладе ся він після гортанних так, як в старослов. гыбати *ǫpъyev*, ire cf. psl. гьвати *ivēiv*, movere; хытити psl. хьтити; хыжа psl. хьжа, кыпити psl. кьпкѣти, кытайка *panicula* cf. psl. кьта *ramus* — або в чеськім: *poHybovati se, chytiti, chyže, težky, topky, ruku, kyta* = *Schlägel* (b. Thiere). 4) окрім твердого звука ы (= старосл. ѣ) єсть також м'яке і (= старосл. и) пр. в енклітичних формах заіменників личних: мі, ті, сі, в числівнику штырі, кырві (genit. від кров; psl. крькѣ), ігоўга — і середній звук и (= старосл. и): нич (psl. ничь), ніхто (psl. никьто), ни (psl. ни), ани. Середній звук и часто міняє ся з звуком і пр. гварити і гваріті, ходити і ходіті, пшеница, пшеніца, пшениця і пшеніця (psl. пьшеница). 5) ю місто загальноруск. і або ө в словах як: люд psl. лѣдъ, мюд psl. мѣдъ, палюнка побіч паленка, палінка, камюнка (також вечур psl. вѣчрь; печунка); в формах part. praet. act. II. для мужеского рода: вюл, плюл, нюс, вюз, грюб, рюк, тюк, влюк місто і побіч віл, міл, плыл, ныс, віз, гріб, рік, тьк, вльк. 6) да місто загальноруск. де, дакто м. дехто; дашто м. дещо; даяк м. деяк, якимсь способом; даякый м. деякий; дас м. десь; дагде м. дегде = де небудь; дакус м. декус = трохи, мало; дакоды = деколи. 7) наросткови старосл. нѣ відповідає я: листя psl. листнѣ et листвнѣ; збіля psl. зѣнѣ; тканя psl. тьканнѣ. 8) прейотоване а і а перед зм'ягченими суголосками задержує ся: язык, яма, яйце, яблоко; чає, чапка, душа, щавий. 9) старослов. ѡ відповідає я пр. пять (пять) psl. пѣть, десять psl. дѣсѣть, тяжкый psl. тѣжкь, тяти psl. тѣти, теля psl. тѣлѣ, прѣсти, psl. прѣсти, памѣть, psl. памѣть 10) старосл. наросток -ица звучить тут и ца або і ца, подекуди також иця або іця: попелица, попелица, попелиця і попелиця *Aphis brassicae*; молодица, молодіца, молодиця і молодіця. 11) ыр місто старосл. ѣ, загальноруск. ре, ро, ор, ер, ри. гьрміти psl. гьрмѣти, гьрміти (гьрмит = *tonat*, гьрмить psl. гьрмить); дьрва psl. дьрѣва, дьрова; гьрліца psl. гьрльица, горлиця; гьртань psl. гьртань, гортань; кьртица psl. кьрткь, кьртиця; кьршити psl. кьршити, кришити. 12) ыў (ыл) м. загальноруск. ле, лы, старосл. лъ, сыўза м. слеза psl. слъза; ылтати м. глитати cf.

psl. гьтити; ўы (лы) м. загальноруск. ло, старосл. лъ. бўыха, бльха м. блоха psl. блъха; ўыжка м. ложка psl. лъжка, 13) старосл. наросток -ьць звучить тут ец. отец в genit. вітця або і отца, dat. вітцю або отцу рідше вітцови etc. хлопец, хлопця, хлопцю etc. — ярец *hordeum mas* genit. ярцу. 14) в визвуці в многих околицях часто відкидає ся ь пр. оген м. огонь psl. огнь. тєст м. тєсть psl. тьсть, кін м. кінь, ясен м. ясень, гортан м. гортань, psl. гьртань, увчар, учар м. вівчарь psl. овьчарь; кієт м. кієть psl. кость; гус м. гусь psl. гьсь; смєрт м. смєрть psl. сьмьрть; яблін м. яблнѣ psl. яблнѣ. Також в формах повельника, котрі перед наростком способом мають суголоску, відкидає ся в многих околицях ь, що повстало через ослабленє в и: ід, ход, пряд, нес, вєз, прос, бер, роб із ідь, ходь, прядь, несь, вєзь, прось, берь, робь м. іди, ходи, пряди, неси, вєзи, проси, бери, роби. В декотрих околицях посунених більше на схід однак ь не відкидає ся, або відкидає ся лише в певних словах проте мож стріти: кінь, гусь, кієть, смєрть, идь (ідь), сядь, возь etc. Подібно буває і в нашій Лемківщині, де ь губить ся в згаданих случаях в західнолемківських сторонах майже загалом, в Сянїччині же з сього погляду проявляє ся велика непевність: декотрі вирази гублять ь, иньші-ж єго задержують, або уживають ся поміш форми тверді і зм'ячені так як у сумежних Лемаків за хребтом карпатским. В декотрих випадках и не відкидає ся, а ще дістає й на кінци: се буває, коли перед и стоять дві або більше суголосок: ідий, возмий, вьимий, візрий, окетий, прострий, подыждий, загорний, верний, усний. 15) трояке л: а) грубе пр.: лапити, лоза, луспа, гваріл, гваріла, гваріло б) середне пр.: лем, поле, ліхва, ходілі, гварілі в) м'яке пр.: лябда, люд, лыпіті; грубе л в декотрих місцевостях переходить на ў (переливний звук межи коротким у а в) пр.: ўавка, ўоза, ўука, гваріў, гваріўа, гваріўо. 16) окрім твердого р на пр. в словах: рак, речи, рыба, розгон, русалѣ єсть також і зм'яченє р пр. гварю, смотрю, брячька, рядный, рянда; сущники утворені наростком -арь мають нарочне р в іменяку, як до місцевостій, м'яке або тверде, отож: увчарь, дрїтарь, волярь, горчарь або увчар, дрїтар, воляр, горчар, в ускієних падежах виступає зм'яченє р як: увчаря, дрїтаря, воляря, горчаря; увчарю, дрїтарю, волярю, горчарю; увчарьом, дрїтарьом, волярьом, чорчарьом; в увчарю etc., — в многім числі однакож: увчаре, дрїтаре etc. 17) дж м. загальноруск. ж. старослов. жд.

одеджа м. одежда psł. одѣжда; пряджа м. пряжа psł. пражда; рджа м. ржа psł. рѣжда; чужый м. чужий psł. штождѣ; меджи м. межи psł. междоу. 18) дж м. старословенск. жд, українського ж в формах: виджу старосл. виждѣ укр. вижу; сьджу, старосл. сѣждѣ укр. сижу; городжений старосл. граждѣнѣ, укр. горожений; рождений старосл. рождѣнѣ, укр. рожений. 19) Загальноруске „що“ звучить тут майже скрізь што = psł. чѣто, місцево (пр. в Суліні спішскім): цо — або со (коло Надь Мігаль). 20) Понебні виговорюють ся в многих околицях мягко: ящурка, чюдно, щювак, млачька, хробачьок, сорочька, ничь, хрущ, дождь genit. дождью — хоть, як здає ся, виговор мягкий уступає новолі: тож що раз більше чути: ящурка, млачка etc. 21) втручене й в декотрих виразах досить часто стрічає ся: дойч, дойщ pluvia; пайца, пляйстер, гуйс, шейст, дойст, Айнца. 22) переставка суголосок у декотрих виразів в многих околицях: хпати м. пхати; покріва місто і побіч „копріва“; курастѣа м. куластра; гарван м. гавран; порваз м. повраз, повороз; Гарвило м. Гаврило. У декотрих виразів нема переставки, хоть в загальнорускім уживають ся форми з переставленими суголосками і так приміром загальноруске „тверезий“ звучить тут так як в лемківск. терезбый (з терезвий = psł. трѣзвѣ); загальноруск. „витверезити ся“ тут = витверезити ся; а загальноруск. „кропива“ звучить тут найчастійше копріва psł. коприва, по при формі з переставленими суголосками „покріва“, 23) дуже примітні для говора угорських Лемаків (в акцентом сталим), рівно як і для галицьких Лемків декотрі скорочення і стягнені форми передовсім повельників пр. по-ле-по! (= пійди но пійди) — по-ле-гев! — подле! — смоле! (= смотри но!) — со-ле-ся-со! — мо-ле-мо! (мови но мови!) — хо-ле-хо! = ходи но ходи! — відтак вираження: дб-дом (= до дому), дбкус (= до куса, до цяти, ganz und gar), нѣзем (= на землю), дбраз, дост і дось, присям Богу і др.

Що до повноголося, тої важнійшої признаки руского языка, запримітимо, що в говорі угорських Лемаків (принаймні в околицях мною досліджуваних) переважають форми повноголосні. Безперечно, деякі немогі форми, в котрих нема повноголося — коли не уважати їх останками з давнійшої доби розвитку нашого языка — могли повстати під впливом церковщини, як се і дійсно склало ся у других говорах українськоруского языка (так звана dittologia пр. голос, глас, порох, прах, голова, глава); однак без порівняння частійші ніж в иньших говорах нашого языка форми неповноголосні

в бесіді угорських Лемаків і галицьких Лемків повстали головно під впливом словащини, рідше також під впливом польщини. І так пр. коли стрінемо в пісні младаый пан, крава, то се вірно чеські (взглядно словацькі) форми: mlady, kráva; по руски звучали-б ті вирази: молодой, корова, як переважно і говорять Угорські Руснаки в звичайній бесіді; коли-ж знов попаде ся в пісні: выйд же ту нам, выйд же наша пані млада, то знов „млада“ — се безперечно форма польська: mloda, по руски було би: молода. — Хлоп старослов. хлупъ чеськ. chlap уживає ся скрізь у угорських Руснаків, так як і у других Русинів в формі польській: chłop. Властиво форма руска буде холоп (у Шевченка: без хблопа і без пана). Однак і у Шевченка стрічаємо: хлопець, хлопчик, хлопя; а і скрізь у нас окрім наведених неповноголосних форм уживають ся ще: хлопик, хлопчак, хлопчук, хлопиця, хлопюра, хлопина, хлопета, хлопяга, хлопчина, хлопятко, хлопча, хлопня, хлопство — самі форми, котрі — незважаючи на наростки — по сущности властиво суть польські.

З другої знов сторони стрічаємо у угорських Лемаків, рівно як і у галицьких Лемків чисторуску повноголосну форму облона чеськ. blána, польск. blona*).

Труднійше пояснити сталий наголос у угорських Лемаків. Звичайно покладають, що виробив ся він під впливом польщини. Але вплив польщини на язык Лемаків угорських взагалі не великий, обмежав ся ледви кількома, до того понайбільше місцевими, отожд ширше не розпростореними формами і словами, а то там, де Руснаки стикають ся з людом польським, котрий знов в своїм місцевім говорі показує тут і там вплив русчини і словащини. Натомість вплив словащини на руску бесіду превеликий у угорських Лемаків, рівно як і у галицьких Лемків. Може бути, що Словаки помішані в тих околицях з Русинами самостійно витворили з часом властивий місцевий говор руский з наголосом сталим, чим ніби зблизили ся до акценту польського, а відійшли і від наголосу руского і від наголосу чеського (словацького). Чеське смѣтанічка, мамічка, татічек по лемацки: сметанічка, мамічка, татічек. Коли порівнаємо виговор Лемака в реченю: нѣ знам пр. з польським: nie wiem, то чуємо тут значну ріжницю. У Лемака (то само і у галицького Лемка) е в слові не вимавляє ся протяжно і добитно, так що головна вага наголосу паде на занікуючу (заперечну) частицю не; у Мазура же піе не ви-

*) Російські писателі пишуть: блона, ото-ж уживають форми польської: blona. Єдино можливі рускі форми: болона, облона. І. В.

говорює ся з таким притиском а у слові *wiem* голосівка *e* не много протягає ся. У Лемака (і Лемка): дай мі хлѣба, у Мазура: *dej mi chleba*; у Лемака: на́бер во́ды, у Мазура: *nabierz wody*. У Лемака: в словах хлѣба, на́бер, во́ды паде наголос на першій склад так натужно і сильно, що останній склад вимовляє ся зовсім коротко; у Мазура слова *chleba, nabierz, wody* мають вправді наголос також на передостаннім складі, але голосівка в останнім (в другім) складі вимовляє ся протяжно, через що той склад мов би продовжує ся в вимові. Опроче в напрямі до сходу, де живуть Лемаки з наголосом движимим, стрічаєм і у західноруских Лемаків в поодиноких словах акцент, однакж нераз зовсім одмінний від акценту загальноуживаного в нашім язці.

Що до флексії перед всім випадав піднести значнійший вплив IV. декл. на суцники других склонів. Накінчик *ох* (взятий з IV. декл. *кольхъ*) втиснув ся в містнику мног. числ. суцників не лише мужеского, але також середного, а навіть женського рода. Проте накінчик *ох* тут так розпросторений, як у иньших говорах українськоруского язика накінчик *ах* (після: *рыкахъ*). Отож: *льісох, плотох, птахох, медведьох, колынох, дырвох, березох, млакох, вінніцох, сынох, волох, телятох, гусятох*. Що більше — накінчик містника ч. мн. *ох* втиснув ся подекуди і в ріднику тогож числа: *вельо воукох, зо снопох, през сусьдох ohne Nachbarn; зо стеблох, в ябкох; од пцолох, до хыжох, до свѣчкох*.

Дуже сильно також розпросторений накінчик дайника мног. ч. ім (ом після *смыкъмъ*) місто загальноруского *ам* (після *рыкамъ*) отож: *хлопим, неим, парібкім, приятельім, ворянятім, сиротятім*.

Дайник ч. єд. у суцників I скл. кінчить ся на *у* або *і* на ови: *псу, брату, хлопугу, панугу*, але також *псови, братови, хлопови, панови* (по взору IV декл. *смынови*).

Часто також стрічаємо в іменяку єд. ч. суцників I декл. накінчик *ове* (після *смынове*): *пташкове, потомкове, псыкове, слугове, газдове*.

Иноді в творнику многого числа виступає накінчик *ми*: *горцми, пальцми, пінязьми*.

Піднести належить старинні форми іменяка многого числа *волци, пастуси, Руснаци, мурніци, птаси etc.*

Накінчик *ом* місто загальнорус. *ою* в творнику у імен як *водом, руком, том далеком драгом, земльом* декуди

також (як і у Лемків в Сявничині) *оу*: *драгоу, дывкоу, бабоу, чапкоу etc.*; подібно: *кістьом, кроквйом, церквйом, за мною, за тобою, за собою, і кістьоу, кроквйоу, церквйоу, за мноу, за тобою, за собою*.

Накінчик *-ма* в творнику ч. мн. у заіменників і приложників: *тыма, нима, мойіма, твойіма, свойіма, котрыма, лкыма; чорныма, высокыма, порожніма* (форми дуальні).

З числівників замітні форми старинні: *триє, штыриє* (psl. *триє, четгыриє*). Два уживає ся для мужеского і женського рода, отож: *два хлопугу, два дывкы* (в загальноруск. *дві дівки*), а для середного рода єсть форма: *дві пр. дві ябка* (= в загальноруск. *два яблука*).

При злучі одинок з десятками кладуть ся одинки перед десятками, як у німецькім: *три двадцет, пят штырацет*.

Дуже примітні творники числівників уживані яко збірні пр. *пришлієме двоі, ходілі трьоі, косили десятьми, бесыдовали обы двоі*.

Місто „по двоє, по троє“ кажуть декуди: *по дво, по тро*.

З числівників дробових згадають ся: *пйу друга снопа; пйу другы копы*.

Накінчик теперішника в 3. лиці ч. єд. і мног. у глаголів, у котрих він не відпадає, звучить твердо: *ходить, робит, повідят, ходят, робят, повідають; єст, суг; лишень декуди місцево стрічають ся накінчики м'які: летить, летять, повідять, повідають (повідать); єсть, сугь*.

По губних *й* найчастійше не переходить на *ль* в формах: *лапю, робю, правю, ламю; лапют, робят, правят, ламют; страпеный, робеный, отровеный, корменый*.

В класі V. голосівка теперішникова з виїмкою 3 л. мн. ч. звичайно відкидає ся: *повідам, повідаш, повідат; повідаме, повідате* але 3 л. *повідать*.

Замітно, що в теперішнику глаголів VI. кл. подекуди місцево виступає *и* або *і* пр. *купив, дарію, бесыдыв м. купув, дарує, бесыдыв*. Сей прояв звуковий пригадує подібний у старочесчині, де також часто буває *і* місто *и* пр.: *bojije, poškornije, spatije*.

В повельнику уживають ся форми, у котрих наросток способний ослабляє ся на *ь*: *ходь, ідь, плеть, несь, возь* — часто *ь* відпадає безслідно: *ход, ід, плет, нес, воз; се завсгди буває після губних: роб, хоп, прав, лам* (про иньші випадки гл. више).

Причасник мин. ч. д. ст. II. визвучає в многих околицях на л, в иньших переходить на *ў* отож: ходіл, клапкал, гваріл, повідал або ходіў, клапкаў etc. В женьскім і середнім роді виступає л: ходіла, ходіло; гваріла, гваріло; повідала, повідало. Подекуди, де тверде л має звук *ў* (пр. *ўавка*) також в женьскім і середнім роді: ходіўа, ходіўо; гваріўа, гваріўо (подібно як і у галицьких Лемків).

Примітні форми минувшака уживані в многих околицях: был ем, была ем, было ем; были есме, были есте; пришел ем, пришла ем, пришло ем; пришли есме, пришли есте; в иньших околицях: была-м, было-м; были есме, были есте, — пришла-м, пришло-м; пришли-е сме, пришли-е сте. Спомічник ем може класти ся сперед і послі причасника подібно як і в старослов. *ієсмь свидѣлъ і положилъ ієси, ижилъ сѧ ієси.*

Будущик ст. дійного творить ся у глаголів недовершених з теперішника глагола быти і причасника мнв. ч. ст. д. II. або неопреділенника відносного глагола: буду писал (писала, писало) або буду писати.

Дуже розповсюднені у угорських Лемаків причасники минув. часу ст. страд. на -ть: зогнитый, замкнутый, залятый, посьятый, пооратый, познатый, підратый etc.

Причасники мин. ч. ст. страд. на -ть і -нть творять ся нераз і від неперехідних глаголів: оброснутый, одвыкнутый, побутнѣтый; заляжений, встечений.

В творні слів згадаю тут декотрі суцники з примітними наростками: прольій, облічай, кырдель, воробель, рогаль, рыболь, стрясила, геньбор, гачур, шашура, дикає, стрігонь, мурвань, шурень, мордун, сьвітич, куряч, баброш, скуптош; патрия, льяя, одьіва, дуль, коляя, трачкуля, мушера, трапеза, чубиця, гадіця, чуднота, гырмота, чорнута, лябда, здышина, роганя, Петриканя, ворожкыня, серньоха, гачурка, суровика, тягоба, молоджава; грудя, конарівя, кумство, ворожильство, мліско, звертиско.

Із звуков замітнійші: лудигріш, стрясимерьва, трепіхвостка, міснжелызо; приложники злучені з применниками по, про, при: погыркавый, просівый, присухый; при-словники: покус, внука, вонка, зарань, позарани.

У приложників наросток -ий дуже розповсюднений. вы-вірчий, кітчий, кертичий, гаджий, статчий, увчий;

навпак наросток -йъ так частий в иньших говорах нашого язика тут порідше вживає ся: пташачий, лишчачий; — наростком -ьскъ утворені: жабский, гамерицький, фарський; — наростком -итъ: моховитый, вілковитый; — наростком -овъ: месовый, боговый, водовый, сьніговый.

великий або велькый (pol. wielki, slovac. veľky) має comparat. векший pol. większy psl. вѣтшии, superlat. найвекший pol. największy psl. найвѣтшии. — adverb. comp. веце pol. więcej čech. více psl. вѣтше superl. найвеце pol. najwięcej čech. nejvíce psl. найвѣтше. Передросток най в одличнику (superlativus) приймає декуди вид няй; няйменьший, няйкрасший.

З пнів глагольних можна піднести: (бод-ти) босты, (рек-ти) речи; крочну-ти, кукну-ти (в знач. позирнути), огазну-ти; зреші-ти, вяча-ти, клохты-ти, смотрі-ти; бабони-ти, руди-ти, хыті-ти, шмари-ти; борта-ти, волати, гылта-ти, пытва-ти, стука-ти gemere, хвія-ти; вывіскова-ти, злегува-ти, подудрюва-ти, хырова-ти etc.

Дуже примітні для того говора також певні частиці як: кады, тады, тадыль, тамадыль, скады, скадыль, стады, стамады, стамадыль, покля, докля, закля, покаль, доталь, одкале, одтамаль (оттамаль), дакоды.

В говорі угорських Лемаків з наголосом сталим находимо лиш не багато приміт відмінних від загальних познач словолату угорських Руснаків. Примітні лише декотрі вирази і звороти. Місто східно-угорсько-руського „мало“ *микроби, βραχυ, ὀλιγον*, parum в Гал. трохи, троха, дрібку, крихітку тут уживає ся скрізь: кус пр. дай мі кус кырві = в східно-угорсько-руск. було би: дай ми мало крови, в Гал. дай ми трохи крови або керви; кус забавю ся = в східно-угорсько-руск. забавлю ся мало в Гал. забавлю ся трохи або дрібку.

Творник орудний (ablativus instrumenti) уживає ся тут майже завсїгди з применником з, ꙗ (обі форми = старосл. сѧ), котрий часто приймає через здвоєнь форму зоз, зос: з дротом заправити, с чим забити, зос розмарийо *ў* обложити, зос налюнком начухати (= натирати).

през, брез означає рідко коли „через“ і лучить ся тогді з accusat. пр. брез лыє; найчастійше уживає ся в значеню без і править другим падежем: през души, през мужа, брез калапа, брез головы.

к, ко, гу уживає ся в значеню „до“. приде к Богу смерть, гу збійникови, гу сынови, гу той скальї.

за рядом або за шаром der Reihe nach, nach der Ordnung.

знати о чім, гварити о чім не знаме о тых птахах. о чім річ? — гваріт о тім.

іти за драгом місцево також іти за дрыгом = ити до-рогою. — доложити собі übereinkommen.

о з містником або з перемником уживає ся для означеня посуданя в таких випадках як: человек о єднї нозьї, ярец о шість шориків і пр.

о з перемником уживає ся для означеня минушого часу або реченця: о тыжден, о два дни, о пят років = nach verflossener Woche, nach zwei Tagen, nach fünf Jahren.

ка почіпляє ся часто до заіменників і присловників: котрийска, якыйска, штоска; гнетка, коліска, гевка і т.и. часто також на кінци до ка прилучає ся й: штоскай, коліскай, якоскай.

Примітні уживані тут викличники: е я гой! госа! хпц! — також призовки або клички до звїрат домашних: базь! — а ці! — кеч! — туська-на! — гуй-са! — гуся на! — а гуч! — цуня-на! — а лю! а лю! — а кси! — тусь! тусь! — гудзь-гудзь! — а-гакс! — а уц! — ньїсьо! — птусна! — пся! — берчуч на! — а тыш! — птуц! — гейс! — ча! — вісь-та! — готь-та! etc.

Интересна декуди уживана кличка при поганяню нари запряжених волів: гейс берта! (або в неправильнім виговорі: гейс бертя! гейс биртя!). Викличник гейс! значить: на ліво! від себе! — а берта — то форма повельника (Imperativ) двойного числа (Dual) другого лица від глагола брати, в старослов. бѣрѣта, тут в місцевім говорі „берта“, подібно як друге лице повельника в числі многим старослов. бѣрѣте звучить тут „берте“. Се єдиний останок двойного числа глаголів в живучій бесїді нашого народа, котра, як звісно, числа двойного тепер уже зовсім не відріжняє в склоненю імен, зарівно як і в спряганю глаголів.

Декотрі слова звісні лишень старим людям: уступають або вже і стратили ся в наших часах. І так приміром пригарі с піпки зовуть тепер „бага“; — шафранник не-о-довга зовсім не буде звісний, бо тепер не розносять уже по сєлах шафрану, тої давнійше у нас загально вживаної і любленої приправи.

Назва оболона уживана подекуди у нас на Бойківщинї в значеню шибя до вікон, шибя віконна Fensterscheibe (сл. Знадобы до словаря южнорусского нап. Иван Верхратский. У Львові, 1877. стор. 42.) уступила на Руси угорській майже цілком новітній назві „вічко“ (очко), а на Україні і майже скрізь в Галичині назві „шибя“ в польск. szyba з вім. Fensterscheibe. Однакож задержала ся ще давня назва на угорській Руси бланарь, болонарь, болонкарь = скляр, Glaser. Назва „оболони“ в значеню „шиби до вікон“ походить з давної давнини, коли то ще не уживано до вікон таблиць скляних, а — по всякій імовірности — оболікано віконні рами тонкими оболонами пр. міхурами або кишковими оболонами рогатої худоби, подібно як і тепер ще Гренляндці уживають до вікна кишкових оболон з тюленя.

З того то далекого часу, коли то у нас на Руси уживали ся вікна оболікані оболонами, мабуть і походить вираз уживаний в многих околицях угорської Руси: облок або оболок (= вікно, декуди у угорскых Лемаків і галицкых Лемків також: „выгляд“, у сїдноугорскых Руснаків: „вызбр“).

Мікльосіч слово облок, опираючись на тім, що подав Šembera (Dialektologie. slovak. oblok kulaté okno) виводить від слова овльк; за наросток уважає окъ проте облъ+окъ = oblok Fenster, rundes Fenster.

Менї сей вивід не видає ся правдивим а то з тих причин: 1) в старословен. овльк значить *σφαιροειδής* rotundus, тому овльк лице facies rotunda, rundes Gesicht; в українськоруским облий, віблій має значенє teres, drehrund, walzenförmig; тому кажемо: обле дерево, обляки (гибляки, вібляки) Rundholz. 2) нігде не бачив я ні у угорскых Русинів, ні у галицкых Лемків округлих вікон. 3) коли слово oblok мало би наросток окъ, то як обяснити угорськорускі форми оболок побіч облок? Власне тоті форми вказують менї нїше походженє слова: я виводжу „облак“ від кор. клѣк, обвлечн, оболічн, оболочн старосл. окл'кштити (з овльк'кштити). Наростком уважаю ъ, отож: обь-вляк-ъ; з тої форми через виміт в повстає облок або повноголосна форма оболок (подібно говорять Лемки „вляки“ = часть у саний, місто волоки). Литовське blaka = Fensterchen взяте з руского; мадярське ablak походить також з славянського. Проте по сему виводу облок або оболок = оболочене, оболонами приклонене, das Umhüllte, das mit dünnen Häuten Umhüllte, id, quod velatur, fenestra. Оттак облок = *θυρίς*, fenestra з того самого коріня і тим самим наростком утворене, що облок psl. овлаккъ čech. oblak, pol. oblok = *ve-*

φέλη, *nubes*, хоча се останнє слово має значенє не страдне, тільки дїйне: те, що оболікає *das Verhüllende, die Wolke id, quod involvit*. У галицького люду подекуди „облаки“ (воблаки), а також „оболоки“ має значенє не хмари, а синь неба, твердь небесна *Himmelfirmament*.

Деякі вирази можуть також стати пожаданим причинком для пізнаня світогляду нашого люду. І так пр. гадіна означає птаство домашнє як кури, гуси, качки а також і діти; стріга і босорка означає чарівницю, а також ропавку (*bufo*), котра в людових повірках, забобонах, чаклованях і чарах грає не останню ролю; — смертка означає нічного мотила або тьму, імовірно по забобонному вірованю в звічанє смерти тою комахою; — купалка (*Lampyrus noctiluca*) хрущик, що світить в ночі і явить ся з початком липня коло св. Івана („на Купала“), мабуть іще в часах поганьських була присвячена божеству Купалу і т. и.

Знадоби тут поміщені зібрав я в р. 1897 і 1899. Як згадав в І. часті „Знадобів“ подорожував я р. 1896 для цілий діялектологічних в східнорускій часті Угорщини. В західнорускій часті в серпні р. 1897 мною були навіщені отсі села:

1. Пітрова 2. Цітелка 3. Тварожец 4. Курів 5. Кружльов 6. Снаків (на Маковиці; лише принагідно записав я собі деякі приміти снаківської бесіди в Кружльові). 7. Луків 8. Лівів 9. Ястреб 10. Київ 11. Чірч 12. Орлів 13. Уяк 14. Липнік (Kis Lipnik) 15. Легнава 16. Старіна 17. Сулін Спішский 18. Кремпах.

Місцевости, в котрих я р. 1899 також в серпні робив записки язикові суть: 1. Комлоша 2. Бехерів 3. Варадка 4. Вишній Миросів 5. Вишній Орліх 6. Кечківці 7. Вапенік 8. Кружльова 9. Вишній Свидник 10. Бодруджал 11. Пестрина 12. Дрічна 13. Чертіжне 14. Габура 15. Борів. 16. Межи-Лаборец 17. Чабіни 18. Збійне.

Окрім того принагідно я робив ще записки з декотрих иньших околиць.

Ві Львові 15. вересня 1900.

Обясненє скорочень. Б. = Бехерів (стол. Шаришска). — Бод. = Бодруджал (Шар.). — Брв. = Борів (стол. Земплиньска). — В. = Варадка (Шар.). — Вап. = Вапенік (Шар.). — ВМ. = Вишній Миросів (Шар.). — ВСв. = Вишній Свидник (Шар.). — Г. = Габура (Земпл.). — Др. =

Дрічна (Шар.). — Зб. = Збійне (Земпл.). — К. = Курів (Шар.). — Кеч. = Кечківці (Шар.). — Ки. = Київ (Шар.). — Ком. = Комлоша (Шар.). — Кр. = Кружльов (Шар.). — Крем. = Кремпах (вишній Спіш). — Кру. = Кружльова (Шар.). — Лег. = Легнава (Lagno Спішск.). — Лів. = Лівів (Шар.). — Лк. = Луків (Шар.). — Лп. = Липнік (Липник; Спішск.). — МЛ. = Межи-Лаборец (Земпл.) — Ор. = Орлів (Шар.). — П. = Пітрова (Шар.). — Пс. = Пестрина (Шар.). — С. = Снаків (Шар.). — Ста. = Старіна (Земпл.). — Су. = Сулін Спішский (виш. Спіш). — Т. = Тварожец (Шар.). — У. = Уяк (Шар.). — Ц. = Цітелка (Цеголка Шар.). — Чаб. = Чабіни (Земпл.). Ч. = Чірч (Шар.). — Чрт. = Чертіжне (Земпл.). — Яс. = Ястреб (Шар.).

На підставі ухвали філологічної секції ся розвідка друкуєть ся з задержаннєм граматичної термінології автора. *Ред.*

А. ГРАМАТИКА.

І. До звучні (Lautlehre).

Голосівочня (Vocalismns).

і.

і (з о, е або ъ).

В угорських говорах з наголосом сталим понайбільше о стісняє ся на і так, як загально в українськоруськім: Біг (psl. Богъ), міст (psl. мостъ), топір (psl. топоръ), від (psl. воль), хвіст (psl. хвостъ), підошва (psl. подъшва), піл (psl. полъ), ніч (psl. ноштъ) гір (genit. plur. psl. горъ), він (psl. онъ), мій (psl. мой) etc.

Первістне е переходить на і в словах як медвідь (psl. медвѣдь slovac. medved'), шість (psl. шесть), сьім (psl. седмь), ньіс (psl. неслъ), віз (psl. везлъ) і т. п.

Старословенському ꙗк відповідає і пр. хлѣб (psl. хлѣбъ), міх (psl. мѣхъ), льіс (psl. лѣсъ), невіста (psl. неѣста), бѣлый (psl. бѣлъ), віяти (psl. вѣяти), цѣловати (psl. цѣловати) і т. п.

В декотрих словах і формах заховалось тут і там з давнішого періоду розвитку нашої бесіди стіснене о на у а е на ю пр. збуї місто збій, домув або дому яко прислівник domum, nach Hause, домів, пул місто піл, пів psl. полъ, люд місто а декуди і побіч лед, льід (psl. ледъ), мюд місто а декуди і побіч мед, мід (psl. медъ) палюнка побіч палевка, палінка, влюк (psl. влѣкль), пюк (psl. пѣкль), нюс (psl. неслъ) і т. п. (гл. дальше під голо- сівкою о і е). — Місцево стісняє ся первістне о на ы пр. кынъ м. кінъ, гыр місто гір, скур genit. plur. psl. скоръ (гл. дальше під голосівкою і). Лемаки, що сусіднують із Словаками, часто о

вовсім не стісняють: конь, гвозд, рок, стол, збойник, ван, дровник, пол, мог, подняти побіч кінъ, гвіздъ, рік, стил- збійник, вандрівник, піл, міг, підняти і т. п.

Подекуди місто і (= старосл. ꙗк) кладуть е: вера (вера- Боже!), женє місто жені psl. жинѣ або я прим. сясти psl. сѣсти подібно як і місто і з первістного е місцево виступає я: ляд м. лед, льід (вплив Словачини: l'ad).

о не стісняє ся на і.

скора Л. Су. Зб. м. шкіра, укр. шкура psl. скора. пернакы у худобы в скорі Су. die Larven von Hypoderma bovis leben unter der Haut des Rindes. — коса Л, genit. коса Schwarzamsel psl. косъ. — парубок Ц. Б. . . . але genit. парібка, plur. парібци; парібчак Ц. junger Knecht. (в укр. а також коло Львова прим. в Завадові: парубок genit. парубка plur. парубки) — ногтьі пом. plur. від ноготь Зб.

о стісняє ся на і.

нірскый Ц. морський, нірскы пацята Meerschweinchen. — ді- дня Т. м. до дня bis zum Tagesanbruch. — кізьій Т. Ziegen-. — кізе молоко Ziegenmilch. — дігонити Б. м. догонити. — пітрясати ВМ. м. потрясати, іши з вилами пітрясал=еще вилами потрясав. — дрітовати Б. м. дротовати mit Draht binden. — ніперечный Г. м. поперечный eigtl. in die Quere gehend, quer; stützig, zänkisch; conträr. — прібе Бод. = проба. — сійка Кру. Вап. м. сойка; plur. сійкы. — — — сірока Ч. Кру. Кеч. Вап. ВС. Г. psl. скрака, сірока шкыргоче Ч. сірока опомінат госты Ч. однакож в Крем. Г. Брв.: сорока.

вторична творба у, причім в губить ся, а у остає в назвуді.

уш Б. Кеч. psl. вѣшь, ruth. вош.

вторична творба і (місцево).

діч Брв. м. доч psl. дѣждь.

е місто і (= старосл. ꙗк або е)

постретнути Ц. м. стрінити cf. psl. сѣрѣкти *оунавѣн*, obviam fieri. — зверіти ся Ц. м. звірити ся sich werfen (vom Holz). зверіли ся дошки. — застреліті Л. psl. застрѣлити. — трепати Су. flattern, zittern. шкавронок трепе криўами die Lerche flattert mit den Schwingen psl. трепати. — потрібный Л. psl. потрібный. потрібно. трєбно Л. м. потрібно.

ер відповідає старосл. рк.

верти С. psl. *κρῆτι ζεῖν*, fervere; *κοχλάζειν* bullire, уже молоко почало верти schon fieng die Milch zu sieden an čech. vřiti pol. wrzeć, lit. virti coquere.

а місто і (= ъ).

мадзілный пальчик Г. kleiner Finger, мізильний палець cf. psl. м'кзінъ iunior; minor. lit. mažas lett. mazs parvus; nsl. mazinec. — цалком Бод. ganz pol. całkiem. — цалый Су. м. цілий pol. cały. — вцалє Лї. = цілком, зовсім, pol. wcale.

я (а) місто і (= ъ).

гранка Т. м. укр. грінка, pol. grzanka Bähschnitt. — блядый Крем. м. блідий psl. бл'дъ *χλωρός*, pallidus. — сясти Б. м. сісти psl. с'ксти pol. siąść. я сяд ем pol. ja siadłem, ты сядєс, він сяд; мы сядієме, вы сядієте, они сяді. —

я місто їя.

посяти (посьяти) Бод. м. посіяти pol. posiać psl. пос'кяти.

о стісняє ся на ы місто на і (місцево в Спїшчнї).

выу Су. genit. вола psl. волъ. — кыє Су. psl. кость. — кыє чорный Су. Schwarzamsel, Turdus merula. — выдній кыє Су. Wasseramsel, Cinclus aquaticus. — тхыр Су. genit. тхоря psl. т'хорь. — кынь Су. genit. коня psl. конь, *ἵππος*, equus. — кыт Су. дікого kota в наших льісох ныт. — кытка psl. кот'кка felis. діка кытка Wildkatze. — ластывка м. ластівка psl. ластовица *χελιδών*, hirundo. — дзынок Су. plur. дзыныкы Glocke; Grünling, Fringilla chloris. — крылік Су. Troglodytes parvulus, Zaunkönig. крылік сьпіват і чирчат. — рыг Су. psl. рогъ *κέρας*, cornu. збіла корова рыг. — выєно Су. Крем. м. вікно psl. окно *θυρίς*, fenestra. — хвыст Крем. genit. хвоста psl. хвостъ *κέρως*, cauda. — вын Ту. м. він psl. онъ. — кретывка Су. Крем. Maulwurfs-haufen. plur. кретыкы. — вербывка Су. Rhodeus amarus, Bitterling. — кыст Су. Крем. gen. кости psl. кость *ὀστρον*, os. — кыстка в слівці Су. Stein in der Pflaume, putamen. — выльха Крем. psl. ольха alnus. — дрыбный Крем. psl. дрокънъ. дрыбный дощ feiner Regen. — выстря ножа Крем. psl. острїє *στόμα*, acies ferri. — пыдгорліна Крем. Wamme. — пыдвечурок Крем. пыдвечірок. — пышла за гдывця Крем. = пышла за вдівця, sie heirathete einen Witwer. — быб Крем. psl. кобъ *κνάμος*, faba. — дыйти Ком. psl. донти *ἐφικνεῖσθαι*, pervenire. дыйдут купцы. — залыг (Пететіака, залых) plur. залогы psl. залогъ *ἐνέχυρον*, pi-

gnus. — плыт (Пететівка; „в поблизкім Бехерьову гварят: заліг, пліт“) psl. плоть *φραγμός*, sepes. — пұытця Су. плотиця, Plötze, Leucissus rutilus. — озыр Су. plur. озоры Rindszunge. — сыйка Лег. Крем. Ком. Кеч. Брв. = сойка, сійка Garrulus glandarius, Eichelheher. — сырока Ком. Elster psl. скрака. — сырокач Ком. Würger, Lanius (excubitor). — дрыга Су. Крем. Weg, дорога pol. dial. dróga. ішла дзыопа за том дрыгом = ішла дівчина тою дорогою. на дрыдзы = на дорозі pol. na drodze.

ы, и, і.

Грубе ы можна виразно відрізнити від середного и пр. быти esse а бити percutere. По гортанних стоїть ы як в старословенськ. пр. сокыра Ц. В. psl. с'ккыра, хыжа Ц. Ки. . . . psl. хыжа, гыбати Зб. psl. гыкати. — быкы Ч. Ochsen. — сінікы Ч. Meisen. — кышеня В. Tasche etc. Середному українськорускому и відповідає часто мягке і пр. мыті, вштуріті, влапіті, усмертілі. Подекуда середне и і мягке і міняє ся: ми і мі, ти і ті, збити і збіті.

і місто середного українсько-русского и.

грива Кр. У. м. грива, psl. грива *χαιτη*, iuba. — слїж Кр. м. слиж Cobitis barbatula, Schmerle. — дік Лї Wildschwein. — визірат Ста. = вызирає. — ліст зеленый Ком. — сівавый Ком. і др.

і иноді місто ы.

ріш (рішь) Ста. м. рысь, Luchs, Felis lynx. — тієяч К. м. тысяч psl. т'ысшста et т'ысашста čech. tisíc.

іца (декуди: ица) місто українськоруск. иця старословенськ. ицл.

пшеніца П. Ц. пшениця psl. пыненица, видьіл пшеницу. — попелица П. Ч. Aphis, Blattlaus. — поледіца Ц. поледіца Ч. Glatteis. — повітріца Ц. Sturmwind. — яліца Ц. — підгорліца Ц. Wamme. — палица Ц. — пятніца Ц. — сініца Т. Kohlmeise. — гусєніца Кр. — матіца С. Лї. Ч. Bienenweisel, Bienenkönigin. — воучіца Л. Wölfin. — бліскавіца Л. бліскавіца бліскає. — половица О. дай одну половицу. — (але в Спїшчнї: кыртіца Лл. Maulwurf. матиця Лл. матиця Лег. Bienenweisel. — гырліца Ком. Turteltaube. — пшеницу, пшеницы Ком. — корытніца В. Schildkröte. — ламаніца В. Flachsbreche (але попелица Ч. Aphis).

назвучне і одержувє придих й.

йігла Ц. psl. игла *ζαφίς*, acus. — йікра Ц. Кеч. Euter.

е місто а часто і побіч загальноруск. и.

позерати У. м. позирати. — хтерати Б. м. утирати. — дозерати Крем. м. дозирати. — приберати Ки. м. прибирати. — цебуля С. м. цибуля pol. cebula čech. cebule, Zwiebel, Zippolle, it. cipolla, lat. caepulla.

тї місто ті (psl. ти, ruth. ти) в накінчику неопределенника (льо-кально).

співати м. співати (співати). — робіти м. робіти. — гваржіти (Остурна на Спішу) м. гваріти, гварити, говорити cf. pol. gwarzyć. — піти, грабати, йісти (коло Геравтоец на Топлі ріці).

у місто і.

щутка Ч. ВО. м. щітка, Bürste.

є місто загальноруск. йі, так як в старословенськ.

аж Су. Igel, erinaceus, їж psl. љжъ. čech. jež pol. jež. аж тують ся по ябкох та набере ябка на себе.

е.

є місто о (старосл. назвучне є не переходить на о).

елень Ком. Я. psl. љельнь Hirsch, олень, олнь. я ту не збачил вленя. deminut, вленік. — вленіца Ком. Hirschkuh. вленятко Яс. м. оленятко plur. вленятка. — еден Ком. Л. . . . psl. љединъ *εις, μνος, unus; τις, quidam, ruth. один.*

Переливний звук ^хѣ (межи е а и).

зѣднати, поѣднати, dingен. — хлопѣц і. т. п. — сѣреть Брв. м. сереть psl. сръсть *τριχες, pili.*

і місто е.

іщи. іши. Ц. К. П. . . . м. вще, psl. љштѣ *ετι. adhuc.*

о місто і побіч е.

жобрак К. С. жебрак, Bettler. — жобрати Л. жебрати slovac. zobrak, zobrat'.

е так як в старословенськїм, місто загальноруского о.

вчера Бод. укр. вчора psl. вьчера *χθης, heri čech. slovac. včera.* — чело МЛа. = чоло, psl. чело, frons, čech. slovac. čelo.

а місто о (в старослов. е).

жолудок К. С. м. жолудок psl. жѣлѣдѣкъ stomachus čech. žaludek pol. żołądek. — жалудь С. м. жолудь psl. жѣлѣдѣ čech. žalud pol. żołądz. — чало Бод. в иньших околицях: чело = чоло, psl. чело.

а місто е.

да-кто Ц. дакто Ки. м. дехто. — дас К. н. десь. — дакус В. etwas, ein wenig. — даіде Лп. Ком. irgendwo. — причапити ся Г. м. причепити ся. — барложина У. м. берложина, берліг. Schweinslager pol. barlog. — печарка Ки. Champignon, Agaricus campestris, plur. печарки; čech. pěčarka pol. pieczarka ruth. печериця, — гадваб Др. Seide čech. hedváb.

а місто німецького е, укр. я.

цвак Су. У. Zwecke. lemк. цьвак, hal. цьвьяк, укр. цвях, čech. svok. pol. ćwiek.

я місто е.

заняхати Ц. м. занехати unterlassen, versäumen, wovon abstehe. — поняхати Др. м. понехати im Stiche lassen, verlassen. — полядівка С. м. поледівка Glatteis (в Мальцові словенськ.: ляд, genit. ляду м. люд, леду; в Лівові також: ляд, genit. леду; але мед, genit. меду. — в Я. ляд, леду; — мяд або мюд, меду). — пляскатий Ком. ВС. м. плескатий, плоский pol. płaski čech. placatý.

я відповідає старословенському наросткови інь.

тканя П. psl. тьканинѣ *ѳаѳма textura.* — весьбіля або сватьба Крем. psl. вєселіє. — одьнія Крем. psl. од'кніє. — выстря Крем. psl. остріє *σθρια acies.* — кістя Б. coll. Knochen. — сьмітя ВО. смітя Гр. psl. сьметіє *fimur.* — грудя Г. Ч. psl. грюдіє *βύλακες, glebae.* — лыча Ч. Bast, liber. — облечіня П. Kleidung psl. обл'чєніє *vestis.* — ріжджа П. К. psl. рождіє *φρούγανα, sarmenta.* — насіяня Кеч. Samen. — галузя Лп. Aeste.

е стісняє ся на ю (або у).

люд П. С. У. Лег. Б. або лед К. везе ся по леді = ховзає ся по леду. — мюд Ц. мюд С. Лег. Б. = мед (але в Вап. Кру. ВС. Бод. Г. мід, лід). — палюнка П. С. Лі. Крем. Branntwein в иньш. ок. палінка, паленка čech. pálenka. — вечурній, вечурня, вечурне Ч. вечерній psl. вєчєрнѣ. — вечурня Ц. psl. вєчєрнѣ officium vespertinum. — ящурка Т. ящїрка, ящєрка Eidechse. — я плюї Ц. љєсмь плєлѣ. — я мюї Ц. љєсмь мєлѣ.

— матурны конопльі Т. Лі. Кеч. Samenhanf. — він вже при-
нюс Л. онъ оуже принислъ ксть. — печунка С. О. В. Кеч. =
печінка. білы печунки Ста. Кеч. Lungen. чорна печунка Кеч. Г.
Leber. — вечур Лі. Пс. м. вечір, — вечуркы Л. Б. Брв. = ве-
черницѹ. — веретюница Г. веретюрница Лп. Blindschleiche,
Anguis fragilis. — вівюрка О. psl. вѣврица. — вовюрка Лп.
У. Крем. вовюрка, што по лысы ходіт У. (але в Кеч. Кру. Вс.
Чаб. вовірка, а в Ком. В. вывірка). — трепюлка У. Лер. м.
препюлка, перепюлка, перепілка Wachtel, Coturnix communis, pol.
przepiórka čech. křepelka. — камюнка О. Gefäss aus gebranntem
Thone. — камюнка Лп. Saxicola, Steinschmätzer. — пес ся
стюк або збесныѹ Су. — напюк ем Крем. psl. ксьмъ напекалъ. —
принюс ем Б. — я люг Б. psl. ксьмъ легла. — костюльник
Вап. Kirchendiener, Küster čech. kostelnik pol. kościelnik. — чулка
Чрт. = гал. чівка, чілка Schopf psl. челька.

о повстале з ь удержує ся в ускісних падежах.

лен genit. лену Ц. psl. льнъ. — лев. genit, лева Ц. К.
psl. львъ.

е ослаблює ся на ь.

наньго Лі. м. на него, на нього.

О.

назвучне о удержує ся,

овадя Ц. coll. Rinderbremsen. — око К. С. . . . облак Ч.
Fenster — од Ц. psl. отъ (коло Львова — від) — она, оно, они
Ц. psl. она, оно, они. — одробілі Су. = відробили. — осем
Лі. psl. осмъ.

назвучне о одержує приставку н. (втисне н, parasitisches н).

новірица Ч. Morast cf. čech. ozhr = Rotz; slovac. ozgravka
= Schnupfen psl. возгря mucus [так зване втисне н находимо та-
кож у словах: Ниталія (уж. коло Львова) м. Италія, Италия;
зануздати (Укр.) = гал. і угорскоруск. зауздати cf. psl. оузда-
ти χαλινοῖς δόνησιόσαι, frenare].

в місто о.

вна, вно, вни Зб. м. она, оно, онп (найперше о переходить
у виговорі на у, а потом у на в; то дїє ся іменно по голосівках
нр. а вна гварить мі).

придихове г перед о (місцево).

горел Г. м. орел, aquila.

придихове в перед о (місцево).

вовад Зб. Tabanus, Rinderbremse. — воко Зб. Auge. — во-
блак Зб. θυρίς, fenestra.

о в визвуді удержує ся

яко Зб. м. як. Ей красша я Янічку, яко ты. — ты вітригон,
яко мало Вап.

в місто о.

беднаръ Ц. Ком. м. боднаръ Böttcher, Böttcher, Böttner,
Fassbinder. беднаря заклич мі cf. ukr. бодня psl. вѣтаръ πιδος, do-
lium. слободно Ки. м. слободно, свободно psl. скободно ἐλευ-
θέρως libere. — выслободіті Ки. м. выслободити, висвободити,
— червений Пс. м. червоный. — дехтор Лі. м. доктор, Doctor.
был ем в дехтора. при дехторові.

е місто загальноруск, о в накінчихах: -очок, -очка, -очко.

яречок О. м. ярочок kleiner Wildbach; Wildbach. — ху-
стечка О. м. хусточка. — гнъізdechко Г. м. гнъадоchко.

ом місто о.

цомпель Брв. м. сопель, сопляк cf. psl. соплъ et сополь pol.
wopel.

а місто загальноруского о.

амелюх Су. м. омелюх, Misteldrossel, Turdus viscivorus. —
канов В. кановочька В. м. конов, коновочка, Kanne psl. ко-
нобъ λέβης, pelvis. — карчма ВМ. м. корчма pol. karczma psl.
кръчьма saupona.

а з придиховим й місто загальноруск. о.

ямело Ком. Viscum, Mistel, омела psl. имела pol. jemiola.

у місто о.

ружа Т. Rosa psl. рожа čech. růže, pol. róża. — увца К.
psl. овьца nom. plur. увцы. — коруна Ком. м. корона psl. ко-
роуна, čech. koruna.

уподобнене занедбує ся.

крайови, крайом, коньови, коньом, дрітарьови, дрітарьом, кісцьови, кісцьом, ткачови, ткачом, мужови, мужом etc.

а.

назвучне а задержує ся.

астряб Л. Лі. Ч. Ста. Ком. ВМ. Кру. ВС. Бод. МЛ. Astur palumbarius, Hühnerhabicht. — астрябік Л. Лі. Nisus communis, Sperber.

назвучне а одержує придихове й.

ястряб Г. psl. ястрлвѣ (ястрлвѣ) — яфіры Ки. яфіры Г. Heidelbeeren в Гал. найчастійше: афіни.

придихове г перед а.

гадваб Др. Ч. Брв. Seide psl. єдвалѣ. — Гамерика Б. ВС. Amerika. на Гамерику ма дяку Amerika gefällt ihm, er hat Lust nach Amerika zu gehen. — гамерицкый Б. ВС. . . . amerikanisch, американський. — гарджа Лп. Ста. Rost; Grasrost, Puccinia graminis.

придихове б перед а.

багнятко Ком. Kätzchen der Bäume cf. psl. агна агнос, agnus; also багня, багнятко eigentlich Lämmchen, Schäfchen der entfernten Aehnlichkeit wegen. багнятка швятят на квітніцу (квітну неділю).

і місто я старосл. л.

тыгати Ч. тягати cf. psl. тгнѣти. — стыгат ша У. = стягає ся. — присыгати Бод. м. присягати psl. прислгати iurare. — сыгати Бод. м. сягати cf. psl. слгнѣти ектеівей, extendere.

є місто я.

елец У. м. ялец Leuciscus vulgaris Hasel. — склениця ВСв. м. скляниця Glas, Flasche, čech. sklenice.

е місто я, старослов. л, польск. є.

месо Ц. Ч. psl. месо caro, pol. mięso čech. maso. месова полівка Fleischbrühe. — щєстя Ц. С. шєстя МЛа. pol. szczęście cf. psl. сѣчлстѣнѣ particeps. дай Боже щєстя! Ц. шєстя Боже дай! Glückauf! — говєдо К. або скот рогатый К. Hornvieh psl. говадо боѣс, bos; βοῦκόλια, grex. — набрєзглє молоко С. = набрясклє м., etwas saure, in der Gährung begriffene Milch. — єденнадцєт

С. psl. єдинѣ на дєсатє. pol. jedenaście (з jeden на dziesięcie) — дванадцєт С. psl. двє на дєсатє. pol. dwanaście (з dwa на dziesięcie).

єн місто старосл. ж, загальноруск. у.

вєнгор У. угор. psl. жгрѣ anguilla pol. węgorz. вєнгор вєт на гаджу постать. — сєнк Крем. місто і побіч сук pol. sęk psl. сжкѣ жѣрѣс, surculus. — вєндка Ком. Лі. psl. ждє, ждица жумитров, hamus pol. wędka.

он м. старосл. ж, загальноруск. у.

пайонк Су. Крем. psl. пажкѣ pol. pajak. — пайончина Су. Крем. psl. пажчина et пажчина pol. pajęczyna (але паук Ком. паучина Ком.).

о, коли в многих говорах Галичини виступає а.

зозуля Ц. Cuculus canorus в мн. ок. Гал. зазуля на Укр. возуля, зазуля, зузуля.

а місто у, старосл. ж, польск. є.

кады Ц. Кеч. . . . м. куди, куда, psl. кждє. кждоу, диє полас, qua pol. kędy, čech. kam. — тады Ц. Кеч. . . . м. туди, туда psl. тждє, тждоу єкєїдєв, inde illac. pol. tędy, čech. tam.

а місто я, старослов. л, польск. є.

шваліти П. м. святи (свад) pol. świędzić. — сьваты К. С. Лег. psl. сватѣ агнос, sanctus. — сьвато К. м. свято. сьваты вечєr heiliger Abend.

ам місто а, в загальноруск. звичайно є.

щамбель Чрт. м. щабель, щєбель Leitersprosse cf. lemк. счамбы Spleissen, счамбити spleissen rad. скєп, скєпати, счєпати; скипа, скєпка.

ам відповідає старослов. ж, загальноруск. у, польск. є.

гамба Т. ВМ. Г. або пыск Г. Mund, рот os pol. gęba cf. psl. гжєа spongia. гамба Брв. Lippe ruth. губа.

ан відповідає польск. а, загальноруск. у.

запьянтати К. польск. zaplątać, укр. заплутати.

ан відповідає старослов. ж, польск. є.

кандратый Кр. Бод. канджурявий Кр. (качурявий Кр.) kraushaartig psl. кждрѣкѣ оѣлѣѣриѣ, crispus (качурявий мабуť

утворене від „качур“ і тут не належить: закручений мов пера (бічні покриви) в хвості качура).

а відповідає німецькому ā.

ягер Л. Б. genit. ягра Jäger.

а місто я, старослов. ѡ.

са Чрт. Г. Брв. м. ся, psl. сѡ.

я місто а.

чіряк Ста. гал. чирак, укр. чиряк Geschwür. — ряпавий Ста. м. рапавий, репавий rauh, asper. — няй Пет. . . . м. най з нехай (няхай). — няйчервіньший Пс. = найчервоніший. — няйбільше Пс. найбільше. — олова очько няйменьше із шитких птахів Др. der Zaunkönig ist unter allen Vögeln der kleinste. — няйвыше Г. = найвыше. — ряфати лен Г. = рафати, riffeln. — зясь Зб. м. зась čech. zase, pol. zaś, zasię.

у місто загально уживаного я, котре відповідає старословенськ. ѡ.

трусіхвіст О. Motacilla, Bachstelze, Wippsterz (в старословенськ. було би: *трусихвостъ).

у місто я, польск. а.

стужка МЛа. м. стяжка, (підше: стьжка) Band pol. wstążka cf. psl. стѣгъ et стѣгъ vexillum, Fahne, Standarte.

ун відповідає старосл. ѡ польск. е.

брунчати У. psl. брлчати βομβεῖν, sonare pol. brzęczeć.

у.

у в назвці удержує ся.

уж Ц. Лі. Я. У. Зб. . . . вже psl. оуже ѣдѣ, iam. — уйко У. Oheim. — Улька Крем. Julie. — Уля Г. Julie! кличут: Уль! ге-ле-ге! = Julie, komm her! — удити Чрт. räuchern, im Rauche trocken čech. uđiti, pol. wędzić.

придинове б перед у.

будити Т. Г. = удити, räuchern, будят шоўдру Т. = удять шинку.

придинове г перед у.

гусеница Ц. Т. гусеница Ком. гусяница Г. гусяница Чаб. Raure. — свербогуз Кр. Hagebutte, Frucht von Rosa spinosa, свербуза.

придинове г перед у.

гузель Г. гузлик Г. Knoten, узол узлик (гуза, укр. гудъ psl. жзлъ δεσμός, vinculum česk. uzel).

придинове й перед у.

ютерня Ц. Ки. Б. psl. оутрѣна officium matutinum, утренняя, pol. jutrznia. до ютерні = до утрені. — юж Крем. юж побіч уж Чрт. schon. — юха Ц. psl. оуха et юха ζωμός, ius.

ы (або и) місто у.

дрыляти Лі. м. друляти, stossen. — нырок У. м. нуток, нурець Colymbus, Taucher. — купие Зб. м. купув. — склікне Зб. м. скликує. — дякію (дякію) Зб. м. дякую.

і місто у.

дріляти У. stossen. — поліденок Брв. м. полуденок, Mittagessen. — кітя Брв. м. кутя „што приносят до церкви: пшевица сурова або хліб печений ку літургії за помершими“ psl. коутна triticum coctum, — дякію Зб. м. дякую ich danke. — дарію Зб. м. дарую. — бесідьє Зб. м. бесідув. — з'унють Зб. м. з'унують.

о місто у.

помола Кр. м. помула, мул, Schlamm. під помолу.

ю місто у.

цюкер Вап. Zucker, бойківське цукор. дуже цюкру viel Zucker. — цюкерлик Вап. цукрик, цукорець. — підміювати Зб. м. підміювати (підміювати cf. psl. подѣметати subiicere).

я місто ю, старослов. ѡ.

всєгда Брв. м. всюди, psl. всьгда et всьгдак ubique.

і місто ю.

брїх Ц. Лі. Бод. Чрт. Г. čech. břich, russ. брюхо, pol. brzuch. під брїхом unter dem Bauche; auf der Unterseite (однакож брюх Ч. У. — брїхатий У. bauchig).

у місто ю.

брух Вап. Др. брюх. поїмала муху на бруху.

пріменник у (psl. *ou*) заміняє ся найчастіше перед суголосками на в.

нѣт в нас пультюк Ком. bei uns giebt es keine Truthühner, нема у нас індиків.

пріменник у переходить на в, а відтак часто перед звучними суголосками г, д, б, в, з, тай перед н, м, л, р і перед голосівками на г, перед глухими суголосками к, т, п, х (Ф) тай перед с, ц і ч на х.

гмерти Су. Б. ВС. Бод: м. вмерти, умерти psl. *oumrkti*. гмру м. виру psl. *oumrj*. — гваріті Лі. м. уварити, соquere. — глапіті Б. м. улапити. — чи там в г вас? В. = чи там всть у вас? — хтѣкати Ч. м. втѣкати, утѣкати psl. *outkati* au-fugere, surgere. Заяц хтѣкат, він юж хтѣк. = він вже втѣк. — хпечи Ч. м. упечи, він хпѣк = він впѣк, упѣк. они хпеклі = они впекли, упекли. — хпада гарджа на трулі Ста. = впада ржа на бараболі (картофлі). — хцеркви Су. — хтерати Б. м. втерати, утерати psl. *outirati* abstergere.

ъ.

о місто старослов. ъ.

зо Лег. з, із psl. *izъ*. цвѣт зо сына. — зоз розмарійі МЛ. = з розмайрину. — (psl. *съ*) імаме рыбы зо саком Ком. = ловимо риби саком. — зо женом Чрт. psl. *съ* женож. — приспати зо сиром Г. = приспати сиром. — із о швятым Петром Кру. psl. *исъ* сватѣнмъ Петръмъ.

ъ не переходить на о а губить ся без слѣду,

збю, збѣш, збѣ, збѣме, збѣте, збют У. м. зобю, зібю, зобѣш, зібѣш etc. psl. *съ*бнж, *съ*бнѣши . . . *съ*бнжтъ. увцы збют ша до купы die Schafe drängen sich zusammen. — розбѣ Б. м. розібѣ, psl. *раз*бнѣтъ.

ь.

ь в середозвуці губить ся.

псѣій У. dem Hunde gehörig; Hunds-. psl. *п*сьий caninus. — пся муха У. P. ferdelausfliege, Hippobosca equina. — псѣе молоко Ком. Euphorbia, Wolfsmilch. — бабин псик Др. Bärenraupe, eruca Arctiae; stark behaarte Raupe überhaupt. — псѣоглавец Ч. м. псѣяголовец cf. psl. *п*сѣоглакъ adj. caninum caput habens. „прозвѣвка така; называли татарох псѣоглавлцами; не знам, прешто Татар таке мѣно ма“.

ь випадає, задля чого не мягчить ся попередна суголоска.

тма Г. м. тѣма. яка там тма.

наконецне ь часто губить ся.

кін Ц. equus. він регоче ся equus hinnit. (але кінъ Т. Л. Кр. Г. — голѣнь Г.) — заяц С. pol. *з*яць. — збеснѣлост С. Wuth. čech. *zběsnělost*. — выживност Л. Nahrung, — пят вѣлюх Коль. psl. *п*атъ *о*лѣхъ. — гус Ч. čech. *hus* psl. *г*жсъ. — кыст Крем. Knochen, кість (але: гусь Крем. Ком.) — серет Ком. Thierhaar. — таку йід ма гад. Ком. — яблін В. gen. fem. Apfelbaum. — Гриц В. = Гриць, Григорій. — тыжден В. psl. *т*ждѣнь. — ясен Кеч. Esche, fraxinus.

ь в повельнику повстале з и губить ся безслѣдно.

ід Ц. з ідѣ місто іди. — ход з ходѣ місто ходи. — плет з плетѣ м. плети. — роб м. (робѣ) роби. — шмар м. (шмарѣ) шмари.

старословенськ. рѣ відповідає ыр.

кыртіца Ц. Т. кыртіца Лп. Ста. кыртіца Кру. Чаб. psl. *крѣтъ* *áopálaξ*, talpa. — кыртіца горі землю пхатѣ Чаб. — дырва Ц. В. genit. дров psl. *дрѣ*кка. врубал дырва В. — гырмит Т. гырміт Л. tonat, гремить psl. *грѣ*мѣти *βροντᾶν* tonare. — гырлічка К. Кру. гырліца Кеч. гырліца Вап. Turteltaube psl. *грѣ*лиця čech. *hrdlička*. — гыртанѣ К. У. Ста. Бод. гыртанка Г. psl. *грѣ*танѣ. — шкырготати С. ВС. knirschen, schwätzen сорока шкыргоче die Elster schwätzt cf. psl. *скрѣ*гѣтати *frendere* nsl. *škrugati* stridere. — мырдати С. Ч. psl. *мрѣ*дати. пѣс мырдат с хвостом der Hund wedelt mit dem Schwanz. — хырбет У. Кру. psl. *хрѣ*вѣтъ. — обырва Ком. psl. *врѣ*вѣ, *скрѣ*вѣ, *дрѣ*вѣ. — окыршины Б. окришини, окрушини, Brocken. cf. psl. *крѣ*шити *frangere*. — вырчати Кеч. Я. psl. *врѣ*чати *sonum edere*; *murmurare*. пѣс вырчит der Hund knurrt.

старословенському рѣ відповідає ры.

дрыва Г. psl. *дрѣ*кка, Holz.

старословенськ. рѣ відповідає ер.

окерстити Ц. Чрт. окрестити cf. psl. *крѣ*стити. я теперь окершу дѣтину; окерстят дѣтинок. — принює дѣтину до керсту Т. = до хресту psl. *крѣ*стѣ. — керет Лі. дѣтину до керсту Лі. — кертіца Ч. ВС. кертіца В. кертіца Вап. кер-

тіця Пс. Maulwurf. — оберві ВО. psl. *овръви*. — герліця ВС. Turteltaube. — терн psl. *трънькъ ѡмарѡа*, spina. collect. терня.

старословенск. ръ відповідає ар.

гардый Ком. Г. в знач. красный, хороший. час гардый schöne Zeit, heiteres Wetter (Im Gruth. гордый um Zališcyki: гардый stolz, übermüthig. Was die Relation der Bedeutungen anbetriift, vergl. пишный stolz, im Huzulischen пишный schön). — саршинь Брв. psl. *сръшнь* Hornisse Vespa crabro. — гартань Зб. psl. *грътань*. — карчма ВМ. psl. *кръчма* saurona pol. karczma. — гарло С. ВО. psl. *гръло* pol. gardło. — варкоч Кр. Haarflechte pol. warkocz čech. vrkoč psl. *кръкочъ тріхалтов*, crines plexi.

лы (місцево ўы) відповідає старосл. лъ.

блыха С. У. Лег. Ком. Б. Чрт. Г. бўыха Я. psl. *влъха* čech. blecha, ruth. блоха. — блышиця Чрт. Г. Wanze, блощиця. — ўыжка Крем. psl. *лъжка*. — слыза Чрт. lacrima.

ыў (ыл) відповідає старосл. лъ.

сыўза Я. Лег. Су. psl. *слъза ѡаκρον*, lacrima. — ылтати В. schlucken cf. psl. *гълтати* deglutire. — ыўтнути ВМ. einmal schlucken, hinunterschlucken.

ло відповідає старосл. лъ.

ложка Г. Брв. Löffel. — полож ложку за ложник Брв.

лу відповідає старосл. лъ.

тлустый С. Ком. fett čech. tlustý pol. tłusty psl. *тлъстъ*.

Приставка і всу голосівок.

приставне и.

ирджок Кру. Пс. Брв. МЛа. Чаб. Spitzmaus, Sorex (у галицк. Лемків декуди: рджок) plur. ирджкы. — іроўга ВО. Кру. psl. *влъга* Oriolus galbula, Pirol, Goldamsel. — ирзати Г. psl. *ръзати*. кінь ирже psl. *ръзати* et *ръжати* ruth. рзати et ржати.

приставне о.

оплавы Лег. Су. м. плави, плавці Flossen nom. sing. оплав. — обырві Крем. Augenbrauen, брови psl. nom. sing. *овръкъ* et *бръвъ* gr. *ὀφθαλμ.* — оболоня Ком. Haut pol. błona, čech. blána. — оболонка Ком. Häutchen.

приставне а.

арджа Кн. Лег. Кру. Rost; Getreiderost, Puccinia graminis (поза Свіднік: ржда, рджа psl. *ржда* *lós*, rubigo; в Ліпнику, Старині приставне а ще одержує придихове г: гарджа).

втручене в.

цомпель Л. psl. *сепль*. — оген Б. psl. *огнь* čech. oheň. — мысель Лл. slovac. mysel' Denkkraft, Sinn. psl. *мысль* *διάνοια*, cogitatio pol. myśl. — осем Ц. psl. *осмь*.

всунене о місто загальноруск. е.

вітор В. Бод. Пс. Чрт. Брв. = вітер psl. *вѣтръ*, slovac. větor.

всунене в (місто загальноруск. о).

угел С. Ecke čech. úhel psl. *жгль* *γωνία*, angulus в остром. ев. *жгль*.

Заник голосівок.

назвучне и зникає.

мено Ц. Ч. м. імено, імено psl. *имл.* — — скра МЛа. місто загально у нас уживаного: іскра psl. *искра* *σπινθήρ*, scintilla, де однакж и всть властиво приставне: и-скра rad. *skrá scr. kšar. яновы хробачкы блискають са в ночі як скра die Johannismwürmchen erglänzen in der Nacht wie Funken.

назвучне є губить ся.

вангелия Чрт. м. евангелиє psl. *ювангелиє*, *εὐαγγέλιον*.

назвучне а губить ся.

Настазия Т. Наця Т. м. Анастазия psl. *Ѳнастаса* *Ἀναστασία*, Anastasia (в Галичині коло Заліщик: Настаса).

е викидає ся.

почкати (Літманова на Спішу) м. почекати. почкай = почкай. почкаш = почкаш.

відпад наконечного и.

до-хыж В. Кру. ВСв. = до хыжи.

наконечне о губить ся.

барз К. С. ВСв. Чрт. м. барзо pol. bardzo.

відпад голосівки у (або а) в визвуці.

до-раз Кр. Чрт. м. до разу. — чом Б. м. чому. — до-дом ВМ. м. до дому. — знов ВСв. м. знову, (знова). — докус 3б. м. до куса, до остатка, ganz und gar.

стягане і відпад складів.

смот П. Ч. Кеч. м. смотри. смот ле! schau nur! — пб-ле П. = под ле = пйди но. полегев! (по-ле-гев) П. ходи но сюда! — со-ле-ся-со! посмотри но! подиви ся! — яшниця Ц. Ки. яшниця Кру. м. яшниця, ячниця Eierschmalz, gerührte Eier. — дост Ц. Я. Лп. дость ВС. дось Чрт. дос 3б. м. досить, досити, доста, до сита. — воз ВО. м. возьми. воз крисачьок = возьми капелюшок. — окстити Ц. побіч океретити = охрестити cf. psl. крѣстити *batiziti*, baptisare. — зем С. земля пр. чорна зем Нумус; хнал на зем = впав на землю; россіяти на зем = розсіяти на землю; але: на землі росне = на землі росте. — чо (Боршодска Абауй-Торна столица) м. чом, чому. — дванац Ч. м. дванадцять (під впливом чеського *dvánáct*, нарештє t відпало). — петнац Ч. (čech. patnáct). — шеснац Ч. (čech. šestnáct), седмнац Ч. (čech. sedmnáct). — нач Ч. В. С. Г. м. на што, на що (на чо) wozu. čech. nač. e, та нач? = e, та на що? — шпыргач Крем. м. мышпыргач *myšpers*, vesperilio. — заран Ком. м. за рана früh, in der Frühe; morgen; bei Zeiten, вчасно. — помайбіг Б. або понайбіг Б. понайбі Ч. м. помагайбіг, помагайбі. — присям Богу Бод. = присягам Богу. — заць Бод. Др. Г. 3б. Nase, lepus. два зацьі або три зацьі zwei Hasen oder drei Hasen. — члек Бод. місто і побіч: человек. члече Бод. = чловече. — требало Г. м. треба было (треба було). требало мійти = треба було менійти. — моле Г. Брв. м. мов ле, мови ле. — мо-ле-мо! in der Bedeutung: schau nur schau! („не знати, як выречи, кажеме: мо-ле-мо!“) — кіко Чаб. м. кільки psl. колико *koliko*, quantum. — тіко Чаб. м. тільки psl. толіко, tantopere. — наньго Л. К. = на нього, на него.

Повноголоса (Volllaut).

Хоть і переважають форми повноголосні, особливо в розговорній бесіді пр. колос, молоко, корова, голова, оболбна, горох, береза, жолоб (psl. жлѣкъ čech. žlab, pol. żłob) і др., та все таки в угоркоруских говорах з наголосом сталим, рівно як у говорі галицьких Лемків, стрічають ся, як у піснях, так і в звичайній бесіді частійше, ніж в иньших говорах українськоруских

форми згідні з старословенськими і чеськими пр. краль (psl. краль, čech. král), заграда, заградка (= город. Garten čech. zahrada cf. psl. заграда *sepimentum*), драга via (čech. dráha via psl. драга *vallis*), древо (psl. дрѣво čech. dřevo), гласъ (čech. hlas, psl. гласъ), здравя (psl. съдравіє, čech. zdraví), влас (psl. власъ, čech. vlas), страна (psl. страна čech. strana), млады й (psl. младъ, čech. mladý), браніті (psl. бранити, čech. brániti), храніті (psl. хранити čech. chrániti), претяті (psl. прѣтати), пред (psl. прѣдъ, čech. před) і пр. Ті форми поветали під впливом церковщини, передовсім же під сильним тут впливом словаччини.

Місто „говорити“ уживає ся тут найчастійше гварити; місто „чоловік“ звичайно человек psl. чловѣкъ, čech. člověk, pol. człowiek, декуди і то рідко коли: человек.

Уподобненє голосівок (Assimilation der Vocale).

герештовати Л. арештовати. — камаратя В. collect. Kameraden (у французів: camarade від лат. camera; камарат, камерад, Kamerade властиво значить: що в тій самій комнаті мешкає, in derselben Stube Wohnender, Schlafgenosse). — професор К. м. профессор.

Наголос (Accent).

В говорах властивих Лемаків значить західно-угорськоруских Руєнаків наголос кладе ся, так як в польськїм, у слів дву- або много-складних на послїднім складі: вбда. трава, лука, гора, ріка, мбтыль, язык, чело, человек, молоко кыпит, застрелїл, вылетыл, бесыдвал і др.

У вираженях стягнених, а зложених з приіменника і імени наголос паде на приіменник пр. дбхыж = до хыжи, дбраз = до разу, зран = за рана, наньго = на нього.

Частиця не, коли по нїй наступає односкладне слово, выговорює ся з довго протягненим е пр. нѣ хце, нѣ знам, нѣ в, нѣ хтыл.

Однодускладне слово у всїх Лемаків наголосує послїдний склад: онѣ (стягнене з оное, онее).

Однакож тут і там, а то наближаючись до сходу, де живуть Лемаки з наголосом подвижним, стрічаємо в поодиноких виразах акцент, часто чударний, зовсім відмінний від наголосу загально у нас уживаного. Передовсім часто акцентують остатний склад в мнучику. Тут кїлька прикладів акцентованих слів у тих Лемаків.

улапїт Кр. улбвить. — закликáў Чрт. = закликáв — прахувáў Чрт. — справйў Чрт. = справив. — натрафйў Чрт.

= нагрáгив. — з'оха́бйў Чрт. з'оха́бив (лишив). — віді́ш Бод. — віді́ш. — не го́ден выня́ти Г. — не го́ден ви́няти. — уж по́косйў лу́ку Г. — чия́ то коро́ва? на́ша! Г. — чия́ то коро́ва? на́ша! — чу́вўть Ча́б. = чу́ють. — па́цірні́к Ча́б. Malva. — ко́ло по́тока Ча́б. — ме́джі о́рными земля́ми Ча́б. = ме́жи о́рними земля́ми. — ко́ли бы́ла на ви́женні Ча́б. = ко́ли бу́ла на жи́вях. — він зна́ть по на́шому бесы́довати Ча́б. = він зна́є по на́шому бесы́довати.

[Поді́бне яви́ще (акцентова́не пооди́ноких лише ви́разів часто відмі́нно від наго́лосу за́гально у нас ужи́ваного) бу́ває і у га́лицьких Лемкі́в, а то в око́лицях по́ложених бі́льше на за́хід, пере́довсьм же в Сяні́ччині].

Говор Збі́йного з рі́жних по́глядів вельми́ примі́тний, відзна́чує ся тим, що ма́є акцент, хоч бесы́да Збі́йнян за́для дру́гих призна́к таки́ найбли́зша́ гру́пи Лема́ків за́хідних.

Наго́лос в Збі́йнім бу́ває а) в деко́трих ви́разах таки́й як у прочи́х Лема́ків пр. ве́рба plur. ве́рбы = за́гально́руск. ве́рба plur. ве́рби, со́ва = сова́, во́да = вода́, го́ра = го́ра, м'о́роз = мо́рoз, мо́локо = мо́локо, ру́ка = рука́, в ру́цї = в ру́ці, підмі́тує = підмі́тує і пр.

б) в деко́трих ви́разах таки́й, як і в за́гально́рускім: ла́стїва́ plur. ла́стївкї́, го́лубы, смо́ла, воро́бєль passer, сла́вчкы́ lusciniae, ко́гўт, мо́лоды́ ку́рята, джа́воронка alauda, во́вірка sciurus, пы́рьга́чь *vikteris*, vespertilio, мо́таль papilio plur. мо́талы́ бі́лы, червє́ны..., слима́к plur. слима́кы, я́щурка lacerta, бамбу́х stomachus, тве́рды́й durus, пестря́кы in der Bedeutung: Sommersprossen, за́казаў, сто́йїт, па́цірні́к malva, спі́ванка, ступці́, до́кола (в Гал. до́бла, до́кола) розле́тають ся, о́ні і пр.

в) в иньши́х ви́разах зо́всім відмі́нний і своєро́дний: мід со́лодкы́й = мід со́лодкий, пернаде́ль plur. пернаде́лы = пернаде́ль, пернаде́лы Larve der Rinderbremse Hypoderma bovis, ко́симе лу́кы = ко́симо лу́ки, по́мыло plur, по́мыла = по́мыло stark ausgespülte Tiefstelle im Flusse, туто́к plur. туткы́ = ду́док, удуд Wiedehopf, лы́тають ко́мары = лы́тають ко́мары, ви́ничка plur. ви́ничкы Ribisel = ви́ничка nom. plur. ви́ничкы́, ме́жи по́токы = ме́жи по́токи, на́роком = на́роком, підко́вы = підко́вы*), ша́лений = ша́лений, го́лова м. го́лова́.

*) Наго́лошува́не таке́ як: по́мыло, по́токы, на́роком, підко́вы, хо́ть у нас взага́лі у наведе́них сло́вах не ужи́ване

Суголо́сочна (Consonantismns).

Плавні л. р.

За́галом в уго́рско́руских гово́рах да́є ся чу́ти тро́яке л:

- 1) гру́бе л пр. в сло́вах: ла́зити, ла́дны́й, о́блак Fenster, гва́рила, ло́зиняк, ло́тай, я́мело, тре́бало, бы́ло, ло́жка psl. лъ́жка; пу́спа, лу́пити psl. лоу́пити; лу́ка psl. лъ́ка; лы́ста Wade, sura cf. psl. лы́сть, Schenkel tibia; лы́жка psl. лъ́жка, блы́ха, psl. бль́ха, слы́за psl. слъ́за, 2) се́редне л: ле́м, але́, по́ле, вле́нь; лі́на psl. липа, лі́шка psl. лишка, vilper; плі́т psl. плотъ́ 3) мя́гке л: лы́зти psl. л'ксти, лы́гати psl. л'кгати; ве́сьля psl. вє́сьліє; ро́ля psl. ро́лія v. ралі́я дрoвца, arvum; гля́дати circumspicere psl. гзл́дати videre, circumspicere; стрелы́ня psl. стр'клє́ннє; лю́д psl. лє́дъ, па́люнка; я́мелю́х; велькы́й psl. вели́кий форм. злож.; кра́ль psl. кра́ль, ду́ль, в ска́лы psl. въ ска́лк in lapide, до́таль, до́каль одта́маль etc.

таки́ по пра́вилам акцентова́ня в сло́вах зложе́них того́ ро́да, у котри́х акцент в на́шїм язичі́ може па́сти на пє́нь само́го імени́ або́ на при́менник пр. на́рїд і на́рїд, на́рода і на́рїда (на́рїду), ро́зум і ро́зум, ро́зума, ро́зуму і ро́зуму, до́бла і до́бла etc. В аложе́нях імени́ з іменем та́кож бу́ває певна́ розлі́чність. А. Leskien в розві́дцї: „Untersuchungen über Betonungs- und Quantitätsverhältnisse in den slav. Sprachen“ гл. Archiv für slav. Philologie XXI. Band S. 338 зга́дує, що́ я в Archiv-і III. 339. ма́в ви́разитись: „dass die Betonung (в аложе́них сло́вах) ausserordentlich schwankend sei“. Одна́кож я та́к не сказа́в. Приво́джу тут до́словно́ мій ви́сказ в ті́м згляді́: Von den Composita, in welchen Nomen mit Nomen zusammengesetzt ist, und von manchen anderen, lassen einige eine mannigfache Betonung zu. Im allgemeinen können folgende Fälle stattfinden: 1) beide Theile des Compositums werden betont 2) der Accent ruht auf dem zweiten Theile 3) der Accent trifft — so zu sagen — die Mitte des zusammengesetzten Ausdrucks. Als ein ausgezeichnetes Beispiel dieser Betonungsarten kann uns бі́логруд (бі́логрудъ = бі́логрудий птах, also eigentl. Weissbrust) sterna, Seeschwalbe dienen. Man accentuirt: бі́логрү́д oder бі́логрү́д oder endlich бі́логрү́д. Ebenso: бі́лоу́є, бі́лоу́є, бі́лоу́є (ein Mann mit blondem Schnurrbart; auch Eigenname: Бі́лоує), пе́рвоцві́т, пе́рвоцві́т, пе́рвоцві́т Frühlingsblume, пу́стоцві́т, пу́стоцві́т, пу́стоцві́т sterile Blüte, по́вноцві́т, по́вноцві́т, по́вноцві́т gefüllte Blume. Ebenso: пе́репись, пе́репись, пе́репись Register, пе́ресні́в, пе́ресні́в, пе́ресні́в etwa nachgesungenes Lied, на́перє́д, на́перє́д, на́перє́д vorwärts. Doch gibt es solcher Composita, die wolche Mannigfaltigkeit der Betonung zulassen, nicht viel. Die meisten sind nur mit einem Accent gebräuchlich, lassen sich aber immer unter

місто твердого л місцево чути ў.

се буває іменно в причаснику минувшого часу дійного стану II. мужеского рода: быў Ки. — грабаў Ки. — робіў Ч. — запаліў Пс. — ходіў Пс. він повіў вола до ярма. — тут і там також і в женським і середнім роді пр. робіўа Ч. — ходіўа Ч. — быўо ся зграбаўо Ки. а також і в иньших разях як: ўада Ки. = скриня, Kiste dem. ўадічка Ки. — масўо Ч. — ўавка Ч. — поўотно Ч. — ўапіті Ч. беч. lapiti. — віў Ч. plur. воли. — воўк У. — жоўтогрудка У. — Goldammer, Emberiza citrinella. — рыўо Ста. = рило, Rüssel.

в многих місцевостях чисте л удержує ся:

видьіл пшеницу П. — нікто не прішол Ц. — сполошил Ц. — я забыл К. oblitus sum. — уже-м зробіл К. iam feci. — жолтый С. — одогнал Л. — я ся подвігал Л. — был О. — сьпівал О. — ішол Л. — побіл Л. — крило К. — хлопец Лі. — сколомут Ком. — фалат Су. — голодный Вац. — слуга Бод.

eine der drei oben erwähnten Kategorien bringen. Manche Composita haben das zweite Wort betont г. В. благодать Gnade (selten blárodátъ, doch nie blárodátъ). Die Conjunction если (aus есть-ли) betont den zweiten Theil, d. h. die Partikel, ebenso коли. Viele Composita betonen beide Theile, wenn auch der Accent auf dem zweiten ein wenig stärker ist, z. B. гóлолѣдница Glatteis, крѣвопѣсок Kreuzschnabel, сѣнекаптáник eigtl. mit blauer Jacke (Kaftan) Bekleideter, Schimpfname der Schweden, кóзолуп der die Ziegen schindet, кóзолуп eigtl. Katzenschinder, жáболуп Froschesser, дáрмоїд der umsonst das Brod ist, Faulenzer“.

Те, що я написав про акцент в Archiv-і р. 1878, отож 22 лѣт тому назад, я тепер опираючись на дальших студиях в тій річї, можу лише потвердити.

Що Желехівського словарь „betont meist auf der zweiten Silbe, dem sog. Compositions-vocal z. B. golólid' (має бути: hołólid'), litópyś, rukópyś, litórost', černóbyl (= чорнóбиль) — походить звідси, що пок. автор словаря намічав в словах лише той акцент, котрий йому був звичний або що видавав ся йому загально уживаний. І так саме наведені А. Leskien-ом приміри дозволяють всі, так як білогруд (читай: biłohrud) троякий спосіб акцентування пр.: hólóld', hołóld', i hołólid'. При нагоді ще згадаємо, що biłohrud значить Sterna, Seeschwalbe іменно Sterna minuta, декуди білогрудик також Cinclus aquaticus, бо сей птах має горло, підгорле і передню частъ груди білі. У словарі Желехівського „білогрудом“ прозваний хибно також морозюк або водомороз Alcedo ispida, Eisvogel, у котрого груди ржава. I. B.

середне л (котре тут означимо л') місто грубого л.
стіл' В. — віл' В. — стіл' Брв.

ль місто л.

понедьільок П. Ц. м. понеділок. — більок Кру. Бод. м. білок, albumen, Eiweiss psl. б'кльцьк пинний. — жольч Брв. Galle, жовч psl. жльчч холл', bilis (cf. psl. жльчть et жльчть flavus).

ў місто ль.

тіўко Б. м. тільки.

р місто л.

веретюрніца Лп. м. веретільниця, веретільниця Blindschleiche, Anguis fragilis. — курастра Ком. BO. Biestmilch, colostrum. — фярка МЛа. м. фялка. — рыбарівка МЛа. м. риболівка Sterna (з огляду на слово рыбарь).

рь місто ль з дь.

сварьба Брв. із свальба, свадьба, сватьба Hochzeit. сварьбяны співанкы Hochzeitslieder.

й місто ль.

прайник Ком. м. пральник psl. пральникъ.

змягчене р.

осетарь В. Distelfink. — поперь genit. попру Pfeffer, перець psl. пьирь (п'кпирь) п'лери, piper, Pfeffer беч. перї, pol. pieprz. — верьх В. — гварь BO. = говори. — бланарь Кеч. Glaser. — серьп Бап. psl. срьпъ et срьпъ дрѣпанов, falx. — серьце Г. — перьгач Брв. vukteris, vespertilio.

л місто р.

каналік В. Kanarienvogel, Serinus canarius, канарик. два каналікы zwei Kanarienvogel. — левольвер Пс. Revolver, Drehpistole.

Сичні с, з, ц.

сь місто с.

Беськыд Ц. м. Бескид. за Беськыды іде Поляк. — вісьпа 36. м. віспа psl. ськла rapula; pestis.

с місто загально у нас уживаного сь.

письмо Б. = письмо psl. писмо, беч. pismo, pol. pismo.

р місто с.

зармутити Чрт. засмутити, betrüben čech. zarmoutiti. — зармученый Чрт. м. засмученый чешк. zarmouceny. — зармуток Брв. = смуток, Betrübniß, čech. zarmoutek slovac. zarmútok.

ш місто с.

шкарупа ВСв. Лег. Крем. Eischale, Kruste але: скаруна Г. — шкавронок Су. Ц. Ч. plur. шкавронокы. шкавронок Л. plur. шкавронокы. шковранок Т. plur. шковранкы. шкавронок Ком. plur. шкавронокы pol. skowronek, psl. сковраныць κορυβαλός, alauda. — шкверчок Кр. скверчок Су. сверчок psl. свръчккъ *ἀττάκης*, gryllus. — шкаруха Кр. шкарушина Кр. Faulbaum, Rhamnus frangula м. скоруха, скорух, скрух. — шкырготати С. м. скреготати psl. скръгътати. — шершень С. psl. сръшень Vespa crabro. — вше Л. м. все, immer. — шыкати С. м. смикати. рясу на вівсы шыкати die Rispe am Hafer abstreifen. — шкребати Кру. шкробати Я. м. скребати, скробати čech. škřabati. — збешныті ся Ки. wüthend werden čech. běsniti se. — ша О. У. м. са — ся. покулят ша іж У. der Igel rollt sich zusammen; блищат ша Ста. = блищать ся; сьміє ша = сміє ся; мьє ша Ста. Крем. = мьє ся; увцы збют ша до купы У.; робіт ша Лп. Лег. Крем. — кошицьє у когута Ста. м. косицьє die sichelförmig gekrümmten Schwanzfedern beim Hahne. — гушеніця Су. гушеніца Крем. м. гусениця. — голіт ша Крем. лавка покривіла ша або зуверіла ша Крем. розляла ша вода Крем. припаліт ша хлїб Крем. — широкопуд Вап. = сырокопуд, сорокопуд, сорокоуз, Lanius, Würger. — шерце Брв. м. сердце psl. сръдце.

шь місто с.

шьіно Ком. В. psl. сѣно *χόρτος*, foenum. — шьміяти Б. psl. смъкати *τολμάν*, audere. — шьпівати Ком. В. когут шьпіват gallus canit. — Бешькид В. м. Бескид. — шьніг Кеч. Б. psl. снѣгъ *χιών*, nix. — оженіті шья В. psl. ожинити сѣ. оженіт шья. — шьваліті П. м. святи. — шьвіт Кеч. psl. свѣтъ. — шьіяти Б. м. сѣяти psl. сѣати. — шьватый Ком. Б. psl. свѣтъ. — шьвато Ком. Б. Fest. — гушьлі С. psl. гжєли. — шьвершьок Зб. psl. свръчккъ. — до шьбго Зб. psl. до сего.

шь місто сь.

рішь Ста. psl. рѣсь. по лысох находіт ша і ріш, губит зьвірну, кров з ней ціцат.

ч місто с.

чверчок (чверчък) С. Ком. Кру. сверчок psl. свръчккъ. віділ одного чверчка С. чверчкы звыклі быти під припецком. Кру.

сплив звуків сьс, жьс на с.

русский Ц. Т. . . . psl. роуцьсккъ. бесыда руска або язык русский Ц. Т. . . . боскый Б. Др. psl. божьсккъ *θεῖος*, divinus.

декуди с мягчить ся.

руськый Пс. Г. Брв. по руськы П. рұськый язык Г. Брв. — боськый Зб.

сплив звуків чьс, дьс на ц.

дъивоцкый Вап. Mädchen-, dem Mädchen gehörig. psl. дѣвчъсккъ virginis. — ткацкый Бод. в старослов. було би *тѣкчъсккъ. — каноніцкый ВСв. каноніцкы лахы Domherrnkleider. — — двацет м. двадьсять psl. дкадѣсати. — трицет м. тридьсять psl. тридѣсати (декуди всував ся ще д послі переміни дьс на ц: двадцет, тридцет).

ц місто с.

цомпель леду Л. Кеч. Брв. = сопель, сопляк леду, Eiszapfen. — ціцати О. psl. сьсати *ὀφέλλειν*, sugere. теля ціцат vitulus sugit. ріш кров ціцат Ста. = lynx sanguinem sugit. цыцати Бод. воук кров цыцал = вовк кров сисав, ссав. — ціцак О. м. сисак ein noch saugendes Kalb. — святоянцкый хробачок У. Leuchtkäfer, Lampyrus „што ша в ночи сьвітит“. — свінцкый Крем. Schwein-, dem Schweine gehörig. борсук свінцкый і псый. — цма або цоньога (соньога) Ком. Nachtfalter, Nachtschmetterling. в иньших ок. сонюк, сонюга Culex, Stechschnacke, еще в иньших: Ephemera Eintagsfliege. — сце овад Ком. = ссе овад. — цьвірчок Кеч. = сверчок. — высцати Вап. м. виссати. телята молоко высцалі = телята молоко виссали.

зг, коли в загальноруск. єсть з.

згорнічка Крем. Morgenröthe м. зірничка = зорница Б. Morgenröthe.

дз місто з.

дзеркало З. дзеркайло ВО. Spiegel, зеркало psl. зръцало *εἰσποτρον*, speculum. — дзьвірина Л. Wild und Wildpret psl. дѣкрина caro ferina. — дзьвір psl. зѣкръ *θηρίον*, fera. — дзімно Л. м. зимно. кед бы дзімно, то бы пришол. — дзябка Бод. м. ябька, яблиця Fringilla coelebs, Buchfink. ябкы або пінкы.

ж місто з.

жъ відувати шъа Вап. Б. м. зъвідувати ся. — желєный Брв. м. зеленый.

г місто з (місцезо).

г візда С. м. звізда psl. звѣзда ἀστὴρ, stella čech. hvězda.

^кець відповідає наросткови ^кець старосл. кць.

^кхлопець м. хлопець. — пугарець м. пугарець. — тваро-
^кжець м. тварожець cf. psl. тварогъ lac coagulatum.

ч місто ц.

чісарь Чрт. м. цїсарь psl. цѣсарь et цьсарь.

к місто ц.

квіт Брв. м. цвіт, psl. цвѣтъ. — квітница Ком. Palmsonntag.

Понебні й, ж, ч, ш.

й переходить в виговорі на нь (й преіотованої голосівки
заміняє ся на нь).

мнюд Ц. м. мюд, мід, мед — genit. меду. направили пчолы
меду Ц. — банюр Крем. м. баюр tief ausgespülte Stelle im Flusse.
(впрочім зрівнай: баня).

р місто ж.

неборак Вап. čech. ubožak slovac. neborák armer Schlucker.

з місто ж.

зельізо Лер. м. желізо psl. желѣзо.

дз місто ж.

дзяворонок Ком. Бод. Др. м. жаворонок, alauda plur.
дзяворонкы.

дж місто ж.

джмуркати С. м. жмуркати blinzen. джмуркат з оком er
blinzt mit dem Auge, cf. жмурити. — заджмурити Л. Ста. Кеч.
заджмурит очи Л. — приджмурити Крем. — джаворонок
В. О. ВСв. МЛа. м. жаворонок.

дж відповідає старосл. жд, загальноруск. ж.

саджа Л. psl. сажда ἀσβόλη, fuligo, сажа. — одеджа В.
psl. одѣжда, одежда. — пряджа Ч. Пс. psl. прлжда fila, пряжа.

— меджі Л. меджи Пс. psl. междоу; але в У. помежи. — ме-
джи або межги і між Чаб. меджі орными землями Чаб. межги
них Чаб. між ногами Чаб. — чюджий В. чуджий Чаб. psl.
штоужда ἀλλότριος, alienus, чужий. — рыджік Ком. Agaricus
deliciosus, Reizker, рижик.

дж відповідає галицькоруск. дж українськ. ж, старосл. жд,

сїджу В. в Гал. переважно: сиджу, українськ. сижу, ста-
рословеньск. сѣждж. — віджу (в Гал. переважно виджу, укра-
їнськ. вижу psl. виждаж etc. — — роджений в Гал. родже-
ний psl. рождѣнь, укр. рожений.

ш місто і побіч ж.

ошелест і ожелест Ц. Eiszapfen an Baumästen.

ц місто ч.

быцок К. м. бычок. — ци К. ці Л. Бод. м. чи. — моц Кр.
м. моч, міч čech. moc; was die Relation der Bedeutungen anbetrifft
vgl. hal. сила Kraft und Menge, grosse Zahl. psl. мштькъ ἰδχύς, po-
tentia; in der Bedeutung „grosse Menge“: на Спішу вст Руснакох моц
im Zipser Comitatz giebt es eine Menge Ruthenen. — пец Ц. Ком.
Кеч. . . genit. пеца м. піч, genit. печи psl. пштькъ. — овоц Л. psl.
оконгъ δπόρα, fructus, pol. owoc. стром овоцный Л. Obstbaum, де-
рево овочне čech. ovocni strom; в Лі. однакож: овочний стром. —
оце наш (Остурна на Спішу) м. отче наш! [в молитві Господній;
з отче наш повстало через вимет суголоски т: оче (зрівнай укр.
паноче-чесноче із „пан-отче честнотче“) а ч перейшло на ц] —
кінь біжит в цвал Кеч. м. в чвал. — боцан ВСв. čech. bočan,
pol. bocian (декуда на Укр. бучак м. бочак).

ш, шь (подекуди сь) місто ч.

шьловек (в Сухій, Чаб. Зб.) м. человек psl. чловѣкъ čech.
človek. — штырі Чрт. . . . psl. четыри. — умашьати Зб. м.
умачати psl. оумачати humectare. — трясигузшьяка Зб. м.
трясигузичка Bachstelze, Wippsterz, Motacilla. — шьвершьок Зб.
plur. шьвершькы, м. сверчок, сверчки. — вешьур Зб. м. вечер.
добрый вешьур guten Abend. — космашькы Зб. м. космачкы
Stachelbeeren (Ribes grossularia var. pubescens). — вішько Зб.
Fensterscheibe місто вічко, очко. — утешьє Зб. = утече. —
сьорный (шьорный в Збійнім і Рокытові) м. чорний. — сьер-
веный (Зб. Рокытів) м. червеный, червоный. — шьорт Зб.
м. чорт.

щ м. загально уживаного ч.

пщола Лер. м. пчола plur. пщолы psl. къчелл. = щабрик Кеч. м. чабрик *Thymus serpyllum*, Quendel. щабрик або материна душка.

ть місто чь.

потькы Пс. м. почькы, Nieren.

с місто ш.

санувати Пс. Г. schonen, шанувати. — сышка Пс. Г. psl. шишька galla; conus. сышка на сосны.

ся місто ша.

выносяти Б. м. выношати. выносай ручничькы = выношай ручнички.

ч місто ш.

чапка К. ВО. ВСв. Ч. м. шапка, Mütze čech. šarka pol. czarka. — чапочка Ч. kleine Mütze, Käppchen шапочка. — чкола В. Пс. м. школа, Schule. — чкода В. Вап. Др. Чрт. Мла м. шкода, Schaden. пшыкы му чкода охабити В. für ihn ist es Schade die Pfeife zurückzulassen. — началистый К. Г. м. нашалистый „што вшытко не з розумом зачинає“. cf. шал, шаленый. — почмыгати Кру. м. пошмыгати. — Ёукач Яс. м. Лукаш, Лука, Lucas.

ч місто ш старослов. с.

дочька Бод. Г. м. дошка psl. дъска е gr. δίσχος. повірили ся дочькы die Bretter haben sich geworfen.

щ місто загально уживаного ш, старослов. с.

дощка Крем. м. дошка psl. дъска.

с місто щ.

со [Земплиньск. столиця коло Надь Мігаль (Nagy Mihaly)]. місто що psl. чьто.

ц місто щ.

цо Су. місто що. молодняк, цо росне на стромах junge Baumtriebe.

ч місто щ.

чука П. м. щука Necht, magy. csuka. — чо (в Боршодській Абауй Торна столиці; на Спішу) м. що, psl. чьто. за чо = за што, за що, — чо хцеш = що хочеш, м. чого хочеш. я відію, чо ты нес = я в., що ты ныс. — чо она несла = що она несла.

ч місто щ або ждж psl. ждь.

доч ВО. ВСв. Бод. Пс. м. дощ psl. дъждь. доч иде es regnet.

ш місто щ.

іши Б. ВСв. м. еще psl. ъшти. — кушенька Г. (по за Бескид: кушенька) etwas, ein wenig. ein bischen. — яшурка Брв. Lacerta, Eidechse м. ящурка. — слыций яшур Брв. Salamandra maculosa, Erdmolch, Feuersalamander. — пішалка Брв. м. пицалка psl. пишталак σφρυξ fistula čech. pištala, pištaka. — нешасливый Брв. м. нещасливый. — шестя Брв. м. счастье.

шт місто загальноруск. щ.

што Ки. К. Г. Кр... м. що psl. чьто.

понебні виговорюють ся подекуди мягко.

ящюркы О. побіч ящуркы. — жоутачька Крем. Gelbsucht, жовтяниця, жовтілниця. — качька Б. — млачька Б. kleiner Sumpf. — сорочька Б. — ничь В. — чьверчюк В. Grille. — лядничюк В. Vicia (hirsuta). — чюджый В. — закруточька ВО. — ящюрка Кеч. Eidechse. — ящюр Кеч. Feuersalamander. ящюр выходит на дощ. — хруць Кеч. Melolontha vulgaris, Maikäfer. — хробачюк Г. Würmchen nom. plur. хробачькы.

Зубні т, д, н.

ль місто дь або ть.

свальба В. Вап. Кру. Чрт. м. свадьба, сватьба, Hochzeit.

ц місто т.

цма П. Ц. Т. С. В. ВО. м. тьма Finsterniss; Nachtfalter. по цмі гвошол до хыж bei völlig eingetretener Finsterniss (bei Nacht) trat er in die Hütte ein. — хоц Т. Б. Брв. м. хот (з хоть); хоц котрый = хоть котрый, wer immer; хоц де = хоть де wo immer. — рыц У. м. рыть pol. rzyć čech. řit. — плаца Бод. м. плата slovac. pláca pol. płaca. — мацери душка Лер. Quendel м. матери душка, материна душка Г. — цаністра Чрт. м. звичайно у нас уживаного танистра, Tornister lat. canistrum.

ч місто т.

счіна О. м. стіна psl. стѣна, murus (тут перешло т сразу на ц: сціна cf. pol. ściana, а відтак доперва ц на ч).

Д місто т.

труд Т. К. С. Ч. Брв. м. труг, трутень, čech. troud et trout pol. trąd.

к місто т.

камаришка Лл. камаришка або камаришчина Лег. м. тамаришка у Лемків: тамаришок, тамаришка *Myricaria germanica*, deutsche Tamariske (Tamarix).

г місто д.

гнес, гнеска Б. м. днесь, днеська psl. *дньсь сѣмьерон*, hodie.

г місто д.

нозгірі С. м. ноздри, ніздря, Nüster. — гіра Б. Loch. дыра. — гівка Б. дівка. — гнес В. гнеска Чрт. м. днесь.

л місто н.

ночлиця ВСв. м. ночниця, нічниця Phalaena, Nachtfalter, Nachtschmetterling. — зрілко Крем. м. зрінко, зрінка Pupille.

м місто н.

інджімір Лл. Ingenieur. — Міколай Крем. Мікоуай Су. м. Николай *Николаос* psl. Никола. — румпля Б. м. рункля, Runkelrübe.

Гортаниі к, г, г, х.

т місто к.

рунтля Ком. Г. Runkelrübe. біла або жоута рунтля.

г місто к.

ірок Л. м. крок, Schritt. кінь іде іроком. — гу Лі. Б. ВМ. Чрт. psl. кь. гу тому ставу = к тому ставу. і жолобу = к жолобу. гу Богови = к Богови. = набреагле моуоко Крем. м. набряске молоко (von der sauer werdenden Milch). eigtl. набреаглый angeschwollen, aufgedunsen. = смаргель Чрт. м. смаркель, смарк pol. smarkiel.

п місто к.

румпля Б. Runkelrübe, Mangold Beta vulgaris.

г не переходить на ж.

снїгница Ст. м. снїжниця Л. Schneewetter cf. psl. сн'ггъ *χιων*, ніх; сн'гжнъ *χιόνεος*, niveus, — дорогший К. м. дорожший (в укр. також дорогший) гл. дальше: г місто г.

г місто г, котре не переходить на ж.

дорогший Ц. м. дорожший в укр. дорогший. — дорогше Ц. м. дорогше, а те місто дорожше [гл. Повісти Основяненка вид. р. 1858. II. стор. 41. 11 ст. з дол. двома рублями дорогше.

г місто г.

куляга К. м. куляга, Krüscke, куля. хромый мат кулягу. — гріб Ста. м. гриб. грібы червены і білы; в Ком. Кр. гріб. — підгарліна Су. м. підгорліна Wamme. — гадати Су. м. гадати in der Bedeutung: sprechen — штырнога Б. м. чотиренога. — двойнога Б. м. двунога. — розгупати або розмысліті в свойї голові Вап. cf. hal. догупати ся. — плюгавка Ком. м. плюгавка, Kröte, Bufo. — циган Чрт. м. циган. — злегувати Кеч. м. злеговати. — грош ВМ. м. грош, гріш Groschen čech. groš, kroš slovac. groš.

в місто г.

товды Кру. м. тогды psl. т'гда.

х місто г.

хліста Ч. м. глиста в значеню: Lumbricus terrestris, Regenwurm psl. глиста *гавіа*. келью ту хліст = килько тут глист.

д місто г.

чидлик Т. щідлік ВС. місто щітлик, Stieglitz, Fringilla carduelis plur. чидлики, щідліки.

хв місто х.

хворый К. м. хорый čech. chvory. похворіти К. krank werden.

Губні п, б, в, м.

По губних й в многих околицях не переходить на ль.

робю Ц. — виробеный Ц. Л. але: виробена земля. — обльіненый П. = облпленый. — покропеный П. = покропленый. — представеный П. = представленый. — храмe К. м. храмле, храмав від храмати. увца храмe das Schaf hinkt. = як розламе гріб Кр. = як розламле (розломит) гріб. — отровеный Ч. — гребют куры Ста. — полапю ВО.

т місто п.

трепюлка Лег. м. препюлка, перепілка, Wachtel, Coturnix communis. pol. przepiórka čech. křepelka.

к місто п.

ключи Су. psl. плочшта, pol. płuca, čech. plíce. сердце в ключах das Herz liegt zwischen den Lungen. — купава Кру. ВС. Г. м. пуава Kuhblume, Taraxacum officinale, čech. rumpeliška. — клібання ВО. pol. plebania.

б місто п.

брячка Ц. м. пряжка, спряжка. — чубрина У. м. чуприна Schopf. (впрочім зрівнай чуб, psl. чоґскъ crista).

ф місто п.

фліска Лег. м. плиска, плістка Bachstelze, Motacilla. — фтах Б. Кеч. Г. м. птах. фтахы шпівають Б. — фташок Б. м. пташок plur. фташкы. cf. slovac. vták. — конферя П. м. компера, Grundbirne, pomme de terre.

й місто б.

сой Вап. . . . м. (собь, соб) собі psl. сѣбѣ.

в місто б.

овадя К. collect. Viehbremen cf. psl. обадѣ.

л місто в.

пялка Ц. Ком. Кру. Зб. м. пвяка, пвяиця, Blutegel, hirudo plur. пялкы psl. пивакица. — сикалка К. Зб. м. сикавка, pol. sikawka Spritze. — жігалка Кр. kleine Brennessel Urtica urens. по під насышы жігалка росне. — купалка Кеч. Lampyris noctilusa, Johanniskäfer. — пукалка Зб. м. пукавка Knallbüchse čech. rukavka pol. rukawka. — морклянка В. м. морквянка, діка морков. — послободіті ся О. м. посвободити ся в значеню: звільніти, послабати locker werden, schlaff werden, erschlaffen cf. слобода = свобода.

г місто в; х місто в (= psl. граер. вѣ).

г місты Ц. = в містї. — г воды Кеч. Кру. = в водї. — г лысы Вап. = в лїсї. — гвойти Бод. = ввойти psl. вѣннити. — г дубі Ч. = в дубі. — гветь Чрт. bald pol. wnet, čech. hned. — г ночи Вап. Чрт. = в ночи. — г ёдно Бод. м. ведно. — глетыл до- хыж Бод. = влетів до хати. — х поли У. = в поли. — куры гребут х пороху, буде дощ' С. = к. гр. в пороці etc. — х чім ВСв. = в чім. — хпід Б. м. впів, pol. wróć zur Hälfte. — х тім гнїзды ВСв. = в тім гнїадї.

х місто в.

хчера Ста. Б. м. вчера, вчора psl. вчѣра χθές, heri.

г місто в.

гдова Ц. О. В. С. Чрт. м. вдова psl. вѣдова. — гдовец Ц. О. В. Брв. м. вдовець psl. вѣдовѣць. — гдовица В. м. вдовиця psl. вѣдовица.

б місто в.

терезбый Ц. Пс. psl. трѣзвѣ ѡφάλιος, sobrius, ruth. тверезий (через переставку повстало з: терезвий). терезбий человек nüchterner Mensch. — черебуля Т. м. черевуля (гл. Початки до уложення номенклатури і терминології природописної, народної нап. Іван Верхратский II. 1869. стор. 20). Bitterling, Rhodeus sericeus s. amarus. черевульї гіркы. червуля Кр. черевулька Л. О.

х місто нїмецького ф.

люхт Вап. Luft, воздух. сьвіжий люхт frische Luft.

н місто м.

нірскы пацята Ц. = морскы пайцата У. норскы свинї К. нирскы свинї ВС. норскы свінкы Лї. = морскы свінкы Яс. Л. Meerschweinchen. морска свінка або морске паця Cavia sobaya. — норщата К. = морщата Лп. Лег. Meerschweinchen пом. sing. норща, морща гл. Початки до уложення номенкл. і терминології природоп. народної в. II. стор. 5). — наўпа К. налпа ВО. м. малпа Affe, Maulaffe. — понайбі Ч. понайбіг Б. м. помайбі, помагайбі.

Уподобненє суголосок (Assimilation der Consonanten).

місто в—г кладуть г—г.

ігоўга ВО. м. іволга psl. вѣлга Oriolus galbula, Pirol, Goldamsel. ігоўга піскал, кед мат доч быти.

Знеподобненє суголосок (Dissimilation der Consonanten).

р—р знеподобняє ся на р—л.

перепілка Ц. pol. przepiórka східноугорскоруск. перепе-риця. — стрібло Ц. psl. сѣкѣро. — пролуб Ком. м. проруб Eiswuhne (minder wahrscheinlich wäre die Ableitung von проглуб cf. čech. prohlubeň, in welchem Falle г ausgestossen würde).

р—р на р—ў.

курастўа Су. з курастра, а то з куластра, colostrum.

знеподобненє нн на дн.

поскодны Кру. м. посконні, плосконні. поскодны і матюрны коноплы Staub- und Samenhanf.

нн знеподобняє ся на йн.

райник В. м. ранник Plantago lanceolata, lanzettblättriger Weggerich oder lanzettblättriger. Wegtritt „від ран“.

Здвоєнє суголосок (Consonantenverdoppelung).

планный Крем. м. планий wüst, öde, sterilis čech. planý. поле планне wüstes Feld. — камінный Г. камінна ружа Г. Pfingstrose але в Т. камена ружа psl. кам'кнъ.

Прибавка суголосок (Zusatz von Consonanten)

приставне с.

спрощава Ч. м. прощава Pöbel cf. čech. slovac. sprostáctvo = Pöbel. sprostý = gemein (подібно в галицк. веувакть с пр. досконалый čech. dokonaly pol. doskonały).

приставне з.

згорлічка Лп. Лер. Turteltaube, Turtur auritus, горлічка (часом г випадає: зорлічка; подібно говорять декуди в східнопівнічній частині Угорщини: згоріука і зоріука = паленка, палынка, палюнка Branntwein).

приставне г.

гластівка Б. Кеч. Вап. МЛа. м. ластівка psl. ластовица et ластница хелидών, hirundo.

втручене р.

уайбрик Б. (вайбрик) лайбрик ВО. Leibchen, лайбик. — пастернак Г. Pastinaca sativa, Pastinak в укр. пустирнак.

всунене с.

ляпснути Лл. mit Geräusch fallen; mit Geräusch schlagen, ляпнути.

всунене т.

стредок Х. Mitte. стредок с хлыба das Weiche des Brotes cf. psl. срѣдина medium čech. střed, prostřed, prostředek. slovac. stred v. sred. — стрібло Ц. Ки. стрібро Чрт. м. срібло, čech. stříbro. — стріберный Ц. Ч. срібный čech. stříbrny. стріберны піназы Ч. Silbergeld. — стріжна ріці Ц.; в У. Лп. днак: сріж „што ша стыгат

в осені на воды“ zerbröckeltes Treibeis; dünner Eisgang. — стрітти Др. begegnen cf. psl. сьрѣсти. сьрѣтати συναντάν, obviam fieri.

втручене д.

ядловец Кеч. Вап. ядуівчина Су. ядлівчина Пс. = яловець, ялівчина Wachholder Juniperus communis (з оглядом на польск. jodła, чеськ. jedle = Tanne; також у Лемаків подекуди: едліца). — ядлівчак Ц. Су. Wachholderdrossel, Turdus pilaris. — діздрівати Кру. м. дозрівати reif werden, reifen cf. čech. dozrati. — адрівати Бод. langsam zur Reife kommen; im Reifen begriffen sein. овес адріват.

втручене и.

мантрика. ментрика Лі. Matrik. записал до мантріки čech. matrika. — знакомитный ВМ. ausgezeichnet, знакомитий, знаменитий. — особітный Кеч. besonder, persönlich, особитый. особітне слово. — щінглінок Вап. Stieglitz. цингель О. Stieglitz.

втручене й.

дойщ Ц. і дойч Ц. льє дойщ. ситит дойч Ц. (ситит = паде дрібний мов крізь сито sprüht); але в К. дощ genit. дождю. — пляйстер Вап. м. плястер psl. пластырь εμπλαστρον. — пайца Л. Лі. У. plur. пайцата. пайця О. plur. пайцята м. паця plur. пацята Ferkel. — гуйс Лі. Gans plur. гусі. біла гуйс. мал ем трі гусі білы. — дойст Лі. — шейст Ком. sechs (в Бехерові: шіст) psl. шість. — Айнца Б. м. Авця др. гуцульске: Анниця. — дзеркайло ВО. Spiegel, зеркало psl. зрѣцало, κάτοπτρον, speculum. — тыркотайло Зб. Klapper. [Eingeschaltetes й ist meiner Meinung nach auch in dem ukrainischen Worte зайвий, welches ich von за ableite: за-в-ъ; zusammengesetzte Form за вий, mit abermaligem Einschub (von й) = зайвий eigtl. hinten liegend, was man leicht entbehren kann also: überflüssig, entbehrlich].

почіпне й.

заразічка-й К. allsgleich. — докы-й Ком. bis. — якоска-й Б. auf irgend eine Weise. — гнетка-й В. bald. — коліска-й Кру. Бод. = колысь, einst, ehemals. — дале-й Чрт. weiter, pol. dalej, ruth. дальше. — штоска-й ВСв. = щось. — возмий Вап. м. возьми.

Заник суголосок (Schwund von Consonanten).

по заглухненю ꙗ въ лꙗ назвучне л губить ся.

жица Бод. Пс. Др. на Спішу побіч: ўжица psl. лꙗжица *lažica*, cochlear декуди у Лемків галицких: ўжица čech. *lžíce*. — жичка Бод. Пс. Др. kleiner Löffel čech. *lžička*. — жичник Бод. поличка на жиці, Löffelbehältniss čech. *lžičník*.

назвучне з губить ся.

дрінка Бод. м. здрінка, зрінка Pupille.

назвучне д заникає.

Митро Ё. м. Дмитро.

назвучне г заникає.

логыняк О. Кр. логынчак Кр. ўогыня Leg. Weissdorn, Crataegus oxyacantha psl. глогꙗ. — жоўторудка Су. Крем. м. жовтогрудка Ком. Emberiza citrinella, Goldammer.

назвучне в заникає.

шыткый, шытка, шытко П. Ц. Кеч. Вап. Пс. čech. *všesek*, *všecka*, *všecko*. шыток ярец Кеч. = весь ячмінь. шытко едно = вшытко едно Leg. Пс. alles eins. — шак Лп. Вап. čech. *však* pol. *wszak*. — нука К. Зб. м. внука (повстало з вꙗдꙗну + ка) herein; im Inneren; innen. ходте нука! gehet hinein! ходіть до середини! — ольга Ком. Oriolus galbula, Pirol, Goldamsel psl. вꙗгꙗ, pol. *wilga*. ольга красні выписує або шпіват. — ратиш В. Tanacetum vulgare, Rainfarn, воротиш čech. *vratic*. — овірка Бод. Пс. Др. увірка Брв. м. вовірка, вивірка Eichhörnchen, sciurus psl. вꙗкꙗрица. — стеклы Г. wüthend čech. *vztekly*. — стеклина Г. Wuth čech. *vzteklost*. — він зяў Брв. м. він взяв psl. онꙗ вꙗзлꙗл ꙗсть. — олове очько Др. волове очко, Zaunkönig, Troglodytes parvulus. — чера Чаб. м. вчера psl. вꙗчєрꙗ.

заник ў в оў з лꙗ.

добати Т. м. доўбати cf. psl. длꙗести *γλύφειν*, scalpere. — стоп Зб. м. стоўп psl. стꙗпꙗ *στήλη*, columna. — стопкы С. Blutfedern „як починат ся розозначити піря, то стопкы“ м. стоўпкы, стовпки. — стопци Су. item = стовпці; — кадуб. кадоб Кру. = кадоб. — чонок ткацкый Бод. cf. psl. чꙗпꙗ *cumba*.

заник ў (л).

кобіца Кр. м. ковбица, ковбок, Klotz cf. germ. Kolben. — ковакы побіч кꙗовакы Я. Ста. м. клевакы, кловакы Hauer, Eckzähne beim Schweine. — човек побіч чꙗовек, чловек Су. psl. члꙗкꙗкꙗ. — конопльі посконны Лп. Кеч. = к. плосконні Staubhanf, Femmel. — сава Ісусу Хрісту! (Остурна на Спішу) = слава І. Хр. [із слава повстало сꙗва, потом через випад ў: сава].

р випадує.

ярмак О. Су. Зб. Jahrmarkt, ярмарок. купіў коня на ярмаку О. — качмарь Кеч. Чрт. м. корчмар. pol. *karczmarz*.

т не викидає ся.

квітнути Лп. blühen pol. *kwitnąć*. Поніже Фричовец выквітнул ядꙗовец Ч.

т випадує.

завіслівый Лп. neidisch, завистливый psl. завистꙗливꙗ *φθονερός*, *invidus*. — капусный В. м. ꙗпустный. капусна юха = розсіл з капусти кишеної.

д не викидає ся.

захолоннути К. м. захолонути. барз захолоннуў er verkühlte sich sehr. — згаднути П. м. аганути. — мыдло Су. С. Seife čech. *mydlo*. — мыдліті Су. seifen čech. *mydliti*.

д викидає ся.

ріство Ч. м. рідство psl. родꙗство *τοκετός*, *partus*.

н вимітує ся.

горчок С. plur. горчкы cf. psl. грꙗнꙗць ruth. горнець.

н випадє.

прꙗснути Чаб. mit Geräusch anschlagen cf. čech. *praskati* *krachen*. лотай прꙗсне собоў на свічку der Nachtschmetterling schlägt mit Geräusch an die (brennende) Kerze an.

г в середозвуці заникає.

зобаряти сꙗі Ц. м. зобаряти ся gerinnen, coaguliren. кров ся зобарят Ц. = кров зсїдає ся, кров ся зобаряла Ц. = кров зсїла ся. — мліско К. м. мгліско Nebel (властиво в тім говорі: „гмла“, отож місто „гмліско“ а те місто мгліско cf. psl. мꙗгла). — банꙗіткы Г. м. багꙗіткы, багꙗітка Kätzchen der Bäume namentl.

der Saalweide (*Salix caprea*, Palmweide, рокыта). на квітну неділю сятят банітки з рокыты.

в середнозвучне заникає.

віторок Ц. м. вівторок psl. вѣторникъ. — сятый Пс. 36. psl. сѣтъ. сятый вечур Пс. м. святой вечер heiliger Abend. — обісити Чрт. 36. м. обвісити psl. обвѣсити *κρεμαννῶσαι*, suspendere. — роз'язати Чрт. psl. развѣзати *λύειν*, solvere. — привязати 36. м. привязати psl. привѣзати *δέσειν*, ligare.

т (=ть) відпадає в визвуці).

пядесят Ц. čech. padesátě psl. пѣтъдѣсѣтъ. — шісдесят Ц. čech. šedesátě psl. шѣстьдѣсѣтъ.

т визвучне відпадає.

контрак Кеч. м. контракт, contractus.

визвучне г заникає.

бодай 36. м. Бог дай. — понайбі Ч. м. помайбіг, помагай Біг.

звучні суголоски стають глухими.

нохот Бод. м. ноготь psl. ногѣтъ. — хліста Ч. м. глиста. — худік Крем. м. гудик, Wiedehopf.

глухі суголоски стають звучними.

набрезінути С. м. набряскнути. набрезіле молоко = молоко не зовсім квасне, зсіле. — пага Су. м. паха. — дупнути Кру. м. тупнути (einmal) mit dem Fusse stampfen cf. slovac. dupat'. — дай 36. м. тай (зрівнай укр. да місто та).

Переставка суголосок (*Consonantenversetzung*).

л—в місто в—л.

полава К. м. повала, стеля Zimmerdecke, Soffite.

р—ў (=л) місто л—р.

курастѹа Су. м. куластра, colostrum (в декотрих околицях говорять: курастра а то л через уподобненя переходить на р гл. стор. 49).

г—ў місто в—л.

ігоўга Кру. м. іволга, Oriolus; galbula, Goldamsel psl. влѣга.

рв місто вр.

гарван У. Ла. Вап. місто і побіч гавран Rabe, Corvus corax. гарван Кеч. Кру. ВС. Бод. Г. Брв. = гавран Лер. Ком. psl. гавранъ *кѣраѣ*, corvus čech. havran bulg. гарван. гарван чисто чорный У. der Rabe ist einförmig schwarz. — пѣрваз Б. psl. покрѣзъ čech. provaz ruth. повороз. — Гарвило Чрт. м. Гаврило psl. Гаврило Gabriel.

ер місто ре.

ютерна Ц. К. м. ютrena, утrena pol. jutrznia psl. оутрѣня.

г—з місто з=г.

пагніет С. Л. (пагніят) plur. пагності psl. пазногѣтъ.

гм місто мг.

гмла К. м. мгла psl. мгла *дмѣчлѣ*, nebula. slovac. hmľa. залегла гмла.

лг місто гл.

молга В С. Бод. Nebel м. мгла čech. mlha, mha et mhlä. молга затыгла, буде дойщ Ц. моўга Яс. з молгы доч ситит Бод. — мѣльга залегла Ч.

п—к місто к—п.

покріва Кр. м. кропива, копріва Крем. psl. копрѣка urtica, Brennessel čech. kopřiva. глуха копріва Кр. Taubnessel, Lamium. — покріва і копріва Лі. — покрівняк і копрівняк Лі. Sylvia, Grasmücke. пукалка В. місто і побіч купалка В. Leuchtkäfer, Johannismwürmchen, Lampyrus noctiluca. пукалка, што шьа блищит г ночи В.

хп місто пх.

хпати м. пхати. він одохпат Т. = він відохпає er stösst ab. — в скору зо шилом шьа вохпат ВМ. = в шкіру шилом віпхає ся. — орішок орелови вохпал ся до піря Кру. der Zaunkönig versteckte sich im Gefieder des Adlers.

2. До пнетвору (*Stammbildungslehre*).

Декотрі замігнійші наростки.

Суццники (Substantiva). а) мужеского рода.

-ъ. прольій Бод. Gussregen. — продай Т. Verkauf. — приодьів Крем. Bekleidung. — облак ВСв. Fenster (з обь-влак-ъ).

-ѣй. ступяй К. Tritt, крок. — крочай С. Schritt, крок čech. kročeј. — облічай Лп. habitus Aussehen psl. облічай *характер*, figura čech. obliceј. пліства жоўта еден ма облічай, што біла die gelbe Bachstelze ist vom ähnlichen Habitus, wie die weisse. — підножай звич. в ч. многім: підножайі Чрт. часть кросен.

-ей. курей С. Huhnzwitter, hermaphroditus masculinus von Gallus domesticus. — кырдей Вап. Heerde, кырдель.

-ей. воробель Ц. Ч. Ком. В. Кеч. Кру. ВС. Бод. Чрт. Sperling, passer. nom. plur. вороблы. — рудель Крем. Röhling, Rutiella nom. plur. рудлы.

-ей. кырдель О. Heerde. кырдель свін, овец, коров, волів. два кырделы.

-ай. рогаль Ч. Leg. Rehhbock. — моталь Зб. Schmetterling.

-оль. рыболь Лп. Sterna Seeschwalbe. рыболь плюсне до воды.

-ла. стрясила Г. Brausekopf, Händelsucher.

-ар. склепарь Ц. Gewölbebesitzer; Kaufmann (в Гаме-риці волают: „шторник“). ід до склепаря. — орихарь Бод. Nussheher.

-ар. волярь У. волярь іде зо статком der Ochsenhirt treibt das Vieh. — паньшар (ь) Ком. der den Frohndienst ver-richtet. — рыбярь Крем. Sterna. — оришар П. Nussheher.

-ор. геньор Ч. Gänserrich, гусак nach dem Rufe: гень! гень! cf. pol. gąsior. ўапіті того геньора. — піскор Лп. пискір Ста. В. Spitzmaus, sorex (nach den piependen Tönen, welche dieser Insektenfresser oft hören lässt, so benannt) cf. пискати, пискати.

-ур. гачур Чрт. лошак, männliches Fohlen.

-ура. шашура Лп. Tölpel.

-ас. дикас ВМ. wilder Obstbaum. дикасы = дикы дерева дикы грушкы, дикы ябка.

-ыц. кавалец Ц. Stück. кавалец хлыба. — тварожец Ц. сарец. — обторганец С. lumpiger Kerl. — косец У. genit. кіця Мäher. — пугарец В. kleiner Becher; Gläschen. — буква рец ВСв. малий буквар.

-он. стрігонь Лег. Zauberer (zu bemerken ist in dem Ausdruche der Laut r (= g) strigoñ und nicht стрігонь, stryhoñ, wie es eigentlich im Ruthenischen lauten sollte) slovac. strigoñ.

-ан. мурвань Зб. Ameise, formica. еден мурвань nom. plur. мурваны.

-ан. шурень Крем. Rehböck.

-ун. мордун В. Mörder.

-ина. ледачина Вап. liederlicher Mensch (леда-кь+ина).
-ич. світич Ком. В. Пс. Leuchter. світич в церкві і в хыжы. čech svitič.

-яч. куряч С. Raucher čech. kuřič, kuřák. — косяч У. Mäher. — поганяч Зб. Treiber, hal. погонич.

-ьк. баранок Ком. nom. plur. баранкы. — футок Бод. Wiedehopf nom. plur. фукты. — пруток К. Stiel. — волок Вап. gew. im plur. волкы = волики, kleine Ochsen; Ochsen (пещено).

-ько. лупко Крем. Wiedehopf.

-ьк. коничьок Г. (конь+икь+ьк). — пісочьок Г. (псьєкь+ьк). — горночок Вап. kleiner Topf, Töpfchen (грєнь+ьк+ьк).

-ун. старунок Брв. Sorge, Kummer.

-ик. вороблик Ц. Sperling. — ястрябик Т. Sperber, Nisus communis. — грайцарик Б. Kreuzer. — стромик В. Bäumchen. — пастерик Г. kleiner Hirt; Hirt, ідут пастерикы. — гребенік Пс. kleiner Kamm; kleiner Schopf. — рыджік Ком. Reizker. — гачурік Ц. лошук. — присыпаник Г. Käsekuchen (при-сыпа-нь+икь).

-як. серняк Ком. Др. Rehböck. — худобняк ВМ. armer Schlucker, armer Mensch. — дупляк Брв. hohler Baumstamm. — кыпяк Брв. МЛа. siedendes Wasser, Sude. — голяк Др. Rasiermesser.

-юх. лежух Зб. Faulenzer.

-ош. мудрцош Ч. Klügler, Klügling гал. мудрагель. — скуптош Ч. Крем. Geizhals. — бабурош В. Patzer, Pfuscher „што не робит, лем бабрат“.

б) женского рода.

-ь. бридь Су. Г. Hässlichkeit. блышицы то бридь Г. die Wanzen sind scheussliche Insekten. — ледач Вап. collect. (ле-да-кь+ь) сама ледач lauter Taugenichtse.

-ия. патрия Кеч. Aussicht cf. патрити čech. patřiti, pol. patrzeć.

-а. одыва П. В. Kleidung. — приодыва В. item. — лыя Брв. Gussregen.

-ль. дуль Бод. Пс. Г. Sausewind; Sturmwind. така дуль на дворі. як дуль рушат, аж з'оначит коваря.

-ья. коляя У. Бод. Geleise. коляйі = „ямы ва колесом“. „што колесо выбив“.

-уля. лябдуля П. schwatzhaftes Weib, Klatschweib. — трачкуля (в Боршодській столиці Borsod) Grastuch, плахта с траками; у Замішанців: тороканя.

-ера. мушера Лп. Blattlaus, Aphis.

-ура. гачура Чрт. лошиця.

-еза. трапеза Ч. Крем. Qual, Kummer, Drangsal (cf. трапити quälen; торопати, стопорати ermüden). трапеза велька grosser Kummer.

-ица. рачіца У. Ком. Krebsweichen. — мурованіца Крем. Chaussee, мурована дорога (в Гал. в Тернопільщині: муріванка; у східнорускій часті Угорщини: чиненик). — куміця Пс. Gevatterin кума. — усніця Пс. Raupe. — сусьідіця Пс. Nachbarin, сусьіда. — недьілиця Пс. Sonntag, неділя. — гадіця МЛа. (= гадіця) Kreuzotter, Pelias berus. — чубиця Б. Schopf.

-ть. опасть Др. Г. Брв. МЛа. соплі на дереві, Eiszapfen an Bäumen (о-пад-ть). опасть на стромах.

-сть. завіслівост Лі. Neid.

-ота. гырмота Крем. Donnerwetter. — мерзота Вап. elendes Zeug; Ekelhaftigkeit; Elend. — доброта Вап. Güte. — чуднота Бод. Wunder (Wunderlichkeit). — брідота Бод. Hässlichkeit. — мракота Пс. dichter Nebel; Finsterniss; Unzahl. тьльо, як мракоты = in Unzahl. psl. мракота tenebrae. Was die Relation der Bedeutungen: Finsterniss und Unzahl anbelangt vgl. psl. тьма tenebrae et numerus infinitus.

-та. чорнута МЛа (або пещено: чорнутка) Namen eines schwarzen Schafes.

-да. лябда П. zusammenschwatztes Zeug, Plapperei; dummes Geschwätz, Klatscherei.

-ань. рубань С. Holzschlag.

-ина. різовина Крем. Sägespäne. — шьваченина Вап. geweihtes Osterbrod, свячене (скаштєнь+ина) — верхнина Вап. Sahne). — здышина Вап. Aas. — серстина Вап. Thierhaar. — здохлина Кр. здохліна Г. Aas. — підгорліна Ки. Ста. Wamme. — повалина Чрт. Zimmerdecke. — замерзліва Ста. замерзла вода. zugefrorenes Wasser. — ошедіна Ста. Eiszapfen und angefrorener Schnee an Bäumen. — любина МЛа. liebes Wesen. дитина-любина Herzenskind.

-ня. дорогітня П. Theuerung, дорожня, дорожнета

-аня. голованя Кр. Kaulquappe, Froschlarve. — раканя Krebsweibchen. — Петриканя Лп. жінка Петрика, Петрикова

жінка, Petryk's Frau. — сиваня МЛа. Namen eines grauen Schafes. — роганя МЛа. Namen eines gehörnten Schafes, корнута.

-ыня. гіркыня Ки. Pfefferschwamm, Agaricus piperatus. — гоўубкыня Ки. Ста. Grünling, Agaricus flavo-virens. — ворожкыня Ч. Zauberin (а ворожка Ч. Zauberei). — ўогыня Лер. Weissdorn.

-оха. сєрньоха МЛа. Mamen einer weissen Ziege.

-ъка. бурка Бод. Sturm nsl. burka, буря. бурка або туча = вітор і дочь Пс. — краінка Чрт. kleines Land, kleine Provinz. — гачурка Чрт. мала лошиця; лошиця (пещено).

-ька. кумічка Пс. Gevatterin (кума+ица+ька), — ладічка Пс. Kasten, Kiste (лада, ладіця).

-ака. клюбака Бод. до тяганя води, клюка.

-ика. суровика Брв. Milchschwamm, Agaricus ruber.

-ба. тягоба Б. Bedrängniss, Beschwerlichkeit. тягоба в грудох. — клятба Вап. Verwünschungen. — женитьба Чрт. Heirat. — сватьба Г. Hochzeit.

-ва. бліства Лп. Bachstelze. Motacilla. бліства быват по яркох die Bachstelze hält sich an Bachufern auf. — моква Бод. nasses Wetter; namentl. nasser Schnee.

-ява. молоджава Ч. Брв. Jugend, молодіж, молодь. — спрощава Ч. Pöbel.

в) середного рода.

-ца. (= старосл. иє). тканя П. Gesspinnst, тканє psl. тккание textum. — грудя Г. Erdklumpen psl. грудіє βώλακες, glebae; βώλος, areola. — лыча Ч. Bast. — конаря Г. dickere Baumäste. — конарівя Г. item. дуль конарівя ламле der Sturmwind zerbricht dickere Baumäste. — лупя Чаб. лупя з бандурок Kartoffelschalen. — кістя Б. Knochen. — пупча Бод. Knospen (пжпкк+иє). — конопя Б. collect. Hanfpflanzen, Hanf. дуже конопя viele Hanfpflanzen.

-ло. житло Чрт. Wohnung, Herberge. — прозірало У. Spiegel. — видьіло Кру. Sehapparat, Sehorgan (в загадці).

-ьство. худобство Лп. Armut. кумство Вап. — ворожство. ворожильство Вап. Zauberkünste; Zauberei; Zauberesen. — мудерство Вап. Kunst, Klüglerei; Klugheit. psl. мждрьство φρόνησις, prudentia. — дозвоільнство Бод. Erlaubniss.

-ят. конича П. gew. im Plur. коничата oder коники Pferde, Pferdchen (конь+икь+ят). совча Т. (сова+ька+ят) мале совча. — пульча Кр. Л. Г. Бод. junges Truthuhn (пулька+ят) plur.

пульчата. — пчоля Кр. gew. im Plur. пчолята Bienen. дича Ч. Frischling plur. дичата. — жабеня О. plur. жабенята. — голя Су. nackter Nestvogel plur. голята. — серня Бод. junges Reh plur. сернята. — пупча Бод. kleine Knospe plur. пупчата (пжпъкъ + ат) auch als Collectivum und dann nur in der Singularform gebraucht: пупча = Knospen [S. Suff. я (= старосл. иѣ)] — рыба Др. (рыба + ъка + ат) plur. рыбаца Fischchen. — овча Др. junges Schaf; Schaf. psl. овчѣ. plur. овчата укр. овежата. — мышча Г. plur. мышчата (мышь + ъка + ат). гнъздѣ 36. kleines Nest. — планча 36. wilder Apfel- oder Birnbaum (планка + ат). — коралѣ Мла. gew. im Plural. коралѣта стройны schöne Korallen, Schmuckkorallen. — статча У. Vieh (статъкъ + ат).

-ъко. совятко Т. (сова + ат + ъко). — крилко Кр. = крильце. — яйко Су. Крем. — голятко Су. nackter Nestvogel. — полотенко у качы, гусы Крем. Schwimmhaut zwischen den Zehen der Ente, der Gans. — курятко Ком. (кура + ат + ъко). — курчатко Ком. (кура + ъка + ат + ъко). — насынко Ком. Samen. в перших конопльох ныт насынка, а в других ест насынко. Ком. — денко Вап. — перко Мла. — пірко ВО. — паздерко Б.

-иско. выковіско П. желѣзна оправа; желѣзна оковка. — мліско К. або молга Nebel. — сьдіско Лі. Sitz. — гробіско Ч. Grabstätte, гробище, гробовище. — жабіско Ч. Frosch. чере-вата жабіско. — жидіско Ч. Jud. — бортачнско Б. gemeiner Flegel, бортак. — хлопчіско Кру. Knabe. — хыжнско В. місце під хыжу; місце, де стояла хыжа. — дьвчатіско Кру. — зрубовіско Кеч. Ort im Walde, wo Bäume gefällt wurden; Holzschlag. — звертиско Кеч. Rahne.

Інший рід декотрих сущників. ніж в загальнорускім.

женьского рода:

сяга К. О. Klaffer м. сяг. до сягы древо класі Holz schlichten. — шкаруха Кр. гал. скорух, скрух Faulbaum, Rhamnus frangula. — парха Лі. гал. парх Räude. — мочар Лп. Пс. велька мочар = великий мочар. — труда Лер. (місцево) м. труд, Drohne. — дзюба Су. м. дзьоб, Schnabel. = лаха Б. м. лах in der Bedeutung: Kleidungsstück. — огрызка Бод. м. огризок, качан Kerngehäuse der Apfelfrucht. шмар огрызку з ябка, з грушкы. — джаворонка 36. м. жаворонок alauda. — локоть 36. Elle. една локоть = один локоть. — птаха Ки. м. птах.

мужского рода:

міль Ц. genit. моля — в гал. часто: міль genit. моля gen. fem. — банюр Ц. Ч. Крем м. баюра. — ціцок Ц. м. цацка. еден ціцок. — червоток С. Л. Я. Ч. Klopfköfer, Anobium в Гал, червотока (гл. Початки до уложеня номенклатури і терминології природописної народної. нап. Іван Верхратский І. 1864 р. стор. 5). — змий Кр. Лі. або гад Кр. in der Bedeut. Schlange, Natter укр. змия Pelias berus, Kreuzotter. — квіток Кр. pol. kwiatek укр. квітка. — рам Ки. Крем. Rahmen, рама čech. rám. okenni rám Fensterrahmen. красный рам = schöner Rahmen, красна рама. рам велький Крем. — смерек О. в Гал. звичайно: смерека. — слежень У. тот слежень м. тот селезиъ. — ріш (ь) Ста. велький ріш = велика рись. — гущ Крем. genit. гуща Dickicht в Гал. гущ, genit. гущи або гуща genit. гущи. — шаркань Кру. Drache gen. masc. в східноугорскоруск. gen. fem. — хащ Пс. Gestrüpp великий хащ. в многих околицях: хаща. — карпель Г. Wrucke. еден карпель. в Гал. у Лемк. карпеля. — глист Г. м. глиста Wurm. пантліковий глист Г. Bandwurm. — пец Ц. Ком. . . česk. slovac. pec. м. піч psl. пшть — заплат ВСв. м. заплата cf. čech. plat.

середного рода:

зрінко С. Л. Ч. зрілко Крем. м. зрінка gen. fem. (але в 36. зрінка). — ямело Ком. Viscum album, weisse Mistel м. оме-ла. тлусте ямело. — павіко Ком. м. повіка, Augenlid. павіко вышне oberes Augenlid. павіко нижне unteres Augenlid. — бобрунко Кру. м. бобрунка, Coccinella, Sonnenkäfer.

Зложені слова.

Зсувка (Zusammenrückung).

Сполуки імени з іменем: мыш-пергач Ч. мыш-пыргач У. Fledermaus. — лакті-брада Кру. — піў-друга Г. anderthalb. Сполуки частиці занікуючої з іменем: ни-се-ній-то Г. Tauge-nichts. — нездатный К. untauglich. — нерадый П. nicht ge-wogen. — недоўга С. bald.

Сполуки частиці приіменникової і імени: нашалистый Ки. etwas thöricht; überstürzend, aus dem Gleichgewichte fallend; auf-brausend. — паїрка О. kleine Fischart. — па'ч'ускы Чрт. Mittel-werg. — почервенявый Л. Крем. etwas röthlich, ins Röthliche follend. — погыркавый Крем. etwas bitter, einen bitteren Nach-geschmack habend. — посивявый Крем. etwas graulich, mit einem

Stich ins Grauliche. — просивий Л. graulich, ins Graue fallend. — присухий Лі. etwas dürre; etwas mager. — — по-за-вчера Кеч. vorgestern, — покус Ком. etwas. — вонка Кеч. — внука П. — зарань ВС.

Слодуки повельника з іменем: свербогуз Пс. (місто свербигуз). — лудигріш Лп. Gauner; der Geld entlockt. — крутиглав Др. Wendehals. — страси-мерьва Г. Hitzkopf, Händelsucher. — трясихвост Я. трясихвостка Ста. трясигузішьяка Зб. трепіхвостка Я. трясидуца Ц. Bachstelze, Wippsterz, Motacilla [den ruthenischen Namen dieses Vogels liegt wie dem deutschen Wippsterz (Wippsteert) dieselbe Vorstellung zu Grunde: ein mit dem Schwanze (Sterze) wippender Vogel]. — валібук Кру. — валіверьх Кру. — місяжельзіво Кру.

Зложеня (Composition).

Зложня опредільна (determinative Composition) мудрохырь Г. Schlaumeier. — куропата. куропатка. куропатла et куропатра Rebhuhn. — златоглава К. Goldhähnchen.

Зложня зависимостна (Abhängigkeitscomposition) вітригон Вап. Windbeutel, пустый чловек, вертипорох, гонявітер. — чисточорный К. einfarbig schwarz. — старовіцкый Б. alt herkömmlich. — каждоденный С. пр. каждоденны лахы Kleider, die gewöhnlich getragen werden.

Зложня привластна (possessive Composition). кривонос Су. Kreuzschnabel. — черногрудка Чаб. Schwarzkehlchen. — червенодупец Крем. Rothschwanz. — червенобочка Т. eine Sorte roth angelaufener Birnen.

Зложня з приименника і імени. — безочливый С. unverschämt. — презрога Ком. Schwein, безрога (през = без). — — навразка У. — налісняяник У. — — облічай Лп. Aussehen. — покрайный Л. am Rande, an der Grenze liegend. — поледіца Ц. — повітріца Ц. — підсосняк Брв. гриб, што під соснами росне Butterpilz, Boletus annulatus. — піднібья Ста. Gaumen. — пыдфрештик Крем. — пыдвечурок Крем. — — причулок (в Мерісниці). = причілок. — пригварка Чрт. — приглавок У. — пригарі В. — — заграница Т. — — задушник Зб. etc.

Приложники (Adjectiva).

-ий. курій К. Huhn. куря дупа або шкарух чорный С. Rhamnus frangula, Faulbaum. — мышій Кру. Maus. мышій кра-

лік Кру. Zaunkönig. — вывірчий Кру. вовюрчий Лп. Eichhorn. вывірче (вовюрче) гвиздо Eichhornnest. — жабій Кру. Frosch. — пацуркы жабі Кру. жабі перины П. Froschlaich. — кітчий Кру. кітче молоко Euphorbia. — кертчий С. Maulwurfs-. кертчи приналежний. кертчи купы С. кертчи кукуы Лі. Maulwurfshaufen. — муриячый Л. der Ameise gehörig, Ameisen-. принадлежачый муриячї. муриячі перины Л. Ч. О. муриячи заголовкы Ком. Кеч. Ameisenpuppen, sogenannte Ameiseneier. муриячи купы Ч. Кеч. Ameisenhaufen. — мурманьчий МЛа. Ameisen-. мурманьча громадка Ameisenhaufen. — гаджий У. Schlangen-. венгор вет на гаджу постать der Aal ist von schlangenähnlicher Gestalt. — статчий Лп. Rind-. Vieh-. статче лайно Kuhfladen, Mist des Rindviehes. — увчий Лег. Schaf-. кльщ увчий Schafzecke, Melophagus ovinus.

-йть (наросток той в инших говорах нашого языка дуже розповсюднений тут стрічає ся рідко). пташачый Лп. Ста. МЛа. Vogel. dem Vogel gehörig. пташачый краль Лп. Zaunkönig. — пташачый астряб Ста. МЛа. Sperber, Finkenhabicht. пташачи крильца ВО. Vogelschwingen. — жабячий Кеч. Frosch-. жабячі пацюркы Кеч. Froschlaich. — лишчачый Бод. Fuchs-. (ляшка+лт+йть) лишчача голова Fuchskopf. — курячий МЛа. астряб курячий МЛа. Hübnerhabicht.

-ьскъ. жабскый Ц. У. Frosch-. жабскы пацуркы Ц. У. Froschlaich. — гамерицкый Б. amerikanisch (гамерика+ьскъ = гамерицьскъ, гамерицкъ). — фарскый ВО. Pfarr-. фарска дывка = служниця з клібаний. — дывоцкый Вап. psl. д'кв'цьскъ cf. д'кв'ька virgo. — каноніцкый ВСв. dem Domherrn gehörig. каноніцкы лахы Domherrnkleider.

-итъ. моховітый С. mit Moos bewachsen, moosig. — камінчовітый Ки. mit Gerölle bedeckt, steinig. камінчовіте поле. — румовітый Ч. У. румовіта земля mit Mergelgrus bedeckter Boden. — нозіріцевітый Ч. moorig. нозіріцевіта земля Moorboden. — швайковітый О. pfriemenförmig. — мокровітый У. nass, feucht. — вілковітый Ком. gabelig, furcatus. — гороховітый Ком. finnig. гороховіта солонина. — дожджовітый В. regnerisch.

-истъ. попелістый Ч. aschgrau. коні попелісты Ч. — мазурістый У. увца мазуріста = біла, коло очий чорна. — нашалястый Ки. надшалістый Крем. etwas thöricht; aufbrausend; überstürzend, галатиноватый. — паздерістый Крем. mit Splittern versehen, splitterig. дошка паздеріста = дошка задиркаста. — шаленістый Г. toll. — вилковістый К. gabelförmig.

- нйъ. синій (синий) Чрт. psl. синь. — туній Ц. psl. тоунъ.

- ньъ. ярній Бод. Frühlings-. роботній ВСв. Arbeits-. роботня пчола Arbeitsbiene, Arbeiterbiene. — роботній день Arbeitstag. — вечурній Ц. Abend-. — вечерня звьзда.

- атъ. смугатый У. gestreift. — чеператый ВСв. gabelförmig verästelt; mit emporgestreckten Armen; kreuzförmig. cf. psl. чепоуратъ ѿζους ἔχων, nodosus, ramosus. — крижатый Бод. breitschulterig. — баюсатый С. mit einem Schnurrbart versehen, schnurrbartig, усатый.

- асть. рябкастый Т: gescheckt. худкы рябкасты die Wie-dehöpfe sind geschenkt. — рижкастый Т. gehört, mit kleinen Hörnern. — сьіменкастый Су. fein gesprengelt. — жоўтастый Др. gelb gemischt, gelblich. — сивастый МЛ. grau gemischt, graulich.

- инъ. сестрин К. der Schwester gehörig, Schwester-. — тетин Брв. der Tante gehörig. — жовин ВСв. der Frau gehörig. — материн Г. Mutter-. материна душка Г. Quendel, Thymus serpyllum.

- ньъ. хробачный К. Wurm-, wurmig. хробачный орїх wurmstichige Nuss. — хыжвый Чрт. Haus-. хыжны двери. — челядный К. челядна хыжа Küche. — обхытный Л. ВСв. схпный.

- ѣнъ. ярчанный Вап. Gersten-, der Gerste gehörig. ярчанный хлїб Gerstenbrod, aus Gerstenmehl gebackenes Brot. — татарчанный Брв. dem Heidekraut gehörig. татарчанный квїт Blüte des Heidekrautes. — клочанный Бод. aus Werg verfertigt.

- авъ. хмуравый Крем. mürrisch; finster. хмуравый человек. — остудавый Пс. mit Leberflecken. лице остудаवे = з остудами (chloasmata, Leberflecke). — блыскавый Зб. glänzend čech. blyskavý.

- явъ. сівявый С. graulich. — непослухнявый Ки. un-ghehorsam. якас непослухнява — шкода ті свїта! Ки.

- ивъ. ушивый Б. lausig čech. všivý.

- ливъ. ганьблывый К. schamhaft, соромляжий. — забытливый К. vergesslich. psl. забытъланкъ ἐπιλήθμων, obli-viosus. — сепетливый С. шепетливый Пс. lispelnd. — газдовлівый С. sparsam, господарний. — хоркотлівый С. räuspelnd. — завіслівый Лі. neidisch. — задыхлівый У. Су. asthmatisch, engbrüstig. — ушливый Б. lausig. — чоркотлівый Пс. lispelnd. — бодливый Кру. водъликъ pun-

gens; cornu petens. — терпезливый Кеч. = терпеливый gedul-dig (імовірно з *терпезнь+ливъ) psl. трѣпѣликъ καρτερικός, patiens.

- овъ. месовый Ц. Fleisch-. месова полівка Fleischbrühe, Fleischsuppe. — водовый Т. Wasser-. водовы ящуркы бывають г воды die Molche (Triton) kommen im Wasser vor. — грульовый Я. der Kartoffel gehörig, Kartoffel-. грульова натїна. — заяцьовый Ли. Hasen-. заяцьова капуста Hasenklee. — бозьовый Лер. Gottes-. бозьова бобурунка Marienkäfer. Coccinella. — вечерьовый Крем. Abend-. вечерьова звьзда Крем. Abendstern. — жидів Кеч. Juden-. фіскалуш жидів = адвокат жидовий, адвокат жидівский. — сныговый Г. Schnee-. заметы сныговы Schneever-wehungen. — боговый Зб. Gottes-.

Степенюванє (Gradation),

Творба другого степеня (порівняка, comparativus) за помочію наростка -ий, -иши, -ю частїйше туг лучає ся, нїж за посередію наростка -ки, -киши, -кю. Третій степенъ (одличник, superlativus), творить ся передростком най приставленим до другого степеня. Пр. гардый pulcher, гардший pulchrior, найгардший pulcherrimus; дорогый, дороїший, найдороїший; туний, тунший, найтунший і пр.

Мїсто красший, найкрасший говорятъ декуди пр. в Ор. крайший, найкрайший slovac. krajší, najkrajší (з „красший“ повстало через уподобненє „крашший“, а відтак наслідком знепо-добненя: „крайший“).

Передросток най в третім степені привимає подекуди вид ный пр. найбїльший Пс. найменьший Пс. найчервїнь-ший Пс. (= найчервонїйший). найзеленьший Пс. найвыс-ший Г. — найкоротший Др. — найкрасший Др.

великый має в порівняку: векший (pol. większy, čech. větší, psl. ватший), в одличнику: найвекший pol. największy, čech. největší psl. найквстий) побїч загально уживаних форм: бїльший, найбїльший.

Для вираженя дуже високого степеня служить иноді перед-росток пре приставлений до 1. степеня (рядовика, positivus) пр. превеликий, преславный, прекрасный (psl. прѣквликъ permagnus; прѣкслвкыъ valde inclutus, celeberrimus; прѣкраскыъ perpulcher).

Також кладе ся для степенюваня барз або дуже перед ря-довиком пр. барз голодный, дуже добрый.

Иноді прислівник дуже усилює ся ще прислівником барз: барз дуже чкода Чрт.

Яко форми порівника і одличника прислівників тут згадаємо: ближе Ц. Кеч. подте ближе tretet näher heran. — выже Л. höher. — выше Лі. — ниже Лі. — скорє Т. Кру. чам скорє (= чам скорше). — веце Кр. (сеч. více pol. więcej). — дале Лі. — скорій Зб. (= скорше). — барже Лі. (від барз pol. bardzo comp. bardziej). — — найвыже Л. am höchsten. — найскорє замерзе сніца Т. die Kohlmeise leidet vom Frost am meisten (erfriert am schnellsten). — найвеце Кр. — найдале Кеч. — найбарже Лі.

Глаголи (Verba).

Теперішник глагола йіхати (psl. *ixati* vehi) творить ся від пня йіха, отож: йіхам, йіхаш, йіхат psl. *ixaj, ixasni, ixajetj*; повельник йіхай, причасник ч. теп. йіхаючий, йіхаючи; тим часом форми теперішникові в загальнорускім уроблюють ся від пня йід отож: йіду, йідь, йідучий, йідучи. — [де йіхате? Крем. = куди йідете? wohin fahren Sie?]

Двіприложники теп. д. ст. уживають ся рідко, а иноді мають значене приложника пр. пахнячий odoratus, wohlriechend. пахняча ружа С. wohlriechende Rose — світячий leuchtend. світячий хробачюк Брв. Leuchtwurm, Leuchtkäfer. — колячий Ц. Крем. stehend; dornig, stachelig. гліг колячий. — терня коляче.

Яко форми причасникові замічаємо: штыхачий Ста. (стягнене місто: штыхаючий від штыхати = stechen). серет штыхача stehende, borstige Thierhaare. — липкачий К. Ста. klebend, klebrig (стягнене місто: липкаючий від липкати, прилипкати kleben, haften bleiben). липкача земля klebriger Boden.

Причасник мин. дійного стану II. тырвалый = тревалий (від *тырвати* = тревати) має значене приложника: dauerhaft, *ixurob, durabilis*. — присталый Т. reif, maturus. присталы слівкы reife Pflaumen.

Причасник минушика страдного стану на -ть дуже розповсюднений, а нераз уживає ся. подібно як причасник мин. страдного стану на -нь і від неперехідних глаголів.

Конфєрі погниты II. verfaulte Kartoffeln. — счорныте зерно II. schwarz gewordenes Getreide. — збутныта солома Ц. verfaultes Stroh. — замкнута солома Ц. durchnässtes Stroh. — замкнуты двєрі geschlossene Thüre. — загната корова Ц. eingetriebene Kuh. — залята лука Ц. überschwemmte Wiese. — посконны коноплы

ще не vybraty Т. der Staubhanf ist noch nicht gesammelt. — спухнута нога Т. K. geschwollener Fuss. — одорвата голова К. abgerissener Kopf. — побутныте сыно К. verfaultes Heu. — выткнута нога К. verstauchter Fuss. — оброснуты ноги К. (mit Federn oder mit Haaren) bewachsene Füße. оброснуты ноги у совы befiederte Füße bei der Eule. — збєснытый пєс С. Л. Ч. Ц. Су. (toll gewordener) wasserscheuer Hund. — вытягнутый палец Л. emporgestreckter Finger. — стягнутый капелюш Л. herabgerissener Hut. — прітіснутый члєвєк Лі. bedrängter Mensch. — одвыкнутый од роботы Лі. von der Arbeit entwöhnt. — збаршнытый (спаршнытый) пняк Ки. vermoderter Baumstrunk. — спорохнытый дуб. Лі. O. morsch gewordene Eiche. — зрашыте дерево Лі. verfaultes, morsches Holz. — роздражнюты пєс У. gereizter Hund. — пріроснутый корінь У. angewachsene Wurzel. — поручя згните Крем. verfaultes Gelände. — одквітнута ружа У. abgeblühte Rose. — овєс посыяты Лл. gesäeter Hafer. збершныте дерево Су. morsch gewordenes Holz. — познаты алодый Су. erkannter Dieb. — грулы зболыты Крем. erkrankte Kartoffelknollen. — прєголоднытый хлопец Ком. hungrig gewordener Knabe. — выдаты Б. Бод. eigtl. ausgegeben, vergeben. уж ем три двадцет рокы выдата Б. ich bin schon drei und zwanzig Jahre verheirathet. — зунутый БО. ermüdet. який сом зунутый або який сом страпєный wie bin ich ermüdet. — надгнитый пєнь Крем. zum Theile faul gewordener Baumstamm. — почорныте зерно Кру. schwarz gewordene Getreidekörner. — місто зєс чорным полотном обтягнуте Кру. die Stadt in Trauer gehüllt (wörtl. mit schwarzen Leintüchern verhangen). — ведно зліпнуте ВСв. zusammengeklebt. — vybrata конопля ВСв. gesammelter Hanf. — набырмытый cf. pol. nabrzmiąły. набырмыте лице geschwollenes Gesicht. — нива поората Пє geackertes Feld. — розогрты пєц Пє. ersitzter Ofen. — імено дате Др gegeben Name. — дывка оддата Чрт. verheirathete Tochter (дывка hier Tochter). — напыты Чрт. betrunken. быу уж кус напыты er war schon etwas betrunken. — цєрков замкнута Чрт. geschlossene Kirche. — дытина замерзнута Чрт. erfrorenes (erstarrtes) Kind. — лах пидратый zerrissenes Kleidungsstück. — бік выдраты Бод. herausgerissene Seite.

Причасник минушика страдного стану на нь від неперехідних глаголів: закыртавєне (закыртавєне) лєстя Кру. verkümmerte Blätter (від: закыртавити). — заляжєны грушкы Ц. vor dem Faulen teig (mol oder morsch) gewordene Birnen (від: за-

лячи ся) — встечений Крем. або стечений Брв. toll, wasser-scheu. стечений пес toller Hund (від встечи ся, pol. wściec się). — згорений К. verbrannt (від згоріти). згорена хыжа.

Деякі примітивніші пні глагольні.

I. (рек-ти) речи Вап. К. (бод-ти) бости Бод.

II. бацну-ти Кеч. — выкоцабнути ся Л. — грубну-ти Л. dicker werden. — залякну-ти (ся) Су. — зошмыгну-ти Л. abstreifen, зосмикнути — крочну-ти Чрт. — кунну-ти Л. einmal blicken, gucken. — лапну-ти Чрт. greifen, fangen. — мыкну-ти Зб. — огазну-ти К. — слухну-ти Су. — снырену-ти Бод. — цну-ти ся Ч. sich langeweilen. — штыхну-ти Лі. stechen, spiessen. — утыкну-ти Др.

III. а. запозні-ти С. — збершні-ти Су. — зреші-ти Су. — набырмі-ти Т. anschwellen, набреніти, pol. nabrzmić. набырміла рука = спухла або набреніла рука.

III. б. бынча-ти Ц. (бынк-ѣ-ти). — вяча-ти Др. — грявча-ти Т. — грянча-ти Лі. — здорожа-ти II. (з-дорог-ѣ-ти). — йойча-ти ВСв. (йойк-ѣ-ти). — клохты-ти Б. — курча-ти Кв. (курк-ѣ-ти). — смотри-ти Чрт.

IV. бабони-ти Ч. — выпелеші-ти ВСв. — выпучі-ти Лі. — выхвілі-ти ся Кр. — выгулі-ти ся В. — вштурі-ти Лі. — гранчи-ти Т. — кривоти-ти ВСв. — крочи-ти В. — лапі-ти Лі. — мазури-ти Л. beschmutzen. — охаби-ти В. — ошеді-ти ся О. — підшпоті-ти ся К. — попели-ти ся Ц. — рути-ти Су. werfen. — сьітні-ти С. — скарбули-ти ся Др. — стопорчи-ти ся Кру. — тями-ти Чрт. — усмерті-ти Л. — хыті-ти Лі. — шмари-ти Бод.

V. бацка-ти (ся) К. — боженька-ти ся Вап. Gott anrufen; betheuern. — бойка-ти ся К. — бурта-ти Лег. — вола-ти Ц. — гвізда-ти С. — гудка-ти Т. — дурка-ти Вап. — гемза-ти Су. — гылта-ти В. — гыцка-ти С. — заздравка-ти В. — кичка-ти II. — киявка-ти Су. — клапка-ти Крем. — ключкати Л. — крявка-ти Кр. — кука-ти Л. gucken. — майда-ти О. — москота-ти Кру. — мета-ти Ч. — наштыха-ти Лі. aufspiessen. — пыка-ти Л. — пінка-ти Су. — пытва-ти Б. — піска-ти К. — побочка-ти Пс. — повіда-ти Ч. — попивка-ти II. — пряда-ти Б. öfters spinnen. — прята-ти Л. bergen. — страка-ти С. — стука-ти Крем. stöhnen, στένειν, gemere. — тарака-ти Б. — тудьца-ти шыа Крем. — хвія-ти ся Вап. wanken. —

цьінька-ти Су. — цьірка-ти Ц. — швандрика-ти Бод. — шкынтати Т. — една-ти Кр.

VI. вывіскова-ти (вывіскува-ти) Л. — виджува-ти Б. öfters sehen. — гіцува-ти С. — злегува-ти Кеч. — з'унова-ти Ч. — омахува-ти ся Л. — подудрюва-ти Б. — позаклякува-ти Су. — позваджува-ти Кру. — попопрува-ти В. — потыішыва-ти Вап. öfters trösten. — стопкува-ти С. — усилува-ти ся ВСв. — ушыпува-ти ся Чаб. — хырова-ти Я. — ходжува-ти Л. Б. öfters gehen.

Деякі глаголи з иньшим значенем, ніж в загальнорускім.

выдыти Кр. подіти.

вадити Б. вязати, присилити. гвадити = увадити, привязати. кукнути. покукнути Л. einmal blicken; hinüberblicken.

охляпнути Бод. ослабнути; з лица спасти.

осмотріти ся Зб. оглянути ся, оглядати ся, озирнути ся, обозріти ся sich umsehen.

ганьбити ся Кру. ВСв. sich schämen.

гонити Чрт. слати, schicken.

губіти Г. verderben.

запсоти-ти ся Крем. заслотити ся.

здушити с'а Бод. зогріти ся, упріти.

наложити кому Вап. auftragen, befehlen.

просити ся кого Лі. jmd. befragen, fragen.

повдячити ся кому Вап. den Gefallen thun; jmd. gefalten.

послободіти ся О. erschlaffen; locker werden.

потрапіти с'а Бод. ermüdet werden; müde werden.

страпити ся II. ermüdet werden.

стратити Л. verlieren.

валяти II. schelten, поганити, паскудити verb. trans.

гукати Т. (о свинях) sich paaren (також і коло Львова в Завадові: свиня відгукала собі).

гадати Г. гадати Кеч. sprechen.

застарати ся ВСв. = зажурити ся.

здавати ся Бр. übereinstimmen, zusammenklingen. будут ся нам голоса здавати unsere Töne werden harmoniren.

зганяти ВСв. aufwecken.

облазнити Чрт. кого окпяти. jmd. zum Narren halten.

окламати Т. betrügen.

покуляти ся Лт. sich wälzen.
 балувати с чим Geschäfte führen; sich womit beschäftigen.
 натяговати ся на чим. В. worüber streiten.

Присловники (Adverbia).

Присловники походження іменного.

singul. nominat. кус Лт. Ц. Ста. etwas. кус не поўно = трохи не повно. — вера К. — раз Кру. auf einmal plötzlich. — genitiv. кусченька Г. etwas, ein bischen. — dativ. долов Ком. долу Лп. — домов, домів. дому Л. Лт. — accusativ. вельо Кр. — лем, ле (з лено, ино). — вше Л. immer, все. — цыле Ком. wahrlich. — вірно Чрт. gewiss, sicher. — хыріцко Г. sehr wenig, ein bischen. — барз ВМ. (м. барзо). — долину Б. — гору Лп. (побіч частійшої форми locat. гори) — ablativ. концем ВСв. концем просити ся = конечно, конче, доконче просити ся. концом гонит матір до краля Чрт. = конче шле матір до короля. — дрындом У. — долом Кру. hinab. — смыком Ста. auf dem Boden schleppend, schleifend. — гоном В. stark, eilig, intensiv. гоном робити. — розгоном Л. im vollen Laufe. — locativ. гори. — долы. — огавны Ц. furchtbar, schrecklich, sehr. — шумны К. schön. — гарды Кр. Г. schön. — чударны Лт. auf wunderliche Weise. — добрі Лт. — грозны Су. Ч. sehr. — жалосны Вап. jämmerlich; traurig. — красны Крем. дякую красны ich danke schön. — розлучны Кру. verschiedenartig. — гідны Кру. — вдячны Кру. — зредетельні Кру. richtig, auf redliche Weise. — рядны В. ordentlich, wie es sich gehört. — статочны Чрт. in der Bedeut. redlich, pünktlich. — вірны Ком. treu. — plur. ablativ. рачькы В. auf Händen und Füßen kriechend. — — —

Part. praet. act. І. погодивши ВМ. (від погодити = warten пождати) уживає ся яко присловник в значеню: „пізнійше, похвили“. качмар даст палынкы погодивши der Wirth wird später Branntwein geben.

Присловники зложені з приіменника і імени.

в-істы У. — внука П. — ведно Т. — доведна Ста. — доднука У. — докус Зб. ganz und gar. — дозрік Бод. — заран. зарань Во. — запорядь (На Лаборца). — зарядом Ц. — зато Ста. dafür, darum. — звон У. von aussen. — згоры Чрт. von oben. — здіва Л. — з-добра-діла У. — здобродіва Крем. — здолы Чрт. von unten. — знедобачькы ВМ.

— наopak К. — наскоро Чрт. eilig. — наспак К. — нароком Крем. — позарани Кеч. — покрадому ВМ. verstohle-ner Weise. — покус Ком. etwas. — помалы Чрт. — справды ВСв. wahrlich, in der That.

З иньших присловників зложених тут згадають ся: горізнач Т. горізначкы Т. — єдностай Л. — — із зсувок: даіде Чрт. — дакоды Ста. — дакус В. — дакущік ВС. даяк Ком. — да-як-бы ВСв. — Місто загальноруского в Ціголці і на Маковици частійше уживаного тєнер (= psl. топръко нине pri-tum) говорять в многых околицях пр. К. Крем. . . . тєраз (повстало з ть разъ = той разъ) cf. pol. slovac. teraz.

Декотрі до пнів заіменникових почіплєні наростки.

ды (да) і дъ (дъ). — товды. — всягды Лп. — коды. — кодысік (кодысі-к) Лт. — втоды Ста. — кед Кеч. — кедь Чрт. — одкеды Чрт. (откеды). — покед (на Спішу).

-нды. кады Ц. К. . . . psl. кѣдѣ, кѣдоу ет кѣдѣ. — тады Ц. К. Б. Т. . . . psl. тѣдѣ, тѣдоу ет тѣдѣ. — тамады П. — етамады Лт.

-ля (лѣ). покля Лт. — докля Лт. — покаль. докаль. — потля Кру. — поталь. доталь Ч. — одкале Чаб. — одтамаль Лі. — оттале Чаб. — тадыль К. — тамадыль К.

3. До словотвору (Wortbildungslehre).

Склонєнє сущиників (Declination der Substantive).

І. Число єдиничне (numerus singularis, єднота). Іменяк (nominativus): сніп. рідник (genitivus): снопа. дайник (dativus): снопу (снопови). перєзник (accusativus): сніп. зовник (vocativus): снопе. творник (ablativus): снопом. містник (locativus): снопі. Число многе (numerus pluralis, многота). іменяк: снопы. рідник: снопох (рідко: снопів). дайник: снопім (снопом, дуже рідко снопам). перєзник: снопы. зовник: снопы. творник: снопамі. містник: снопох.

рік genit. рока. за піу рока служіу er diente ein halbes Jahr. — рочок genit. рочка і рочку. не поорють до рочька Зб. — жебым го чекала до другого рочку (Порач, на Спішу).

орел Лп. ореу Су. genit. орела, ореуа, nom plur. орелы, ореуы побіч орла etc. psl. орѣль, genit. орѣла.

хырбет Ч У. Кру. psl. хръбѣтъ genit. хырбєта.

тхір genit. тхора nom. plur. тхоры Яс. — тхір genit. тхоря, dat. тхорьови Зб.
 міст genit. моста Зб.
 вітор genit. вітра Чрт.
 льіс genit. льіса Кеч.
 валал Dorf. genit. валала et валалу.
 заяц genit. заяца nom. plur. заяцы Ком. але заць ВСв.
 Бод. Др. Г. Зб. genit. заця nom. plur. зацьї.
 хлопец 2. хлопця 1. plur. хлопцьї В.
 кінь 2. коня 3. коньовї Крем.
 огонь 2. огня Лі.

В єдиничнім числі говорять ся: цыган (цыган), цыгана etc., отож відкидає ся наросток -инъ також і в singul., тимчасом в східноугорскоруских говорах уживає ся в єдиничнім числі: цыганин (цыганин), genit. цыганива etc. psl. цыганинъ et ациганинъ Ciganus, Zingarus.

Подібно також християн місто християнин (ар. старослов. хръстиянъ, хръстиянъ et хръстиянннъ, хръстиянннъ; Маковичан К. місто Маковичанин, житель Маковиці; лютеран Вап. = лютеранин; Татар Ч. м. Татарин psl. Татаринъ.

бік genit. бока Др. Ста. locat. на боцьї Кеч.
 розум genit. розума Чрт.
 паробок genit. парібка Вап.
 час genit. часу. од того часу Чрт. seit der Zeit, seit dem.
 горох genit. гороху Кеч.
 гріх genit. гріху Бод.
 волос genit. волоса nom. plur. волосы Б. (в українсько-руск. звичайно уживає ся місто plur. волос (волося) яко collectivum).
 пес genit. пса dat. псу Чрт. і псови Зб. etc..
 лев genit. лева.
 лен genit. лену Ц. мам дуже лену ich habe viel Lein.
 чеснок Ком. genit. чєстку. часнок genit. частку Бод.
 він мат дуже частку er hat viel Knoblauch.
 цукер декуда цукерь genit. цукрю Кр.
 газда Wirth genit. газды dat. газды, газду Зб. і газдовї Л. accus. газду vocat. газдо abl. газдом.
 дах locat. sing. на даху Б.
 по швьїту Б. = по сьвітї, по сьвітї.
 на коню Чрт. psl. на кони. — на рихтарю Бод. — в приятелю К.

Місто форми містника вкрадає ся иноді форма дайника пр. забывают о Богови (місто: о Бозьї).

Замітні давні форми іменяка числа многого на -и пр.: волци К. (psl. влѣци). — пастуси П. Кру. пастусї Лі. (psl. пастоуси) pastores. — Руснаци П. Ц. Т. . . Спішацї Кр. — борсуци К. Dachse. — парібци Ки. Knechte. трї парібци Су. drei Knechte. — пауци Ч. (psl. пажци). — хробацї Ч. хробацї Вап. Пе. білы хробацї Г. хробацї пожерлі грулы Ч. die Würmer (Engerlinge) zerfrassen die Kartoffeln. — піяци Вап. — збїйпици Бод. — птаси Ста. Вап. (psl. пѣтаси) aves [однакож в Су. nom. plur. хробаки, птахы]. — церківници Бод. (psl. црѣкѣвнѣци). — поўси Г. Wühlmäuse. — хлопї ВСв. — мурници Зб. — вояци Зб.

Рідник числа многого майже виключно має накінчик ох. пришол до тых хлопих ВО. — барз вельо воўкох Л. — не было шваблїкох Ком. — в докторох мы были в містї = у докторів мы були в містї. — през будынокх Лі. ohne Gebäude. — на двацта крокох Л. auf zweihundert Schritte. — зо снопох Бод. = із снопів. — для тых быкох Бод. — од наших газдох У. = від наших газдів, від наших господарів. — од сусьїдох Ста. — до крякох Б. — до пецох Чрт. — двох воякох Зб. — обрїк для тых двох коньох К. для хлопцох Лі. — десят кісцьох Ком. — великих панох ВСв.

Подібно: крайох, гайох, приятельох, воробльох, вітцьох etc.

Дайник ч. мн. на ім (ом). псїм Чрт. псом Ц. (psl. пьсомъ. псомъ) canibus, загальноруск. псам. — птахїм Вап. (psl. пѣтахомъ) avibus, птахам. — хлопїм Кру. — парібкїм Зб. — паном О. — пташкїм Т. — газдїм Кеч. — цїганїм Б. — збойникїм Чрт. — хлопцьїм Бод. — приятельїм К. — дай сьїна тым коньїм ВО. (psl. конїемъ).

Містник ч. мн. кінчить ся на ох. по льїсох Ста. Б. Кру. — по плотох скаче кралїк В. — в пнячкох Пе. — о птахох У. — в быкох Бод. — по стромох Ц. В. Лі. Бод. an Bäumen. — в потокох Ц. — о іншакїх гадох не знам Др. — по пецох Чрт. — гміхох Чрт. — на ясєнох П. — в приятельох К. — в камїньох К. Б. — в кореньох К. Л. — по камїньцох Ч. — на пальцох Брв. — в кошарох Чрт.

Дайник ч. єдиничного має часто накінчик -ови (після сьїноки) пр. воўкови Лі. — жидови ВСв. — їу валалови

Кеч. zum Dorfe (in's Dorf). — псові Л҃. — стрільцові Л. — ягрові Л. — медведьови Л. — купцові Л҃. — качмарьови Кеч. — пастырьови Кру. — шарканьови Кру. — тхорьови Зб. — псови Зб.

Пересемник імен осіб в обох числах рівний рідникови пр. хыжа сына das Haus des Sohnes і він любить сына er liebt seinen Sohn; головы двох воякох die Köpfe zweier Soldaten і загнаў двох воякох Зб. er schickte zwei Soldaten.

Давна форма пересемника удержала ся еще в звороті: про милый Биг ВО. (psl. accusat. милый Богъ).

Пересемник імен звѣрят лише в ч. ед. рівний рідникови: крило астряба der Flügel des Habichtes і віджу астряба ich sehe den Habicht; в числі мног. пересемник рівний іменякови: стріляў астрябы; — але nom. волци accus. волкы, волкох і воўків.

Иноді втискає ся форма рідника в пересемнику ч. ед. також і у других імен: пр. вылиз на строма er kletterte auf einen Baum. — зависў його на стопа er liess ihn an eine Säule hängen.

В містнику ч. ед. подекуди втискає ся накінчик дайника на -ова пр. о Богови місто: о Бозї.

В іменяку ч. многого часто втискає ся накінчик -ове (після: сьинскє): сватове ВО. — кісцове П. — збуйове Бод. Rāuber. — дрітарьове Ч. Drathbinder. — предкове Ком. — потомкове Ком. — панове Кру. а також — пташкове Ста. — мыши кралікове О. Крем. Zaunkönige. — маленькы псикове Т. ganz kleine Hündchen parvi catuli. — — подібно і у сущників мужеского рода на а: слугове ВСв. — газдове Зб.

В ріднику ч. мног. накінчик ів (після: сьинскъ) выпертый по найбільшій частині накінчиком ох (властиво форма містника після: сьинскъхъ). Тут і там уживають ся форми на ів: голубів, збойників, слугів Бод., років Чрт. — газдів Чрт. — коблів Чрт. — жебраків Зб. — воўків Др. — потоків Т. — кроків Б.

Правильна форма рідника многого числа: пят раз. девят раз Бод.

Замітна місцева форма людів місто людей psl. людий (після V. скл.). купа людів стоїт Ч. = es steht eine Menge Leute. В інших околицях стрічає ся в ріднику ч. многого: людех пр. він то не міг учинити през людех своїх, сусьдих і приятельох Ста. — er konnte dies ohne seine Leute (d. h. seine Verwandten, Angehörigen), Nachbarn und Freunde nicht thun.

В дайнику ч. мног. тут і там проявляє ся також накінчик -ам (взятий з III. склону: рыма-мъ), як і загально в українськоруским: хлопам, льісам, розбійникам, коням Вап. (psl. коніємъ), etc.

У сущників на -арь (ар) іменяк ч. многого кінчить ся на е: дрітарє (Порач на Спішу). — гробарє Кру. — конярє Вап. — воловарє. Вап. — гайдамарє Ч. — волярє Ц. — паньщарє Ком. — рыбарє ВСв. Fischer. Часом також nom. sing. иньших сущників на е: гайтоле К. Jäger. — родичє Б. Eltern бєch. rodičє. — а рідник иноді на -ей: дрітарей, гробарей, рыбарей, родичей.

Дуже рідким єсть в містнику ч. мног. накінчик ах (після: рыма-хъ) місто загально тут уживаного -ох пр. хлопах, дубах, конях ВСв. (psl. коніхъ), льісах Зб. (побіч: льісох).

Накінчик творника ч. мн. ами (з огляду на рымами) у сущників I. кл. загально уживаний, однакж тут і там стрічають ся також форми на ми пр. горцми, пальцми Лєг., пінязьми.

II. У сущників другого склону також в ріднику і містнику чис. мног. вкрає ся накінчик ох в многих випадках пр. я іщи не видьї таких ябокх К. — зо стеблех Крем. — до склех Б. вайцох Л҃. (з словацка vajce = яйце; місто і побіч рускої форми: яєц).

по польох К. — на кольінох Ч. — по лайнох Кр. — кралік по дырвох скачє Ком.

Иноді втискає ся в dat. sing. накінчик ови пр. ябкові, а тотя форма втискає ся часом і в locat. sing. пр. по єднім ябкові Бод.

genit. plur. від ябко = яблоко psl. яблѣкѣ буває декуди зовсім правильне пр. през яблок Б. = ohne Äpfel.

яйце genit. яйца Лі. яйця Ком. genit. plur. яєц.

море genit. моря dat. морю abl. морьом loc. в морю. — іду гу морю Бод.

поле locat. у полю Ч. — конопя locat. на конопя Б. — весьіля. на весьілю. — пупча (пупкѣ+а) genit. пупча collect. Knospen.

дырва Ц. genit. дров.

III. Сущники пнів на а підлягли в склоненю по частині також впливови пнів на ъ (у). І так рідник і містник числа многого часто вивучає на ох (після loc. сьинскъхъ).

genit. plur. рій од пщолох Ц. Bienenschwarm. — він тільки гадкох зна Б. er kennt so viele Räthsel. — до вінніцох Ч. zu den Weingärten. — до більших хыжох Брв. zu grösseren Häusern

(Hütten). — до свічок Ч. zu den Kerzen. — із шатох Чрт. aus den Kleidern.

loc. plur. по березох Ц. an den Birken. — по млакох Т. an Sümpfen. — хромый ходит на кулягох С. der Lahme geht auf den Krücken. — по стріхох Л. an Strohdächern. — по лукох Яс. an Wiesen. — по загородох Яс. in Gärten. — по вербох Ч. an Weiden. — по ялічкох Ч. an Weisstannen. — по вільхох Ч. an Erlen. — при рукох К. bei den Händen. — на нязших лабох Бод. auf niederen (kürzeren) Füßen. — в рукох Ки. in den Händen. — по дудлох Кру. in Baumhöhlen. — по країнох Бод. in Ländern. — граут цитане по свальбох Чрт. die Zigeuner spielen bei Hochzeitfesten. — по фурманкох Чрт. bei den Fuhrmannsbeschäftigungen. — г винницох Ч. in den Weingärten. — по грядох Чрт. an den Kleiderstangen; an Balken. — у шматох ВСв. in den Kleidern.

Творник ч. єд. вивучає переважно на ом; декуда на оу, або також уживають ся обі форми поруч на омі на оу. руком Ц. — рыбом Ц. — солонином Ц. — пшеніцьом Ц. — зо земльою К. — за быстром водою У. — зос пушком Л. mit der Büchse. — коровом Б. — кочергом Б. — женом Кру. — ямом Кру. — рыбом ВСв. — паньом ВСв. — під чорном земльою Вап. — такоу прекрасноу дорогоу Бод. — дывкоюу Др. — водоу Др. — драгоу Чрт. — чапкоюу Чрт. — бабоу Чрт. мамоу Чрт. — рукоу Зб. — лопаткоюу Зб.

accusat. від голова звучить подекуди голов пр. він мат голов червену Т. er hat einen rothen Kopf.

декуди лучає ся genit. plur. на ів (після сьмонокъ) пр. пят сестрів Ц. — с штырьох канонив Крем. — з чотырох канон. правильні форми genitiv. plur. пр. жена plur. genit. жен В. — круп В. — коров. — алатівок Чрт. — облекла го до білых лах ВСв. (nom. sing. лаха) sie liess ihn in weisse Gewänder kleiden. ест дуже коп сына Чрт. — нема шат ВМ.

свиня psl. свиння має в genit plur. свиней Кеч. psl. свиний. genit. plur. від вільха звучить: вільох. пят вільох Ки. fünf Erlen.

dat. plur. вивучає на -ам правильно: рыбам (psl. рыбка-мъ), крупам, блыхам.

abl. plur. вивучає на ами: рыбами (psl. рыбка-ми), крупами, блыхами.

loc. plur. має також правильне окінченє ах пр. рыбах, крупах В. блыхах, по рурах Чрт. по горах Су. в печерах Су.

IV. Сущники IV. склону в декотрих падежах перейшли до склону пнів на ь (а), і так має сын genit. сына, віл (віу) вола (воуа), стіл, стола, верх, верха ВМ. Лише декотрі форми задержали ся як: dativ. сынови (psl. сьмонокн), волови; vocat. сыну (psl. сьмоноу) але: воле (після скл. пнів на ь (а) cf. psl. раке); locat. сынні, волы (після I.: ракѣ). однакож: на верху Т. (psl. кръхоу). — plur. сынове (psl. сьмонокѣ) але волы (властво форма accusat. I. скл. (cf. psl. ракы), котра всунула ся місто форми nominat. раки); genit. місто: сынів, волів (psl. сьмонокъ, колোকъ) найчастійше сынох, волох, котрі то форми властво містивкові. тото сьно для тых волох К. dat. місто сынїм, волїм (волом) частійше сынам, волам Вап. (після III.: рыбка-мъ). — ablat. сынїмі, волїмі (віуми; за вілми Брв.) уступають що раз більше формам сынами, волами (після: рыбка-ми); locat. сынох, волох (иноді так як і в загальнорускім: сынах, волах після рыбка-хъ). по верхох Т.

Коли склоненє пнів на ь (у) по части перемішало ся в поодиноких падежах з формами инших склонів, то знов на свій пай форми декотрих падежів четвертого склону запанували саме в угорскоруских говорах з акцентом сталим у сущників прочих склонів (II, III, V. і VI.) і то майже так сильно, як в загальнорускім декотрі форми сущників женських (пнів на а). Передовсім піднести належать дуже сильне розпросторенє накінчиків дайника ч. мног. ім (ом) і містника ч. мног. ох.

V. Сущники, котрі в старослов. належать до V, 1., склоняють ся по части після I, 3. гіст (гість) genit. гостя, тест, тестя, або I, 1. астряб genit. астряба, голу б genit. голуба.

V, 2. 1. гусь (гус, гуїс) 2. гуси 3. гуси 4=1. 5. гуси 6. гусьом (гусьоу psl. гжсиж) 7. гуси. — plur. 1. гуси 2. гусий (гусьох) 3. гусьом. 4. гуси. 5=1. 6. гусьми (гусми, psl. гжсьми). 7. в гусьох (гжсьхъ).

genit. plur. на ох. до сьиньох Л. = до сїний. — много в шох Су. viele Läuse, много ушей.

genit. plur. на ей. голузей Б. (nom. sing. голузь Ast).

dat. plur. дьітом Б. (дьітьом).

loc. plur. на ох. в тамтых рубаньох С. in den dortigen Holzschlägen, in jenen Holzschlägen dort. — на грудьох Б. auf der Brust. — при дьітьох К. (дьітох В.) bei den Kindern.

Замітна форма abl. plur. грошами місто грїшми пр. с тыма грошами гадуе Чрт. (понайбільше однакож Лемаки уживають

місто „гроши“: пінязи genit. пінязи (пінязий) dat. пінязьом
abl. пінязьми loc. пінязьох.

ярь Frühling, genit. яри, перед ярьом Кеч. vor dem Frühlinge.

Місто миш (psl. мышь *mys*, mus) уживають декуди мыша
Кеч. подібно і в укр. миша, котре слово скланяє ся так як душа,
отож 2. і 3. мыши 4. мышу 5. мышо 6. мышом (мышоу)
7. в мыши plur. genit. мыший побіч мышох. loc. в мышох
і в мышах.

кляча Б. genit. клячи etc. після III, 3., місто кляч genit.
клячи. — дьіти має abl. дьітми декуди також дьітма К. (cf.
psl. abl. dual. костьма).

abl. plur. від двери — дверми Брв.

Місто бров (psl. брѣва) говорять обьрва, genit. обьрвы.

VI. 1. пнї на в. sing. 1. 4. церков 2. 3. церкви 5. церкви
6. церквийом (церквийоу) 7. в церкви. plur. 1. 4. 5. церкви.
2. церквох (церков) 3. церквам. 6. церквами 7. в церк-
вох (церквах).

1. кроков 2. крікві 3. крікві 4. = 1. 5. крікві 6. крік-
віом 7. в крікві В. plur. 1. 4. 5. крікві 2. кріквій 3. крік-
віям. 6. кріквіями 7. в кріквіях.

1. кров 2. 3. кырві 4. кров 5. кырві 6. кырвіом
7. в кырві.

2. пнї на и. Суцники мужеского рода перейшли до склону
пнїв на ъ (а) і скланяють ся після кінь. камінь, genit. каме-
ня і каміня, корінь, кореня, полонін, (полонінь) поло-
меня, перстінь, перстеня, влень, вленя.

Суцники середного рода перейшли по части до II, 1. кл. як
імено (мено), рамено, або склоняють ся по фальшивій аналогії
як пнї на т пр. тїмя, тїмяти У., вымя, вымяти.

3. пнї на с склоняють ся після II, 1. небо, неба, диво,
дива, чюдо, чюда, тїло, тїла; старосл. коло genit. колесе
звучить тут колесо, genit. колеса. — ухо genit. уха nom.
plur. уха. Форма числа двойного „уши“ в старосл. оуши тут ні-
коли не уживає ся, бо „уши“ значить тут pediculi, Läuse. Однакож
від око genit. ока уживає ся очі.

4. пнї на т. гача О... genit. гачати dat. гачати, acc. = 1.
voc. = 1. abl. гачатем loc. в гачати. plur. nom. гачата genit.
гачат dat. гачатім (гачатам) accus. гачата voc. гачата abl.
гачатами loc. в гачатах (гачатох).

пупча (пупць+ат) genit. пупчати Knospe. nom. plur.
пупчата.

Накінчик ім в дайнику ч. многого дуже розпросторений пр.
телятім, гусятім, осятім, воронятім Г., сиротятім
Ч. — тож накінчик ох в містнику тогож числа: телятох, гу-
сятох і пр.

Декотрі пнї на н слїдують в склоненю пням на т пр. тїмя
genit. тїмяти, вымя genit. вымяти — а навіть декотрі суц-
ники з II, 3 пр. піднібя У. Gaumen, genit. піднібяти.

5. пнї на р. Тут належить тепер лише один пень матер.
1. мати 2. матери 3. матери 4. матьір 5. матери 6. ма-
тьірѡм і матьірѡу (в Г. обі форми) 7. матери plur. 1. ма-
тери 2. материй 3. матьірям; 4=1; 5=1. 6. матьірми
7. матьірях і матьірѡх.

[Місто старосл. дъшти genit. дъштери = *θυγάτηρ*, Tochter,
не уживають ні „доч“ ні „дочка“ а лише: „дівка“ (psl. дѣвѣка
παρθένος, virgo)].

Слїди іменного склоненя приложників і (причасників).

Singul. nominativ. годен В. — доўжен К. — фіскалуш
жидів Кеч. — заіменник приложниковий: вшыток пр. вшыток
статок Зб. — рад-нерад Бод. volens, nolens. — солодко мо-
локо Л. — уж пороблено Б. — замкнуто Чрт. — укра-
дено ВСв. — забрато К. — постровно К.

genitiv. без мала С. fast, beinahe. пташатко темно сіве, без
мала чорне ein dunkel graues, beinahe schwarzes Vögelchen. —
з добра дыла У. sua sponte, freiwillig, з доброу волі. — од нова
Кру. von Neuem. — за малу Чрт. von Kindheit an, змалку.

dativ. по руску В. — по нїмецку.

accusativ. вшыток овес зжал В. er hat den Hafer ganz ab-
gemäht. — на далеко. — на доўго ВСв. geraume Zeit. — скоро
ВМ. schnell. — вельо sehr. — туньо. — дорого.

locativ. тут присловники: добрі. злї. вірні. вдячні,
статочні richtig, pünktlich. по нагльї Г. ungestüm, ohne Über-
legung.

Plur. ablativ. по руськы Крем. — по нїмецькы Крем.
— по словеньскы Крем. — по дьівоцкы ВО. — помалы
Чрт. psl. малч *δλίγον*, *μικρόν*, parum. — помаленькы ВМ.

Заіменники (Pronomina).

Личні (pr. personalia). форми genit. sing. мене, тебе, себе
уживають ся досить часто, іменно після приіменника од пр. од
мене Зб. — од тебе Брв. — од себе Бод.

dat. sing. 3. лица звучить сой і собі. надій сой молока Бод. — возь собі хліба.

місто менї, тобі, собі уживають ся дуже часто енклітичні форми мі, ті, сі пр. не хотїю мі-сь дати = не хотїв єсь менї дати. — крау мі Зб. украв менї. — гу мі Бод. = к менї. — і мі меду Вап. = і менї меду. — мі вкаже Лі. = менї уваже. — — як ті на ногах і руках підковы Зб. = як тобі на ногах і руках підкови т. в. як мавш на ногах і руках підкови. — я ся ті одслужу добрі Лі. = я тобі добре відслужу ся. — жебы не была ті за подножку Ста. = щобп не була тобі за підніжку. — — піязи най си возмут ВМ. = най собі возмут гроши. — вден циган был вояк і так сі гадат Кеч. = один циган був вояком і так собі говорив (дословно: говорить praes. hist.) — як сі одотхнул Кеч. = як собі відпочав (відпичнув).

accusat. sing. звучить: мя (мня або ня), тя, ся (psl. ма, та, са). почекай ня міла Лп. — лем ся на мя грозил Вап. — и дораз мя познали ВСв. — — я тя годен дати до права О. — бо тя покусают Вап. — — смотте на ся самы Вап.

Форма accusat. кладе ся инодї місто форми genitiv-a: до мя ВМ. місто: до мене. — бо тя тєраз треба Ста. м. бо тебе тепер треба. — лахы зо ся зшмарил Вап. er warf von sich die Kleider weg, шати з себе скинув.

Навпак знов форма genitiv-a уживає ся подекуди місто форми accusativ-a: на мене Кеч. — любить мене В — на тебе Пс. — за себе Пс.

ablat. sing. мною, тобом, собом; декуди також мноу, тобою, собою (psl. мьноѣ, токоѣ, сокоѣ). надо мною Вап. с тобом К. с собом Ч. — надо мноу. Брв. — за тобою МЛа. — за собою Пс.

loc. sing. мі (psl. мьнѣ). Ты сердечко мов с каменя твердого, Роспучиш ша во мі (psl. вѣ мьнѣ, в мені) од жалю велького.

Вказні (pr. demonstrativa). тот, тота, того уживає ся найчастїше, рідко коли той, та, то genit. того, той (часом тойі psl. тоѣ), того dat. тому, той (часом ті, ще рідше тїй psl. той) тому, accusat. тот, тота, того, abl. тым (psl. тѣмь), том (або тоу psl. тоѣ), тым, (psl. тѣмь), loc. в тім (тым psl. томь), в ті (в тїй, psl. той), в тім (тым psl. томь). plur. nom. тоты (psl. ты, ты, та) genit. тых (psl. тѣхъ) dat. тым (psl. тѣмь) acc. тоты (psl. ты, ты, та) abl. тыма (cf. psl. form. dual. тѣма; — form. plur. тѣми), loc. в тых (psl. тѣхъ).

він, она, оно (= старосл. онъ, она, оно *ἐκεῖνος, ἐκεῖνη ἐκεῖνο*, ille, illa, illud) кладе ся в іменяку ч. вд. і мног. місто за-заіменника и, ѡ, ѡ = is, ea, id; в дальших падежах уживають ся форми від и, ѡ, ѡ. Той заіменник вказний заступає заіменника личного третє лице, для котрого в рускім язиці нема осібної форми.

sing. 1. він, она, оно 2. його (psl. ѡго, вго), ей (рідше вїі, ѡѡ), його (ѡго) 3. йому або му (ѡмоу), ей (їі ѡї), йому або му (ѡмоу) 4. його або го (и), ей (рідше ю, ѡ), його або го (ѡ) 6. ним (имь), ньом або ньоу (ѡнъ), ним (имь) 7. в ньїм (ѡмь), в ньї (нїй, ѡї) в ньїм (ѡмь). plur. 1. они 2. их 3. ім 4 их 6 нима (cf. psl. dual. има; — plur. ими) 7. в них (psl. ихъ).

форма accusat. sing. для мужеского і середного рода його або го єсть властиво формою genitiv-a; в старосл. і староруск. був accus. gen. masc. и, а accus. gen. neutr. ѡ.

форма давна подекуди ще удержала ся в вираженях: на ни (= на и = на ни), за ни (= за и = за ни). дал на ни фіскалуша Кеч. = дал на нього фіскалуша. — кед мя за ни не даш Вап. = коли мене за него не віддаси.

Може бути також, що вираженє наньго Лі. К. повстало із змішаня форми давної з новітною. З на и повстало на ни, нань; відтак заступанє форми accusativ-a и формою genitiv-a його (пр. видыл його) в новїшїй добї розвитку нашого языка могло вплинути на утворенє мішаної форми наньго.

он, она, оно яко заіменник вказний уживає ся тут подекуди в таких зворотах: на ньїм боці Вап. — на онім боці. — на ньї страны Вап. = на онїй сторонї. — на ньїм вершечку Бод. = на онім вершечку. — по нону гору Бод. = по ону гору. — по ноно місце Бод. = по оне місце.

такий, така, таке psl. такъ, *τοιούτος*, talis.

таковий, такова, такове psl. такокъ *τοιούτος*, talis *беч.* takový.

Привластні (pr. possessiva). мїй, моя, мов. — твїй, твоя, твоє. — свїй, своя, своє. genit. sing. gen. masc. et neutr. мого, твого, свого (psl. моѡго, твоѡго, своѡго), gen. fem. мовїй, твovїй, своvїй (psl. моѡѡѡ, твоѡѡѡ, своѡѡѡ). dat. gen. masc. et neutr. мому, твому, своему (psl. моѡѡмоу, твоѡѡмоу, своѡѡмоу) gen. fem. мovїй, твоvїй, своvїй (psl. моѡѡї, твоѡѡї, своѡѡї). abl. gen. fem. моѡѡом, твоѡѡом, своѡѡом (моѡѡоу, твоѡѡоу, своѡѡоу) psl. моѡѡѡ, твоѡѡѡ, своѡѡѡ. — abl. plur. моѡѡѡма, твоѡѡѡма,

своїма (cf. psl. dual. *моима, твоима, своима* — форма ч. мног. *моими, твоими, своими*).

Питальні (pr. interrogativa) хто. кто З. (psl. *къто*). — што psl. *чъто*, місцево со (коло Надь Мігаль) або цо Су. — який, яка, яке. — чий, чия, чив. — котрий, котра, котре.

Відносні (pr. reflexiva). хто. — што. — який, яка, яке. чий, чия, чив. — котрий, котра, котре.

Опреділені (pr. definita). сам, сама, само. — вшиток, вшитка, вшитко. — весь, вся, все (psl. *късь, къса, късе*).

Неопреділені (pr. definita). кто-сі (хто си). што-сі; будь кто (будь хто), будь што; да кто, дашто; нікто (никто), нішто, нич; якый-си; котрый-сі; котрый-си; леда-кто, ледашто; ледакый, ледачий; еден, quidam; победен Л. quidam; будь котрый; будь чий; хоц котрый Б.; хоц чий; дакотрый, дакый ВО. гварь другу даку гадку sage irgend ein anderes Räthsel. — даякый. — ні-якый, ні-чий; іншакый, инший; каждый, вшельякый (čech. *všelijaký*).

Місто нікто (psl. *никъто* т. в. *ни-къ-то*) говорять декуди, так як і галицькі Замішанці: ник cf. slovac. *nik*, отожд в тім випадку і в іменяку не долучує ся то, рідн. нікого, дайн. нікому etc.

Заіменник зворотний (pr. reflexivum) ся звучить як до околиць: ся, с'а са, ша, ш'а psl. *са*.

Творник числа многото заіменників (з висомом: нами, вами) визвучає на ма; се форми числа двойного: тьма, нима, такыма, таковыма, якыма, моїма, твоїма, своїма, котрыма, якыма, вшиткыма, вшельякыма, иншими, иншакыма, дакыма, ледакыма, ледачыма, даякыма.

Зложене склоненє (Zusammengesetzte Declination).

nom. sing. В мужескім роді приложників уживає ся звичайно форма зложена: зелений лис, добрый человек, быстрый ярок. синій птах. В женскім роді форми стягнені на а (я): зелена лука, добра жена, быстра ріка, синя вода. В середнім роді єсть накінчик е (стягнений з оє): зелене листя, добре дьітя, быстре слово, синє небо.

genit. sing. gen. fem. на ой. зеленой травы, доброй жены, быстрой ріки, синьой воды.

dat. i locat. sing. gen. fem. найчастійше на ой. зеленой траві, доброй жєні, быстрой ріці, синьой воді (рідше: зелєні, добрі, быстры, синьі або зелєній, добрій, быстрий, синьій).

nom. plur. для всіх трох родів на ы (зглядно і). зелєны листкы; білы коні; добры жєны; велікы коровы; молоды дьівчата; быстры орлята; сині квіты.

ablat. plur. для всіх трох родів на ыма. зелєныма лысама. добрыма жєнама. быстрыма дьівчатама. синьима очкама. (форма ч. двойного в старосл. *зелєньима*; форма ч. мног. єсть *зелєньими*).

ablat. sing. gen. fem. на ом. чістєм пшєніцьєм, велікєм водєм, далєкєм дорогєм; в околїцях бїльшє на схїд висунєнєх, сумєжнєх сторєнам, дє живуть Руснакы, котрєх говоры мають акцєнт рухомий, так як в тєх послїднєх стрїчає ся накінчик оу: доброу жєноу, велікєу грушкоу, сївоу козоу, червєноу ружоу.

loc. sing. gen. masc. et neutr. добрім (psl. *дєвр'кїємь*), велікім, сївїм по при добрим, велыкым, сывым.

Числівники (Numeralia).

Основні (n. cardinalia). еден (psl. *єдинъ* čech. *jeden*, pol. *jeden*, ruth. *один*), єдна, єдно, два, три (три), штырі, пят, шїст, сьїм. Ц. Чрт. сьїдм К. сєдем Ч. čech. *sedm*. осєм psl. *осмь* čech. *osm*. дєвят, дєсят Ц. дєсятъ Чаб. єдєнацєт С. єдєнацєт В. čech. *jedenácte*. єдєнац Ч. дванацєт. дванац Ч. čech. *dvanáct*. тринацєт. тринац Ч. штырнацєт. штырнац Ч. пятнацєт. пєтнац Ч. шїснацєт. шєснац Ч. сьїмнацєт сєдємнац Ч. дєвятнацєт. дєвєтнац Ч. двадцєт К. Бод. Б. двадцєть Чаб. psl. *двадєсати* čech. *dvaacet*. — тринацєт. psl. *тринацєти* čech. *tricit*. — штырацєт. штырацєт К. psl. *чєтырнацєти* čech. *čtyřicet*. — пядєсєт psl. *пятьдєсєть* čech. *padesáte* (місто *padesát*) pol. *pięćdziesiąt*. — шїдєсєт psl. *шїстьдєсєть* čech. *šedesáte* (місто *šedesát*) pol. *sześćdziesiąt*. — сьїмдєсєт Ц. сєдємдєсєт У. psl. *сєдмь дєсєть* čech. *sedmdesáte* (місто *sedmdesát*) pol. *siedmdziesiąt*. — осємдєсєт psl. *осмь дєсєть* čech. *osemdesát*. pol. *ośmdziesiąt*. — дєвєтдєсєт. дєвєдєсєт psl. *дєкєть дєсєть* čech. *devadesát*. — сто. — двастє. — трїстє. — штырїстє. — пятстє. — шїстстє. — сєдємстє. — осємстє. — дєвятстє. — тьсєч (тісєч) čech. *tisíc*.

При злуці одинок з десятками кладут ся одинки, так як у німецькій язвці, наперед: еден і двадцет ein und zwanzig, загальноруск. дваццять один, три і тридцет, три і штирадцет, пят і пядесят: Сполучник і може також опустити ся: еден двадцет Бод. — два двадцет Бод. — три двадцет роки В. drei und zwanzig Jahre.

два уживає ся для мужеского рода рівно як і для женьского. два снопы. — два шоры. — два медведі. — два годіны К. — два дывкы К. — два мотыки К. — два ночи не спала К. — два гускы Чрт. — два златівкы Чрт. — два річи Др.; для середного рода форма дві: дві коліна К. — дві ябка К. — дві корыта В.

для мужеского рода уживають триє. psl. тріє. штыриве psl. чєтыривє. косят триє парібци П. — ідут штыриве младенцы. Ті форми стають однак що раз рідшими і витискають ся формами для женьского і середного рода три (трі), штырі psl. три, чєтыри. Часом однакож чути неправильне „триє дывкы“ місто три дывкы (cf. два дывкы).

У числівників, котрі виражають многократъ від сто, не склоняє ся сто, проте: два сто zweihundert. три сто dreihundert, пят сто fünfhundert; декуда уживає ся: два ста Л.

триє, три genit. трьох psl. трій dat. трьом psl. трьмъ. abl. трьома psl. трьми etc. штыриве, штырі genit. штырьох psl. чєтырь dat. штырьом psl. чєтырьмъ abl. штырма, штырьма psl. чєтырьми etc.

Порядкові (n. ordinalia). перший, перша, перше. — другий, друга, друге. — третій, третя, третє psl. третій, третина, третіє — — осмый, осма, осме. — девятый, девята, девятє etc. — стовый centesimus psl. сѣтъный. — два стовый ducentesimus. — три стовый trecentesimus etc.

У порядкових, котрі виражають злуку одинки з десятками, в ускісних падежах склоняє ся лише числівник порядковий десяток, одинка же полишає ся незмінена. до три двадцетого року bis zum drei und zwanzigsten Jahre. — до пят пядесятого року zum fünf und fünfzigsten Jahre. — в загальнорускім: до дваццятото третого (третього), до пядесятого пятого року.

Від числівника порядкового стовъ утворений суцник наростком -ѣка: стівка Ч. čech. stovka hundred Gulden, Hunderter.

Від тисяч наростком -ѣка утворено: тисячка Ч. čech. tisícka. Tausender.

Збірні (n. collectiva). дває. двоє. — обсе. обав. — обыдвоє. — трое. — четверо. — пятеро. — шестеро. — семеро. — осмеро. — девятеро. — еденнацетеро. — штырадцетеро. — пядесятеро В.

Дуже примітні і в говорах угорскоруских з наголосом сталим дуже розповсюджені суть форми творника, уживані яко numeralia collectiva: двоими (psl. двоими), трьоми (psl. трьми), штырми (штырьмі У.), пятми, шестми, сьідми К., осми, девятми, десятми (десятьмі У.).

двоми хлопі сме были В. — двоми слугове пришли Вап. — штырми хлопі косили Вап. — двоми были сьвідковє ВСв. — были раз трьоми моцаре Кру. einst lebten drei Helden. — штырьмі братя ся лапают Л. — де тоты двоми замкнуты были ВСв. — были двоми цигане Чрт. — так са розбєсыдовали обыдвоми Чрт.

Умножні (n. multiplicativa). двойнистый Ц. zweierlei Art, zweifach. месо двойнисте піля нього: масне і худе. — тройнистый. — двоякый. — троякый. — пятеракый Ц. — водвійный Чрт. zweifach. — вотрійный Чрт. dreifach.

Роздільні (n. distributiva) по два. — по двоє. — по три. — по трое. — по штыри. — по штырьох etc. Місто по двоє, по трое говорять в Збійнім: по дво, по тро.

Иноді ablat. двоими, трьоми . . . можуть ужити ся яко n. distributiva пр. о котрі години они приходят все двоми um welche Stunde sie immer zu zweien ankommen.

Дробові (n. proportionalia). піў друга (для мужеского і середного рода). піў другы (для женьского рода, рідше: піў другою). піўтора (д. м. і сер. рода) піўторы (д. женьск. рода), піўтретя (для м. і сер. р.), півтретї (для сер. р.) etc.

піў друга грайцара В. — піўдруга тысяча Ц. піў третя кобла Чрт. — піўдругы копы В. — піў третї копы В. — піў другы златівкы В. — піў другы копы В. — піўторы копы В. — с піўдругом коном В. = з півторою копою. — нажав піўдругой копы Ком. місто: пів други, півтори копы. — піўдругой копы Вап.

Присловники числові (Zahladverbien, adverbialia numeralia). раз semel. — два раз bis. — три раз ter. — штырі раз quater. — пят раз quinquies. — шіст раз sexies. — десят раз decies etc. В угорскоруских говорах раз в злуці з числівниками основними має форму (давну) genitiv-а також при два, три, штырі.

Тут також треба згадати прислівники походження іменного уживані як числівники неопределені: ку с ein wenig. — дуже viel. — вельо viel. — много (у західноугорських Руснаків уживався рідко).

Глаголи (Verba).

Спряжене з наростком теперішниковим (Conjugation mit dem Praesenssuffix).

Теперішник (Praesens). Накінчик 3 лица ч. єд. і мн. в говорах угорскоруских з наголосом сталим твердий: правит, хвалит, зрит, вштурит, повідат, продават; правят, хвалят, зрят, вштурят, повідають, продавають II. мають II. (сут, дадут) etc. В декотрих місцевостях, іменно там де проявляється вже акцент пр. як в Збійнім накінчик лучаєся м'який: гварять МЛа. — назувають МЛа. — мають Др. — повідають Зб. — стоять Зб. — покоўтатъ Зб. — гварить Зб. — уганяють Зб. — поймають Зб. — пхатъ Чаб. — (суть Чаб.). В 3 лица ч. єд. теперішника кляс I, II, III. 1., V. 2. 3. 4. і VI накінчик т відкидаєся: іде, пасе, скубе, пече, жне, пие, меле; квітне, охляпне; зеленіє; гівдже, куше; пере, тче; лав, сьіє; любув, злегує, подудрює.

Подекуди терпить ся роззів (Hiatus) в 3 л. ч. мн. теперішника: мають Др. Зб. — поймають МЛа. — блискають ся МЛа. — зоваут Брв. — повідають Зб. — льітають Зб. (1. л. ч. єд. тепер. відносних глаголів: мам, поймаю, повідам, льітаю etc.) — або для уникнення роззіву місто й виступає в: чувуть Чаб. = чують. — думають Чаб. = думають. — анають Чаб. = знають. — тиркають Зб. sie klappern тиркають.

В 1. лица ч. мн. в старосл. накінчику мъ замінюєся ъ на в. плетеме, гудеме, грыземе, несеме, гребеме, печеме, речеме, пнеме, мреме, биеме etc. в чеськ. pleteme, hudeme, hryzeme, neseme, hřebeme, řečeme, rceme, pñeme, mřeme, bijeme.

бости pungere. боду, бодеш, бодє; бодеме, бодете, бодут Б. psł. бости. кодѣж, кодини, кодетъ; кодемъ, кодетє, кодѣтъ.

речи. реку (речу), речеш, рече; речеме, речете, рекут.

(з Иванцями гварію, та — реку — на тебе бы дати Б. — я речу Зб.).

знати. знам, знаш, знат II. (зна С. Брв.); знаме, знате, знають psł. знати. знаѣж, знаѣши, знаѣтъ; зніємъ, знаѣтъ, знаѣтъ. пити. пью, пнеш, пне etc. рідше так як в загальноруск. пю, пєш, пє psł. пити. пнѣж, пнѣши, пнѣтъ.

бити. бию, бивш, бив etc. рідше бю, бєш, бє psł. бити. бнѣж, бнѣши, бнѣтъ.

жити. живу, живш, жив; живеме, живете, живут psł. жити. живѣж, живѣши, живѣтъ.

псути. ВСв. псую, псуєш, псує до 1 кл. cf. psł. пьсокати. пьсокуѣ etc. до VI. к.

чюти. чюю, чюєш, чює psł. чоўти. чоўѣж, чоўѣши, чоўѣтъ.

плыти. плыю, плєш, плєє etc. čech. plouti praes. pluji. psł. плоўти. плоўѣж, плоўѣши, плоўѣтъ. (місцево уживане; звичайно плынути і плывати. — качка плывє Ч.).

[В Покостові, в Петровці в Земплинській столиці говорять: пув, привє, выє м. пуйде (пійде), приїде, выїде. пр. сонко выє = сонце выїде].

захолоннути К. захолонну, захолоннеш, захолонне etc.

згаднути II. згадну, згаднеш, згадне etc.

квітнути. квітну, квітнеш, квітне (в загальноруск. уживався лише: цвиннути і цвисти).

бігнути. бігну, бігнеш, бігне.

втыкнути. praes. втыкну не уживався, лише втычу, втычєш, втычє (від втечи I. кл. або радше від втыкати V, 2. кл.). [серна втычє або летіє С.].

кročнути Чрт. einen Schritt thun, schreiten. крочну, крочнеш, крочне etc.

кукнути Л. gucken. кукну, кукнеш, кукне etc.

спырєнути. спырєну, спырєнеш, спырєне.

набырміти Т. набырмію, набырмієш, набырміє etc. загальноруск. набрєнїти, набрєнїю.

запознїти. запознїю, запознїєш, запознїє etc.

смотрїти Чрт. смотрю, смотриш, смотрит etc. але також смотрити цієля IV кл. як в старословєнськ. сьмотрити. сьмоштрѣж, сьмотрѣши, сьмотрѣтъ.

бажати (з баг-ѣ-ти cf. hal. забагати п. V. кл.) бажу, бажиш, бажит Пс.

йойчати ВСв. йойчу, йойчиш, йойчит; йойчїме etc.

бєчати. бєчу, бєчиш, бєчит. — увца бєчит К. das Schaf blöckt.

врещати. врещу, врещиш, врещит Л. в загальноруск. верещати psl. врѣштати. врѣштѣж, врѣштиши, врѣштить.

щати mingere. щу, щиш, щит psl. същати. същѣж, същииши, същить.

Від хотѣти уживаєся теперішник: хочу, хочеш etc. (psl. хотѣти. хотѣтѣж, хотѣтиши) хочеме.. хотят і хочут (psl. хотѣть). декуди також: хцу, хцеш, хце; хцеме, хцете, хцут Яс. У.

Старосл. имѣти відповідає мати після V, 1. праes. мам, маш, мат (ма); маме, мате, мают.

Старосл. спати відповідає спати, котре теперішник творить від пня спи після III, 2. спю, спиш, спит. — місцево однакож уживаються форми: спю, спеш, спѣ; спеме, спѣте, спют. після V, 2. [Нижняне в Габурі говорять: дѣтина спѣ].

кročити В. крочу, крочиш, крочит etc.

хытити Л. хычу (хыю) хытиш, хытит psl. хытити. хыштѣж, хытиши, хытить

гранчити. гранчу, гранчиш, гранчит etc.

вштурити. вштурю, вштуриш, вштурит etc.

охабити. охаблю, охабиш, охабит etc.

гварити sprechen, reden. гварю, гвариш, гварит etc. чеське hovoriti, словацке hovorit' (форми з руского взяті: говорити).

шмарити. шмарю, шмариш, шмарит etc.

В декотрих околицях перед ю I. лица ч. вд. теперішника зубні і сичні не переходять на піднебенні і так платю О. ich zahle, молотю О. ich dresche, ходю О. ich gehe, видю О. ich sehe; в Уяку: плачу, молочю, ходжу, виджу в старословенськ. плаштѣж solvo, млаштѣж ferio; trituro, хождѣж ambulo, виждѣж video. — дусю ВО. ich würge, ich drücke, носю Вап. Брв. ich trage, просю Брв. ich bitte, місю Б. ich mische; в иньших околицях: душу, ношу, прошу, мішу в старословенськ. мошѣж fero, прошѣж peto, мѣшѣж misceo; — возю ВО. ich führe zu Wagen, ich fahre. — грозю Брв. ich drohe м. вожу, грожу в старословенськ. кождѣж veho, грождѣж minor (грози-о-м).

Тут також мусю ВО. ВСв. = мушу (від „мусити“ бesh. m-usiti після IV. кл. в східноугорскоруск. мусати, мусаю п V, 1. — в загальноруск. уживаєся мусѣти після III, 2.).

робіти. робю, робиш, робит etc.

лапати Лі. ВО. greifen, fangen бesh. lapiti (в Гал. переважно: лапати після V кл.) лапу, лапиш, лапит etc.

мысліти. мыслю, мыслиш, мыслит (мыслиш, мыслит) etc.

В класі V. 1. голосівка теперішникова з виїмкою 3 лица ч. мн. (в правилі) викидаєся:

волати. волам, волаш, волат; воламе, волате, волают.

черпати. черпам, черпаш, чернат; черпаме, черпате, черпают psl. чрѣпати. чрѣпѣж, чрѣпѣши, чрѣпѣть etc.

обертати. обортам, оборташ, обортат etc. 3 pers. plur. обортают psl. обрѣштати. обрѣштѣж, обрѣштѣши, обрѣштѣть.

превертати. превертам, преверташ, превертат etc. psl. прѣврѣштати. прѣврѣштѣж, прѣврѣштѣши, прѣврѣштѣть etc. ruth. перевертати. перевертаю, переверташ, перевертає etc.

вискати clamare, exclamare. вискам, вискаш, вискат. сикати. Чрт. mingere. сикам, сикаш, сикат зовати. зовам. зоваш, зоват etc. (тогы птахы сыйками зоваут Брв. — назувають МЛа.).

притискати. притискам, притискаш, притискат В. psl. притискати. притиштѣж, притиштѣши, притиштѣть etc.

выношати Б. выношам, выношаш, выношат etc.

здувати weglassen. здувам, здуваш, здуват О.

пльвати. пльвам, пльваш, пльват psl. пльвати. пльваѣж, пльваѣши, пльваѣть. качка пльват Л.

плавати. плавам, плаваш, плават Чаб. psl. плавати. плаваѣж, плаваѣши, плаваѣть

гыбати іге. гыбам, гыбаш, гыбат cf. psl. гыкати. movere гыкаѣж, гыкаѣши, гыкаѣть et гыбаѣж, гыбаѣши, гыбаѣть.

піскати. піскам, піскаш, піскат psl. пискати. ништѣж, ништѣши, ништѣть. — піскат на піщалці П.

черкати. черкам, черкаш, черкат П.

гагати. гагам, гагаш, гагат. гуйс гагат Лі.

давати. давам, даваш, дават. продавають землю П.

ставати. ставам, ставаш, стават. поставают за шором 36. sie stellen sich in einer Reihe auf.

імати. імам, імаш, імат. рыбу поймають МЛа.

кракати. кракам, кракаш, кракат. psl. кракати. крачѣж, крачѣши, крачѣть. кракат ворона В.

вызирати. вызираю, вызираш, вызираю У.

позерати. (позирати). позераю, позераш, позерат.

дозерати (дозирати). дозераю, дозераш, дозерат.

повідати. повідам, повідаш, повідат psl. повѣдати. повѣдаѣ, повѣдаєши, повѣдаєть.

поневіряти Чрт. поневірям, поневіряш, поневірят. прядати B. öfters spinnen. прядам, прядаш, прядат etc. трепати. треплю, треплеш, трепле Вап. psl. трѣпати. трѣпаѣ, трѣпаєши, трѣпаєть.

лябдати. лябджу, лябднеш, лябдже Лі. што лябджут люде Лі.

трепотати Бод. tremere. трепочу, трепочеш, трепоче.

Деякі глаголи спрягають ся тут по V. 2 — тим часом в загальнонорускім належать до V. 1.

кусати. кушу, кушеш, куше. в загальнонорускім кусаю, кусаєш, кусає psl. кжсати. кжсаѣ, кжсаєши, кжсаєть. комарки кушут Ч. когуты ся кушут С.

карати. (карю), кареш, каре. Бог тя покаре Ц. Gott wird dich strafen в загальноноруск. караю, караєш, карає psl. карати. караѣ, караєши, караєть.

ламати. ламю, ламеш, ламає в загальноноруск. ламаю, ламаєш, ламає.

дрімати. дрімлю, дрімлеш, дрімле Бод в загальноноруск. дрімаю, дрімаєш, дрімає в старосл. дрѣмати. дрѣмаѣ, дрѣмаєши, дрѣмаєть.

втікати. втічу, втічеш, втіче в загальноноруск втікаю, втікаєш, втікає psl. оутѣкати. оутѣкаѣ, оутѣкаєши, оутѣкаєть etc.

нарікати. нарічу, нарічеш, наріче рідше нарікам, нарікаш, нарікат в загальноноруск. нарікаю, нарікаєш, нарікає.

Деякі глаголи можуть спрягати ся по V. 1 або V. 2. пр. гує гівгат або гівдже Лі. — курка кодкодат або кодкодже Лі. — кінь дрындат Л. або дрындже Кеч. — свія рьохкат Ц. або рохче К. das Schwein grunzt. — байдат або байдже Крем. — пєс майдат (О.) або майдже (Су. Крем.) с хвостом.

гнати. жену, женеш, жене psl. гнати. женѣ, жениши, женєть.

срати. сасаге. серу, сереш, сере.

сцати. sugere. сцу, сцеш, сце м. ссати, ссу, ссеш, ссе psl. сьсати. сьсѣ, сьсєши, сьсєть.

ткати. має звичайно у нас тчу (тку), тчеш, тче psl. тѣкати. тѣкѣ, тѣєши, тѣєть по V. 3; — тут однакож спрягає ся по V. 1 отже: ткаю, ткаєш, ткає etc.

звати (зовати, зувати) vocare, clamare, nominare має звичайно в теперішнику зову (звю), зовеш, (звеш) etc. psl. зѣкати (зѣкати). зовѣ, зоваши, зовєть після V. 3 — тут творить ся теперішник від пня зу проте: зую, зувеш, зув; зувєме, зувєте, зуют (після V. 4).

(Бог зна, як са тото зув Брв. — мы зувєме жаба Брв. — птахы так са зуют Брв. — зув ся пыргач Мла cf. serb. зујати).

ляти. лью, льєш, льє Ц. В... psl. лнати. лѣѣ, лѣєши, лѣєть.

збяти hiare. збю, збєш, збє має тут форму зяти. зяю, зяєш, зяє psl. знати праєс. знаѣ, знаєши, знаєть et зѣѣ, зѣєши, зѣєть.

вивіскувати. вивіскую, вивікуєш, вивікує etc. злегувати Кеч. злегую, злегуєш, злегує.

виджувати Б. виджую, виджуєш, виджує.

попопрювати В. попопрюю, попопрюєш, попопрює.

ходжувати Б. ходжую, ходжуєш, ходжує.

потьшивати Вап. потьшую, потьшуєш, потьшує.

Місто у уживають у глаголів VI. кл. в деяких околицях и або і як на пр. купів Зб. м. купує. — скликів Зб. м. скликує. — дякію Зб. м. дякую. — дарію Зб. м. дарую. — бесьідьів Зб. м. бесьідує. — зуніють Зб. м. зунуют. Подібно і в староческім стрічав ся часто і місто и: bojije, poškornije, spatrije.

Повельник (Imperativus). В 2. (і дуже рідко уживанім 3.) лиці ч. єд. повельника звичайно наросток и ослабляє ся на ь пр. идь, плеть, несь, цаь, хчинь Бод. etc. Однакож понайбільше і ь губить ся, так що повстають закінчення тверді: пр. ид до нього Ц. — под ле гев! С. VM. komm her! — принес воды С. — ид ле, пожич гребеня Ц. — сяд на лаву Б. setz' dich auf die Bank. — однес VM. — прос Кеч. — зажен Кру. — кос Вап. — грыз Вап. — дер Вап. — пер Вап. меч — пиш — слыш — полож Вап. налож Вап. — гвойд дѣхыж Бод. — ввійди до хати.

У глаголів IV. кл., у котрих перед и стоїть л, ослабляє ся и на ь, черра що л мягчить ся: дозвољ, помоль ся, хваль, голь. — мыслити, помыслити має в повельнику: мысли, помысли; від патрити (sch. patřiti schauen), припатрити, попатрити звучить повельник: патри, припатри, попатри.

В 1. і 2. л. ч. мн. старословенське ѣ, що повстало із голосівки теперішникової (Praesensvocal) в і голосівки способової (Modusvocal) и, ослабляє ся на и а дальше на ѣ, котре найчастійше губить ся.

Накінчкови старослов. 1. лица ч. мн. мѣ відповідає ме; накінчк те для 2. л. ч. мн. полишає ся без змін. Старослов. нескѣмѣ (з нескѣимѣ) відповідає несь ме найчастійше однакож несьме бєch. nesme pol. nieśmy; старослов. нескѣте (з нескѣте) відповідає несьте найчастійше ь губить ся: несьте бєch. neste pol. nieście.

Подібно: ідме, ідте; ведме, ведте; возме, возте; речме, речте; мельме, мельте etc.

По губних суголосках и ослаблене на ь відпадає безслідно: губ, губме, губте; хоп, хопме, хопте; прав, правме, правте; тям, (тямме гал. тямім), тямте.

По р найчастійше и відпадає безслідно, часом ослабивши ся на ь мягнуть р: гвар, гварме, гварте і гварь, гварьме, гварьте ВО.; шмар, шмарме, шмарте і шмарь, шмарьме, шмарьте. — від прати (V кл.) чути: пер, перме, перте. пр. перте лахы.

[докінчме В. докінчте В. — доробте В. — не охабте мя Б. — наложте Вап. — благословте Ста. — хоп, хопме, хопте Кру. покос Ц. покосме, покосте Ц. принес, принесме, принесте С.]

Дуже примітні для угорскоруских говорів з наголосом сталим суть декотрі стягнення форм повельника як: смот П. із смотр, смотри. смотле! schau nur! — под С. ВМ. з поиди, пойд = пійди. под-ле-гев С. ВМ. = ходи сюда! — по-ле П. = под ле. по-ле-гев! П. со-ле-ся-со! П. смотри но, смотри! — моле! Г. Брв. мов-ле, мови-ле, мо-ле-мо! — воз ВО. м. возьми.

Від йіхати повельник: йіхай, йіхайме йіхайте Крем.

Від карати. кар, карме, карте Ц. скар ня Бо! Ц. Gott möge mich strafen!

— посмотрь Вап. — возь. возьте Вап. = возьми, возьміть — садь, садьме, садьте Вап. — запальте Вап. — потіш Вап. — возте Кру. = возьміт. — заплат Бод. — обер Пс. — вкажте Г. = укажіть, укажіте. — розваль са Брв. — куп Брв. — берь, берьте Брв. — пустте Зб. — гоньте Зб.

По голосівках наросток и переходить на й (як і в ньших говорах українськоруск. язика): грай, грайме, грайте. обуй, обуйме, обуйте. бий, гний, жий. рый. радьій. дозерай. гадай. сьій. льій. злегуй. попопрюй. вывіскуй.

Глаголи II кл., у котрих перед ну стоїть суголоска, почіпляють в повельнику до и звичайно й: двигний, двигнійме, двигнийте. тний, тнийме, тнийте. горний, горнийме,

горнийте. кукний, кукнийме, кукнийте. верний Вап. вернийме, вернийте. усний МЛа. уснийме, уснийте. порсний, порснийме, порснийте.

Від станути звучить повельник стань Пс., дуже рідко коли станн; рідкими суть також форми: запряжи, вивези місто звичайно тут уживаних: запряж, вивез.

Також декотрі глаголи з иньших клас прилучають в повельнику до и ще й пр. I, 5. жний, жнийме, жнийте; зачний. — возмий Вап. — виймий Кру. — виймийте Кру. I. 6. мрий. трий. жрий. III, 2. зрий. спозрий. обізрий. форми повельникові після III. 2: спий, спийме, спийте (від спати, psl. съпати).

IV. окстий. V. З. рвий (від рвати psl. рькати). сций (від сцати psl. съсати).

Часом навіть уживає ся від ити форма повельника ідий, идий місто звичайно уживаних ід, идь.

З лице ч. вд. повельника уживає ся рідко пр. скар ня Бо! Ц. Gott möge mich strafen. — милый Бор' тя приспи der liebe Gott möge dir den Schlaf senden, möge dich einschläfern.

Неопреділений (Infinitivus) кінчить ся правильно на ти (в місцевім виговорі: ті, а декуди в дуже нечисленних місцевостях: ть): гварити, гваріті, гваржітьі (Остурна на Спішу), грабати, грабаті, грабатыі. В піснях стрічають ся форми неопреділеника на ц: поганяц, снац, робіц пребірац, ходзіц, дац і т. и. взяті з словацького*). Тут згадаймо про стягнене форм неопреділеника: лати МЛа. м. лаяти бєch. láti (з lajati) psl. ляти; подібно також лятв psl. лияти, зяти psl. зияти. — сяти Бод. м. сяти psl. сьати, slovac. siat', pol. siać. — смяти са Брв. м. сміяти ся psl. смияти сь, slovac. smiat' sa, pol. śmiać się.

*) В літературнім язичі Словаків уживають ся форми неопреділеника на т' пр. niest', viest', mlet', čret', trhnut', myslet', držat', učít', čakat', vracat', písat', brat', liat', milovat' etc. Однакож Словаки в сторонах, де стикають ся з Руснаками і з Поляками пр. в столицях Спішській, Шарішській, Абауйварській, Земплинській . . . говорять: brać, dyhać, nosić, kosić, začínać etc., чим зближують ся до польського: brać, dyhać, nosić, kosić, zaczynać. Замітити випадає, що в білорускім кінчить ся неопреділений на ць: хвалиць, горець, ходзіць, піць, веріць, дабаріць, дзелаць, даваць, готовіць, круціць, жиць, мыць або також і на ці (цы) як: хвалиці, гореці, ходзіці і пр. I. В.

Причасники (Participia). Про дїєприложники теп. дїйн. ст. гл. стор. 66. Дїєприложник в 3 падежі стрів я в зворотї: і стал тому лежачому конец головы ВСв. [дїєприложники в ускієних падежах стрічають ся в укр. рідко пр. в ріднику у Марка Вовчка Повістки 1861. стор. 25: нема нігде хліба лежачого].

Дїєприсловники теп. дїйного стану уживають ся частїйше: ідучи, беручи, черчучи, сьпіваючи, розмысляючи, момраючи, вячучи, плачучи, купуючи.

Причасники минушика дїй. ст. I. уживають ся прерідко. На згадку заслугоє дїєприсловник: погодивши ВМ. в значеню: пізнійше, згодом, перегадом nach einer Weile, später.

Декотрі причасники минув. дїй. ст. II. мають значене приложників: тьрвалый dauerhaft, fest, стеклый wasserscheu, toll.

(Про причасники минувш. дїй. ст. II. в формах описаних гл. низше).

Причасники теперішного часу стану страдного уживають ся рідко а мають значене приложників: видимый sichtbar, зримый item., любимый lieb.

Причасники минувшого часу стану страдного на -ть уживають ся в угоркоруских говорах з наголосом сталим частїйше, ніж у всяких других говорах українькоруского язика. Причасники м. ч. ст. страд. на -нть уживають ся як загально в українькоруским язичї часто. Причасники тотї творять ся в угоркоруским часто також і від перехідних глаголів пр. зогнитый, счорнїтый, спорохнїтый, аболїтый; закыртавеный, заляженый, ветеченый etc. гл. стор. 66—68.

Від красти уживає ся декуди неправильно крадений Бод. утворений після IV кл. з пня „крада“ = місто краденый (крад-є-нть).

Сцїпенїла форма аориста бы уживає ся для означеня условника (Conditionalis) пр. я бы гваріл (гваріла, гваріло), ты бы гваріл (гваріла, гваріло), він бы гваріл (она бы гваріла, оно бы гваріло); мы бы гварілі, вы бы гварілі, они бы гварілі або гваріл бым, гваріл быс, гваріл (гваріла, гваріло) бы; гварілі бысеме, гварілі быете, гварілі бы.

бы уживає ся також яко сполучник; подїбно також абы, жебы, кебы, кедьбы, хоцбы, якбы.

Условник давноминувшика (Plusquamperfectum): я бым был гваріл, ты быс был гваріл, він бы был гваріл; мы бысеме были гварілі, вы быете были гварілі, они бы были гварілі.

Спряженє без наростка теперішникового. (Conjugation ohne das Praesenssuffix).

(к'ѣд). вим (дуже рідко уживане) місто не вим уживають понайбільше „не знам“; місто Бог віст найчастїйше „Бог зна“ пр. Бог зна, як ся тото зув Брв.

Частїйше стрічають ся composita: повісти, уповісти, ви-повісти, заповісти, приповісти, наповісти, сповісти, оповісти, доповісти (= die Erzählung zu Ende führen, das Erzählte endigen.

повісти. теперішник: повім, повіш, повіст; повіме, повісте, повідять.

повельник: повідж (psl. пок'ѣждь); повіджме, повіджте (psl. пок'ѣдимъ, пок'ѣдите).

(дад). теп. дам, даш, даст; даме, дате, дадут (сєch. sing. dām, dāš, dā pl. dāme, dāte, dajf).

повельник утворює ся від пня да (дати): дай, дайме, дайте, також і причасник теп. часу склонний: даючий, несклонний: даючи.

[неопредїлений: дати; прич. теп. ч. I. ст. дїйного склонний давший, несклонний давши (оба мало уживані); прич. мин. ч. ст. д. II. даў, дала, дало; причасник мин. ч. ст. страдного: дат, дата, дато].

(їад). теп. їім, їіш, їіст; їіме, їісте, їідят.

повельник: їідж. їіджме. їіджте.

Іньші форми такі, як в загальноруским.

(їєс). теп. єм, єс, єст (є). єсеме, єсте, єут. (є-о-нть psl. сжть). місто єм подекуди іменно в описаних формах сом (сєch. jsem, sem slovac. som), місто єут (єуть) подекуди су (сєch. jsou slovac. sú pol. są).

[причасник теперішника ст. д. суций (= суций = psl. сый, сий et сий) має наросток теперішниковий о (є-о-нт psl. сь, сь et сж), а значене приложниковоє: aptus tauglich, geeignet cf. slovac. súci у Лемків галицк. суций і сучий].

(єм, ты єс, він єст, мысеме, высте, они єут В. мысеме в хыжи В. высте в корчмі В. єст Ц. Ч. ВМ. Бод. — єут ВМ. Бод. — кукулечко, де єсь была Л. — єсь Брв. — ту-єсь? Зб. bist du hier? тут єси? — што єсте за єдны ВМ. — єсть Пс. Др. Чаб. — єут і єуть Др. єут кунци. — єуть Чаб. — кебы я сом знаў Ц. — был сом в Гамерицы Ц. — не мам жену, лем сом сам Лп. — уж ідут дрігаре, уж єу на граница (Порач на Суішу).

— а в тї Еуропі лем су красны ролї ВСв. — што ныгде не суце Вап. = що нікуди не годить ся).

[від пня вѣд творить ся праес. буду (вѣд-о-м) в значеню: его; причасники теп. ч. д. ст. будучий; будучи (дуже рідко уживані)]

від пня вѣ творить ся неопреділенк быті (бити) = бути, psl. вѣти. причасник мин. дій. ст. I. бывший; бывши (дуже рідко уживані). — прич. мин. д. ст. II. был (быѹ), была, было. — прич. минувшика страдного стану: за-бытый, за-быта, за-быте].

Описані форми глагольні (Umschriebene Verbalformen).

Минувшик стану дійного (Perfectum g. act.) складає ся з причасника минувшика ст. д. II. і з теперішника спомічного глагола юсма. В першім лиці ед. ч. для всіх трох родів спомічник приймає вид ем. ходіл ем, ходіла ем, ходіло ем; декуди л причасника переходить на ѹ для мужеского рода приміром в Брв. МЛа. Зб. любиѹ, любила, любило; в иньших околицях не лише в мужескім, але в женьскім і середнім родї: ходіѹ ем, ходіѹа ем, ходіѹо ем пр. Яс. Ста.

[натерла ем К. — напюк ем К. Крем. — напекла ем К. Крем. — сидѣла ем Л. — мала ем трї гусі білы Лѹ. — йїѹа ем Яс. — робіѹа ем Ста. — робіла ем Лп. Крем. — робіло ем Крем. — прішла ем Крем. — выдаѹа ем (Камюнка на Спішу).

Також уживають ся для женьского і середного рода стягнені форми: ходіла-м (з ходіла ем), гваріла-м, ходіло-м, гваріло-м.

В другім лиці ед. ч. для всіх трох родів спомічник (старосл. юси) має форму ес або також (як до місцевости) есь. В першім лиці мног. ч. старосл. юсма звучить есме, в другім лиці ч. мн. старосл. юсте звучить есте. В третім лиці ч. ед. і мног. спомічний глагол відпадає: sing. 2. ходіл ес (есь) ходіла ес, ходіло ес 3. ходіл, ходіла, ходіло. plur. 1. ходілі есме 2. ходілі есте 3. ходілі.

Часто також стягнені форми: ходіла-с (з ходіла ес), ходіло-с; ходілі-сме, ходілі-сте.

Помічник може класти ся доволї сперед або послї глагола а в реченях підрядних стягнений найчастійше почіпляє ся до імени зависимого або до частинці.

[не была ем дома, коноплы ем терла Б. — де есь была Л. — кедь есь ся приспала Брв. — не нашлі сме, лем есме

виділі Вап. — співала-м бы Брв. — же-м ходила Брв. — любила-м Брв. — жебы-с не смотріла В. — хоц бы-с мя била В. — тєраз ем ся розскакала Вап. — кого-сь ту поімал Вап. — што м го вїгда не видѣла Вап. — кадыль-е-с вїшала вїнци Г. — уж ем приспаѹ МЛа. — пішоѹ ем през лыз калинковий МЛа. = прошто-сте ся білі МЛа. — бо-сме тя любілі МЛа. — іши-м не люблюваѹ МЛа. — ожебы-сь ту привіѹ Зб. набила-м Зб.

Иноді спомічник повтаряє ся пр. в таких зворотах: заспівала-м бы-м си МЛа. — зазулічко, дєсь есь была? Брв.

Для вираженя минувшика кладуть перед причасником минув. ч. ст. д. II. лише заіменник личний (а в третім лиці заіменник личний в нашім язичі заступаючий заім. вказний він, она, оно, они): я, ты, він ходіл (я, ты, она, оно ходіла, ходіло); мы, вы, они ходілі. Від бости (psl. бости pungere): я бол, бола, боло etc.

В причаснику мин. ч. д. ст. II. для мужеского рода у глаголів I. кл. стісняє ся в декотрих околицях е на ю пр. вюл, мюл (вюѹ, мюѹ). — нюс, вюз. — грюб. — рюк, тюк, влюк, пюк. — люг.

Декотрі глаголи II. кл. творять причасник мин. часу ст. д. II. від повного пня: я ім звикнул повідати. Вап. = я їм звик повідати. — заяц утьїкнул Др. = заяць утьїк. — захрыпнул Б. = захрип. — лапнуѹ Чрт. (від: лапнути fangen; greifen; mit der Hand langem). — тьк ся ставуло ВСв. = так ся стало, so geschah es.

Другі глаголи згаданї кляси творять той причасник від коротшого пня іменно для женьского і середного рода: припомла Т. = припїмнула. — шарпла, шарпло Т. = шарпнула, шарпнуло. — выгла ся нога Т. = вигнула ся (выгла з выгбла cf. гнути, psl. гънжти із гънжти). — цо фло ша У. = цофнуло ся. — крочла Чрт. = крочнула. — замкло са Бод. замкнуло ся.

У декотрих глаголів II. кл. творить ся причасник мин. ч. д. ст. II. від повного або від скороченого пня пр. замерз Ц. і замерзнул (Надь Мігалі).

Згадаєм тут ще про стягнені форми лаѹ (сєch. lál) лала, лало ЛМа. м. лаяв, лаяла, лаяло (psl. лаллѣ, -а, -о); ляѹ, ляла, ляло (psl. лиллѣ, -а, -о), зял (psl. зиллѣ); сял pol. siał м. сїяв psl. сѣллѣ; смял са Брв. pol. śmiał się (psl. смиллѣ сѣ юсть).

Давноминувшик ст. дійного (Plusquamperfectum act.) зложений з минушика спомічника быти і з причасника м. ч. ст. д. II. відповідного глагола: sing. 1. я быў гваріл, я была гваріла, я было гваріло. 2. ты был гваріл, ты была гваріла, ты было гваріло. 3. він был гваріл, она была гваріла, оно было гваріло plur. 1. мы были гварілі 2. вы были гварілі 3. они были гварілі; також был ем гваріл, была ем гваріла, было ем гваріло, был ес гваріл etc. Про условник минушика і давноминушика гл. стор. 94.

Будущик стану дійного (Futurum act.) у глаголів довершених (verba perfectiva) виражає ся теперішником: выплету, понесу, штыхну, кукну, вштурю, наложу, охаблю, побочкам, забню.

Від глаголів недовершених (v. imperfectiva) творить ся будущик з причасника мн. ч. ст. д. II. відносного глагола і з теперішника глагола быти кладеного все перед причасником: sing 1. буду писал (писала, писало) 2. будеш писал (писала, писало) 3. буде писал (писала, писало) plur. будеме писали 2. будете писали 3. будут писали — або також з теперішника глагола быти і неопреділеника даного глагола: sing. 1. буду смотріти 2. будеш смотріти 3. буде смотріти plur. 1. будеме смотріти 2. будете смотріти 3. будут смотріти.

(не будеш видьіл В. — буду жито косити ВСв.) — я буду крал ВМ. — будут ворожити ВСв.).

Стан страдний (Genus passivum). Стан страдний виражає ся 1) злукою форм ст. дійного з заіменником ся у всіх лицах єдиного і многого числа пр. хыжа выстроїт ся. быкы запрягают ся etc. 2) злукою причасника минушого часу ст. страд. з формами ем, буду, был пр. ем прошений, буду зогнатый, был притыснутый.

(будеш споневіряный Чрт. — зашто бы я был споневіряный Чрт. — был битый ВСв. — жебы не была уроджена ВСв. — буде уроджена і покращена ВСв. — каждый (есть) позначеный Зб. — жебы образ был принесеный Чрт. — была колодка одомкнута Бод. так осуждено было Бод.).

4. До словаладу (Syntaxlehre).

При сущниках в єд. числі, що виражають понятє многости, кладе ся присудок иноді в числі многім (constructio ad synesin) пр. цільий суд ламлють собі голову Чрт. das ganze Gericht zerbricht sich die Köpfe, alle Gerichtsglieder wundern sich. — Ся не могли кодысік паньство на граніци єі добре здатї Ч. Einst konnte die Herrschaft die Grenzen ihres Gebietes nicht genau bestimmen.

Число многе для оказаня чести (pluralis reverentiae) уживає ся тут примітним способом: кладе ся многота заіменника личного третійого лица, котре, як звісно, заступає ся в рускім заіменником вказним він, она, оно. пр. што они о тім добре знают ВСв. dass sie davon wohl unterrichtet sind. — я думал пан капітан, што они ся про тоты гомбичкы гнѣвають на мене Кеч. ich war der Meinung, Herr Hauptmann, dass Sie jener Knöpfe wegen mir zürnen. — они нам повідят гадку Чаб. der Herr wird uns ein Räthsel sagen, Sie werden uns ein Räthsel aufgeben. — пане, то іх тоты стоги великы? ВМ. Herr, gehören Ihnen diese grossen Schober? — пане, ім до того нич ВМ. Herr, darum mögen Sie sich nicht kümmern. — была в іх капустї свиня Г. in Ihrem Kohlgarten wühlte ein Schwein. В загальнорускім в подібних разях кладе ся plur. II. лица заім. личного, (взглядно уживає ся заім. привластний: ваш, ваша, ваше), отожд: що Вы о тім добре знаєте, що Вы гнѣваете ся на мене, Вы нам скажете загадку, то Ваші стоги великі?, Вам до того нічо, у Вашій капустї була свиня.

Для вираженя неозначеного докладно підмету уживають часто глагола-присудка в 3. лиці єдиного числа, коли в письменнім язичі кладе ся в тім разі третє лице многого числа пр. гуси лудит: гуся-на! жене: а гуч! man lockt die Gänse mit dem Rufe: husia-na!, und treibt sie an mit dem Rufe: a-huc! — піскат на піцальці, грат на гуслѣох man pfeift auf der Pfeife, man geigt auf der Geige.

Коли присудок в comparativi (в порівнику), то може иноді класти ся рід середній єд. числа, хоть буде підмет мужеского або женського рода і стоїть в числі єдиничнім або многім пр. кедьсь дале од яречка, тобысь гірше циганечкы Ор. = колибысь дальше сядьіла від потока, тобысь була гірша (бруднійша) від циганки. Також подібно инколи і в українськім пр. самиї небеса стали ніби ще краще (Повісти Основяненка 1858. I. 30). — ди-

влюсь: твоя, мій брате, мати чорнійше чорної землі іде (Шевченко. До Миколи Костомарова). — мужик хитрійше чорта (Номис). Ом. Огоновский в ділі „Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache“ 1880 стор. 153. наводячи примір з Вовчка: „правда гіркая краще кривди солодкої“ замічає: „diese Construction scheint aus dem Russischen ins Ruthenische versetzt worden zu sein“. Тої гадки я не поділяю. Така стройня (конструкція) єсть у нас вправді рідка, але уживає ся не лишень на Україні, але також на Угорщині і в Галичині. В Пізнанці Гнилій (коло Тернополя) чув я в устах люду: він гірше жида або він гірш жида = він гірший від жида — а в Завадові коло Львова: она ще гірш жебрака, она ще біднійше жебрака = гірша від жебрака, біднійша від жебрака. він дурнійше вола = він дурнійший від вола. — [тут пригадує ся конструкція в латинськѣмъ якъ: *varium et mutabile semper femina* = жінчина все істота нестала і змінна, — де однакж рід середній приложника уживає ся мов суцник подібно як в реченю: таке молоде, а таке немилосердне (бесіда про панночку гл. Марко Вовчок. Інститутка)].

Заіменник ся кладе ся найчастійше перед відповідним глаголом, рідко коли після него пр. але ся стратила една луска з рыбы на дворі ВСв. *aber eine Fischschuppe gieng auf dem Hofplatz verloren.* — она ся чюдовала ВСв. *sie wunderte sich.* — Петро ся жьвідує ВМ. *Petrus erkundigt sich.* — і так ся стал конец кумству Вап. *und so ward es aus mit der Bruderschaft zwischen den beidem Gevattern.* — же вода ся оддалювала Кру. *dass das Wasser sich weiter entfernte.* — сама ся оболекла Кру. *sie legte selbst ihre Kleider an.* — жена ся учінила хвора ВСв. *die Frau simulirte Krankheit (stellte sich krank).*

Межи ся а відповідний глагол можуть також інші опреділення стояти пр. же ся їй сніло гночи ВСв. *dass sie in der Nacht geträumt habe* — але шьа цыган пак погнѣвал на кума Вап. *aber der Zigeuner wurde dem Gevatter wieder böse.* — але ся не бав ВМ. *aber säume nicht.* — молотити шьа (ся) хочеме зеднати ВМ. *wir wünschen zum Korndreschen gedungen zu werden.* — видѣли, же ся медведьови не вибігають Лк. *sie sahen, dass sie vor dem Bären nicht entfliehen können.* — Иноді може ся стояти навіть на першім місци в реченю головнім пр. ся не могли кодысік панство на границі сі добре адати Ч. *einst konnte die Herrschaft die Grenzen ihres Gebietes nicht genau bestimmen.* —

стало ся по їй мысли Кеч. *es geschah nach ihrem Wunsche.* — іє палічки зробила ся знов дівка ВСв. *aus dem Stecken wurde wiederum ein Mädchen.* — напиєме ся ВСв. *wir werden trinken.* — просит ся од жены Вап. *er fragt seine Frau.* — мы вышлі дівити ся Лк. *wir giengen um zu schauen.* — кралік скрыл ся до мышой дыры Лі. *der Zaunkönig verbarg sich in ein Mausloch.*

Приложник доданий яко придаток до суцника утворений з того самого пня увисшає понятє пр. до днешного дня Ста. *bis zum heutigen Tage.* — од днешного дня Ста. *vom heutigen Tage an.* — мому шерцю жалї розжалены Брв. *mein Herz empfindet sehr grosse Schmerzen.*

Иноді до присловника додає ся ще другий присловник утворений з того самого пня, через що степенує ся понятє пр. враньрано Чрт. *ganz in der Frühe, am frühen Morgen.* зр. укр. вранцірано або рано-ранесенько.

Приложник яко придаток може стояти також і послї суцника, котрого ближше опреділяє пр. насыпаў два погары віна чістого Чрт. *er schüttete zwei Becher reinen Weines hinein.* — шыпі коні парадны Чрт. *vier Paraded Pferde.* — выгнали два жены сусьідны статок на поле к пастырьови Чрт. *zwei in Nachbarschaft wohnende Bäuerinnen trieben ihr Vieh aufs Feld zum Hirten.* — мала пятеро дьітий барз маленьких Чрт. *sie hatte fünf ganz kleine Kinder.* — Бог небесный Чрт. (der himmlische Gott) Gott im Himmel. — єст там єден камень невеликый Чрт. *es liegt dort ein eben nicht grosser Stein.* — пришли до газды богатого Зб. *sie kamen zu einem reichen Bauer.* — тоты стогы великы ВМ. *diese grossen Schober.* — ты сердечко мое с камня твердого, распучиш ша во мі од жалю велького Ста. *du mein Herz, mein steinhartes Herz, brechen wirst du vor grossem Kummer.* — Потом тот живан молодой взяў собі єдного сомаря, єдну барылку палынкы і ішоў гопі Зб. *Dann nahm sich dieser junge Räuber einen Esel, ein Fass Branntwein und fuhr bergauf.*

Иноді межв суцником а приложником яко придатком можуть і другі опреділення класти ся пр. Але другы птасі гнѣвали ся наньго, же найменьшій пташок хце кральом быти пташачим Лі. *Doch andere Vögel erzürnten über ihn, dass der kleinste Vogel zum Könige erwählt werden wolle.*

раз уживає ся, яко сполучник присловниковий, звязковий або і часовий, для вираженя наглого дійства. раз му вітор говорит

Чрт. da sprach zu ihm der Wind. — раз повіт ушивий В. auf einmal rief der mit Läusen Behaftete. — раз чорт вийде с той кісашоньї Бод. plötzlich kam aus dem Fräulein der Teufel heraus. — раз шабля выскочит Бод. da schnellte der Säbel empor. — лем раз чюв Кру. doch auf einmal hörte er.

єден уживав ся тут, як і на цілій угорекій Руси, рівно як в німецькім родівник неопреділений (unbestimmter Artikel) ein, eine, ein. Се конструкція рішучо не славянська. бере єден старый букварец ВСв. er nahm ein altes Elementarbuch. — пришов до єдного великого ліса і там го стрітил єден старый чловек ВСв. er kam in einen grossen Wald und dort begegnete ihm ein alter Mann. — пішов до єдново паньского сыпанця Вап. er gieng in einen einem Herrn gehörenden Speicher. — вышов на єдну єдлицу ЛК. er kletterte auf einen Tannenbaum. — придут к єдному місту великому ВЛ. sie kamen in eine grosse Stadt. — пришли ту єдному валалови Кеч. sie kamen in ein Dorf. — єст там єден пан барз богатый Бод. es lebt dort ein sehr reicher Herr. — дау му єдно писмо до пана Др. er gab ihm einen Brief an den Herrn. — єст там єден камень невеликий Чрт. es ist dort ein eben nicht grosser Stein. — тот живан молодой взяу собі єдного сомаря, єдну барылку палынкы і шоу горі Зб. dieser junge Räuber nahm sich einen Esel, ein Fass Branntwein und fuhr bergauf.

Число многе від єден положене перед иньшими числівниками привимає значенє заїменника неопреділеного виражаючи число приближно пр. за єдних вісімнадцет років Г. etliche achtzehn Jahre. — коло єдних сто стран Ком. — etliche hundert Gegend.

якый уживав ся jako заїменник відносний (pronomen relativum) місто „котрый“ пр. жебы скарпу свою зложілі, яку мают Лі.

Примітним єсть також уживанє заїменника „котрый“ в такім звороті: котрый котрого переможе Чрт. wer von beiden siegen wird, wer den anderen überwältigen wird.

Енклітичний дайник си служить для узагальненя понятя: хто-си, што-си, який-си, яко-си, чий-си, де-сп, де-сі Б., де-си-к; — скады-си Кру. irgendwoher, звідкись. — колісі Лу. einst. — кодисі Ч. einst. В си почіпленім до заїменників або присловників може и ослабити ся на ь або і зовсім відпасти пр. хтось, штось, якийсь; якєс, дес, котрыйс.

да (= присловник де) приставлений сперед заїменників або присловників надає виразови значенє неопреділености пр. дакто

(дакто), дашто, дакотрый, дакый, даякый; даяк, даяк-бы, дакущік ВС. дакус, даіде, дакоды. — До частиці ле почіпляє ся да скінця і також виражає неопреділеність або меншу стійність: леда пр. леда хлоп was immer für ein Bauer, леда дівка was immer für eine Magd, леда хто wer immer. леда што was immer. З виразом леда зложені слова ле-да-кый, ле-да-чий, ле-да-якый minderwerthig, elend, schlecht. — ле-да-што, ле-да-чина liederlicher Mensch.

При заїменниках нікто (нікто, ніхто = psl. никъто), нышто (= psl. ничъто) кладе ся применник межи частицею ни (ні, ны) а ускісним падежем заїменника ко (= psl. къ), або доспєть часто також применник стоїть перед заперечною частицею ни отож: ни до кого, ни за кым, ны о чім Бод. — але також до никого, за никым; о ньічим; на ничь В. = zu nichts, ны на що. — По запереченю кладе ся accusativ ничь пр. ничь не повідал Бод. = укр. не казав нічого.

Примітною для говора західноруских Лемаків рівно як і галицьких Лемків єсть частиця ле (новословенськ. le) почіплювана часто до форми повельника пр. дай ле мі! В. — дайте ле В. — под ле гев В. komm nur her. — смот ле! смотте ле schau nur! schauet nur! — чекай ле! Бод. warte nur. чекайте ле! Бод. wartet nur! — ід ле! ідте ле Ч. geh' nur! gehet nur! — ный ле смотрят пан превелебный Чрт. mögen Euer Ehrwürden schauen.

ле почіплене до пня за іменникового в, дав вкличник о ле! пр. о ле Петре смот! Кеч. heda, Peter, schau! — о ле бысь одрізал тоту галузку Кеч. ej! möchtestest du diesen Zweig abschneiden! — о ле дай покій! Бод. aber höre doch auf! — о ле под ту! або под гев! Г. heda! komm nur her! — (в укр. єле, єле в знач. каум пр. у Котляревского гл. Писання вид. р. 1862. стор. 258. Єней бувъ пняий, єле живъ. — подібно гал. лйтеплий. литепла вода або лйтепло ein wenig erwärmtes Wasser, laues Wasser cf. psl. л'к, љєлє et љєл'к ѣм-, semi-; л'к жикъ ѣмданъс). — також почіпляє ся до присловника ге пр. ге ле! komm nur hier. Уль, ге-ле-ле! Г. Julie komm her!

ле почіпляє ся також до присловників, а тогді привимає через ослабленє в на ь найчастійше форму ль пр. одкале, одтамаль, одтамтыль (оттамтыль) стамадыль, тодыль Брв., хыбаль Бод., всядель Зб. закаль Бод., докаль ВСв. etc.

Почііна частица ка (або к; пень заїменниковий къ) дуже розповсюджена у західноруских Лемаків. дес-ка Ч. Вап. irgend wo.

— штос-ка Ч. VO. etwas. — гнет-ка О. У. гнет-кай В. sogleich, bald. — іщи-к Ста. noch. — якаска Б. якось або якосі Б. auf irgend eine Weise. — гнес-ка Б. heute. — якыйс-ка ВМ. Bод. irgend welcher; якас-ка ВМ. irgend welche. — котрыйс-ка ВО. irgend ein. — адже-к ВО. = таж, doch, ja; адже-к пішла sie gieng doch, sie gieng ja. — тута-к ВС. Кеч. hier. — я му штоска повім Кеч. ich werde ihm etwas sagen. — дакос-ка Вап. irgend wo. — коліска Кру. колись irgend wann. — гнес-ка Чрт. hodie. — гев-ка Г. hier. — ну-ка Зб. herein. — всядель-ка Зб. überall. — тогды-ка Зб. dann. — кодысі-к Ч. (кодысі-к) einst, ehem. — деси-к irgend wo.

Теперішник оповістний (Praesens historicum) уживає ся тут, подібно як і в східноугорській Русі також дуже часто в оповіданю, через що представлене незвичайно зискує на живости. раз прийде ту доктор П. einmal kam hier ein Arzt. — придут к єдному місту ВМ. sie kamen zu einer Stadt. — так го запровадят до того пана ВМ. so führten sie ihn zu diesem Herrn. — так шья жьвідує so erkundigte er sich. — а він повідат ВМ. und er sagte. — єдна пчола біжит, біжит долов та вкусит Петра в руку Кеч. eine Biene lief hinunter und stach Peter in die Hand. — а пастырь повідате Кеч. und der Hirt sagte. — іде фурман за драгом, лем батіг г руках несе та плаче Кеч. der Fuhrman gieng die Strasse entlang, er hielt in der Hand nur seine Peitsche und weinte. — Иван одповіст ВСв. Johann gab zur Antwort. — повідат му фіскалюш ВСв. der Anwalt sagte. — гварит му циган Кеч. der Zigeuner sagte ihm. — дяк почне гварити ВСв. der Kirchensänger hub zu sprechen an. — заклап-кают на облак ВСв. sie klopfen an das Fenster. — дяк встав, отворит облак, а єден почне просити ВСв. der Kirchensänger stand auf, öffnete das Fenster und einer (von den Dieben) fieng zu bitten an. — але тота єго жена ся учинила хвора і повідат Чрт. aber diese seine Frau stellte sich krank und sagte. — єден пан го ословіт Чрт. ein Herr sprach zu ihm. — як ся зышли, скрічит циган і укаже на пісню за чашкою Чрт. als sie sich begegneten, schrie der Zigeuner laut, indem er auf den in seine Mütze gesteckten Brief zeigte. — брат прочитат картку Чрт. der Bruder las den Zettel durch. — раз шабля выскочит Бод. auf einmal schnellte der Säbel empor. — придуть домів Зб. sie kamen nach Haus. — зійде ангел з неба, приде ту паном і повіст ein Engel stieg vom Himmel herab, kam zu den Herren und sagte. — іде Ляшок дале та увидит гус Б. das Pöfchen gieng weiter und erblickte

eine Gans. — И дав піп принести палінки на одомаш ВСв. und der Geistliche liess Branntwein zum Kauftrunke holen. — Иван біжит домів, принесе сто златых и заплатил ВСв. Johann lief nach Hause, holte hundert Gulden und zahlte. — зарань приде дяк і хоче козу взяти ВСв. morgen in der Frühe kam der Kirchensänger und wollte seine Ziege nach Haus treiben.

форма повельникова будь (буд) кладе ся завсїгди так як хоц (= хоть = хоти) сперед заіменника або присловника пр. будь котрый, буд якый, буд чий, будь хто (буд кто); буд де, буд як.

Повельник (imperativus) в повіствованю уживає ся для вираження наглого дійства пр. тот тагда ся розгнївал, взял корбач і бий телята Вап. der Wirth wurde zornig, nahm die Peitsche in die Hand und schlug (heftig) die Kälber. — тоты двома давай на нього кричати Кру. diese zwei fiengen an ihn (heftig) zu schelten. — насмолю собі підшвы та идь по тім пішнику Зб. er bestrich seine Stiefelsohlen mit Pech und betrat (hastig) diesen Fusssteg. — він взяў єден кый, бий! пса Зб. er nahm einen Stock und schlug (heftig) den Hund.

По глаголах зрїти, видїти, бачити, тож по присловнику відно кладуть неопредїлник, так як в німецкім пр. збачїл іти єден віз Чрт. er sah einen Wagen herbeifahren. — ай відит приходити єдного пана на кочу Чрт. da sieht er einen Herrn in einer Kutsche (Kalesse) kommen. — ту ани пташка не відно льїтати Кру. hier sieht man keinen Vogel fliegen (selbst ein Vogel verfliegt sich da nicht).

Місто зовника (vocativus) уживає ся тут і там в піснях іменяк (nominativus). шугай, шугай, шугайочку не жен ты єя того рочьку Вап. — я бы к тобі шугай вышла Вап. — єй поляна, поляна, єй зелена поляна (Камюнка на Спішу) — ты сереньча моя, десь ты тогды была Брв. — в прозі іменно в титулах пр. та бо я думал, пан капітан, што они ся гнївають на мене Кеч. — а того може быти пан соўгабіров Чрт. — може також пан класти ся в зовнику, а другий титул в іменяку пр. пане майстер Зб.

Рідник якостний (genitivus qualitatis) пр. а я гладкой тварі Брв. ich hingegen bin vom glatten (schönen) Gesicht. — Анничько небого, серця камінного Б. Annette, Liebchen vom steinharten Herzen. — человек недоброй дякы Крем. ein Mensch vom schlechten Rufe.

Рідник придатковий (attributiver Genitiv) стоїть часто перед сущником, котрого поясняє пр. справило ся ім на морі сухой землі кус Бод. auf dem Meere entstand für sie ein Stück Festland. — богатога вітця сын Чрт. Sohn eines reichen Vaters. — такого гаады сын Чрт. Sohn eines solchen (eines so reichen) Bauers (Wirthes).

Рідник при порівниках (comparativi) пр. кед быс дале од яречку, тобыс гірше циганечкы Ор. = тобыс була гірша від циганочки. — мышій кралік вылетыл высьше орла Лі. = в. высьше, ніж орел.

Дуже розповсюднені тут вирази нѣт, не вѣть, не в (= нема, не має) котрі все лучать ся з genitiv-ом пр. у нас дубів нѣт Г. = у нас нема дубів. — його нѣт Чрт. = его нема. — гроший нѣт Чрт. = грошей нема. — нѣт розбоїників Чрт. = нема р. — тепер нѣт коли Чрт. Бод. jetzt ist keine Zeit. — не вѣт молѡка Вап. = нема молока. — не вѣт никого Кру. = нема никого. — не вѣт чудноты Бод. es nimmt kein Wunder, es ist nicht zu wundern. — милой не в = милої нема.

нѣт уживає ся також яко присловник в значеню: не, nein пр. нѣт! не піду nein, ich gehe nicht.

нѣт (повстало по виводу Мікльосича з „не в ту“ „не в“ стягнулось на нѣ і = „нѣту“; відтак у ослаблено ся на ъ і наконць заглухло) кладе ся також з особливим притиском в таких випадках як: я нѣт такий фалечный Бод. = я не в такий фальшивий, я не такий фальшивий.

дуже уживає ся тут так, як в східноугорській Руса „много“, а лучить ся з genitiv-ом (рідник частний). дуже ярцу Ком. viel Gerste. — дуже пражцу Лі. viel Springlein. — она мат дуже лену Бод. sie hat eine grosse Menge Lein. — дуже ся намолотило зо снопох Бод. viel Getreide wurde durch Dreschen der Garben gewonnen. — хто ма дуже землі Г. wer viel Grund besitzt.

кус яко присловник уживає ся у західноугорських Русаків так, як у східноугорських мало пр. дай мі кус кырві Ц. gib mir ein wenig Blut. — кус забавю ся Ста. ich werde mich ein wenig aufhalten. — справило са ім на морі сухой землі кус Бод. auf dem Meere entstand für sie ein Stück (ein wenig) Festland. — быу уж кус напвты Чрт. er war schon etwas betrunken. — лен кус вчаснійший Лі. eine etwas früher reife Leinabart.

Примітні також присловники: да кус в значеню ein bischen, ein wenig, etwas, і докус gänzlich, ganz und gar. я бы пішоу да кус посмотріти Чрт. ich möchte gehen, um ein wenig zu schauen. — познимау з них шматы докус Зб. er kleidete sie gänzlich aus.

піля з рідником уживає ся часто, як і загалом на угорській Руса пр. піля церкви К. neben der Kirche, in der Nähe der Kirche; — иноді однакож стрічаєм піля також в иньших зворотах як н. пр. піля того заставили ся Чрт. sie legten dafür die Wette ein, sie wetteten darum. — а я повім так піля мужа Вап. und ich werde mich meinem Manne gegenüber so äussern, ich werde vor meinem Manne so aussagen.

през, брез в значеню „через“ уживає ся рідко і лучить ся тогді з перевником пр. брез воду Кру. über's Wasser. — през лавку Кеч. über den Steg. — през уліцу Чрт. durch die Gasse. — брез льіс Кеч. durch den Wald. — брез голову В. über den Kopf. — брез головы В. über die Köpfe. — през одну ніч ВМ. über Nacht, nach dem Verlaufe einer Nacht; — найчастійше однакож уживає ся в значеню „без“ і править тогді рідником (в старосл. вѣзь або вѣзъ). пр. брез головы В. ohne Kopf. — през хасна Ч. umsonst nutzlos, занусто, без хісна, без користи. — през яблок Б. ohne Äpfel. — брез калана Чрт. ohne Hut. — брез мужа, през мужа Чрт. ohne Mann. — през души Кеч. (wörtl. ohne Seele) leblos. — през твого розказу БСв. ohne deinen Befehl. — брез мене Чрт. ohne mich. В тім значеню през вѣть також в зложенім слові презарога Ком. = безрога, Schwein.

Після занікуваня кладе ся часто перевник (accusativus) пр. ножкы не умываш Ор. = ніжок не вмываш. — не білят полотно Ч. — не рушай козу БСв. — не узналі його присягу Ч. — ярк не видѣла Б. — не буду, не буду дрібный овес косил Вап. — однакож також стрічає ся правильний рідник пр. огня не кладут Ч. — души немало Б. — крил нема, пыска нема Б. — я не знам той бабы Ор.

Після нѣт, не вѣт, не в стоїть завсе рідник: нѣт гроший, не вѣт молока, волів не в ани слѣду БСв.

Дайник приналежностний стрічає ся по часті пр. де му цаньістра с пінязьми Кеч. wo seine Geldtasche sich befindet. — яке му несчастя Кеч. welches Unglück trifft ihn. — вышла тота жена му з вербы БСв. diese seine Frau stieg aus der (hohlen) Weide empor. — же му сестра барз хвора Бод. dass seine Schwester sehr

krank sei. — добрый муж женьї Ор. ein für seine Frau guter Mann. — лем ті єдна вина О. nur eines fällt dir zur Last, nur einen Fehler hast du. — в Бехерові початок водї. конец хлїбу Б. in Becheriw fangen zahlreiche Wasserquellen an, doch (ergiebige) Getreidefelder werden vermisst.

Приіменник к (= старосл. къ), ку, ко прививає часто (іменно перед звучними суголосками) форму г' — або гу, — лучить ся з дайником а уживає в західноугорскоруских говорах подібно як в східноугорскоруских д або ід з дайником. В галицк. переважно в подібних разях стоїть до з рідником пр. к Тися Чрт. = до Тися. — к собі Чрт. = до себе. — приде к Богу смерть Чрт. = пришла до Бога смерть. — козу привязаў ко крякови Зб. er band die Ziege an einen Strauch, козу привязав до корча. — Пан Біг к нему пришов Бод. = П. Б. до него пр. — ішоў ку своему отцови Зб. = і. до свого отця. — заволаў го ку столу = закликав го до стола. — гу ньї Лі. = до неї. — гу той скальї Лі. = до тої скали. — гу синовї Лі. = до сина. — гу убійникови Лі. = до убійника. — як дістати ся гу пінязям ВСв. = як дістати ся до грошей. — просили молока гу вечерї Вап. = пр. м. до вечери. — пришлі гу стрільцовї Лк. = пр. до стрільця. — пришов гу тому огню Лі. = пр. до того огня. — пришов гу ньому Ор. = пр. до него. — пришов гу Богови ВМ. = пр. до Бога. — возь яйце гу студнї ВСв. = возьми яйце до студнї. — як гу мі придеш Бод. = як до мене пр. — іду аж гу морю Бод. = ід. а. до моря. — вернули ся назад гу шафранникови Чрт. = в. с. н. до шафранника. — дала ім піщальчку гу тому молокови Бод. = д. і. н. до того молока. — кебы я ся к мойї хреснї мамї достаў Чрт. = коби я дістав ся до мовї хресної мамї möchte ich zu meiner Taufpathin kommen.

Иноді означає к приближенє до відносного предмету пр. Валибук стал гу дверям Кру. Walibuk stellte sich neben der Thüre auf. — штобы собі міг гу ньому легнути Кру. um sich neben ihm niederzulegen. — і там ся съл гу Петровї ВМ. und er setzte sich dort neben Petrus.

пре (словацк. pre), про лучить ся з перемником а уживає часто в значеню для. пр. пре свинї Крем. = для свиний für Schweine. — я гварю пре то Крем. = я говорю для того ich spreche deshalb. — він мат тото сыно про свойї быкы Бод. er hat dieses Heu um seine Ochsen zu füttern. — про коньї Б. =

для коний, für Pferde. — про человека Б. = для чоловіка für Menschen. (чловек hier als Gattungsbegriff hat die Bedeutung des Plurals). — єст іши про мене В. = єсть ще для мене es ist (es bleibt) noch für mich.

про означає також причину пр. мы не годны спати про бляхы Чрт. wir können der Flöhe wegen nicht schlafen. — про свою завіслівост Лі. seines Neides wegen. — про глупый розум Лі. der Dummheit wegen.

за з перемником для означеня протягу часу пр. не спал за три тыжньї К. = не спав через три тижні. — за єден рок і штирадцет К. durch ein und vierzig Jahre. — за пятнадцет років служил Кеч. er diente fünfzehn Jahre hindurch. — за доўгы часы Чрт. lange Zeit hindurch. — за мов житя Чрт. so lange ich lebe.

Творник орудний (ablativus instrumenti) уживає ся майже все з приіменником з, с (= старосл. съ) пр. с чим забити Т. womit todt schlagen. — корова бола з рогами П. die Kuh stieß mit den Hörnern. — він с косом косит П. er mäht mit der Sense. — з глином з'оначене С. mit Lehm beschmiert. — він пукат з бичом Ки. er knallt mit der Peitsche. — с кыйом бити Вап. mit dem Stock schlagen. — табличка з дротом заправена Ч. eine mit Drathnetz überzogene Tafel. — рыба плыват с крилами О. der Fisch schwimmt mit Hilfe seiner Flossen. — імаме рыбы зо саком Ком. wir fangen Fische mit dem Sack (Fischsack, Fischnetz). — не бавте ся с копривом, бо ся попечете Ком. spielet nicht mit der Brennnessel, sonst werdet ihr euch verbrennen. — натирают ногу зо с палюнком В. sie reiben die Füße mit Branntwein ein. — пише шыа с пером В. man schreibt mit der Feder (mit der Feder wird geschrieben). — він вертит іс свердлом Брв. er bohrt mit dem Bohrer. — він стрілят з батою er knallt mit der Peitsche. — копнуў го з ногоў Чрт. er stieß ihn mit dem Fusse. — с пятьма хлїбамнї з двома рыбами насытил Христос пят тысячі народа Б. mit fünf Laib Brot und zwei Fischen sättigte Christus eine fünf tausend Köpfe zählende Volksmenge. — одрубал шарканьови зо с сокыркком дванадцет голов Кру. er hieb dem Drachen dessen zwölf Köpfe ab. — с чим заплатити Лі. womit bezahlen. — встаў і хвалит Господа Бора со словами Чрт. er stand auf und pries Gott mit folgenden Worten.

Рідко уживаний творник обмежний (ablativus limitationis) має часом також приіменник з (= съ) подібно, як творник орудний пр.

в загадці: Ш чим жена більша од тазды? — З языком! Чрт. In welcher Hinsicht ist die Frau grösser als ihr Mann? — In Hinsichtung auf die Geläufigkeit ihrer Zunge.

о з містником уживає ся для вираження поїдання пр. пан о єдніи нозьї Лег. ein Herr mit einem Fusse. — дывка о єднім оку К. eine Magd mit einem Auge. — пес о кривих лабах Чрт. ein Hund mit krummen Füssen. — рідше стоїть в подібних випадках о з переємником: стіл о штыри ногы Зб. ein Tisch mit vier Füssen. — варкоч о три лїйки Зб. (wörtl. ein Haarzopf mit drei Trichtern) eine Frisurart. — ярец о шість шориків Зб. sechszeitige Gerste. — пацуркы о шість ніжок Зб. Glaskorallenschmuck sechs Schnüre enthaltend.

о з містником уживає ся також в таких зворотах як: лем о хлїбі і водьї жити nur Brot und Wasser zur Nahrung nehmen. — лем о рыбі жил Бод. er nährte sich bloss von Fischen (рыба sing. als Gattungsbegriff hat hier die Bedeutung des Plurals).

о з переємником уживає ся для означеня минушого часу або реченця: о тыжден, о два дни, о пят років nach verflossener Woche, nach zwei Tagen, nach fünf Jahren. — о два рокы Чрт. nach zwei Jahren, in zwei Jahren. — о не доўгый час ВСв. nach nicht gar langer Zeit.

пак уживає ся часто в угоркорускім то в значеню „знову“ — то яко частиця вплїтна (Übergangspartikel) пр. орїшок спїд крила орла вышол і пак годен был найвисше вылетїти der Zaunkönig flatterte unter dem Adlerfittig (wo er sich versteckt hatte) empor und konnte sich auf diese Weise am höchsten erheben. — выгянут мя може до половицы а пак пустят назад до пекла Кру. sie werden mich vielleicht bis zur Hälfte hinaufziehen um mich dann wieder in die Höllentiefe zu stürzen. — кед поймаў птаха та са з ним наперед побавиў а пак так го зїиў Чрт. als er einen Vogel gefangen, so spielte er mit ihm zuerst und dan frass er ihn auf. — закликаў пан пак цїгана тай даў му сто раків Чрт. ein Herr rief einen Zigeuner herbei und gab ihm hundert Krebse. — і не міг пак уж стерпіти ВСв. und er konnte weiter nicht mehr dulden. — а коза тыж собі вышла тай пак рясу грызла; як ряса опадала тай березину грызла; а пак кед сныг хпал та бі нагналі Бод. und die Ziege kam auch (aus der Höhle) heraus und knupperte Baumknospen und Laub; als die Blätter (im Herbst) abfielen, nährte sie sich von Birkenzweigen und sodann, als der Boden vom Schnee bedeckt wurde, wurde sie heim getrieben. — пак уживає ся також і в укр. пр. у Шевченка:

А деж Ганна, Катерино? я пак і байдуже! (Наймвчка) cf. psl. пакты adv. *пáлн*, iterum nsl. pak, pa, pali, bulg. пакъ.

Примітне часте адвоєне в примєнниках з, с (= старословєньск. изъ і съ), через що повстають форми зоз, зос пр. одыйти зоз міста Кру. = відойти з міста. — выпустил зос хыжи Кру. = в. із хыжи. — зос пекла Кру. = з пекла. — зос комина штоскы крїчит Кру. = з комина щось кричить. — зоз розмарыйї МЛа. = з розмайрину. — зоз двора Кру. = з двора. — — зос своєю женом Кру. = із своєю женою. — зос чїряпом женом Кру. = з помїняною жінкою. — зоз вамі МЛа. = з вами. — зоз розмарийоу = з розмайрином.

зас, зась в Зб. неправильно: зясь (повстало з за ся, чєск. zase, словацк. zase, zas, польск. zasię, zaś) aber, hingegen, wieder, nochmal, zum wiederholten Male. шаркань зас поїмал Валїбука Кру. der Drache aber ergriff den Walibuk. — а Локтїбрада зас повідал йому Кру. und Loktibrada wieder entgegnete ihm. — зась йї так повідал ВСв. wieder (ebenfalls) sagte er ihr. — погім вернула ся зась до хыжи ВСв. nachher kehrte sie wieder in ihr Zimmer zurück. — зась ся тазда погнївал на цїгана Вап. abermals entzweite sich der Bauer mit dem Zigeuner. — а другый уж їде підмітовати зясь — та зясь тот бє лопаткоу тым, што осїбно стоять Зб. und der zweite geht wieder um den Spielball in die Höhe zu! werfen — der erste hingegen schlägt mit dem Spaten auf den Ball los in der Richtung, wo die anderen Ballspieler einzeln stehen. — зясь ім даў бал Зб. er liess für sie wieder eine Festunterhaltung veranstalten. Що до положеня єсть зась зовєім свободноставне, а може класти ся і на цєршїм місці в речєню.

Примітні викличники в тім говорі: гой-же! — е я гой! — госа! — хиц! — оле! — а також розличні як до околиць клички до звїрят домашних. І так клички залудні до овець: базь-базь! бирько на! птус на! пєя! берчуч-на! клички погонні: а ці! а кєч! а тыш! — кличка до кіз: кєч! — клички залудні до свиней: цуня на! туська на! тусь-тусь! гудзь-гудзь! гудзьюсь-на! ньїсьб! — клички погонні: а лю! гуйса! а уц! а гуц! а кєв, алю! а гакє! — кличка залудна до пацяти: цуня на! цунька на! погонна: а гакш! — клички залудні до гусей: гусь на! гуся на! погонні: а гуч! гуля гуч! — кличка до качок залудна: тась! тась! погонна: а кач! — кличка залудна до курят: цьїпá! цьїпá! — погонна: гїсь! гїсь вон! — клички залудні до корови: тельїсь на! цьїзю

на! до вола: біцію на! кличка погонна до корови: ге! гей! — до „меншого статку“, до телят: та птуч! а птуц! — клячки погонні до запряжених волів: гейс! ге-гейс! к собі. (= на ліво); — ча! од себе! (= на право): — кличка до пары запряжених волів: гейс-берта! (гейс бертя, гейс биртя) = беріт на ліво, к собі! — „берта“ єсть то 2. лице двойного числа повельника від брата, старосл. *br̥kta*, чеськ. *berta*; єдиний останок dualis у глаголів в нашім язичі. Може бути, що у кличках погонних до коний: вісьта! (вісьтя) = на ліво — готьта! (гетьта, гетьтя) = на право — та єсть також накінчиком дуальним, що лишив ся по стягненю слова через виміт властивого пня глагольного (з вісь берта! геть берта!)

Декотрі примітні звороти і річні пр. ольї спущати У. *Oel pressen*. — вапно спущати У. *Kalk löschen*. — посьміліти кого, посьмілювати кого Лі *jmd. aufmuntern*, *jmd. aufstacheln*. — нападавати до чого Л. *ähnlich sehen*, *ähneln*. нападає до того *es ist dem ähnlich*. — вказувати на штосі Л. *ähneln*. — іти за драгом Лі. іти за дрыгом Су. *die Strasse entlang passiren*, *den Weg gehen*. — застати на кого Б. *jemand aufpassen*, *auf jemanden lauern*. — мати за штось wofür halten. Христос Петра за вірного слугу уж не мал Бод. *Christus hielt schon Petrus für keinen treuen Diener*. — зьвідувати ся кого або од кого Чрт. *jmd befragen*. — грозити ся на кого *jemand drohen*. грозил ся на мя Вап. — поздравкати кому Лі. *jemanden grüssen*. поздравкал тому старому чловеку *er grüsste diesen alten Mann*. — потужити на штось Лі. *mit Gewalt etwas durchsetzen*. — знати о чім Ц. Лег. У. *wovon wissen*. не знаме о таких птахох У. не знам о тім Лег. — гварити (говорити) о чім, бесьїдовати о чім, гадати о чім ВСв. Ч. *wovon sprechen*. — о чім річ? Вап. *wovon ist die Rede?* — порадити кого Вап. *jemand rathen*. — чекати кого Вап. ВСв. *auf jemanden warten*. — просити ся кого Лі. просити ся од кого Вап. просити од кого Чрт. *jmd fragen*. — муж просит ся од жены, што чюти нового Вап. *der Mann fragt die Frau, was hört man Neues?* — вєсти ряду Лп. *Verordnung treffen*. *verordnen*, *Ordnung halten*, *leiten*. — облечи кого до лах ВСв. або облечи кого до шмат Зб. *jmd Kleider anlegen*. — мотузкы сукати Кру. *Stricke (Schnüre) drehen*. — кого дати до права, подати до права Чрт. *jmd vor das Gericht belangen*, *jmd gerichtlich belangen*. —

насыпати вина Чрт. *Wein schütten*, наляти вина. — кого псовати Чрт. *jmd schelten* (властиве значеня: кого поневіряти як пса). — одійти на далеко Чрт. *sich weit entfernen*.

[Далі буде].

Miscellanea.

З минувшини м. Мостиск.

В 1899 р. на дзвіниці мостиської церкви св. Діви Марії знайдено було копію такого документа:

Jan Trzeci z łaski Bożey krol polsky, wielkie xiążę litewskie, ruskie, pruskie etc.

Oznaimuiemy ninieyszym pismem naszym teraz i na potem komu o tem wiedziec bedzie należało, iż mieszczanie mosciscy religiey greckiey pokazali nam prawa na pergaminie, rekami najasnieyszych krolow Władysława Czwartego, Jana Kazimirza y Michała przodkow naszych podpisane y pieczęcią wielką cancellaryei koronney we wszystkich punctach, clausulach całe y ni w czym nie naruszone zapieczętowane, zdawna według nabozenstwa ich na zbudowanie cerkwie pod tytułem Jerzego sw. męczennika w miescie naszym Mosciskach przy wałe na gruncie nazwanym Woitowskim, tak z ogrodkiem, iako i chałupkami pobudowanemi, do tego gruntu należącemi, także ogród wielki za wałem tegoz gruntu przez zrodzoną Anne Mohilanke Myszkowską xiężnę mołdawską, margrabine wojewodzine krakowską, grodecką, drahimską, mosciską, medycką etc. staroscinie na pewne obligi temuz bractwu mosciskiemu wiecznemi czasy legowany, na oprawe cerkwie pomienoney mosciskiey, na popa tamecznego, aby miał s tego ogroda pewne swoje solarium za te obligi, ktora nan bedzie włożona, na diaka, na szkołę, a ostatek na szpital intrata s tego ogroda szła, co ma byc zawiadomoscią bratstwa tey cerkwi; czwiere pola na Rudnikach przydaiemv nazwana Szmurdzinska z ogrodem od rzeki Siecznice do granice Laszkowskiej, między Kondratem Smażyłowiczem z iedney a Jackiem Wisz-

niowskim drugiey strony, na wychowanie duchownemu bez wszelakich cieżarow, podatkow, tak naszych iako y skarbowych, przy tey cerkwi czynimy wolnemi od wszelakich cieżarow skarbowych y mieyskich popa i te chałupki pobudowane, s ktorych iednak czynsz cerkiewny do bractwa tamecznego powinni oddawac; drew popowi samemu w lesie naszym laskowskim na opal pozwalamy, a to za wiadomoscią urzędnika naszego mosciskiego, także i melcie bez miary w młynach starostwa naszego. A iesliby sie skarga iaka trafiła na popa albo y sług cerkiewnych, tedy nikt inszy tylko bractwo albo katedry przemyskiej przelozeni sǎdzic i z nich sprawiedliwosc czynic maia. Przeto y my maiać wzgląd na to, aby do odprawowania nabozenstwa według religii swoiey przeszkody zadney nie mieli, pozwalamy na także prawo, iako z dawnych czasow od antecessorow naszych mieli y maia, y onych cale wolnemi według nabozenstwa ich zachowuiemy. (Підпису й дати нема).

Документ сей (в питаннє його автентичности не хочемо входити) — у всякім разі дуже інтересний для мостиської старини.

Церков св. Юрія, про котру пише ся в документі, стоїть ще тепер і збудована з мягкого матеріялу. Се старенька церковця, коли збудована — не знати, мабуть при кінци ХVІІІ або на початку ХІХ столітя, бо в тім часі мала стара церков згоріти.

Цікава річ, чи перед королем Владиславом ІV-им була яка церков в Мостисках? Мені здасть ся, що ні, бо до теперішньої парохії належать ті самі поля, разом коло 80 моргів, і ті самі хатки, що згадують ся в документі, нічого більше¹⁾. Від того

¹⁾ Т. зв. Львівська літопись під 1611 р. записує: вь Мостискахъ поставленно церковь, ktoroi тамъ нѣкгда не было, бо не волю было. Дійсно в р. 1604 маємо дуже інтересну грамоту старости Гербурта, що повваляє міщанам народу грекcieй religii поставити в Мостисках церкву, мотивуючи се так: przykładem przodków moich idąc nie widzimy nic tak potrzebnego rzeczypospolitej, ojczyźnie naszej, jak pokój wewnętrzny a mianowicie między naszym, to jest polskim, a ruskim narodem, z którym od 400 lat (!) dom mój zawsze w wielkiej zgodzie mieszkał. Він то надав церкві двorek nazwany Wójcie i право врубу в мостиськім лісі, вастерігши і те, що суд над сьвященником належить тільки до перемиського „духовного уряду“. На сім поданню, потвердженому й доповненому деякими новими в 1631 р. старостою Пшерембським, і опираєть ся ся грамота. В обох старостинських грамотах згадують ся, що міщане мають дістати від короля потвердження сих надань, але ся грамота кор. Яна не дуже мудро виглядає, і коли її відписано справді з автентичної грамоти, до не дуже докладно. Подаємо її головню з огляду на додані д. П. пояснення. — *Ред.*

часу дістали руські парохіяне тільки другу муровану церков св. Діви Марії, перероблену за часів Йосифа II-го з польського костела.

Школа дяківська існувала ще в році 1874, побіч народньої школи. Я ще сам тямлю, в котрім місци і в котрій хаті. Останнім учителем-дяком був Горниця, займав ся також боднаркою, а вдова і донька по нім ще живуть.

З міщан Русинів лишило ся всего два!!

Що до шпиталюга згаданого в документі, то існує тепер т. зв. „шпиталювка“, себто дім і город недалеко церкви св. Юрія і парохіяльних руських будинків, але вони належать тепер до латинської парохії, що пускає їх в аренду, а дохід з неї йде на утримане костельної служби. Як і коли дістали ся до неї латиняне, не знати.

Поле від ріки Січної (давнійше Січниці, як в документі) належить тепер також до гр. кат. парохії і сягає аж до границі села Ляшки. Ті хатинки, про котрі згадує ся в документі, належать ще тепер до руської парохії. Село Ляшки і млин водяний в Мостисках належать до гр. Цетнера, Рудники до гр. Холоднєвского.

Подав *Др. С. Полянський.*

Женщина — офіцер у австрійській армії.

В історії ц. к. 56 (руського) полку піхоти, написаної ц. к. підполковником Робертом Янотою і резервовим офіцером Станіславом Беднарским, подана отся відомість. А що єї історії полків не йдуть всі в продажу, анї в бібліографію а замітка ся по моїй гадці для не одного булаб інтересною, то подаю її тут в дословнім відписі.

W баталіоні¹⁾ tym служыла в 1798 r. Franciszka Scanagatta jako chorąży. Niezwykła ta kobieta przyszła na świat 1776 r. w Medyolanie. Pod okiem rodzicielskim otrzymała ona jak najstaranniejsze wychowanie. Obdarzona od natury nadzwyczaj żywą wyobraźnią, którą jeszcze bardziej rozbudzała nauczycielka jej, p. Dupuis, była aktorka,

¹⁾ Се 4 баталіон. Від вересня 1796 таборував він то в Любліні, то в Савдомірі. Інші баталіони заняті в битвах з Наполеоном. По згоді 9 лютого в Ліневилі прибув полк до Оломуца, куди покликано і 4 баталіон. — *I. K.*

wypowiadała często zdania, które swą oryginalnością niejednego w zdumienie wprawiały; taki bowiem płynął z nich hart męski, taka energia, a obok tego gorąca tęsknota za tém, co tylko rodowi męskiemu dostaje się w udziale. Jest pewnem, że jej fantazyja nigdyby tak niezwykłych niedosięgła lotów, jej dusza nie rozwinęła by się i niemyślała tak po męsku, gdyby jej ducha młodzianego nie karmiła owa nauczycielka pełnemi przygód opowiadaniem, gdyby w jej duszy nie tkwiło coś męskiego. Ta męska strona uwydatniła się u niej już w młodości w wielkiem zamiłowaniu do ćwiczeń gimnastycznych. „Natura pomyliła się, jeżeli w niej zrobiła dziewczynę“, powtarzał nieraz ojciec jej.

Natomiast brat jej Giacomo był charakteru prawie niewieściego, łagodny, bojaźliwy, przywiązany do swjej siostry z miłością z szaleństwem graniczącą. W dziesiątym roku życia oddano Franciszkę do klasztoru św. Zofii, jednego z najlepszych tego rodzaju we Włoszech zakładów, gdzie łagodny jej charakter umiał się zastosować do wymagań nauczycielek. W roku 1794 miano jej brata Giacomo umieścić w słynnej podówczas na całą Europę akademii wojskowej w Wiener-Neustadt a Franciszkę w jednym z klasztorów wiedeńskich celem dalszego jej kształcenia. Że zaś wszelka dalsza podróż w owych czasach z powodu licznych band opryszków była bardzo niebezpieczną, postanowiono tedy przebrać pannę Franciszkę w szaty męskie. Ale jak to zwykle bywa, że człowiek proponuje a Pan Bóg decyduje, tak i obecnie się stało. Giacomo na kilka dni przed wyjazdem śmiertelnie zachorował i na łożu boleści otwierając przed współczującą siostrzyczką swoją tajnie swojego serca wyznał, że do stanu wojskowego nie czuje żadnego pociągu i tylko ślepo ulegając woli ojcowskiej jedzie do Wiener-Neustadt.

W tej chwili powzięła ona zamiar, który jej umysł nieustannie trapił, zamiar zastąpienia swego brata w szkole wojskowej. Odtąd na wskrós przejęła się tą myślą, nią żyła, o niej tylko marzyła. Do wykonania tego zamiaru i los okazał się jej nad spodziewanie przychylnym. Ojciec bowiem obawiając się o syna swego, aby na zdrowiu jeszcze bardziej nie zapadł, zaniechał swego zamiaru oddania go do szkoły wojskowej i córkę tylko wysłał do Wiednia, oddając ją przebraną za chłopca Francesko w opiekę znanemu sobie sekretarzowi Giulianiemu, który również z rodziną do Wiednia w podróż się wybierał. Podczas tej podróży usiłował nasz przebrany Francesko przekonać rodzinę Giulianiego, że jego to właśnie przeznaczył ojciec do stanu wojskowego, co mu się też zupełnie powiodło.

Podróźni nasi stanęli 16. lutego 1794 w Wiener-Neustadt. Tu oddał sekretarz Giuliani już jako chłopca Francesko starszemu lekarzowi wojskowemu, niejakiemu Hallerowi z prośbą, aby wpisał syna przyjaciela jego Dona Guiseppa Scanagatty do akademii wojskowej. Podczas podróży nauczyła się Scanagatta tak dobrze pleć swoją ukrywać, iż teraz nawet lekarzowi, temu nawet nie przyszło na myśl, iż ma przed sobą przebranego chłopca. Wkrótce pozyskała uprzejmością tak dalece przyjaźń całej rodziny Hallera, składającej się z żony i dwu już dorosłych córek, że ją uważano jakby za własne dziecko.

Wstępny egzamin dobrze złożywszy słuchała tam wykładów wraz z 95 współuczniami. Wtenczas to dopiero uwiadomiła ona ojca o swém czynie i to tak zręcznie, iż nikt prócz ojca nie mógł się domyśleć tajemnicy. Można sobie wyobrazić przerażenie ojca na tę wiadomość. Dreczony myślami, że jego córeczka może uleść zepsuciu wśród tak licznej i niesforniej młodzieży, pospieszył natychmiast do Wiener-Neustadt, aby córkę na łono rodziny przywrócić i na właściwą drogę naprowadzić. Lecz inaczej się stało. Gdy bowiem ojciec przybył do Wiener-Neustadt, przekonał się, iż córka jego bardzo dobrze się prowadzi, cała zajęta nauką i na usilne jej prośby pozostawił ją nadal w zakładzie. Franciszka oddawała się tam z największą sumiennością i gorliwością naukom, przedewszystkiem zaś matematyce, w której wszystkich swoich kolegów przewyższała; również nie zaniedbywała ćwiczyć się w gimnastyce, w robieniu bronią, jeźdźeniu konno i t. d. W duszy tej bohaterkiej dziewicy pomimo tych uciążliwych dla kobiety ćwiczeń nigdy nie powstał żal za tém, co zrobiła, przy tém tak ostrożnie pleć swą ukrywać umiała, iż nikomu ani z profesorów ani współuczniów nawet na myśl nie przyszło, że nie z chłopcem lecz z dziewczyną do czynienia mają. Tak mijał rok za rokiem, aż nareszcie nadszedł czas, w którym Franciszka po raz pierwszy w świat wystąpić miała. Zaledwie ukończyła trzy lata nauki, podała prośbę o przydzielenie ję do armii operacyjnej. Prośbie tej uczyniono zadość i Franciszkę w charakterze chorążego przydzielono do 6. batalionu 4. pułku pogranicznego św. Jerzego, nad Renem na onczas stojącego.

Lecz niedługo cieszyła się życiem obozowem. Po zawarciu bowiem pokoju z Francuzami w Kampo-Formio przeniesiono wzmiankowany batalion do Opawy a następnie do Celowca, dokąd także Scanagatta udać się musiała. Właśnie wtedy otrzymał Wacław Colloredo, także chorąży w tym samym pułku, ojciec licznej rodziny, rozkaz, ażeby się udał do 4. batalionu 56. pułku. Wtedy to Scanagatta zdjęta litością nad owym chorążym zrobiła z nim zamianę i udała się na miejsce jemu przeznaczone.

Dnia 23. września 1798 przybyła ona do Lublina a ztąd do Sandomierza, które to miasta wówczas do Austrii należały, i pełniła służbę w czwartym batalionie w kompanii kapitana Kińskiego. Zmiana ta załogi i miejsca na rękę była naszej amazonce, ponieważ tém łatwiej mogła tajemnicę swoją ukrywać.

W Sandomierzu będąc pewnego razu na publicznej zabawie mało nie została zdemaskowaną. Podczas pauzy zbliżył się bowiem do Scanagatty młody męszczyzna, mąż przystojnej żony i tak ją zagadnął: „Czy wie pan porucznik, co nasze panie zauważyły na panu? Oto wszystkie są tego zdania, że pan jesteś przebraną dziewczyną“. Tak zainteresowana Franciszka nie traci przytomności, ale uśmiechając się rzecze: „Tak? To mi się podoba! Ale wiesz pan co? Kwestję tę sporną mogą tylko panie rozstrzygnąć. Chcąc zatem zaspokoić ciekawość pana i pań, zapraszam pańską żonę do siebie“. Usłyszawszy tę odpowiedź młody żonkoś jakby zimną wodą zmyty, szybko oddalił się już więcej porucznika naszego nie zaczepiał. — Znów inny wypadek o mało nie odkrył tajemnicy Scanagatty. Dnia 1. lutego 1799 otrzymała kompania, w której się Scanagatta znajdowała, rozkaz odmarszu do Chełmu. W drodze zachorowała Franciszka na reumatyzm tak bardzo, że przez dwa miesiące musiała pozostać w łóżku. W tym czasie przeniesioną została do banatskiego 12. pułku pogranicznego. Mimo nalegań majora Deebara, aby nie wyjeżdżała, dopóki zupełnie nie wyzdrowieje, wyruszyła w drogę i przybyła 6. maja 1799 do Panczowy, gdzie się znajdował sztab jej nowego pułku. Tutaj także niedługo pozostała Scanagatta. Niechcąc bowiem czasu beczynnie spędzać, podała prośbę o przeniesienie jej do armii operacyjnej, wskutek czego przyłączono ją do 6. batalionu 12. pułku należącego do blokady twierdzy Genuy. Twierdzę tę opuściła ona już w pierwszych dniach grudnia 1799 i udała się z batalionem swoim do Borzonasko, ale już 9. tego samego miesiąca opuściła to miejsce, aby brać udział w potyczce z Francuzami w bliskości się znajdującymi. Gdy nieprzyjaciela wyparto z jego stanowiska, otrzymał chorąży Scanagatta rozkaz do obsadzenia Barbagelata, z której ona sama z oddziałem żołnierzy pod jej rozkazy należącym Francuzów wyparła. Kiedy generał hr. Klenau zmuszony był cofnąć się z Rywery genueńskiej z powodu braku amunicji, otrzymała Scanagatta rozkaz bronienia jak najdłużej Barbagelata, aby tym sposobem odwrót ułatwić. Stosownie do tego rozkazu dzielnie broniła tego stanowiska aż do 25. grudnia 1799, kiedyto otrzymała rozkaz, aby się ze swym połączyła batalionem, który w końcu lutego 1800 przybył na załogę do Liworno. I tu niedługo zabawiła Franciszka. Wysłano ją bowiem do Wenecyi, Mantuy i Medyolanu w celu zakupna

różnych potrzeb wojskowych i teraz dopiero po tylu latach mogła odwiedzić rodzinę swoją przejeżdżając przez Kremonę, gdzie ojciec jej był intendantem tej prowincyi.

Teraz starał się ojciec wszelkimi sposobami nakłonić córkę, ażeby już raz maskę z siebie zrzuciła i na łono rodziny powróciła. Lecz gdy ani prośby ani groźby nie pomogły udał się on do głośno dowodzącego marszałka br. Gottesheima, jemu całą rzecz opowiedział i prosił go o uwolnienie swej córki ze służby wojskowej. Prośbom jego stało się zadosyć. Gdy bowiem Scanagatta do swego batalionu się udała, który miał obsaczyć Genuę, otrzymała uwolnienie. Tego samego dnia zaprosił marszałek Scanagattę na ucztę, którą na jej pożegnanie wyprawił, na której jednak żadnemu z biesiadników nie wyjawił tej tajemnicy. Rada wojenna postanowieniem z dnia 11. lipca 1800 nadała opróżnioną przez Franciszkę Scanagattę posadę chorążego jej bratu Guidonowi, który wówczas służył jako kadet w Belgiosi, tudzież doniosła o tym fakcie, iż kobieta z wyszczególnieniem służyła w armii cesarzowi Franciszkowi, który rozporządzeniem z dnia 10. grudnia 1801 nadał jej dożywotnią pensję porucznika. Po uwolnieniu ze służby wojskowej pozostała Scanagatta u rodziców przez lat trzy, a w r. 1804 wyszła za mąż za porucznika gwardyi Spini w Medyolanie. W tym szczęśliwem małżeństwie porodziła Scanagatta dwóch synów i dwie córki, które z wielką troskliwością i starannością wychowała. Mąż jej Spini otrzymał później stopień majora, a gdy w r. 1832 umarł, rozporządził cesarz Franciszek I., ażeby Scanagatta oprócz swej własnej pensyi porucznika pobierała także pensję majora.

Scanagatta doczekała się jeszcze tej pociechy, że jej wnuczkę przyjęto do tej samej akademii, w której ona najprzyjemniejsze chwile młodości swej przepędziła. Kiedy w r. 1852 akademija wojskowa w Wiener Neustadt 100-letni jubileusz istnienia swego obchodziła, zaproszono także i Scanagattę na tę uroczystość. Z powodu jednak podeszłego wieku nie mogąc się tamże udać napisała list pełen prostoty i wzniosłych uczuć życząc zakładowi temu jak najlepszego i na przyszłość powodzenia.

W 1853 r. całe grono oficerów z pułkownikiem 56. pułku na czele odwiedziło Scanagattę, byłego chorążego, w Medyolanie.

Подав І. К.—ий.

Матвій Симонів (Номис).

Некрологічна замітка.

На порозі нового століття помандрував в далеку дорогу Нестор української етнографії, оден з найбільш типових репрезентантів старого українофильства — Матвій Симонів, recte Симон. Рід Симонів (в кінці XVIII в. перехрещених на Симонових) був козацький, з Лубенщини. Матвій Терентевич Симонів родивсь 1823 р., по скінченню філльольогічного факультета в Києві був кілька літ учителем гімназії, потім перейшов в державний контроль і служив тут до р. 1863 — тоді спенсionував ся й вернувши ся на свій рідний хутір Заріг, почав тут господарити як звичайний козак, сам роблячи всяку господарську роботу. Поважанне місцевої суспільности одначе незадовго покликано його знову до громадської діяльности: в 1872 р. його вибрано директором новозаснованої земської гімназії в Лубнах, потім вибірано його предсідателем земської управи, предсідателем з'їзду мирових судей. Аж в 1889 р. кинув він громадську діяльність і вернув ся назад на свій хутір.

Оживленне українського руху при кінці 50-х рр. потягло до літературної роботи й Симонова. Починаючи від р. 1858 і до 1863 надрукував він в різних виданнях під псевдонімом Номиса (анаграма: Симон) і анонімно кілька оповідань і статей белетристичного й етнографічного змісту, опертих на автобіографічних споминах і особистих обсервациях народнього життя; переважна більшість їх писана по російськи, українських тільки два (всі вони вийшли в 1900 р. в одній збірці накладом Київської Старини). В усіх сих писаннях показує він сильно розвинені інтереси до етнографії, і дійсно слідом виступив з своїмopus majus — корпусом українських приказок: „Українські приказки, прислів'я і таке инше. Збірники О. В. Марковича і других. Спорудив М. Номис“, Сиб. 1864, VII + 304 + XV ст. вел. вісімки, петитового друку. Сей корпус містить 15 тисяч приказок і загадок, зі збірників різних осіб, переважно Опанаса Марковича, вповні науково виданих Симовичом. Се було перше науково зроблене видання в українській етнографії і перевисшало всі иньші словянські видання приказок. Воно й досі вістало ся головним виданням українських приказок, хоч далеко не обняло всього приготованого материяла (маса приказок не могло увійти в сей корпус з цензурних причин).

Потім Номис затих, і дуже рідко появляло ся щось в друку з його підписом (як нпр. дрібні замітки в Київській Старині

1897 і 1898: про козацькі полки 30-х рр., про крапанки — на підставі власних спогадів). Цікаво-б знати, чи не лишило ся між паперами небіжчика яких писань, а особливо — материялів, вібраних ним до його корпусу, і використаних, як сказано, тільки в часті?

Самітно й тихо прожив Симонів остатні роки свого життя. Свому народолюбству зівстав ся він вірним до смерті; пять років перед смертю спродав він свій хутір сусідам - козакам, а гроші (коло 40 тис. руб.) зложив на удержанне лікаря для своєї рідної околиці; иньше майно записав він на різні дубенські громадські інституції. Додам іще, що коли комітет для збирання грошей на резервовий академічний фонд Товариства ім. Шевченка удав ся в сій справі до закордонних земляків, пок. Симонів був оден з перших (і взагалі нечисленних) земляків, що обізвав ся на се, з значнійшою вкладкою.

Пером йому земля!

М. Грушевський.

Наукова хроніка.

Огляд праць Н. Кондакова з історії староруської штуки.

Русскія древности въ памятникахъ искусства, издаваемыя графомъ И. Толстымъ и Н. Кондаковымъ, выпускъ IV: Христіанскія древности Крыма, Кавказа и Кіева, Спб., 1891, ст. 176, вел. 8°.

Теж — выпускъ V: Курганныя древности и клады до-монгольскаго періода, Спб., 1897, ст. 163+II

Теж — выпускъ VI: Памятники Владиміра, Новгорода и Пскова, Спб., 1899, ст. 186+VIII.

Византійскія емали, собраніе А. В. Звенигородскаго. Исторія и памятники византійской емали, сочиненіе Н. Кондакова, ст. VII+394+28 табл. 4° (вийшло в 1892 р.).

Русскіе клады. Исслѣдованіе древностей великокняжескаго періода Н. Кондакова, т. I, Спб., 1896, ст. 214+20 табл. 4°.

Н. П. Кондаковъ — О научныхъ задачахъ исторіи древне-русскаго искусства (Памятники древней письменности и искусства, кн. СXXXII), Спб., 1899, ст. 1—47.

Исторія староруської штуки — річ зовсім нова. Давнійше що появляло ся в сій сфері — се були або зовсім ділстантські річи, або монографійки, присвячені одиночним явищам, предметам, а й таких було дуже небогато. Праці з ширшим закресм починають появляти ся влaстиво від 70-х років тільки. Така була студія (в формі критичної статі) староруського рукописного орнаменту, зроблена Буслаєвим (1879), ще важнійша й ціннійша — монографія пок. Лашкарьова (1874—78) про кнївські церкви, що стала підвалиною в студиях староруської архітек-

тури — галузи староруської штуки, що, з огляду на самий характер своїх пам'яток, перше від усіх була науково оброблена, хоч і досі не обійняла всього матеріяла. Пізніше появляють ся ще дві праці, також широко і систематично зачеркнені, але менш важні по своїм результатам — монументальне видання кївських монет Толстого (1882) — праця дуже важна, але для історії староруської штуки тільки дальшого значіння, і прекрасна збірка орнаментів Стасова (1884—7), але без заповідженої, а й по сей час не зробленої розвідки автора.

З кінцем 80-х років починає свою незвичайно важну й многосторонню діяльність в сій сфері Нікодим Кондаков, професор одеського, потім петербурського університету. Свої студії він розпочав від історії византійської штуки (История византійської штуки на підставі мінятюр, Царгородські церкви, й т. и.), потім перейшов до студій над її східною галузю — штукою грузинсько-вірменською (ряд статей викликає в значній часті тифліським археологічним з'їздом 1881 р. і по часті вібраних у книзі Статїи по історїи и древностямъ Грузїи, 1887). Від сих студій переходить він, як я сказав — в кінцем 80-х рр., до студій над староруськими пам'ятками: в 1888 р. в Записках петербурського археологічного товариства появила ся його розвідка О фрескахъ лѣстницъ Кієво-софійскаго собора, що зазначила зворот у студиях автора до пам'яток староруських (властиво території європейської Росії).

Попередні студії д. Кондакова як найліпше приготували його до праць коло староруської штуки: византійська штука була одним з найважніших чинників в її розвою, а студії над грузинсько-вірменською штукою, що розвивала ся в аналогічних обставинах як і руська — під сполученими впливами штуки византійської й орієнтальної — могли як найліпше вияснити характер і способи мішання й сполучення сих елементів, що мало місце, в деякими відмінами, і в давній Русі. Коли додати ще широке ознайомлення д. Кондакова з західною романською штукою, а також обставину, що займаючи місце кустоса „середньовічних колекцій“ Ермітажа — м. и. найліпшої й найбогатшої збірки предметів староруської штуки, він мав під очима найважніші колекції її, то ми зрозуміємо, що д. Кондаков мав все для успішних студій над староруською штукою, а його наукові здібности дали йому спромугу дійти в них до дуже важних результатів і зробили його праці підвалиною науки староруської штуки.

Уже згадана студія д. Кондакова про фрески софійських сходів була важною вкладкою в літературу кївських пам'яток, бо не вважаючи на великі прогалини в сих фресках — вказала одноцільний плян у них, а то опис новорічних царгородських забав і церемоній, і поставила об'яснення їх тем на вповні науковий ґрунт. Статя ся позбавила всякого значіння всю попередню літературу сих фресків, а заразом, як висловили

ся ученики д. Кондакова в своїй монографії про мозаїки й фрески св. Софії — „в богатых точках вповні вичерпала інтерес фресків“ (Айналовъ и Рѣдинъ Кієво-софійскій соборъ с. 102).

Тоді-ж д. Кондаков у спілці з звістним видавцем монографій про кївські й повгородські монети Ів. Толстим задумав дуже важну публікацію про пам'ятки штуки з території Росії п. з. Русскія древности въ памятникахъ искусства. Перший випуск вийшов в 1889 р. і розійшов ся від рау, так що зараз треба було дати другий наклад, а й сей другий наклад розійшов ся за кілька років і скоро став бібліографічною рідкістю, як і другий, виданий в 1889 році (тепер заповіджені нові видання їх). Причиною такої зовсім незвичайної популярности сього видання був з одного боку — дуже привабливий зверхній вигляд видання, маса рисунків, переважно (особливо в перших випусках) дуже добре виконаних, з другого — дуже низька ціна. Завдяки сьому видання (слідом переложене й на французьку мову — перші випуски) широко розійшло ся по за тісними кругами спеціалістів в ширшій публіці, популяризуючи багатий, зведений в нім науковий матеріял, а також і важні спостереження та загальні виводи автора, котрими се видання, при деяких слабших сторонах, взагалі досить багате.

До слабших сторін, про котрі я згадав, належить передо всім неясність і непевність самого пляна.

Автор в передмові до першої книжки виходив зі становища, що „старинности Росії творять одну цілість, бо в них історично сформувала ся народня штука, що не досягаючи індивідуальности в творчости, живе традицією, й звязуючи різноплеменні форми побуту хліборобського і кочовничого, міського й сільського, розкриває перед нами загальну, неперервану спадщинність (преемственность)“. Цілею праці автор ставить: представити історичне сформованне й розвій староруської штуки, в докладних рисунках артистичних пам'яток руської старини“.

Але тут є багато неясности й основних непорозумінь. Насамперед автор не поясняв, що він розуміє під „руською“ або „староруською штукою“. Аж тепер, коли вийшли його остатні праці: VI вип. Рус. древностей і статя „О научных задачах“ знаємо ми се: студії автора ведуть до висвітлення початків великоросійської, або ще тісніше — суздальсько-московської штуки. Розумієть ся, автор мав право вибрати собі таку мету дослідів, нема що казати; але при тім, як то часто буває в науці російській (а і взагалі в суспільностях з сильно розвинутою державною централізацією), він очевидно — несвідомо для себе мішає понятя етнографічне (старинности, що служать до висвітлення великоросійської штуки) і понятя політичне — старинности з території теперішньої Росії. Тільки зрозумівши се основне непорозуміння,

зміркуємо, чому автор нпр. так багато місця дав старинностям грузинсько-вірменським, котрих звязок з великоросійською штукою дуже проблематичний, а в усякім разі — дуже невзначий, чому трактує рівнорядно штуку античну й т. зв. скитсько-сарматську чорноморського побережжя — з суздальською XII—XIII в., або чому так багато дає місця т. зв. готському стилю, хоч як раз підносить, що не можна вказати ніякої стичности його з штукою староруською: очевидно, сі всі партії зроблені у нього зі становища територіяльного — що всі сі культури розвивалися на території теперішньої Росії.

З другого боку виходячи з етнографічного становища автора натрапимо на деякі несподіванки. І так в остатніх своїх працях дійшовши нарешті до штуки великоруської, він так висловляє свій принципіальний погляд на неї: „Руська штука має не тільки оригінальний артистичний тип, але дає визначне історичне явище, сотворене роботою великоруського народу при участі ряда іноплеменних і східних народностей, покликаних сим (великоруським) народом до державного життя і артистичної діяльності“ (Рус. древн. VI с. 3 = О научных задачах с. 2), а на иньшій місці (VI с. 1) поясняє: „Майже одинокий (?) в своїм культурнім значінню Київ завдячав, очевидно, своє значінне стільки-ж політичний ролі, скільки й позиції — передового руського міста на західнім (?) краю, куди приливала для роботи й обміну східня й західня культура. На місце (?) Києва в Суздальськім краю з'явилося більш як десять міст, що багатіли торгівлею й промислами, і край се був центральним, де культура розвинулася власними силами народу“. Такий Standpunkt мусить здивувати кожного, трохи обаяємого з історичною еволюцією східньої Європи. Чи подніпрянська Україна X—XII в. не була таким же „центром, де культура розвинулася власними силами народу“, і де Київ не був одиноким, а один „з більше як десяти міст, що багатіли торгівлею й промислами“ (пригадати собі хоч би такий другорядний Канів з невичерпаними скарбами Княжої гори!). І де-ж поділося значінне в еволюції великоруської штуки, штуки української, що передавала її змодифіковані вже на руськім ґрунті елементи штуки східньої й визаптийської? Чому в сформованню великоруської штуки згадано співділанне тих іноплеменних (финських?) і орієнтальних народів, „покликаних ним“ (а може й не ним, тільки Київською державою, утвором українсько-руської народности?) до державного й культурного життя, а зовсім промовчано значінне культурної роботи українсько-руських племен?

Поруч таких неясностей і непорозумінь в самім пляні видання, треба піднести значні хиби і в його перекладі. Матеріал трактовано дуже нерівномірно: автор має улюблені партії, де він спинається ширше й довше, і знов иньші — які він збуває як найлекше, або й зовсім по-

минає. Його курс зближається властиво до серії епізодів з історії штуки на території Росії, і хто зна, чи не було б ліпше, як би він, не силкуючися на загальний курс (може для такого загального курсу й час ще не наспів), дав натомість збірник монографій; принаймні, як то ще будемо бачити нижче, його монографічні роботи стоять з кожного погляду вище від цього загального, ніби на широку публіку обчисленого курсу.

Ясности, прозорости, консеквентної систематичности викладу, яких мусимо жадати від такого курсу, ми також в нім не знаходимо. Суха аналітична опись, що часом переходить в просте каталоґованне предметів, виступає часом на перший плян й забирає значні частини праці, зужуючи читача своїми деталями, серед котрих губиться всяка синтеза досліду. Автор не в'яжить ся дуже предметом і залюбки відбігає від річи задля якої небудь інтересної подробиці або аналогії; часто вводить він також у свій виклад екскурси історичного характеру, слабо зроблені і слабо з властивим предметом досліду зв'язані. Уклад праці клясично-примитивний; автор не знає ні глав, ні якихось розділів; переходів від одної частини до другої, від одного предмета до другого (хоч би й зовсім особного, далекого) дуже часто зовсім не уживає; взагалі якихось загальних поглядів, висновків, сумовань дає мінімально, хіба де-які принагідно, в дорозі. При тім поруч дрібязковости в деталях він дуже часто, раз у раз показує голословний аподектизм у своїх твердженнях і характеристиках. Стиль взагалі незвичайно неясний, нескладний, хаотичний: автор мов би оминає всякі докладніші прецизування; в значній мірі се, очевидно, залежить і від недбалства, але також мабуть — і від браку всякої стилістичної здібности; навіть і там, де автор має улюблену загальну максиму й хоче її підлати читачу, він нудить x разів вертаючися й повторюючи її на різні способи — звичайно все принагідно, побіжно, — але майже ніколи не спромагається на ясне, докладне сформулюванне. Всі отсі хиби значно обнижують вартість цінних дослідів, вложених в сю працю, а спеціально — їх популяризуванне. Треба великого завзяття, аби уважно прочитати том Русских древностей і не згубивши ся в деталях, виробити собі загальний суд на підставі поданого автором (а дуже часто — позбавленого загальнішого освітлення матеріалу); тому я певний, що з розкуплених в такім великім числі, завдяки дешевій ціні й численним рисункам, примірників Р. Древностей дуже незначна частина була перетравлена читачами й спопуляризувала вложений в них спостереження автора.

Досі, як зазначив я в горі, вийшло шість книжок Р. Древностей. Перша присвячена „античним старинностям полудневої Росії“; титул сей тільки в певній мірі відповідає змісту, бо з одного боку книга не обіймає всіх античних старинностей сеї території, з другого боку

входить в сферу мішанини античних елементів в культурі і штуці в варварськими, що властиво належить до другої книжки, присвяченої „старинностям скитсько-сарматським“. Тому зміст і сфера сеї другої книжки не відграничені докладно від першої, різниця тільки в тім, що автор в другій книжці бере під розвагу не тільки мішану варварсько-античну штуку, а й чисто варварську. Неясність назви „скитсько-сарматський“ (взагалі зовсім пенаукової) була причиною, що в представленню автора не відграничено докладно сі дві сфери — штука варварська еленизована і штука азіатська, а в сій знову дві течії — північно-азійська, звязана з сибірською, й ірансько-туркестанська; автор і не пробував сього зробити, але важною його заслугою було те, що він вказав сі всі елементи в „скитсько-сарматській“ штуці й звязки її з тими иншими культурами. В II кн. він головню займаєть ся варварською еленизованою штукою, варварська властива приходить під розвагу в III кн., присвяченій „старинностям в часу руху (маандрівки) народів“, але тут поруч азійської штуки, аналогічної з варварською „скитсько-сарматською“, приходить і т. зв. меровінгський, або готський стиль, зовсім чужий їй; при тім головню увагу автор присвячує старинностям північного Кавказа, і не тримаючи ся вже зовсім якихось певних партий чи стилів, трактує найрізніші нахідки, які тут стрічають ся. З инших екскурсів треба зазначити: екскурс у сибірські старинности (на початку), екскурс про срібні пермські тарілі, парешті — вкінці: про орнаментацию кольоровим камінням і кольоровим шклом, котру автор виводить з передньої Азії.

Як можна бачити вже з сього перегляда, сі три книжки дуже кульгають що до свого пляна; автору треба було — або тримати ся на становищі історика штуки й слідити генеазу, розпросторення й впливи певного стиля, манери, течії, або виходити зі становища історика культури — тримати ся певних культурно-історичних явищ, скажім керченських некрополів, середнедніпровських могил чи осетинських нахідок, і слідити їх елементи, впливи, звязки з иншими культурами; а так його книжки, хоч як цінні матеріялом і спостереженнями, своїм хаотизмом значно обнижають свою наукову вартість.

З IV книжкою ми приходимо уже на Україну, не тільки територіяльну, а й етнографічну. Книжка присвячена „християнським старинностям Крима, Кавказа й Київа“. Найбільше повно розроблена тут церковна архітектура і церковні памятки грузинсько-вірменські (хоч ся частина книги як раз до неможливости загромаджена каталогічними описями), з кримських старинностей автор зайняв ся головню херсонськими, з українських памяток християнської штуки, як сказано в титулі вже, обмежив ся він тільки Київом, пожалувавши труду познаємити ся з иншими українськими памятками, а і з київських властиво зайняв ся

тільки св. Софією: з 62 стор. присвячених Україні, 52 заняті маленькою монографією про київську Софію (кажу — маленькою, бо $\frac{2}{3}$ того займають образки), а до неї вкінці прищеплено по кілька слів про образ евхаристії в Михайлівському монастирі, про кирилівські фрески й про монети київських князів, так що вартість має лише та опись Софії, хоч коротка, але цінна; доповненням її служить видана 1889 р. монографія учеників д. Кондакова — Айшалова і Редіна: „Кієво-софійській соборъ, изслѣдование древней мозаической и фресковой живописи“, написана по вказівкам Кондакова. Але, розумієть ся, ні сей епізод про св. Софію, ані тих кілька побіжних заміток, доданих до нього, зовсім не вичерпують „памяток християнської штуки“ Київа, чи властиво: — його памяток монументальних, й історія византийського будівництва на Україні-Руси зістаєть ся прогалиною в сій курсі д. Кондакова; розвідки Лашкарьова про церковну архітектуру України і по виході книжки д. Кондакова зістають ся головною працею в сій сфері.

Кн. V, присвячена „старинностям з могил і скарбів передтатарських часів“, в значній часті (с. 1—48, 101—146) містить в собі скорочення його праці „Русские клады, I“. Над сими частями я не буду тут спияти ся, відкладаючи се до обговорення тої ширшої праці. Між ними вставлено (с. 49—100) перегляд могильних розкопок в різних частях Росії — один з тих сухих, каталогічних переглядів, які я вище вказав як одну з недочас курсу д. Кондакова: він переходить розкопки поодиноких губерній европейської Росії, без якоїсь системи, навіть без географічного иорядку, не відріжняючи територій словянських від не-словянських, описує похоронний тип, вичисляє предмети знахідок (при тім описи не визначають ся ані відповідною повнотою, ані не вказують джерел), подекуди дає цікаві замітки про характер знайдених поодиноких предметів, але стрічаємо також і категоричні, неумотивовані вискази, в роді того що багатство дорогоцінних тканин і різблених з кости предметів в могилах українського Подніпров'я підсуває аналогію з скитсько-сарматською епохою (с. 71), або що срібні ковтки мерянських могил — були київського привозу (с. 88). Взагалі ся частина робить вражіння поверховного огляда матеріяла, самим автором не перетравленого. Додані при кінці книги маленькі студійки про деякі предмети ювілерства — фібули, гривни, наручники з срібної бляхи, привіски — інтересні, але дуже коротенькі й далеко не вичерпують матеріяла: їх треба уважати наче за тимчасові комуїкати з студій автора заповіджених ним на II т. „Русских кладів“.

Далеко більше одноцільний характер має VI кн., присвячена „старинностям Новгорода й Пскова“. Книжка поділяєть ся на дві рівні частини — перша присвячена памяткам ростовсько-суздальсько-володи-

мирського краю, друга — північно-західного (Новгород, Псков, Полоцьк), таким чином до історії староруської штуки книжка має лише посередній інтерес: вказуючи аналогічні форми візантійської штуки в північних землях давньої Руської держави, та ще подаючи деякі спостереження автора загальнішого характеру. Головний інтерес книжки полягає на студиях автору церковного будівництва, а ще спеціальніше — архітектур-різьби Суздальського краю (с. 5 - 60); сю річ автор проробив основною й самостійно й соп атоге її обробляє, але, як то часто у нього, на пункті загального освітлення ані руш не може прийти до якогось ясно-сформуваного виводу — під якими впливами оригінальні прикмети сеї архітектури сформувалися. То він а ргіогі признає романський вплив, то налягає на брак близьких аналогій на заході й висуває самостійне користання романської й суздальської штуки зі спільного — східного джерела, вагається між сими двома об'ясненнями, *x* разів висловляє загальні максими, *x* разів їх модифікує, і вкпці читач питає себе: що властиво — чи автор признає західний вплив чи заперечує? Скільки я міг звести до одного знаменника вібрані автором аналогії, спостереження й доводи, він бачить в суздальських різьбах місцеву роботу, що йшла за романськими взірцями, але самостійно домішувала до них елементи східної штуки.

Ся справа о стільки интересна й для нас, що на точні західні впливів суздальська архітектура XII—III в. дає дуже интересну аналогію в нашим архітектурним типом XII—III в., котрий можемо назвати „галицьким“ (див. Історію України-Руси III с. 424—6). Д. Кондаков готовий навіть припускати певне значіння Галичини в розвою суздальської архітектури (нпр. с. 38: „Дуже можливо, що прототипи суздальських церков належали споконвіку православним краям — Галичу, землям карпатським і дунайським“), або вгадує про романські впливи на галицьку архітектуру (с. 55, 57), але сі агадки так побіжні, що не можна навіть звіркувати з них, чи автор дійсно знає що про галицький архітектурний тип, а не теоретизує тільки. Тим часом знаємість з галицькими намятками дужеб придала ся автору: вона вказалаб йому, що галицькі церкви, стоячи під романськими впливами, і завдяки тому маючи деякі дуже близькі аналогії з суздальськими, не мають всього того богатства, чи властиво — накопичення різьби, що становить оригінальну прикмету суздальських церков, і се з свого боку промовляє за гадкою автора, що маємо тут вплив ориєнтальний. Подорозі в иньшій праці (О задачах ивученія с. 30) кишепа автором аналогія суздальського орнаменту з орнаментом грузинським варта була би, аби її розробити трохи докладніше: правдоподібно, д. Кондакову не було звістно, що в другій половині XII в. ми маємо вказівки на дуже розвинені звязки руської рняжі ди-

настії, суздальських спеціально, з Кавказом — Грузією й Осетією (див. Історію України-Руси II с. 274). Супроти того аналогії суздальських декораций з грузинськими (різблені плити, вкладувані в стіни церков, і подібности в орнаментациі — порівняти нпр. різьбу портала церкви в Юриєві з орнаментом Хахульської ікони, виданої у Кондакова IV с. 89 і далі) набувають важного значіння.

Друга половина книжки, присвячена Новгороду і Пскову, не вважається такою одноцільністю й старанністю оброблення. До новгородсько-псковських старинностей доданий тут звістний полоцький хрест св. Евфросини, і се дає причину побоювати ся, що сим і скінчить ся повір автора на пам'ятки білоруські, й вони так само зістануть ся по за курсом, як зістали ся чернігівські, волинські й галицькі.

Окрім VI кн. Р. Древностей орнаментикою суздальських церков займається автор у своїм рефераті „О научных задачах древне-русского искусства“: се епізод, введений потім, майже без змін, в VI кн. Р. Древностей, тільки з додатком деяких вступних заміток до історії студій староруської штуки, так що самостійного интереса ся стаття тепер майже не має.

Натомість незвичайно важні дві иньші в горі названі монографії автора: про візантійську емалію й про нахідки староруських скарбів. Тому що перше з сих двох видань, виконане з вибагливою роскошею в 600 прим. (200 по російськи, 200 по французьки, 200 по німецьки), коштом аматора Звенигородського, в продажу не пускалось і дуже мало приступне, не буде зайвим сказати про нього на сім місці кілька слів.

Розвідка д. Кондакова поділяється на чотири розділи. В першій (с. 1—101) застановляється він над історією емалі і технікою її в Візантії; вказавши на шклянні інкрустациї Єгипта, як прототип гороженої емалі й початки сеї техніки в иньших землях, автор, не дуже ясный і систематичний в сій частині, як звичайно з ним буває, — новадержується від рішучих виводів і більш гіпотетично (с. 69) висловляється про перехід емальової техніки зі сходу на захід (що й перед тим зауважив Linas Les origines de l' orfevre cloisonnée), спеціально з Персії „або з котрої середнеазійської землі, що завдячала свою культуру Персії“, в Візантію і звідти в західну Європу. Час, коли в Константинополі розвивається горожена емаль, — VI в., найвищий її розцвіт — X—XI вв. Автор закінчує розділ докладною описею техніки гороженої емалі на основі історичних відомостей і детального студійовання захованих виробів, а в просторім другім розділі (105—250) переходить заховані вироби візантійської емалі, головню застановляючись над їх хронологією; не можна не пожалувати, що уставляючи сю хронологію на основі техніки, стиля, фарб, автор робить се досить голословно, не

установивши цих критеріїв наперед і через те — не давши можливості читачу оцінити ступінь їх сили.

Третій розділ (с. 253—303) присвячений детальній описи візантійських емалій колекції Звенигородського, не має для нас особливого інтереса, натомість незвичайно інтересний останній (с. 307—367), присвячений руським і грузинським емалям тоїж колекції: розділ сей властиво містить дуже інтересну монографію про емальовані руські зашпиці форми мошонки, котрі автор зве старою назвою „колтами“ — наші ковтки. Автор вказує для них, як на вихідну точку, на різні привіски для перфуми, росповсюджені на сході; прототипом їх форми уважає він черепашку, і з неї виводить і ковтки і окраси в формі місяця. Його об'яснення треба признати дуже правдоподібним, і вказані ним зовсім аналогічні річі, як античний ковток в Кипра (с. 313 і інші в праці Perrot і Chirpiz, в Етрурії, Сардинії), ковтки в Таганрогського скарба (с. 317, ковток в Ставропільщини (с. 321) і особливо ковток в Самарської губ. (с. 319), показують справді, що ми маємо в руських ковтках один з варіантів сього широко росповсюдженого типу, котрого вітчиною з значною правдоподібністю можна за автором уважати передню Азію. При тім одначе, додамо, треба зауважити, що наші ковтки становлять вже, при всіх відмінах, особливий скінчений, кристалізований тип, для нього в інших находках маємо лише аналогії, і се, як і його широке росповсюдження у нас (на се вказує і численність находок), кидає світло на розмірно довгу еволюцію золотарської штуки на нашій ґрунті.

Оглянувши відомі досі ніхітки руських ковтків (великі ковтки рязанські д. К. уважає привісками для образів, призначеними на те, аби висіти по обох боках німба), автор переходить до аналізу руських находок і доводів руської роботи в більшості емальованих річей; не будемо застановлятися над сям, бо в своїй другій монографії автор сю справу розбирає ще ширше і докладніше; занотуємо лише екскурсе про райську птицю — сирину — сирену в орнаменті (виводить зі сходу — с. 343—51) і короткі, по дорозі дані уваги про ознаки руської емали (с. 354 і 356): важкий стиль, брак елегантності і помилки в рисунку, незручність в виробі контурів (з золотих полосок), брак ясних, глибоких тонів в красках і грубі верстви емали — через незручність в топленню фарб.

Нарешті ще про саму колекцію Звенигородського. Вона складається з кількох медальонів в Грузії, що, як показалося тепер, належала до окладу ікони в Джуматській мон сирі (с. 255), кількох дрібних образків і орнаментів в Кавказу, і з київських находок: трох ковтків і фрагментів

ланцюха (ковток з скарбу Чайковського. решта з розкопок Анщенкова); річі сї опубліковані на таблицях I—XXI, справді дуже добре.

Друга монографія, очевидно, має на меті на матеріалі „скарбів“ вислідити історію староруського юбілерства (автор своїм звичаєм не дав ніяких докладніших пояснень в сій справі). На вступі автор зачинається в археологами, що вони легковажать собі скарби, скуплюючи всю увагу на могильних ровкопах, але чому сам д. Кондаков также односторонно схотів обмежити ся на скарбах — се лишається його секретом, тям більше що в своїх дослідах у тексті він нераз мусить вийти в сферу могильних находок. В пляні роботи знову сполучено до купи дві зовсім відмінні задачі — опис скарбів, себто того, що в них знайшло ся, без різниці, чи буде се продукт штуки руської чи чужої, й слідження руського юбілерства. В першій томі автор дає загальний погляд на впливи, які можна слідити на староруській штуці, і спеціально про техніку емальерську й філігранову (I глава с. 1—82), хронологічний перегляд находок українського Подніпровч, до котрих одначе долучені аналогічні находки в Рязани, Володимира й деяких інших місць (II гл., с. 83—144) і спеціальні розсліди про київську діадему, нагрудні медальони і ланцюхи, ковтки-мошонки, до котрих долучені ще дрібніші замітки про деякі предмети — перстені, ланцюжки низані з лій і пів-циліндриків (гл. III, с. 145—211). На другий том автор заповідає огляд находок воронізьких, курсько орловських, горішнього Дніпра (Гиздово), країв волязьких і камських, спостереження над впливами культури нового орієнтального стилю — „арабського“ і мішання їх з попередніми елементами в руській штуці, й спеціальні розсліди про різблені наручники, ковтки й привіски форми зьвізди й т. и.

Що до загальних впливів на староруську штуку, то автор у вступній главі вказує їх три: орієнтальний, корсунський і царгородський; в сих його спостереженнях в багато справедливого, але вони подані в такій формі, що лишають місця для багатьох непорозумінь і непевностей. І так те що автор каже про східний вплив, в високій мірі заплутане й неясне; очевидно, автор хоче відрізнити передне-азійську штуку, до X в., і пізнішу — „арабську“ в тіснішій значінню; як приклад впливів такої старшої штуки описує він деталічно пару чернігівських рогів, з могил X в.; ближшого роз'яснення поглядів автора мусимо чекати в II т., де буде мова про впливи арабські.

Вплив царгородський в руській штуці автор датує половиною XI в. — перед тим, по його гадці, на Руси панував вплив корсунський — херсонський. Одначе сей вплив представляється ся мені дуже апокрифічним. Я, розуміється, признаю важне культурне значіння Херсонеса в руській житю (див. Історію України-Руси I с. 171), але — по перше безпосе-

редні вносили Руси в Царгородом, дуже живі й інтензивні, почали ся далеко скорше ніж в XI віці, по друге — ми взагалі не знаємо ще спеціальної корсунської (місцевої) штуки чи промисла (д. Кондаков також не винайшов його), отже поки що для нас Корсунь — тільки посередник між Русією й штукою византийською, сирійською, передне-азійською, і тому про якусь корсунську манеру, стиль говорити здаєть ся миї передчасним. Що правда, д. Кондаков хоче сконстатувати, що на Руси і в землях великоросійських відрізняли „корсунське діло“ від царгородського, але ся дефініція належить часам значно пізнійшим, опираєть ся на традиції про вивезені Володимиром з Корсуня річи, й далеко не певна (пригадати хоч би звістні повгородські „Корсунські двері“). І коли автор неважаючи на те говорить про корсунські енколпіони і т. и. на Руси, то робить се доволно і не зовсім науково: той факт, що київські енколпіони подібні до корсунських — се ще дуже мало для того.

Те що автор цотому говорить (с. 47—9) про емалерську техніку, не має інтереса по його спеціальній праці про емаль, але за неприступністю її багатьом прийдець обмежити ся на поданім у Р. кладах короткім витягу. Доповненням до нього служить вся II глава: переглядаючи „скарби“, автор спеціально займаєть ся емалерськими виробами, головнo коло них спиняєть ся, а ще і в III гл. дає спеціальні дослідиди над деякими предметами емалерської техніки, так що руська емаль в сих двох його працях — Виз. емалі й Р. кладах розібрана д. Кондаковим незвичайно основно. Що правда, можна закинути йому, що всього материяла він не вичерпав (нпр. поминув панаїї в Княжой гори, видані д. Біляшевським ще в 1896 р. в К. Старині); належало йому нпр. ввести в круг дослідів Р. кладів і руські емалі кол. Звенигородського; — але се будуть уже зовсім другорядні хиби в порівнянню з тим, що д. К. дав і зробив.

Окрім емалерства він в Р. кладах дав значне місце також філіграну (с. 49—80); дуже цінні його спостереження і в сій сфері, але руським філіграном тут займаєть ся він небогато, давши більшу частину місця (с. 60—75) обороні византийського початку т. зв. Мономаховой шапки (памятки сумнівної, котру й по обороні Кондакова иньші уважають арабською, й пок. Філімопов зробив дуже основну студию в сїм напрямі, против поглядів д. Кондакова) і західнім памяткам давнього філіграну (с. 58—60, 75—80); незвичайно багатий материял для історії сеї техніки на Руси вістав ся зовсім не вивисканим і те що зроблено д. Кондаковим в сїм екскурсії треба уважати тільки вказівками для будущего дослідника, що схотів би сю сторону руського юбілерства спеціально обробити.

З спеціальних дослідів III глави головнo інтересні екскурси автора про нагрудні медаліони й ланцюхи; екскурс про ковток-мошонку мало що додає до сказаного в Византийських емалях, а иньші замітки короткі й мають другорядне значіннє.

Зі зверхнього вигляду мусимо піднести прекрасні кольорові таблиці, додані до Р. кладів; натомість рисунки в тексті часом дають багато місця до жадань (взагалі в остатніх публікаціях д. Кондакова замість рисунків занадто беруть перевагу фотографюри, зроблені невиразно й темно). При тім книга, видана петербурською археологічною комісією царським коштом, пущена в продажу по досить дешевій ціні (10 р.), але видана в такім малім числі примірників, що вже до двох років стала рідкістю.

Тим кінчу свій огляд. Колиб попробувати підсумувати головніші результати д. Кондакова в історії староруської штуки, то я підніс би отсе: він підніс значіннє східніх впливів в ній, при тім вказавши ріжні джерела сього впливу — середню Азю, Персію, Сирію; він виказав домашність ріжних виробів і взагалі розвій техніки на руськім ґрунті в таких розмірах, як ніхто перед тим; спеціально він вислідив незвичайно основно емалерську техніку на руськім ґрунті; в ще спеціальніших його дослідів важні й дуже щасливі його розеліди про софійські фрески сходів і про ковтки-мошонки.

В сумі проф. Кондаков зробив дотепер для історії староруської штуки більш ніж хто иньший. Се підсував кождому інтересованому бажаннє, аби він ще як найдовше не кидав сього поля. З особливою петербурівістю приходить ся чекати II т. його Русских кладів, зановіджених ще в 1896 р.

1(14). XII. 900.

М. Грушевський.

БІБЛІОГРАФІЯ

(рецензії й справоздання).

Каталогъ українскихъ древностей колекції В. В. Тарновскаго, К., 1898, ст. 86+16 табл., 4^о.

На книжці стоїть 1898 р., але вийшла вона в світ тільки 1899, до Львова-ж вислани видавцем „з okazjiю“ примірники прийшли тільки літом 1900 р., як загробний привіт тутешнім науковим робітникам від покійника, як пам'ятка привязання до української старовини сього будь що будь — щирого українського патріота.

Колекція українських старинностей і пам'яткових річей була улюбленою ідеєю, коло котрої скупили ся гадки покійника і котру він перекладав як умів і як міг. Результатом з'явила ся колекція дуже інтерна для ширшої публіки, але раз з важними також і з культурно-історичного боку предметами; головне місце займають тут предмети з козацького часу, з котрим автора вязали фамілійні традиції, але сюди-ж — більш менш принакрово — увійшла також дуже цікава колекція предметів з Княжої гори, з дуже цікавою збіркою предметів староруської культури. Сі два відділи й обіймає видана тепер опись.

Опись предметів з Княжої гори зроблена д. Віляшевським; декотрі з них видані на двох перших таблицях, досить добре зроблених. Колекція ся дуже інтерна, і можна пожалувати, що тільки незначна частина її видана на долучених таблицях (з 1700 предм. староруських часів видано коло 50); перше місце тут займають дві маленькі панагії з емальовими образками Божої Матери і Предтечі (очевидно! — деісус), інтересні також серії хрестів, ковтків, перстенів, і богата колекція інструментів (що зовсім лишили ся не виданими); ближші студії сеї остатньої колекції, докладне сконстатованне того, що належить тут староруським часам — моглоб дати дуже інтересні виводи для історії староруської культури.

Окрім предметів з Княжої гори є тут і кілька дрібніших находок. Опись зроблена вповні науково, але занадто коротко.

Друга, і то більша частина описи і таблиць (с. 36—86 і 14 табл.) присвячені козацьким часам. Се перша в сім роді публікація, і тому має дуже значний інтерес. Тут маємо церковні предмети, богату колекцію зброї, домашньої посуду, окрас, портретів. Опись тут докладніша, але подекуди також закоротка — предмети докладніше не описані, ані не вказано, звідки вони походять; не відріжено річи сумнівні від певних. Що до таблиць, та замість виданих уже давніших портретів і образів, що займають остатні три таблиці, волюб ми більше предметів в роді виданих на табл. 12, — виданих взагалі в досить малому числі, а окрім того і в занадто малім розмірі.

Взагалі ся публікація вістанеть ся цінною й гарною пам'яткою по покійнім аматорі української старовини.

М. Г.

М. Азбукинъ — Очеркъ литературной борьбы представителей христіанства съ остатками язычества въ русскомъ народѣ (XI—XIV вѣка) (Русскій Филологическій Вѣстникъ т. 35, 37, 38, 39).

Ся статя, ростягнена чомусь на довгі роки в журналі й скільки знаю — не видана осібно, не звернула через те на себе уваги, якої варта. З чисто наукової, методологічної сторони вона, виравді, не високо стоїть: автор в тім літературнім матеріалі, котрим оперує, не стараеть ся докладно відріжнити оригінальне від запозиченого, переложеного, часто бере з других рук матеріал, опираєть на авторитетах не киче авторитетних (в роді ultra-мітологічних толковань Аваасьева), погляди й виводи його не визначають ся оригінальністю й глибиною, — але він при тім зібрав цікавий матеріал для характеристики напрямів староруської проповіді (в ширшій значінню того слова) й побута. Він оглядає боротьбу з пережитками поганства, з сьвятами й ігрищами (35), волхвами, чарами і ліками (37), поединками й присягою (38), піяцтвом, роспустою (39). Як бачимо, книжка дає властиво більше, ніж обіцяє заголовком; поодинокі партії оброблено не однакою повно; друкований матеріал не вибирано вповні, але де що автор дає і в рукописного матеріалу. Вкінці треба признати книжку досить цінною підмогою для обв'язання і з староруською книжністю і з староруським побутом.

М. Г.

А. Шахматовъ — Начальный летописный сводъ и его источники (Юбилейный сборникъ В. О. Миллера, 1900, ст. 1—9, 4^о).

Ся статя — замітка шановного академіка дає тимчасовий комунікат про нові його спостереження над складом Найдавнійшої літописи, а вла-

ство новгородської редакції Повісти врем. лѣт. („Начальный сводъ“ по термінології автора, *B* по схемі, котру я дав у своїм екскурсі в І т. Іст. Укр.-Руси). В своїй розвідці О начальномъ кievскомъ лѣтописномъ сводѣ (1897, див. Записки т. XXV) він довів, що новгородська редакція Повісти старша від версії Найдавнішої літописи (Повісти по його термінології, *H-O* по моїй схемі), але сама вже має сліди пізніших доповнень, як вставки з Амартоля і хронологічні дати. Се питання, котре я в своїй рецензії на ту його статтю означив як справу до близшого роз'яснення, бере під розвагу автор у сім своїм комунікаті. В однім із збірників поч. XV в. (Троїцьк. 728), що своїм складом пригадує т. зв. Еллинський літописець 2-ої редакції, він знайшов записку про руський похід на Царгород стилізовану так, що дата 920 р. (означає початок царювання Романа) могла бути легко взята за дату сього походу. Віден автор виводить, що свої звістки з Амартоля й дати редакція *B* взяла в одній з версій Еллинського літописця, — прототипа збірки Троїцької ч. 728 і подібної до неї Ундольського 1, незалежного від 1 і 2 ред. Еллін. літописця.

Другий здогад автора — що первісна редакція Повісти (*A*) користалася з якоїсь біблійно-апокрифічної історії, котрої скорочення маємо в промові філософа до св. Володимира. Однак сеї запозичення дуже певні, а так само й певне, чи історія розселення людей і історія Володимира (а в тим і промова) філософа виходили в склад первісної Повісти, як думає автор. Я уважав би правдоподібнішим, що се первісна редакція кінчила ся з Ігоревою смертю.

Що до запозичення Повісти (*B*) з Еллинського літописця, то признаючи се можливим, не думаю, аби поки що можна се уважати чимсь більшим від гіпотези. Доводи шан. автора, що записки Троїцьк. 728 не могла бути зачерпнена з Повісти *B*, признаю ся, мене не переконують.

Заразом автор висловляє коротко результати своїх дослідів над Еллинським літописцем: різні редакції і версії його — се скорочення просторої енциклопедії (туди входили: старозавітні історичні книги, декотрі пророки, м. ин. Даниїл з толкованням Іполіта, хроніка Амартоля з продовженням, Маляї з вставками, м. ин. з Александрією); вона зладжена в Болгарії й звідти перенесена на Русь в XI в. Редакція, що була прототипом Троїцьк. 728, користалася в первісній Повісти (*A*). Сі інтересні висновки автора подаю без всяких заміток — зачекаємо на ширші вивчення.

М. Г.

В. Каллашъ — Нѣскольکو догадокъ и соображеній по поводу „Слова о полку Игоревѣ“ (ibid. с. 316—347, 4°).

Автор виходить з погляда, що Слово сполучає елементи народньої поезії й книжності; з сього становища він порівнює його з Писнею про

Ролянда та вибирає в нім ті елементи, які-б можна уважати відгомонам народньої поезії й знову такі, які могли з'явитися під впливом книжного письменства. Погляд сей не новий, але дальші досліди над Словом в сім напрямі пожадані, і будуть такими ще довго.

Далі автор підносить свѣтський характер Слова. І се, розуміється, правда, тільки з об'ясненням автора не згодимо ся. Автор бачить тут прояв „секуляризації гадки“, висвободження її з під аскетичних впливів, що мало довершитися в XII в.; доказ того бачить він у Науці Мономаха, в літописях, в проповідях (в росповсюдженню риторизма), в більшій толеранції до латинства, і т. и. З сим поглядом не можна згодитися — він противить ся сумі наших відомостей. Навпаки, аскетичні погляди як раз протягом XII і XIII вв. роблять дальші успіхи, розвивається звичай стригти ся в черці перед смертю, погляд, що тільки в монастирі можна спасти ся і т. и. Автор, очевидно, не перевірів своєї гадки по джерелах (тим пояснюють ся і деякі помилки — нпр. автором оповідання про св. Григорія печерського автор називає „давнього літописця“ і противставляє його автору Слова (339), тим часом як оповідання се маємо з XIII в., в Патерику, вид. Яковлева с. 140). В дійсності, свѣтська течія в життю і письменстві поруч аскетичних була і перед Словом і по Слові, а жите в XII—XIII в. ішло не в напрямі секуляризації, а християнізації суспільности.

Автор справедливо не хоче бачити в поганських іменах Слова доказів поганського світогляда автора. Він бачить тут чисто літературну манеру. Але звідки вона? Автор припускає, що автор знав византийські літературно-антикварські імітації поганства з християнських часів і заступав імена грецьких богів руськими. Трудність тільки в тим, що ми нічого не знаємо про існування таких перекладів у нашім письменстві. Я думаю, далеко простійше прийняти, що се була літературна манера, але свійська: традиція поетичної творчости з поганських часів.

Інтересні висновки автора, що поет Слова писав з поголосок, не був дуже добре ознайомлений з історією похода й робив часом помилки. З декотрими деталями однак і тут не можна згодитися (автор за багато ваги кладе на оповідання Густинської лѣт., Татіщева; ледво чи треба уважати назву Каяли символічною, і т. и.). В кінці автор ставить здогад, що в Слові маємо первісну частину, писану перед звітками про утечу Ігоря, що держана була ціла в мінорнім тоні, і пізніший фінал, дописаний по перших звітках про поворот Ігоря, в инакшій, радісній тоні, кількома короткими штрихами. Але тут я-б підніс, що вступ до Слова зовсім не мінорний, і скорше відповідає передчуваному щасливому кінцю, ніж „повісти“ — видержаний від початку до кінця в мінорних тонах. І тут автор робить сильну помилку, уважаючи Всеволода суздальського

протектором Святослава київського, і тим пояснюючи літетизм автора Слова до Всеволода (с. 345); характеристику Святослава він безперечно перечернив (с. 346): не можна судити князя XII в. незалежно від обставин і поглядів його віка.

В сумі праця д. Каллаша вносить в багату літературу Слова кілька інтересних гадок і спостережень.
М. Грушевський.

А. Карнѣвъ — Къ вопросу о взаимныхъ отношеніяхъ Толковой Палеи и Златой Матицы (Ж. М. Н. П. 1900, II с. 335—366).

Розвідка викликана студією В. Істріна про Толкову Палею (1897—8, див. Записки т. XXVI і XXXIII Н. Хр. с. 17 і 42). Автор приймає виводи Істріна про руський початок Т. Палєї, його датованне (XIII в.), а застановляє над двома спеціальнішими справами. Він доводить безосновність гадки Істріна, що природничі епізоди Палєї зачерпнені з т. вв. статі „Про природу“, звісної нам в складі Золотої Матиці, а по гадці Істріна — статі самостійної; д. Карнѣвъ доводить, що стаття Про природу скомпільована в Палєї пізнійших релакцій, а супроти того застановляє ся над джерелами, звідки зачерпнув редактор Толкової Палєї природничі відомости, які знаходимо потім в Золотій Матиці (XV в.); він вказує Шестоднев Іоана й Фізіолог, а для відомостей астрономічних не береть ся вказати джерела.

Друга справа — чи існували в дійсности книги: Жемчуг, Бісер і Глубина, згадувані в старих індексах. Автор доводить, що єї назви не означають спеціальних творів, се — назви рухомі, як він каже („подвижныя“). Доводи свої переводить автор в обох справах зовсім основно. *М. Г.*

Всеv. Миллеръ — Къ былинѣ о сорока каликахъ со каликою. (Журналъ Мин. Нар. Пр. 1899, VIII, 464—500).

Стаття проф. Міллера належить до цикля його попередніх розвідок, присвячених аналізу билин: написана вона також по старому плану: передовсім автор починає переказувати саму билину, застановлюючись на варіянтах різних записей, а вяснивши таким чином головні — рапійші, й побічні — пізнійші моменти, переходить до спостережень над генезою сього твору. По думці проф. Міллера отся пісня поветала між людьми, добре ознаємленими з билинами, з визначними їх героями й цілим складом творчости; повстала вона, певно, на новгородськїм ґрунті, про що свідчать місцеві назви, як р. Черєга, деталі зі слідами впливу билин про Садка й Вольгу Сєславича. Окрім загально відомих, наведених попередніми дослідниками паралель і свідощв про існуваннє в давній Русї калік, д. Міллеру пощастило знайти й приятити нову звістку: се

літописна замітка одного рукописного збірника Публичної Бібліотеки під р. 6671 про Іоана арх. Новгородського: „при семь ходиша въ Єрусалимъ калицы і при князе рустемъ Ростиславе“. Такимъ чином підвалина билини — давня легенда про якихось 40 мужа, що ходили в Єрусалим до гроба Господня. Ся легенда потім була перероблена на билину, а остання — втративши свій попередній ясний новгородський кольорит, прилучилась до цикля київських билин, заховавши лише деякі прикмети свого давнього новгородського походження.
О. Г-ий.

Dr. E. Kałuzniacki — Zur älteren Paraskevalitteratur der Griechen, Slaven und Rumänen (Sitzungsberichte der k. Akademie der Wissenschaften in Wien — Phil.-hist. Cl. V. CXLII).

На вступі до сеї праці, з огляду що є більше святих того самого імені, зазначає автор, що говорити буде про Параскеву з Єпівати (села коло м. Калікратії). Уже XII віці було в грецькій літературі дві ріжні житєписи її, — одна народня, а друга так звана канонічна житєпись. Через те, що моці сеї святої мандрували майже по всіх головних містах Балканського півострова (Трново 1230, Бдин 1394, Білград 1398, Царгород 1520, Яси 1641, де вони нині лежать) в редакциях грецьких, славянських і румунських багато було додано до житія. В останнім столітї появилсь 3 редакції його: грецька, румунська і російська, не кажучи про толковання і репродукції давнійших текстів, але ціла тотя література до нині не розслїджена, а деякі проби не лишень що не принесли пожаданих результатів, але цілу справу так перекутили, що дослідникови тяжко їх вяснити. Нпр. у пайновійших часах в текстї житія мучениці Параскеви (165 р.) з часів цісаря Аптонїла знаходимо річи, що належать до молодшої Параскеви з Єпівати, вставлені з народної житєписи! Автор поставив собі за ціль сю справу до ладу ввести. Головно хоче він звернути розслїди на славянську літературу, але з огляду на нерозвинні звязки мусів притім перейти і обробити також літературу Параскеви з Єпівати у Греків і Румунів.

В I розд. підносить д. Калужняцький, що найстаршу письменну звістку про єпіватську Параскеву маємо в Коментарі Вальзамона (63 каноні, 65 синода, де мова про хибні відомости про мучеників); з нього довідуємо ся, що за часів патріярха Ник. Музалъпа (1147—1151) була вже житєпись єпіватської Параскеви, зложена якимсь сєлюхом (χωρίτου) „по простацьки“, що сеї патріярх на підставі синодального рішеня наказав спалити сю житєпись, поручаючи заравом діяконови Базилікови зложити ліпшу. На жаль з оригіналів обох сих житєписей не лишилось ані слїду, окрім висше наведеного коментаря. Навіть в новій-

ших грецьких текстах не знаходимо сліду, що-б нагадували попередні дві житєписи, автор наводить 5 грецьких текстів з XVII—XVIII в.: — всі вони не опирають ся ані на Базиліку ані на народній редакції. По найбільшій частині маємо в них продукти народної фантазії.

В II розд. автор обговорює румунські тексти: Варлаама митрополита молдавського (в уч. євангелію з 1643 р.) і м. Досітея (в книзі легенд в 1683 р.). Варлаам одначе лише невільничо переклав болгарський текст Євтимія; Досітей скопіював своє житє з славянського оповідання Милеїв, і тексту Євтимія; лишень три відступи маємо тут оригіпальні (Досітея). З сего видно, що румунська література стоїть під повним впливом славянських текстів. Тут же обговорює автор гравюри в учительнім євангелію Варлаама, що представляють деякі епізоди з житія Параскеви та її пізнійші чуда, між иньшим епізод з походу Яна Собського 1686 р., що між иньшим пробував пограбити монастир Трьох святи-телїв в Ясах, де були мощі Параскеви. На сїм кінчить ся II роздїл.

В розд. III переходить автор до славянських текстів. Автор відкидає гадку, що текст спалений Музальоном, задержав ся в літературі церковно-славянській. Тексти публіковані в Sromenik-у бельградської академії (т. XXIX) і в Извѣстіяхъ отдѣлення русск. яз. і слов. петербурської академії, котрі дд. Новакович і Белїч виводять з текста засудженого Музальоном, зовсім не належать до епіватської Параскеви. Можливо врештою, що текст Євтимія трохи опирає ся на текстї засудженім Музальоном на спаленє, бо Євтимій в своїм текстї наводить такі річи, котрі Вальзамон уважає неканонїчними. Більше певні докази і слїди, що в церковно-славянській літературі задержалась канонїчна житєпись Базилїка, бо славянські тексти маємо в строго літургїчних книжках, якими можна уважати Минею. Читаю, каже автор, в Минеї колишнього монастиря, а тепер церкви в Топільниці під Самбором на дни 14 жовтня текст, що зачинає ся словами: Сїя святая и прѣподобная Параскеви бысть[ь] от вси Епивати (автор наводить цілий текст). Він складає ся з двох частин, перша частина старша, кінчить ся словами: бѣсїи исцѣленіє прїємлять, слѣпїи проарѣпїє, хромїи хожденіє і всякими различными недуги одрѣжими цѣлбы прїємлять. Друга, пізнійше додана, починає ся словами: Слышавъ же великый царь Іоаннъ Асѣнъ і т. д., а кінчить ся: Бяже молитвами да сподобить ны Господь царьствію своему, аминь. Під розвагу належить взяти перший-старший відступ: д. Калужняцький уважає його за переклад тексту Базилїка. Сю гадку потверджує відкрита автором пізнійше житєпись — тепер у православної консисторїї в Чернівцях, в кодексі пергаміновім з р. 1359, що походить з монастиря Воронежського: автор уважає його без сумніву перекладом тексту Базилїка. (Автор подає дословно цілу житєпись). Вона складає ся з 8 глав,

богато довша від Топільницької житєписи, котра виглядає на витяг з вервий пергамінового кодексу; деякі звороти однак в обох текстах. Житєпись воронєжська — се болгарсько-славянський переклад, а топільницька — не конче зручна її компіляція, більше зближена до руського язика; для умотивованя своєї гадки порівнює автор деякі звороти з обох текстів. Що в обох наведених текстах маємо переклад праці Базилїка, доказує се те, що по словам Вальзамона житєпись Базилїка від народньої житєписи ріжнить ся: а) пропущенєм звороту, що житє Параскевиї рівне ангельському та б) правильною літературною формою. Оба сї моменти автор знаходить в поданих текстах, при тім оба вони вповні річеві і канонїчні, а такі власне мав владити Базилїк. Текст воронєжський досить старий: про перенесенє мощей до Трнови, котре могло наступити між 1218 і 1232, він нічого не згадує, а від часу, коли Вальзамон писав свій коментар, до перенесеня мощей минуло не багато часу — не могла в тім часі появити ся иньша канонїчна житєпись..

В IV розд. автор ділить славянські тексти на три категорїї: 1) такі що безпосередно опирають ся на Базиліку; 2) на котрих видко вплив тексту Євтимія і 3) такі, котрі обома текстами користувались. — Наводячи і порівнюючи ріжні тексти, доходить автор до виводу, що гадка учених пїби Євтимій переклав канонїчну працю Базилїка, цілком хиба. Але се річ певна, що він міг мати під рукою канонїчний текст, побіч неканонїчного народнього, котрий Музальон казав спалити; — деякі подробиці в його текстї свідчать, що Євтимій користувався також льокальними нотатками.

Ще дві житєписи наводить автор, дословно, а називає їх Анонімами I і II. Оба тексти тепер у бібліотекї руської перемиської капітули. Один текст повний, а в другім маємо лише уривок з довшої праці. Оба тексти написані, на гадку автора — на підставі витягу Базилїка, тільки автор а властиво компілятор додав від себе в кінцевім відступі моральну науку.

До другої категорїї автор зачисляє текст, що зачинає ся словами: „Въ земли сербской близъ града Каликратія бѣ весь, нарицаемая Епивать“ — в Минеї ростов. митр. Дмитра Туптала, з р. 1689; найімовірнійше се компіляція таки самого Туптала; опирає ся вона на текстї Євтимія, з румунського взяла лишень епізод про перенесенє мощей до Яс. Текст сей єпископ болгарський Враца Софроній 1806 р. присвоїв літературі болгарській, а в р. 1809 появилось румунське толкованє сеї житєписи друком Нїмецького монастиря.

З третьої категорїї автор знає лише текст, що дістав від п. Добрянського (з Вильна); він починає ся словами: „Сїя с-тая Параскевія бысть от земли Сербскія і т. д. Кульчинський перевів його на латинський язик (1733) і сей переклад видано в Римі в книжцї Specimen ecclesiae Ruthe-

пісає“. Сей текст найбільше розповсюднений, маємо його в язиці грецьким і румунським; він досить короткий, декуди видно вплив Базилика, але в шістьох місцях видно живцем взяті звороти Евтимія.

В кінцевім розділі автор реасує дуже коротенько до тепер висліджене і повторяє, що лишень в славянській літературі маємо первістний текст діакона Базилика, котрому Музалон казав владити канонічну житєпись.

Я. Я.

М. Сперанскій — Изъ исторіи отреченныхъ книгъ. I. Гаданія по псалтири Спб., 1899, ст. 168 (Памятники древней письменности и искусства СХХІХ).

— Изъ исторіи отреченой литературы. II. Трепетники, Спб. 1899, ст. 93 (Памятники древней письменности и искусства СХХХІ).

В першій книжці автор старає ся прослідити літературу так званих „гаданій“ (ворожби); звичай сей сягає, по думці автора, старини, і розповсюднений був і на сході і на заході. Традиційні також і способи ворожби, а то читанє розкритого випадком місця, комбінація букв, так званих добрих і злих, вкінци уживаня костий і ворожбитського круга; був ще один спосіб — при помочи ключа.

До нас прийшов сей звичай з Візантії з християнством, і хоч церков в теорії виступала против сього звичаю, то в практиці не могла його викоринити, як то було в Візантії й на заході. Зрештою против „гадательної псалтири“ не виступала церков так рішучо, як напр. против індексуальних книг астрологічного характеру. Тому то ворожбитська псалтир не попала до ворожбитських ложних книг. Взірцем сих псалтир уважає автор Ріктольогії з евангелія і псалтиря, які мали бути в византійській літературі. Між славянськими псалтирами вазначає автор два роди: старший — приладженє простої псалтири до ворожби, і молодший — се спеціально ворожбитський текст, що знов складає ся з приписок старої ворожбитської псалтири і так званої „гадательної книжки“.

Сама ворожбитська книжка має бути зложена з чогось в роді Ріктольогіїв і західних Sortes sanctorum і вона дала другу частину ворожбитської псалтири і стала основою „Гаданій Давида“. Sortes sanctorum, що заховали ся в зміненим виді в нашій літературі, можна уважати пам'яткою апокріфічною, занесеною в реєстр ложних книг під іменем „Метанія“, але „Гаданій Давида“ не можна ототожнити з „Рафлями“, які вгадує индекс ложних книг. „Гаданія Давида“ уважає автор молодшою пам'яткою ніж псалтир, з чого здогадує ся про існуванє ще одної пам'ятки в руській літературі, щось в роді грецького Ріктольогіона з псалтири. В сучасних текстах „Гаданій Соломона“ не знаходить автор безпосеред-

нього спорідненія зі старшими „Гаданіями Давида“ і ще старшою ворожбитською псалтирою, хіба в тім, що вони мають спільну ціль і може стали на взірць псалтири.

В історії псалтири вазначає автор упадок первісного ворожбитського характеру, з чого виходить погляд на неї як на спосіб до навчаня, морального упізнєня, і навіть до забави. Вкінци думає автор, що пізнійша псалтир більше звязана з низшою народньою літературою, ніж з висшою книжною. Се показує ся зі звязи пам'яток народньої і півнародньої словесности зі змістом псалтири, в способі користуваня пам'ятками книжними, головню сьвятим письмом. При кінци подає автор деякі доповненя і поправки на підставі матеріялу, який попав йому в руки в часі сеї праці, і важнійші тексти гадательних псалтир.

В другій книжці автор обговорює другу групу ворожбитської літератури, себто Трепетники, що містять ворожбу з фізіологічних прояв в людськїм тілі — спосіб вороженя знаній у Греків, Римлян, Індійців і иньших народів старини. Уложєнє Трепетника признає автор Єгиптянам. На Русь прийшли вони з Візантії, а приймали з часом народні прикмети. В Трепетнику добачує автор багато схожости з пізнішими сонниками, для яких він мусїв бути і взором. Найстарші тексти Трепетника не дійшли до нас, а се ноєсняє автор тим, що Трепетник був близький народнім повір'ям, тим то довго й не було потреби в писанім Трепетнику, — а також і елементарними нещастями, як пожежі, що знищили много. Первісними текстами уважає автор більше прості, а пізнішими зложені, бо в них відріжняє ся вже праві і ліві члени тіла, а дальше й особи, для яких ворожба призначена.

С. Ги.

Zsatkovics Kálmán, A. Koriatowicsok (Климент Житкович — Кориятовичі) (Századok 1900, VI, c. 509—517).

Знаний наш угорський письменник Юрій Жаткович бабравєть ся тут ще дальше в історичних поглядах угорських учених на Федора Кориятовича, яко батька всіх угорських Русинів. Про хибу сю не місце тут говорити, вона в поважній історіографії не має вже місця, хоч д. Жаткович тримаєть ся ще сього погляду. Нотуємо одначе сю статью з бібліографічного обовязку, та на доказ історичної осьвіти наших сусідів Мадярів, що у найповажнійшій своїй історичній часописи дають місце сій мертвеччині.

Наперед подає автор звістки про рід Кориятовичів від Гедиміна, на підставі Іловайского й Антоновича (Історія Великого Князівства Литовського, в українськїм перекладі) та Попова (sic, замість Петрова) „Подолія“. Се вже дає проречисте сьвідодтво учености автора. Федір Кориятович амушений уступити з Поділя більш задля релігійних причин,

а властивих політичних тут не показано. Усе те розказано дуже примітивно. Оповідючи випадки по 1396 р., автор опираєть ся, окрім звістних старих праць Лучкая, Базилевича й Дулішковича, ще на малярських працях: Легоцького *Bereg vármegye monografiája*, та *Mészáros-a Magyar ország története*. Тою дорогою (за Легоцьким) дійшли до автора звістки про ближше окруження Федора, але тяжко було йому відкинути вигадку про 40.000 дружину. Для критицизму автора нехай буде доволі сього: істнування Русинів починаєть ся в Угорщині з кінця XIV ст., хоч в самих малярських джерелах міг би він знайти далеко раніші вказівки на них. Тут міг теж автор оповісти краще про відносини Федора до короля Жигмонта, але ми довідуємось лише, що „Ф. К. міг бути щировірний королеви Жигмонтови“, як показуєть ся в королівського дарунку Федорови 3000 ал. Отсе цілком нова історія, що Жигмонт, вічно безгрішний, дає такі грубі дарунки, таки нізачо! Про вдову по Федорі й його дочку не уміє автор нічого певного сказати, як хіба те, що вже і наші говорили. Вкінці абиває автор можливий закид, немов би то візита Федора в Угорщині 1360 р. неможлива була з огляду на смерть у 1414 р., таким аргументом, що ось то Гедиміновичі довгенько жили.

На сїм кінчить д. Ж. своє вяснення книги Бития псевдоучених Угросів.

С. Т.

Н. Н. Оглоблінъ — Обзорѣніе столбцовъ и книгъ Сибирскаго Приказа, часть II — документи таможеннаго управленія съ дополненіями къ I части, часть III — документи по сношеніямъ мѣстнаго управленія съ центральнымъ, Москва, т. II, 1898, ст. 162, т. III, 1900, ст. III—394.

Не вважаючи на далечину Сибіри від України, в актах сибирського приказа є деякий матеріал і для історії останньої — се піднесено було рецензентом I тома (*Записки т. IX*) і мусить бути піднесено знову про III том (т. II дає дуже мало). Литовські люде і Черкаси (звісний московський термін для означеня Українців) підчас війни межі Москвою й Річю Посполитою попадали в неволю; їх вислано в сибірські міста: зрау в Тобольськ, Томськ, а потому Єнисейськ, Красноярськ і навіть на р. Лену. Але подібні воєнні люде в Сибіри могли бути дуже користні, а до того треба було, аби їх зрада там була зовсім нешкодлива, ось чому їх призначували на службу, даючи пенсію, їжу й н., що, розумієть ся, і для них було користо. Ізза сього і йшла кореспонденція місцевих управ з центральною, завначувана нераз д. Оглобліним. Коли наставала згода, то таких в'язнів пускали до батьківщини, коли ті не бажали лишати ся в Сибіри добровільно або не були жонаті

в Росіянами; ті, що прийняли православіє, могли покинути Сибір, коли сього бажали. За те тих в'язнів, що лишали ся, навіть записували в діти боярські, напр. висланого Поляка Вовводского, що не хотів вернути ся в Польщу на обмін у 1713 р.; зрештою, правительство дуже радо записувало в Сибіри в діти боярські всяких чужинців, з огляду на воєнну потребу.

Попадали в Сибір і інші Черкаси; се були ті, що жили в самій Московській державі і були заслани за переступи, або навіть за зраду, напр. підчас війни з Річю Посполитою; між иншим в актах сибирського приказа зберігли ся відомости про висилку в 17196 р. в Єнисейськ колзшнього гетьмана Івашка Самойлова, себто Самойловича, з родиною. І з таких висланих Черкасів правительство вербувало воєнних люде і навіть давало їм вищі становища.

Нарешті бувало, що Черкаси й „литовські люде“ виходили з Річи Посполитої в Москву добровільно і навіть досить численно, — і їх очевидячки зрау давали до сибірської служби; аж пізнійше, вдає ся, вже за царя Михайла Федоровича, почали їх садовити на Слобідській Україні. Так за царя Федора Івановича (в Оглобліна в 17077 р., але се очевидна похибка, треба в 17097 р.) Гудима Костелецький з 131 „Литвинами“ й Поляками, відбивши на ріці Самарі від Кримського царя 1046 люде російського полону, прийшли з ним на Москву, після чого й були післані в Сибір на службу. Син сього Костелецького Павло Гудимів „кошный Литвинъ изъ Поляковъ“ був записаний в діти боярські; про сеж старав ся й брат його Герасим Гудимів, і ще один Костелецький, Гаврило, що оженив ся з донькою сина боярського Пружиніна і просив після смерти тестя, аби його дали на його місце; мабуть і сї чолобитя сповнено.

Що осілі так чи инакше в Сибіри, та ще в значному числі, Черкаси й Литвини мали там осібну організацію, напр. ротмістрів або атаманів, досить зрозуміло; напр. у 17118 р. в невеличкій станиці (28 люде) Литви й Черкаси, бачить ся в Сургуті, був атаманом нятидесятник Терентий Девъ (Москвич?) з річною пенсією 8 рублів, 8 чверток муки, 1 чвертка крупів і 1 чв. пугрі (толокна). Але, що цікавіше, сибірські чужинці складали там громади, на взір російських селян. Із опису д. Оглобліна (ст. 115—116) видно, що склад литовських громад у Сибіри був дуже різнородний: сюди належали Поляки, Черкаси, Білорусини, Литвини (в тісному розуміню), Німці, Француви й інші чужинці. Але се не перешкождало урядникам „литовського реєстра“ гуртувати ся в иншу громаду і спільно боронити інтереси своєї громади. Зв'язку для сих ріжноплемянних воєнних люде безперечно служили як питома чужоземцям висша степенъ культуристости в порівнаню з російським

служилими людьми, так і різні недогоди сибирського життя, що більше допікали чужоземцям, ніж Росіянам. Д. Оглобляїн наводить три вказівки на громадські чолобиття Литви: Тобольська Литва в 1736 р. просила, аби potwierдити її вибір чужоземця Григорія Чорного ротмістром Тобольської Литви замість небіжчика Бартоша Станиславова; вона-ж у 1741 р. разом з козаками просила, аби записувати її синів у литовські й козацькі реєстри; Томська Литва (і тіж козаки) просили в 1738 р. прислати їм воєнної зброї — панцирів, без котрих їм важко побивати чужинців, що виступають у битвах в панцирях, і т. и.

Козацьких чолобитних означено д. Оглобляїним велике число, але при тім не все видно, про яких козаків говорить ся; по всякій імовірності по найбільше се місцеві сибирські козаки з Великорусів.

Не менше цікаву, хоч і скромнішу групу чинять акти за торг ріжних купців в українних містах (ст. 197—200): в Путивлі й особливо в Свинському монастирі, на великих ярмарках, що відбували ся там у половині XVII ст., так само і в Ніжині й ин. українських містах. Акти ті тому знаходили ся в сибирському приказі, що московські купці були державними комісонерами в продажі за границю соболіних і взагалі всяких шкур, а продаючи її достатчували в московський скарб так конче потрібні йому ефимки, тай деякі „литовські“ товари, напр. перли, віск. Купці, що ходили за границю, бували й шпіонами й иноді давали цікаві вказівки; напр. в однім акті про путивльський торг 1757 р. є ріжні звістки купця Лукьянова про боротьбу Поляків з Черкасами. Лукьянов подає, що до короля Яна Казимира прийшло на поміч від папи 40 тисяч ріжних людей. Єсть у нього відомости про Богдана Хмельницького, про кн. Ярему Вишневецького й и. Лукьянов не надіяв ся на вдатний торг царським соболіном скарбом через великі війни Поляків з Черкасами.

Олексій Маркевич.

Н. Молчановскій — Донесеніє венеціанца Альберто Виміна о козакахъ и Б. Хмельницкомъ (1656 г.). (Кіевская Старина 1900, I, 62—75).

Під таким заголовком подав д. Молчановський переклад реляції Віміна в видання проф. Ферраро¹⁾, додавши вступ про генезу її та посольство Віміна до Хмельницького (1650) в ділі зложення коаліції на війну з Турками, яка одначе не приманювала до себе козацького гетьмана. У сім вступі послуговуєть ся автор теж новонайденим архівним ма-

¹⁾ Італіянський текст надрукований у *Relazione dell' origine e dei costumi dei cosacchi, fatta l'anno 1656 da Alberto Vimina, ambasciatore della republica di Venezia, e pubblicata dal Prof. G. Ferraro. Regio nell' Emilia, 1890 (8°, ст. 23).*

теріялом із шведського державного архіва. Історики козаччини нетерпеливо вижидають видання сих нових жерел д. Молчановським. У дальшім вибираємо зі самої реляції усе, що має якусь більшу вартість.

Єсть тут і грубі похибки, як те, що назва козаків походить від слова „коза“ та не старша другої половини XVI ст. і т. ин. Місце вигнання Овідія хоче Віміна покласти конче на півній Дніпро. Помішав він теж українське козацтво зі звістним родом польської кінноти. Простір козацької землі 1656 р. у здовж був на його відомости від границь Київського воеводства на 80 миль у долину (800 ? італ. миль), а ширини 40 миль (200 італ. миль) — простір, як каже, відповідний для великої держави. Самі запорожські сторони дуже родючі, що можуть рівнятися із найкультурнішими землями Європи. Тому й люде не дбають про добре оброблюванне землі, бо хліб майже дико росте, особливо т. зв. по українськи (*in lingua rutena*) „падаліяца“. В останнім же році видно змаганне до оброблювання землі, яку позатичувано, аби на ній не пасти, або й не проходити. Переступ сього закау караєть ся остро. Богата теж Україна на молочні вироби, мясо й рибу. Огороджених садів та огордів мало, хиба коло Києва; козаки журять ся найбільш капустаю та огірками. Виноградників нема задля неохоти. Фабричного промислу нема; камінні дома лиш у Києві; окрім шляхотських домів усе инше — лихі хатини, сплетені в галузя й помазані глиною або й збиті в дерева. При деревляних будівлях козаки не уживають цвяхів, та й у цілій хаті стільки веліа, що завіси та замки при дверях. В середині тіснота; зимою живуть люде разом із худобою. Окрім ножа та горшка все в хаті деревляне. Біля уживають лише при ліченню (?). Постіль рідка, хиба що на ліжку самого господаря, инші, хоч їх і багато, сплять на лавках, соломі або якій сірачній. Ремесла обмежують ся до столярства, сідлярства, ткацтва й чоботярства. Зрештою чоботи дуже примітивні: луб і шкура зшиті дратвою. Одіж конопляна й вовняна. Купців окрім Києва, майже нема, ані лікарів, ані аптекарів, ані цукорників, за те купити можна м'яса, риби та масла.

Козацька література сама лиш народня українська (*lettera volgari rutene*), але не багато нею займаєть ся. Церковний язик мало зрозумілий, хиба деякі монахи знають його добре. „Єсть освічені люде, що дуже старають про те, щоб їх у сім блуді піддержати“. На око й в манер козаки прості, одначе не дурні й не пейнтелігентні. Особливо добрі їх прикмети показують ся на раді. Говорять без шуму і радо переймають иншу гадку. Одна лиш біда, що п'янство, одначе здержливість їх у походах незвичайна, а лише по повороті п'ють день і ніч. Тому нема у них ні богатства, ні комфорта. Здобуті предмети уживають на ріжні цілі, напр. залізних виробів на окованне воза і т. ин.

За те волею можуть козаки похвалитись. До віри байдужні, ріжницї з католицтвом, окрім самого папства, не розуміють, хіба їх духовенство. В попередніх війнах хрещено латинників на ново. Подружні відносини вільні, старих жінок кидають, молодих беруть, навіть Жидівок. Сї останні хіба тільки що носять на шії хрести та ходять до церкви, зрештою можуть бути і нехрещені.

Що до самого гетьмана (Віміна має його за шляхтича), то автор реляції характеризує його дуже прихильно. Він визначає ся дозрілим осудом і бистрою гадкою. Буває, що перебере міру у напитках, але се не стає на перешкодї в його ділах. Так що у нього немов дві природи: діяльна і п'яна. В товаристві він м'який і простодушний. Вояки люблять його, але й боять ся його. Живе просто, особливо проста його хатня обстановка, одначе се наумисно; їда і нанитки добрі і смачні. За столом іде жвава бесіда і дотепи силкують ся часто. Віміна наводить один із дотепів.

Про управу та воєнні сили козаків посол не уміє нічого певного сказати, бо в тім нема певного докладно означеного порядку. Державні доходи небогаті.

На сїм кінчить ся интересна реляція. Від разу можна побачити, де автор її схибив, чи радше взяв односторонно. Вжеж звісно, що одна поїздка одним напрямом не могла йому дати доброї знайомости краю і людей (їхав він із Люблина Волиню до Київа і думав, що крім Дніпра та Росї нема иншої ріки на Україні), всеж таки зроблені ним спостереження вірні, се найкраще показуєть ся зі здержливости Віміна: він не говорить про те, чого не знає і виразно се зазначає. Шкода, що се жерело таке коротке, але цікаво було-б порівняти його з описом Лясоти, а перед 60 літ.

С. Т.

Путешествіе антиохійскаго патріарха Макарія въ Россію въ половинѣ XVII вѣка, описанное его сыномъ, архидіакономъ Павломъ Аленискимъ. Переводъ съ арабскаго Г. Муркоса. Выпускъ пятый (Чтенія въ императорскомъ обществѣ исторіи и древностей російскихъ при московскомъ Университетѣ, 1900), Мва, 1900, ст. V+174, з портретом патріарха.

Отсе вже остання частина вельми интересного опису подорожи Макарія по Московщині й Україні¹⁾, який кидає багато свѣтла на внутрішні наші відносини в половині XVII ст., не зяного з иньших жерел. Ся частина обіймає опис подорожи з України, через Молдавію, Валахію, Малу Азію й Сирию, проте безпосередно України не доторкає, одначе

¹⁾ Про попередні див. Записки т. XXIV і XXXVIII.

подекуди стрічають ся интересні звістки та спомини. Так напр. при згадці про Фокшани додає автор, що сюди забіг господар Стефан після того як перше побив його Тимош під Ясами. Характерний опис пира у мултанського господаря в сьвято Богоявлення. Першу чарку пив господар у славу Божу, другу в честь празника, третю за здоров'є султана, четверту за угорського короля, п'яту за здоров'є сина його, шесту за Стефана молдавського, сьому за Хмельницького, восьму за самого господаря і т. ин. При тім стріляно, бито в бубни, grano й т. ин.

Досить широко, хоч баламутно, говорить автор про воєнні події 1657 р. (XIII кн. IV гл.). Коаліція межі Хмельницьким, Шведами і Раковцєм подана так, немов то за порадою X-ого шведський король просить підмоги в угорського короля (sic!) Раковція, бо „у них однака нечиста віра“. X-ий дав Р-ю в підмогу 30.000 чол., але сей показав ся гордим і немилосердним. Він мав сказати: „тепер я опанував Валахію й Молдавію і вони вже в моїй власти; Угорщина мойого батька й предків, ось нині підбив я силою Ляхів і зайняв їх столицю; полинаєть ся мині ще підбити сього „мужика“ Хмеля“. І потайки вбивав козаків. Розгніваний X-ий навів на Раковція Татар, що його й розбили. До Угрів автор взагалі настроєний дуже неприхильно.

При описі Синопа згадуєть ся про козацькі походи, а спеціально про напад 40 літ перед тим (кн. XV, гл. II).

Для історії культури країв, куди Макарій переїздив, сей випуск подорожи, як і попередні, многоважний.

С. Т.

Палеографическій Изборникъ. Матеріали по исторіи южно-руссекаго письма въ XV—XVIII вв., изданные кievской Коммиссіей для разбора древнихъ актовъ. Вип. I. Киів, 1899 р. 19 ст. розвідки +20 арк. таблиць +26 ст. текстів in fol.

Отсей „Изборникъ“ уложив І. Каманін, помічник управителя київського Центрального архива давніх актів. У вступній статі укладчик, згадавши про значінє палеографії в практиці для тих, що займають ся давніми рукописями, і в науці яко „міри для докладного означеня в часі й просторі характера і степені культурного впливу одного народу на другий“, вказує, що руська палеографія тепер дуже слабо розроблена, що вистудійовано лише найдавніщі столітя руського нисьма, зібрано й описано палеографічні матеріяли до XIV—XV вв., себто до того часу, коли почала появляти ся скоропись, а уставне і шів-уставне нисьмо вдержало ся лише для церковних книг. Автор береть ся вистудіювати і зазначити головні моменти в історії розвою скорописи української, якої вживано у XV—XIII ст. на території України і найближчих місцевостей

на лівім березі Дніпра. Материял до таких студий дала автору велика збірка давніх актів київського Центрального архива й иньші збірки рукописей, публичні й приватні. Студиюючи українську скоронись XV—XXIII ст., дослідник бачить у ній відбитки тих культурних змін і періодів, які переживала Україна. Форма букв і спосіб писаня їх характеризують сю чи ту епоху жиятя країни, що жила то самостійною культурою, то підпадала впливам иньших культур. „Коли до Люблинської унії 1569 р., — каже дослідник, — самостійна руська культура могла зовсім вільно і повно розвивати ся і навіть мати вплив на Північну Русь і Литву, то в періоді після сеї унії до Берестейської 1596 р., особливо же з початку XVII ст. вона мусіла уступити місце польсько-німецькій культурі, котра панує до другої половини XVII ст. на лівому березі Дніпра, себто до часу злуки південної Руси з північною, і до кінця XVIII ст. на правому, себто прилученя південно-західної країни до Росії, коли на її місце стає північно-руська. Зміни вказаних культурних впливів сходять ся зі змінами в начерку окремих букв і загальнім характері письма“.

Через те автор розрізняє в історії розвою українського письма отсі чотири періоди: Перший період самостійного розвою починає ся від часу появи уставної скоронись до початку польсько-німецького впливу, себто від половини XV ст. до половини XVI ст. Другий період, що тяг ся від половини XVI ст. до початку XVII ст., був часом польсько-німецького впливу, коли на Україні заведено судово-адміністративні інститути польського характера, а що протоколи вели ся по руськи, то до руського письма почали прикладати вимоги західно-європейської каліграфії й спеціально польської, що присвоїла собі характер готичького письма; через те другий період можна назвати готичьким. Третій період розвою української скорониси обіймає час впливу українських шкіл, що тяг ся на правому березі Дніпра до другої половини XVII ст. і на лівому до половини XVIII ст., коли на правому настає рішучо вплив польський, а на лівому північно-руський; в тім періоді розвивають ся окремі письма під впливом головніших тодішніх шкіл; так появляє ся острозьке, київське й иньші письма, що розвили ся під впливом латинських взірців, через що сей період в історії скорониси можна назвати шкільним або латинським. Четвертий період українського письма починає ся в лівобічній Україні від половини XVII ст. і в правобічній від кінця XVIII ст., коли Україна підпадає під північно-руську культуру, через що сей період можна назвати північно-руським. Дослідник, розбираючи подрібно кождий період і умови жиятя кождого періода, вказує характерні прикмети письма й окремих букв того часу і порівнює їх до теперішніх великоросійських і по части польських.

Конець кінців автор кладе таку загальну тезу, що Україна, з утратою своєї культурної самостійности, тратить і питомий їй характер письма, північні зміни котрого дають можна звязати зо змінами в культурнім і політичнім життю народа.

Ілюстрацією висказаних укладчиком Изборника гадок служать копії з рукописей, в числі 81. Сї копії зроблено фототипічним способом, що віддає докладно не лише форму букв і знаків під стрічками, але навіть степеня ясности чорнил і стан паперу або пергаменту. Як показує заголовок виданя — се лише перший випуск. У дальшій випуску дослідник обіцяє дати таблиці вільних азбук за час XV—XVIII ст.

Взагалі же виданє д. Каманіна се основна й серйозна праця по палеографії українській і має важне наукове значінє; воно певно матиме й значінє практичне для тих, хто схотів би займатися читанєм давніх рукописей. Недавно петербургська Академія Наук признала д. Каманіну Уваровську премію (500 р.) за його „Изборникъ“. Ю. С.

Матеріали по історії руської картографії. Изд. Кіевской Комиссії для разбора древнихъ актовъ. Вып. I, К., 1899, in fol.

Київська археографічна комісія з нагоди XI археологічного з'їзду в Києві ухвалила видати отсі Матеріали. Перший випуск владжено заходом д. В. Кордта, бібліотекаря київського університета. Він містить в собі 32 давні мапи, що представляють або всі східноєвропейські землі, або йно південні країни, разом з західною Європою, в копіях фототипічних та фотолітографічних, розміру можливо відновідного оригіналам. На початку подано текст д. В. Кордта, що дотикаєть ся 17 значніших мап і подає до кождої потрібний бібліографічний материял. Усі мапи легко поділити на оригінальні й запозичені. Число останніх переважає. Ряд мап починаєть ся мапою Николая Кузана з 1491 р., а закінчуєть ся картою України Бопляна з 1650 р. Серед них особливу увагу повинні викликати копії з рідких примірників, вишуканих з чималими трудами, такі напр.: 1) мапа західної України Я. Іастальдо 1562 р., оригінал якої заховуєть ся в Лейденськім університеті; 2) мапа Андрея Пограбія 1570 р. — оригінал заховуєть ся в збірці барона Нордешельда в Стокгольмі; 3) мапа Герберштайна 1546 р. — копія з примірника в ц. к. бібліотеці в Відню.

В сих мапах ми маємо материял для історично-географічного атласу, потреба в яким уже давно почуваєть ся, й виданий збірник мусить віддати цінні прислуги при студіюванню історії східної Європи, а особливо України. Спеціально він теж дасть можливість стежити за розвоєм географічних понять про східно-європейські краї. Будемо сподіватись даль-

ших частин атласу, де бажано було б бачити, поруч з мапами, всілякі пляни історичних міст та осель.

С. Г.

А. Новицькій — Історія руського искусства. Вып. IV і V, 1899, ст. 241—384.

На випуску V цього видання кінчить ся його I том, доведений до Петра В.; II т. ще не вийшов в цілости.

Вип. IV містить намітки штуки московського періода, що по території нам зовсім чужі й особливого інтересу не представляють.

Вип. V, хоч також не багато, має все дещо з історії нашої штуки. Так у відділі, де подано загальний погляд на історію російського малярства, зазначено, що вплив заходу на російську штуку особливо збільшив ся з прилученєм України. По Буславу, каже автор, ми знаємо, що українські артисти мали за взори і підручники численні альбоми західних гравюр, а розходячись по „всей Московской землѣ“ вони розширяли смак до західних взорів, хоч мали там вже й так підготовлений ґрунт. У відділі про гравюри згадують ся за Ровінским граверні школи київська і львівська, котрі так зливають ся з собою, що в їх творах в XVII в. дуже трудно віднайти між ними різниці, і Ровінский називає їх обі одним іменем київсько-львівської школи і зачисляє до неї також видання друкарень Чернігівської і Могилівської. Автор підносить, що до Москви спроваджувано для роблення портретів граверів з Чернигова, так нпр. 1689 р. приїхав „ахтырскій полковникъ“ а з ним Черкасы двох людей: Л. Тарасевич, а другий, мабуть, Щирський і вони зробили на двох мідяних таблицях портрети Івана і Петра Алексієвичів і їх сестри Софії, а також, як видно з пояснень, і портрет князя Василя Голіцина і гетьмана Самойловича.

Судячи з інших робіт Тарасовича, каже автор, особливо в образків до Патерика Печерського виданого в Києві 1702 р. треба його уважати найліпшим „руським“ гравером того часу; його рисунок завше простий і правильний і викінчений з великим смаком і легкістю, а декотрі образки Патерика, як н. пр. Єрмії Проворливого по своєму артистичному виконаю майже не уступають найліпшим творам голляндських майстрів того часу. Далі автор наводить цілий ряд граверів, що хоч уступають трохи в рисунку Тарасовичу, всеж таки зістали ся визначними майстрами, як: Щирський, Галаховський, Стрельбицький і Захарій Самойлович. По Щирським лишились портрети царів Петра і Івана, по Галаховським титулова картка з образом евангелиста Івана в київським Евангелію з 1707 р., а Самойлович знаний з великого алегоричного образа, присвяченого гетьману Мазепі і з другого образа, що представляє покліни царів Петра і Івана новонародженому Христу. Тим вищепнують ся звязки цього випуска з укр штукою.

М. Г-а.

Ludwik Finkel — Memoriał Antoniego hr. Pergena, pierwszego gubernatora Galicyi o stanie kraju (Kwartalnik historyczny 1900, I, ст. 24—43).

Коли в Петербурзі більше як два роки відбувались торги що до розбору Польщі, Марія Тереса приступала до сих трактатів дуже нерado і була готова в кожній хвили вийти з сеї непримної справи. За причину подавала вона слабі понятя що до своїх прав на сі краї і дуже малі географічні відомости. Недостачу докладних описей краю видко навіть з самих торгів в Петербурзі; в самим трактаті поділу, як звістно, означено яко границю австрійської території ріку Підгірець, котра, як пізнійше показало ся, зовсім не існувала.

Одначе як там не було, все таки за старанєм Іосифа II Австрія приступила до союзу і зайнявши 1772 р. Галичину в своє посідає починила стараня добути ближші відомости про сей край. Для того видали провідники військових відділів квестіонар з 54 питаннями, на котрі казали відповісти в протягу 4 днів. Одначе ті ляконічні відповіді не могли вдоволити правительства і цісар Іосиф II поручив генералови Гадікови зібрати докладнійші відомости і приготувити ся до управи сеї нової провінції. Але і з відомостей Гадіка також не було багато хісна, а ближше пізнанє краю наступило тогди, коли вислано цивільних урядників під проводом губернатора графа Пергена.

Граф Перген походив з давньої австрійської урядничої аристократії; був учеником зі школи гр. Кауніца і тішив ся його протекцією. Був се чоловік енергичний, здібний, але при тім ограничений педант, що як каже Гельферт, хотів mit einem Federzug die Gestalt der Dinge zu ändern. Тим пояснюєть ся його короткий побут у Галичині (10 місяців) і відкликанє в посади губернатора, яко чоловіка невідповідного. Але порученнє цісаря що до зібрання відомостей про Галичину сповнив він досить добре. 6/VIII 1773 він доручив цісарєви меморіял у Львові, під час його подорожі по Галичині.

Меморіял сей обіймає 244 сторін і містить в собі багато цікавих і правдивих відомостей. По вступі, де автор обговорює трудности змін давнього порядку і вагу заведеня нового, наступают так затитуловані частини: 1) про положенє, осадн і продукти краю ст. (1—29), 2) про шляхту (30—71), 3) про релігію і духовенство (72—121), 4) про міщан і міський промисл (122—165), 5) про селянський стан (166—207), про Жидів (208—240). Тепер виберемо інтереснійше з поданих дром Фінклем витятів з цього меморіялу.

Польське панованє в остатніх часах, каже Перген у своїм меморіялі, було переповнене великими непорядками; закони не всіх обовязували; законом для слабших була по більшій частині самоволя малих деспотів,

що поділивши між себе Річ посполиту, панували лише на свою користь зі шкодою для публичного порядку й моральности. Таким обставинам сприяло мале зване краю; мап докладних не було, а навіть найдокладніші були недокладні. Відомости мешканців не сягали дальше понад півзане округного повіту; багато місцевостей було вовсім незаних, — особливо села по долинах і горах, не приступні для людського ока. Число людности числить Перген на 2 мил., з того Русинів $\frac{2}{3}$, а решта Поляків; Німців і Вірмен не буде більше як по 1000 родин; Жидів люстрація 1765 р. числила на 140.000. Русини греко-уніати, православних мало. Лютеран не було, а останок їх мав відпровадити угорський відділ до Шлевка; диссидентів також не багато, а і ті поженили ся з католичками і виховують діти в тій же вірі. Мешканці краю займають ся по більшій частині хліборобством, найбільше управляють пшеницю і сплавлюють її до Гданьска; тютюн садять, але не вміють з нього користати; на Поділю удає ся жито і з него гонять горілку; з меду роблять Meth. Торговля товаром занедбана; конкуренція українського і молдавського перешкоджає сій галузи кравного промислу. В краю не бракує лісів, одначе і їх багато, особливо над ріками викорчовано і сплавлено до Гданьска. Ловецтво пічим не нормоване; шляхтич полює, коли і що схоче, бо звірів багато, особливо в зимі, коли їх багато надходить з литовських лісів; риби так само багато, особливо по ставах і саджавках. Хвалить П. також мінеральні багатства, а при тім згадує про не правдоподібність повіря про Довбушеві скарби і підносить між багатствами краю велике значіне купелевого місця Шкла, — кладе його на рівні в Баденом. Продукт камінної соли обчисляє Перген на 600 сотнарів, а торговлю полотняними виробами, шкірами і свічками кладе Перген на першим місці в порівнянню з краями монархії.

Що до шляхти, то автор меморіялу ділить її на три частини: на багату, заможну і бідну. Богаті дійшли маєтку через торговлю збіжем, худобою, воском і ин. За зиски покуповали вони добра в різних місцевостях, аби мати голос на всіх соймках; визначують ся вони великою жадобою урядів, плиткостію і не знанєм господарства; лише декотрі в панів, як Чарторійський і Замойський ведуть господарку раціонально; в щастю вони горді, а нещасте їх ломить. Реформи, — на гадку Пергена — для них єдине спасене, і багато зі шляхти ждуть нетерпеливо сеї зміни й обстають за поділом Польщі. Середня шляхта, як каже автор меморіялу, служить знярядом висшої, але і в неї ті самі інстинкти, що у тамтої. Зрештою на шляхтича може вийти й селянський син, коли він здібний і має за собою протекцію пана; висланий на урядника до другого староства такий протегованець прибирає імя на „ski“ і уходить за шляхтича, а за границею за графа. Богато шляхтичів вигинуло підчас

конфедерації, але ще в кому кричати і маніфестувати на соймах. Всі вони тримають ся старих звичаїв, посять народній стрій, особливо довге волосє яко „characteristicum polskiej wolności“, і навіть ті, що убивають ся по німецьки, скидають німецьку ношу, коли удають ся на соймки.

Що до дам, то вони ліпше виховані, але інтриганський дух жиє і в них. Богаті шляхтянки беруть собі бідніших на вихованє і тим з'єднують низші верстви.

Дуже цікаві погляди Пергена на релігію. Релігійність — каже — полягає у них (мешканців) на острих постах, численних съвятах, лежаню хрестом і т. и. Перед службою божою вони мають торги й пють — се робить ся, аби не перешкаджати Жидам в шабас і не уймаи днів напцизаних. Вище духовенство при своїх широких привилєях кидає за що небудь інтердикт, і на одивиці, і на громади; низше зле датоване, а фундатори церков дбають радше про славу, як порядок і чистоту божого дому. Між руським і латинським священством панує велика ворожня, а між першим до того брак дисципліни. Що до доходів єпископських, — то вони різні: Сераковского лат. архієпископа зі Львова рахує Перген на 25.000 річного доходу; перемишльського єпископа на 20.000; руському митрополиту Львови Шентицькому закидує Перген контрибуції накладані на съвященників і продаж орнатів повисше ціни; сей стоїть найліпше, бо має під собою над 4000 духовенства, а кождий платить йому коло 12 зл. польських. Перемишльський єпископ Атаназій Шептицький ліпший і жиє в згоді з Василіянами. Найбільше хвалить Перген вірменського архієпископа і поручає його ласці цїсаря Йосифа П. Краківському єписк. Солтисїку закидає гордість і републиканський фанатизм. Радить прото вилучити галицькі дієцезії з під впливу єпископів Велико-Польщі, бо вони загорілі републикаці й вороги австрійського панованя. Також і кляштори мають недобрий вплив на людність; вони служать гніздами віпсуга і неморальности, а крім того монахи підперали барських конфедератів і відмовляти розрішеня тим, що не ступали в їх слїди. Тому Перген радить правительству зруйновати сі брудні кляштори, духовенство зреформувати й піднести їх просвітї.

Містом називали в Польщі місцевість, де жиє кілька жидівських родин і де є кілька мурованих хат; гарних міст у Галичині нема, а в тих які є доми низкі і нужденні. Міщане мало займають ся ремеслом; Жидаи що мають міське право роблять їм конкуренцію. Крім Жидів причинились до упадку міст і торговлі не мало і широкі привилєї шляхти, але також і самі міщани: вони користаючи з останків магдебурського права виробляли самі пиво і горілку, через то розвивались, не пильновали ремесла. Вправді істпували цехи, але вони дбали радше,

аби до своїх товариств не допускати чужинців та аби кілька разів до року було відправити богослуження за померші душі, з п'ятикою по тім. Міські урядники не мали найменшого знання права; вони радше торгували справедливостію, як її вимірювали; у всяких справах водились своєю волею, а що були безплатні, то не перебирали в способах, аби своє відбити. Непорядок був великий. Часто лучало ся, що з в'язниць утікали злодії, жебраки волочили ся по місті, або облягали брами кляшторів; сторожі огневої не було; лікарями були жидівські цирулики, а акушерки були без кваліфікації. По містах бушували раз враз пошести; закажених виганяли в ліси, а річи їх закопувано в землю і опісля відкопувано і уживано.

Справа селянська Пергену представляла ся ліпше, як міська, бо закони сприяли (!) більше розвитку селянства, як міщанства; до того селяне довго держали ся звичаєвих прав і як де-то не були дуже обтяжені роботою. Але такий щасливий стан не тривав довго; шляхта завидуючи добробитови селян, почала вдиратись на їх шкіру, тож з погіршенем долі поутікало багато на Україну або Поділля, де за малу роботу одержували великі лани. Селян ділять Перген на три категорії: на кметів (цілих хлопів), загородників (пів-хлопів), і огородників або комірників (чверть-хлопів). Володіння ґрунтом було в різних сторонах инше й инша міра. По більшій частині за міру уважано шнур, себто поле, що в однім дни можна було плугом з'орати і засіяти корець пшениці. Стан мастковий не всюди був однаковий; на Поділю, де земля найліпша, цілий хлоп мав звичайно 12 шнурів поля і 4 шнури городу; пів-хлоп 8 шн. поля, а 2 шн. сіножати; чверть хлоп лиш 4 шн. поля; деінде знов було инакше. День роботи з подвійним запрягом числив ся на 12 пол. грошів або 6 грошій цісарських; річну роботу, по 6 днів тижнево, з подвійним запрягом числено на 120 зл. польських, або 25 нім. Окрім роботи давано до двора ще дачку в натураліях; податок оплачувано від голови, а для священника побирали десятину — 3—4 зл. річно. Справи селян судив вїйт з радними. Суди відбувались при горілиці, тож кінчили ся гулянем або бійкою. В разі односторонности в засуді, судив суд иншого села. Коли й новий суд не видав доброго рішення, то апелювано до економа і той звичайно казав обі сторони перетріпати. З хлопцями поводитись пани на рівні як з робучим товаром. До погіршення їх долі прилучував ся брак опіки, духовна темнота, викликана нестачею шкіл, а вкінці деморалізація зі сторони Жидів. До погіршення селянського побуту чимало причинились в останніх часах війни, особливо своєволя зі сторони російських офіцерів. Перген жалує селян і радить про те дати їм час віддохнути, через нові реформи їх з'єднати, а через опіку піднести до рівня людської гідности.

Останній розділ меморіялу обговорює жидівські справи і тут закидає автор Полякам їх особливу толеранцію до синів Сіону. Жиди в Польщі утворили завдяки своїй організації, штучками й опіці правительства неначе осібне тіло в державі. Де мешкає їх більше, мають свої кагали або синагоги, на чолі котрих стоять рабини; провінціональні начальники синагог і кагалів відбувають свої з'їзди неначе сойми і висилають депутатів до загального з'їзду в Варшаві; там вибирають вони свого маршалка на 6 літ, затвердженого опісля звичайно міністерством, і він стає неначе жидівським королем. Справді Станислав Август зніс їх провінціональні з'їзди, одначе esprit de corps позістав на дальше, а начальники кагалів ведуть дальше кореспонденції з собою. Через свою організацію взяли вони в свої руки капітали духовенства і шляхти; кожда синагога була родом банку, а були вони так взорowo проваджені, що навіть духовенство і шляхта не вагались складати свої гроші на 7%. Гваранцію на гроші давали звичайно пани, на котрих маєностях такі банки стояли. Але такі банки часто задовжували ся і оголошували невиплатність, і при тім найбільше тратило духовенство, бо капітали шляхти виносили ледви 10%; заорука панів нічого не помагала, бо маєности їх були вже звичайно в руках Жидів. Давнійше вели Жиди торговлю en gros; тепер же провадять торговлю всім, взяли в свої руки коршми, млини, пиво, мито, соляні жупи і дороблюють ся мастку християнською службою. Міста борють ся з ними яких 200 літ, але на дармо. Суди асесорські видали на них багато рішень (Львів має 18 контумацийних декретів), але Жиди не допустили до їх виконання. Їх уважає Перген язвою краю: вони ширять деморалізацію, користують ся злим товаром, шахрують монету; Жиди підпирали в останніх літах всілякі бунти і заворушення, бо в такі часи дуже легко ухилити ся від податку. При тім, що власне найстрашнійше, число їх не зменшає ся, а росте; вину сього кладе автор на закони, що не забороняють Жидам в молодих літах женити ся.

G. G.

Олафъ Брочъ. Угрорусское нарѣчіе села Убли (Земплинскаго комитата). Изданіе отд. рус. языка и словесности имп. Академіи Наукъ. Сп., ст. 117, вел. 8°, 1899.

Olaf Broch. Weitere Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn. Videnskabsselskabets Skrifter. II. Gist. filosofiske Klasse. Християнія, ст. 104, вел. 8°, 1899.

Олаф Броч, доцент славистики в університеті в Християнії, звісний уже із своїх дослідів над говорами словацько-руського пограниччя (пор. його праці: „Zum Kleinrussischen in Ungarn“, Archiv f. sl. Phil.

т. XVII і XIX і рец. — Записки т. XIV. Н. хр. 37 і Записки т. XXVI, Н. Хр. 31. та „Studien von der slovakisch-kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn“ і мою рец. Записки, т. XXVIII, Бібл. 38), оголосив тепер знов з тої самої території дві праці, яких наголовки наведені висше.

Перша праця — не нова, тому розводити ся над нею нема потреби. В ній оброблений той самий материял, що був в Archiv'i f. sl. Phil., зібраний тут лише разом і в дечому змінений. Автор описує докладно говор села Ублі, а власне його фоно- та морфологію. Крім того подає він також докладний опис тих звуків, яких ужив у своїй праці, послуговуючись методом Сіверса. Головний материял, яким він оперує, записаний від помершого вже учителя с. Ублі Репая (доповнений опісля записками від селян Ублі), від якого і я в своїм часі поробив записи та надрукував їх в Етн. Збірнику т. III і IV. У XXI т. Archiv'a f. s. Philologie надрукував д. Брох статю: „Aus der ungarischen Slavenwelt“, де діткнув між иншим також моїх записів від Репая і закинув мені, що я не віддав усіх тонкостей говору так, як се зробив він у згаданій праці. Супроти того мушу і я сказати кілька слів для пояснення.

Поперед усього мої записи роблені для етнографічних цілей. Виходячи з того становища я не мусів навіть звертати увагу на язикові тонкості. Знаючи одначе, що дотеперішні наші етнографічні збірки як раз з сього погляду мають значні хиби, добачаючи дальше, що на Угорській Русі незвичайно велике число говорів, незнане доси в науці, старав ся я записувати усе як найдокладнійше з боку морфологічного, лексичного і синтактичного. В тих межах не пропустив я ні одної форми, ні одного виразу і подав усе так, як чув і записав. З того не робить мені закиду й д. Брох. Иньша річ з фізіологією звуків. Признаю ся, що звука „и“ ужив я не дуже щасливо, пишучи його аж намість чотирох звуків, з яких він повстав: ы, е, і, и, пр. води (нам. воды), тиширь і тишень (нам. тенерь), лихий (нам. лихій), милий (бо всі ті звуки, як не зовсім перейшли в „и“, то значно зблизили ся до нього). Можна було намість пього винайти нові графічні знаки того одначе я не зробив з уваги на чытачів, не бажаючи незнамого говору утрудняти їм іще в читаню незвичайною графікою. Думаю одначе, що через те не зробив я великого лиха, бо кожний фільольог зауважає при читаню, звідки взяв ся шій звук „и“ і коли йому треба буде, означить собі його окремим графічним знаком. Що так може бути, про те свідчить найліпше одна легенда наведена д. Брохом з його „Studien“ із збірника Драгоманова, транскрибована так, як і власні його записи. Иньші недокладности моїх записів менше важні — тому не буду їх тут порушувати.

Що до самого методу Сіверса, яким послугуєть ся д. Брох, то можна піднести також деякі сумніви проти нього. Се й зробив уже факховий чоловік, славіст, у тім самім т. Archiv-a (XXI) в рецензії на „Studien“ д. Броха. На що властиво придадуть ся усі ті „тонкості“ звуків і хто більше зауважає їх у виговорі крім спеціаліста-фізіольога? Хто добачить пр., що у словах: пйу, бйу, ўйу (від вити) звук „й“, а в: поле і поля — звук „о“ не однаково виговорюєть ся, що на них треба окремих графічних знаків? А коли придасть ся се для студий над фізіологією звуків, то чи не ліпше се трактувати окремо, в спеціальной праці? Тай ще одна важна річ. Чи відповідна до таких студий як раз Угорська Русь, де так велике число говорів (сам д. Брох зауважує, що там майже у кождім селі иньший говір!), де ті говори стрічають ся неустанно з собою, де той самий чоловік виговорює раз так, другий раз инакше те саме слово (що також д. Брох зазначає), не говорячи вже про кількох людей, що тим самим мусять одно слово виговорювати инакше! Д. Брох спеціаліст у фізіології звуків, а прецінь і він був непевний багато разів, чи в якомусь місци треба поставити один, чи другий графічний знак. Для прикладу наведу хоч пару таких його висловів (із „Weitere Studien“): „Hie und da finden sich in meiner Beschreibung Fälle, wo ich, besonders im Anfang meiner Untersuchungen, in Zweifel blieb, ob i oder e anzusetzen sei; so z. B. im Worte z'im oder z'em“ (ст. 8). „Das Zeichen o, nach dem von mir benutzten Transskriptionssystem eigentlich „mid-back-wide“, umfasst, wie schon angedeutet, eine Reihe von Nuancen des vokales o; die Anwendung verschiedener Zeichen würde das Bild des Dialekts unübersichtlich machen“ (ст. 10). „Wie j von i, ist v von ц durch keine bestimmte Grenze zu trennen“ (ст. 11) і т. д. Як показуєть ся отже з того, фізіологічні студії звуків найліпше робити там, де говір обіймає широку територію, а не там, де як в Угор. Русі він змінюєть ся безнастанно.

Замічу ще тут, що на скільки мені відомо, славянські фільольоги не йшли доси за методом Сіверса і не вдавали ся в такий детальний фізіологічний розбір звуків.

Усе доси сказане про фізіологію звуків дотикає усіх праць д. Броха з Угорщини. Перейду тепер до найновішої його праці „Weitere Studien“.

Праця ся має для нас значінє не лише з фільольогічного боку, але також з огляду на національні відносини Угорської Русі. В ній розбирає автор говір т. в. Сотаків (від слова „со“ уживаного на місцє „що“), яких одні причисляли і причисляють до Словаків, иньші до Русинів. Перше походить, здаєть ся, з тої причини, що Сотакі називають

себе самі „Словяками“¹⁾. Чи можна одначе на підставі сеї назви зачислювати Сотаків до Словаків? По моїй думці — зовсім ні. У „Записках“ т. XXXV—XXXVI була моя стаття „Русини Пряшівської епархії і їх говори“. На ту статтю написав проф. Пастрнек рецензю (*Listy filologické*, 1900) і на підставі самого говору (не уважаючи більше на піщю) зачисляв мешканців села Кружльова і Мальцова (Шарш. ком.) до Словаків, мешканцям села Якубян (Спіш. ком.) признав натомісь, що вони Русини. Тимчасом селянин в Якубян, Янко Гуляші, в оповіданю про себе подав мені таке (пор. Етн. Збірник, т. IX, ст. 90, ч. 47: У войську): „Не слибідно било ша гадаші по словенски, лем по нїмецки“. — „Не будеш гваріл по нїмецки, а уше по словенски“? — „Своїім часом йак ша нїмецкоґо подучил, та льпше било Слоуїякові йак Нїмцові. Ратше офіціре вільлі Слоуїяка йак Нїмца“. Отже тут Русин, якого уважає Русином навіть др. Пастрнек (хоч в иньших випадках не скорий до такого признаваня) говорить „по словенски“ і називає себе „Слоуїяком“. Чи ж можна його і його односельчан — бо вони всі називають так себе — на тій підставі причислити до Словаків? Певна річ, що ні. Слово „Слоуїяк“ значить у них тільки, що „Славянин“ і се правда. Але хоч би так не було, хочби воно значило тільки, що „Словак“, то й тоді не можна зачисляти тих людей до Словаків так само, як українських селян не можна причислювати до Москалів, Болгарів, Сербів і т. д. тільки через те, що вони не називають себе ні „Українцями“, ні „Малоросами“, ні „Русинами“, лише „православними, християнами, людьми, хаклами“. Так само й Сотаків не можна зачисляти до Словаків на підставі того, що вони звуть себе „Словяками“.

Тай ще дві річи треба тут узяти на увагу тому, хто хоче видавати присуд про приналежність Сотаків до сеї або тої нації.

Перша — се їх мова. Сотацький говір ще зовсім не словацький; правда, він пословачений сильно, але всеж пробиваєть ся у ньому колишня руська основа. Д. Брох висловляєть ся про сей говір так: „Der zweite Theil der vorliegenden Arbeit hat uns gezeigt, dass das Korumlya-Sotakische in seiner Lautlehre (а коли додасть ся до того іще лексикку та синтактику?) eine Mittelstellung zwischen dem Ugrorussischen und dem Ostslowakischen einnimmt; wie diese Zwischenstufe aber entstanden ist, ist uns noch nicht mit Bestimmtheit klar geworden. Wer die Gegend besucht und gesehen hat, wie sich das Slovaki-

¹⁾ „Der Bewohner von Korumlya (сотацьке село) nennt sich Sloúíák; man hört aber, dass er „dem glauben nach Rusnak“, ruskej vřri ist, eine aus diesen Gegenden wohl bekannte und öfters erwähnte Verwechslung ethnographischer und religiöser Begriffe“. (Ст. 5).

sche in Folge der kulturellen Ueberlegenheit seiner Träger auf Kosten des Kleinrussischen ausbreitet, der kann mit einem gewissen Anspruch auf Wahrscheinlichkeit behaupten, dass die augenscheinliche Mischung im Sotakenidiome von Korumlya so entstanden ist, dass die Grundlage ugrorussisch gewesen ist, und die Veränderungen durch den Einfluss des Ostslowakischen herbeigeführt sind“. (Ст. 80). Подібно висловляєть ся він іще на ст. 58 і 59, а на ст. 81 та 100 признає виразно, що: „die Sprache der Korumlya-Sotaken aus einem ursprünglich ugrorussischen Dialekt unter dem Einfluss des Ostslowakischen entstanden ist“. На мою думку між угоруськими диялектами, особливо західними, з одного і сотацьким, з другого боку, далеко більше є спільних звен, ніж між ним і словацькими диялектами. На підставі мови не можна отже зачисляти Сотаків до Словаків, хіба до Русинів.

Друга річ, на яку належить іще зважати, се походженє Сотаків. Може бути, що при докладнім перешуканю угорських архівів можна-б найти навіть документи, що вказували-б на їх походженє, може бути, що й найшли би ся відривки з давнійше уживаної ними мови, та на разі за доказ їх походженя від Русинів може послужити сама та „руська“ віра, яка не панувала і не панує між Словаками, хіба в'являєть ся спорадично. Надто треба звернути також увагу на се, що Словаки не руцать ся, принаймьне такі випадки не знані, натомісь про словачене Русинів згадують майже усі ті дослідники, що звідували ті сторони, а д. Брох робить се навіть кілька разів і то як у сій (пр. ст. 101—104), так і в попередніх своїх студиях. Отсе все промовляє ще тепер в користь руськості Сотаків, а що дальше буде, то знов иньша річ.

Що до методу праці, то вона так само оброблена як і попередні праці тогож автора. На початку пояснює він знаки, ужиті для перелачі поодиноких звуків, за тим іде фоно- і морфольогія диялекту. Крім того додає ще автор окремиї розділ про походженє диялекту, в якому виказує його руську основу, та кінцеві замітки, в яких вискажує загальні погляди на говір та на вагу дослідів угро-руських говорів. Материялу до сеї студії достарчили авторови головно записки від ученика унґварської препарандії Миколи Моїча, уроженця Корумлі. Мушу зазначити одначе, що той подав йому дещо хибно, нпр. такі форми, як руская, рускаго (gen.), русками (abl.), днешияго (gen.) і ин. на яких очевидний книжний вплив угро-руської церковщини. Се зауважав і сам д. Брох, кажучи на ст. 25: „Herr Monics war in seinen Angaben über diese Formen etwas schwankend“, та той факт не уймає зовсім вартости праці д. Броха, бо подібні ненародні форми розпізнає кожний легко. Дуже цікавий також наголос у Сотаків; він ріжнить ся дуже часто не лише від рухомого і нерухомого (лемківського) руського, але й словаць-

кого. Для прикладу вистане навести хочби такі форми: цело́ (тіло), по-льо́ (поле), морйо́ (море), волю́ (воля), серцо́, око́, мено́ (імя), дзеці́ (діти), моцній і т. д.

Диялектологічні студії д. Броха з пограничя словацько-руського інтересні особливо тим, що в них бачимо докладно ціле жите говорів на примітивній степені. Про книжний вплив словацьких говорів на руські і навпаки тут не може бути навіть мови, а всеж і на тім степені видний обопільний вплив одного говору на другий, одної мови на другу. Ми бачимо, як в наслідок зіткнення двох мов витворюється мова третя, яка започує собі в напливовій мові на первістну не тільки слова, форми, але й иньші елементи, що звязують ся нерозлучно з первістними останками і дають тим чином основу зовсім новому творови. Така поява цікава невичайно, бо на її підставі можна собі пояснити повставане иньших мов, нпр. романських із латинської і ин.

Д. Брохови треба признати, що він перший звернув увагу ширшого наукового світа на багатство угро-руських диялектів та почав їх опрацьовувати на широкій підставі. Належалоб тільки бажати, аби не покидав раз розпочатої праці і продовжував її дальше, що при його великій сумлінності і докладнім знаню не лише самої фільології, але й нашої мови може принести для нашої науки величезні користи. Закінчу словами, якими він закінчив свою працю: „Кінчаючи, можу лише висловити ще раз бажанє, аби ті (східні) з багатьох причин інтересні околиці Угорщини стали як найскорше предметом докладних студій з боку близько живучих дослідників, що мають здібности і способи до того. Живно богате, але робітників на тім полі до тепер дуже мало“. В. Г.

Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца, т. XIII, К., 1899, ст. 99+242+144.

В першій відділі цього тома з початку подано короткий нарис заснованя й діяльности Товариства Нестора-літописця за 25 літ йогобутя, далі є кілька статей і рефератів у скороченю, що дотикають ся України.

В змісті оцінки І. Каманіна на працю Уманця „Гетьман Мазепа“ признається ся, що автор подав доволі вірну, а до того вельми похвальну характеристику гетьмана.

В. Антонович у своєму рефераті „Характеристика діяльности Богдана Хмельницького“ (з нагоди 200-ої річниці його повстання) застановив ся на виясненю деяких прикмет особистого характера великого гетьмана і постарав ся, по змозі, вияснити принципи, що водила його діяльністю, а також і його відносини до світогляду і змагань маси українського народа. Успіх діяльности Х-ого залежав від його здібностей і від основних принципів й ідеалів народніх мас. Питома во-

енна здібність гетьмана проявляється в тім, що він з самого початку проводив величезною армією (20—300 тисячів людей), всі ті люде були без попередньої військової муштри і дисципліни, а „Хм-му довело ся бороти ся проти ліпших стратегів свого часу (Вишневецького, Чарнецького, Убальда й инь.)“; до того треба додати гарні пляни битви й організацію армії, проворні фінансові та припасні операції. Але головна сила Хм-ого в тім, що його особа була синтезою усеї народньої маси з її бажаннями в кожному напрямку. Иноді може дехто дивувати ся, чом Хм-ий, володіючи так значною силою, не подумав про заснованє осібної держави. Одначе таке здивованє, на думку референта, може бути лише „поверховеї шабльонове“. Самостійна держава не лежала в істоті характера і вдачі українського народа, тим то не було в нього здібности і снаги поставити своє царство. В тому теж причина, що заходи деяких проводирів в сїм напрямі кінчили ся неудачами: нарід приймав їх байдуже або підносив протест; український нарід готов був прилучити ся до готового царства і піддати себе під який небудь авторитет, але при тім дорожив „основними прикметами свого суспільного бутя — своєю автономією, яка по його ідеалам мала стояти під верховною опікою“. На основі двох головних народніх мотивів, тобто рівноправности усіх горожан і права свобідного умового і духовного розвитку, Хмельницький кермував величезними масами. А що Хм-ий не спречизував і не надав конкретної форми народнім бажанням і стремлінням — се не його вина, лише вина недостаті належного розвитку народніх мас і їх проводирів в половині XVII ст.

Ми можливо докладно старали ся віддати зміст цього цікавого реферата, але нам се освітленє особи Хм-ого здається трохи натягненим. Д. референт робить його бездушною синтезою народніх мас. По нашому геніяльний і великий герой той, що силою свого духа і талану зможе невіразні потреби спречизувати і випередити значно своєю діяльністю культурний рівень сучасних собі поколінь; цього ми не добачуємо в роботі Хмельницького. Теоретичні і в ґрунті річи безосновні також виводи про байдужість українсько-руського народа до державної самостійности.

Ю. Кудаковський в статі про „новіші находки в Старім Крими“ доказує, по археологічним дослідям, що Старий Крим належав до боспорського царя Тиберія Юлія Ріскупоріда і що се місце було залюднене в перші віки нашої ери.

Реферат В. Антоновича „про розкопки В. В. Хвойка в околиці м. Трипіля“ підносить його заслуги для археології і доказує, що відкриті д. Хвойком стоянки належать до самого кінця камінної і початку металічної культури. Знайдені предмети — се останки так званої малоазиятської культури, що попередила грецьку культуру і скитську епоху.

„Исслѣдованіе по исторіи Роменской ярмарки“ Ф. Николайчика описує початки розвиток і значіне ярмаркової торгівлі в Ромнах.

А. Грен у статі „Гдѣ жилъ народъ Буртасы и гдѣ находилса центръ хазарскаго хаганата Итиль?“ доказує, що хазарський Итиль лежить в сучасних руїнах города Маджара. Далі виказує референт, що під рікою Буртас треба розуміти ріку Куму, під Буртасами Чеченців, а море Руссів треба шукати в заливі між Кумою і Ахтубою.

М. Лілеєв в рефераті „О лѣтописной Нѣжатиной нивѣ“ стараєть провѣрити неясну літописну звістку про битву на Нежатиній ниві 1078 р. Референт доходить до такого висновку, що ся нива не лежала біля Чернигова, лише або близько Десни або близько р. Остра, тим то й тіло убитого князя могло бути перевезене в Київ човном. Деякі документи з опису України 1766—1767 рр. наводять автора на думку, що ся нива лежала там, де „Полянська могила“.

Вас. Ляскоронський подав опис „Блавіанова атласа второй половины XVII в.“ Головно зупинив ся на другому томі, де представлено Росію і Україну. Для нас важне, що тут маємо деталічний нарис околиць над Дніпром і самого Дніпра.

І. Каманін подав розбір XXIV т. „Актив Виленской археографической комисіи“, що понайбільше тикає ся юридичних відносин бояр (особистих і маєткових прав), але не дав нічого про адміністративний устрій боярських околиць.

А. Дмитрієвський зладив бібліографічний огляд праць двох російських спеціалістів по історії канонічного права і літургії: Павлова і Красносельцева.

М. Сперанський доказує, що перший переклад євангелія на слов'янську мову „зроблений з иньшої групи грецьких текстів, як ся, на яку вказує Г. А. Воскресенський“.

Н. Оболенський в рефераті: „О раскопкахъ, произведенныхъ лѣтомъ 1898 г. въ с. Андреевкѣ (Елисаветгр. у. Херсонской губ.)“ — говорить про могили взагалі і їх важніші типи, про завдання антропології, в кінці представляє результати розкопок в с. Андрєйвці, де знайшов слов'янський тип погребеня.

І. Каманін в рефераті про нові дані про боротьбу козацтва з Польщею в епоху Богдана Хмельницького, згадавши про нові видання матеріалів Академії наук у Петербурзі і Кракові, Київської археографічної Комісії, Наукового Тов. ім. Шевченка у Львові, зупиняєть ся на „краткій лѣтописи о войнахъ поляковъ съ козаками въ 1647—1656 гг.“, що має багато інтересних звісток про Хмельницького, про походи Поляків і Козаків, про Вишневецького і Конєцпольського.

Реферат М. Молчановського про „Бумаги шведскаго государственнаго архива по исторіи Малороссіи“ звістний уже зі справоздань з К. Старики 1898 р., де його надруковано.

В. Антонович обговорює переклад проф. Муркоса „Описанія архидіакономъ Павломъ Алепскимъ путешествія антиохійскаго патріарха Макарія въ Россію въ 1653 году“, уважаючи його „цінним жерелом для історії України XVII ст.“.

Він же в особнім рефераті обговорив питання „О мѣстоположеніи лѣтописнаго г. Шумска“.

З рефератів, поданих в цілости у другому відділі книжки реферати Гамченка про розкопки на ур. Стуга і Кулаковського про Алянів полишаємо для особного обговорення, крім того інітересні для нас:

„Южнорусскіе тексты апокрифическаго євангелія Θомы“ М. Сперанського — сей реферат має служити доповненєм до історії слов'янських текстів св. Томи, проаналізованих у більшій студії Сперанського „Слав'янскія апокрифическія євангелія“. Автор розбирає ще один новий текст, знайдений в церковно-археологічнім музею при Київській Духовній Академії, в XVIII ст., надрукований в цілости при кінці статі. Досі були звістні три тексти сього євангелія: Румянців. Музея ч. 1244 і два видані Ів. Франком руські тексти стоять в зв'язку з болгарським; на се вказує однаковий склад і однаковість у скороченю. Коли порівняти ці українсько-руські тексти із старшими і з сербським, то бачимо, що „вони ідуть від одного загального прототипа, що був скороченєм старших текстів, і сей скорочений текст - прототип незалежно від північних текстів іде від південно-слов'янської (м. б. болгарської) редакції, зврцем котрої можна вважати сербський текст“.

Реферат М. Оглобіна: „Кіевское дѣло 1828 г. о „преважныхъ политическихъ тайнахъ“ — переповідає кореспонденцію київського шляхтича Кржисковського з м. Євгенієм і обговорює меморіал Кржисковського „Нѣкоторыя замѣчанія о состояніи земледѣлія и земледѣльцовъ“ на Україні, що описує крєпацьке житє в початках XIX ст. й подає багато даних про економічний стан краю.

У третьому відділі (Матеріяли) М. Ясінський умістив „Матеріяли для історії Луцкаго трибунала“ (1578—1589 р.), що мають служити підставою для заповідженої для XIV т. студії автора, а Ал. Лазаревський подав „Малороссійскія переписныя книги 1666-го г.“, полків Прилуцького, Лубенського, Миргородського й Полтавського (всі більше або меньше не повні), що для економічного стану селянства і міщанства служать дуже цінним матеріалом.

Ю. Кміт.

Сборникъ харьковскаго историко-филологическаго общества, т. XII, Харків, 1900, ст. XXII+281+41—176.

З поданих в скороченню рефератів будуть для нас цікавіші оті: проф. М. Дрінов подає в своїм рефераті „Объ одной румынской надписи на иконѣ Богоматери, находящейся въ селѣ Рогани (харьковской губ.)“ історію сього образу. На його гадку, зроблений він був не пізнійше, як в XVII в., а дістав ся до Росії або через молдавського воеводу Дмитра Кантеміра, або через котрого з його бояр. Д. В. Савва підносить великувагу описи подорожи патріарха Макарія въ Москву. В рефераті д. Хрущова про рукописний збірник Кирило-Вілозерського монастиря з XVI ст. знаходимо детальний розбір сього збірника, интересного матеріалом для історії поважання руських і полуднево-славянських святих. Д. Халаєвський доводить у двох рефератах, що імя Ілі Муромця й шлях Муравський первісно повинні були називати ся Мурманським себто Нормандським; одначе сі виводи стріли опозицію серед присутних.

З розвідок друкованих в цілости для нас интересні:

Розвідка Амфіяна Лебедева: „Іоасафъ Горленко, Епископъ Бѣлгородскій и Обоянскій (съ 2 іюня 1748 г. до 10 декабря 1754 г.) интересна найбільше новими документами, що подають нам чимало причинників до ліпшого пізнання суспільних та релігійних відносин на Україні в половині XVIII столітя, і малюють нам жите і положене сучасного духовенства; в тих документах, вібраних у харківській і курській духовній консисторії, в хар. коллегії і в курським знаменським монастири, лежить і головна вага праці Лебедева.

Іоасаф Горленко роджений 1705 р., син Андрія, полковника прилуцького полку, чув вже з малку потяг до монашого жита і вступив дійсно до Межигорського монастиря без відомости родичів; перейшовши багато степенів всіяких духовних чинів, дістав від цесаревої Єлисавети єпископство білгородське, і на сім зіставав ся 6¹/₂ року. Тут показав він велику енергію в різних напрямх. Він заводить місто служебників львівських, „искаженныхъ отъ римлянъ“, підручники друковані в Москві або в Києві, зносить непорядки при відправляваню богослуженя (напр. що частиці не переховували ся в відповідних місцях, що священники вигадували багато нових церемоній і т. п.), наказує поводити ся в церкві побожно і заборонює відправляти службу божу тим, що гнівають ся з ким або ворогують; архімандритам і протопопам поручає не встидати ся сповіювати своїх церковних обовязків і не виносити себе високо. Священникам поручає, аби старали ся притягнути наряд до церкви і зборонювали йому відправляти поганські звичаї. „Усмотрѣно во многихъ городахъ и селахъ — каже він — что народъ, явическаго празднованія и идолослуженія слѣды храня, дѣлаеть колыськи,

называемыя рѣли, и въ недѣлю св. Пасхи, въ день св. апостоловъ Петра и Павла на нихъ качается, такожъ въ недѣлю св. Троицы праадуєть бѣсовскій празникъ березы и въ день св. Іоанна предтечи — купала и вечерниці, и пѣсни скверныя; вся же слѣды праадуєть народъ отъ неразумія своего, а священники того имъ не возбраняють“.

Заравом д. Лебедев наводить багато цікавих фактів з випадених документів, що характеризують сучасний стан духовенства, відносини його до селян. Знаходимо тут такі факти, що монахи утікали з монастиря, що священники не любили ся між собою, що люди робили понам пакости, і навіть нападали на них, довідуємо ся з них про відносини між церквою й сектантами і т. п.

Статя Н. Федоровського: „Могильникъ кургана слободы Сеньково Купянскаго уѣзда“ (ст. 73—83), з переднім словом Редіна, описує розкопку гробівця, що містив в собі кости людські і домашніх звіврат, кусники дерева і червоної краски, фратменти камінних знарядів бронзовий ніж і глиняні черепки двох начинь. Зі звівратих костий знайшов Федоровський кости корови (бика), вівці і свині, і запримітив на декотрих кістках сліди острого знаряду; досліди над деревом довели до виводу, що то був дуб або ясьень. Бронзовий ніжик довгий з рукоятю на 9 цт., широкий в долішній частині на 1,9 цт., в горішній на 2,1 цт. Між черепками розпізнав д. Ф. черепки з накривки із боків; догадуєть ся, що промінь начиня виносив понад 10 цт.; стіни начиня покриті орнаментами. Маємо отже культуру переходову від камінної до металічної.

В додатках Сборника далі друкують ся „Экстрактъ о изнеможеніи слободскихъ полковъ“ і опись харківського архива.

З. К.

Извѣстія Таврической Ученой Архивной Коммисіи, подъ редакціей правителя дѣлъ Арсенія Маркевича, ч. 27 (рік XI, 1897), стор. 118+4 таб., ч. 28 (рік XII, 1898), стор. 217.

У першім з названих випусків є чотири статі: „Нуръ-Солтанъ, царица Крымская“ проф. М. Бережкова, „Императрица Екатерина II и Крымъ“ проф. Олексія Маркевича, „Южная Россія на X Археологическомъ Съѣздѣ въ Ригѣ“, йогож і „Генуезско-татарскія монеты города Кафры“ О. Ретовского; окрім того тут поміщено справовданє за 1896 р. і протоколи за 1897 р.

Проф. Бережков в історично-біографічнім парисі „Нуръ-Солтанъ, царица Крымская“ пильно вібрав з виданих жерел відомости про кримську царицю, жінку кримського хана Менглі-Гирея, котра грала значну ролю в історії союзних відносин сего хана з московським царем Іваном III і жваво піддержувала „дружбу“ свого чоловіка з московським царем. Нарис зроблено головно на підставі кримських посольських книг за час

Івана III і Василя III, виданих у „Сборнику Императорского Исторического Общества“. В тих книгах вставлено листи кримської цариці до московських царів і відповіді на них із Москви. Отсі листи й дають багатий матеріал для нарису особи славної Менгли-Гиреєвої цариці (1486—1519 рр.).

Стаття проф. Ол. Маркевича „Царица Екатерина II и Крым“ написана з поводу скінченого століття від смерти сеї цариці і має більше публіцистичний характер; тут схарактеризовано діяльність Катерини II і вияснено значіне прилучення Крима до Росії. Стаття тогож професора „Южная Россия на X Археологическомъ Съѣздѣ въ Рпгѣ“ в формі справоздання про сей з'їзд, викладає зміст рефератів що до України.

Д. Ретовський описує докладно звістні доси тенуєзько-татарські менети м. Кафи (XIV—XV вв.). Тут багато нового нумізматичного матеріала. Перед описом подано відомости до історії Кафи і бібліографічний огляд того, що зроблено по виданню й студіям монет сього міста. До опису додано 4 таблиці з малюнками монет.

У другім випуску подано: „Литовскія упоминки татарскимъ ордамъ. Литовскій скарбъ и татарскія орды въ 1502—1509 гг.“ М. В. Довнар-Запольського, з додатком текста „Скарбової книги Метрики Литовської 1502—1509 рр.“; далше „Опытъ указателя сочиненій о Крымѣ и Таврической губернии вообще“, виш. 2, Ар. Маркевича, царешті „Отчетъ Таврической Архивной Коммисіи за 1897“ і „протоколи“ її за 1897—1898 рр. (тут між иншим подано звістки М. Брунса і А. Кашпара про росконки могил коло Симферополя й с. Тевель Симферопільського пов.).

Д. Довнар-Запольський видав тут найдавнішу з відомих йому за XVI в. т. зв. скарбових книг великого князівства Литовського, себто записей приходу й розходу державного скарба. Видана книга містить видатки по зносинам Литви з татарськими ордами за 1502—1509 рр.; знаходить ся вона в Моск. Головнім Архив. Мін. загр. справ, у метриці Литовській. Книга ся яко історичне жерело дуже важна: вона освічує зносини Литви з ордами, подає декотрі відомости про торговлю, ціни й обставини життя орд і и. В невеличкому вступі видавець Д.-З. дає короткий нарис уладження скарба і тих з його розходів, що йшли на ріжні посольства, подарки й т. и. Окрім скарбової книги 1502—1509 р. д. Довнар-Запольський додав іще 4 документи з метрики Моск. Архива Мін. справедливости, про тіж справи — зносини Литви з Перекопськими Татарами з 1521—1535 р.

Голова комісії й редактор її „Извѣстій“ Арс. Маркевич в „Опытѣ указателя книгъ и статей, касающихся Крыма и Таврической губ. вообще“, подає пильно зладжений спис усього надрукованого, що лише

сяк чи так дотикає Крима — його історії, географії, етнографії, економічних і суспільних появ і т. и. Сей випуск показчика вже другий, він доповняє перший, уміщений у тих же „Извѣстіях“ комісії за 1894, пр. 20 (див. Записки т. VIII). Ю. С.

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział historyczno-filozoficzny, том XXXIII (серія II т. XIII), Краків, 1899, с. 395.

Сей том обіймає такі статі:

1. A. Prochaska — Geneza i rozwój parlamentaryzmu za pierwszych Jagiellonów.
2. F. Piekosiński — O źródłach heraldyki ruskiej.
3. A. Lewicki — Unia florencka w Polsce (статя ся була зреферована осібно — в т. XXXVIII Записок).
4. K. Potkański — Walka o Poznań (1306—1312).
5. S. Kętrzyński — Kazimierz Odnowiciel (1034—1058).
6. K. Potkański — Zdrada Wincentego z Szamotuł.

З них замітні для нас своїм змістом, окрім обговореної уже статі Левіцького, лише дві, а то Пекосіньського і Кентжинського.

Пекосіньський оборонює свій погляд на жерела руської геральдики, висловлений ще 1888 року в творі: „O dynastycznym szlachte polskiej pochodzeniu“. Автор боронить тої думки, що руське боярство-шляхта переймала герби від Поляків та що свої питомої, оригінальної геральдики на Русі не було. Протів сего погляду виступив з Русинів кр. Петрушевич у „Галичанині“, а з поміж Поляків Александр Яблоновский в часописи „Wisła“ 1891 р. і Антін Малецький у розвідці „Znaczenie unii horodelskiej w roku 1413 z punktu widzenia heraldycznego“.

Пекосіньський одначе стоїть на своїм, доказуючи, що перед горodelською унією, чи то перед розширенням її привілеїв й на руську католицьку шляхту 1432 р. королем Ягайлом, на Русі боярство-шляхта не знала гербів і коли денехто міг похвалитись випатково яким гербом, то певно лише запозиченим із Польщі. Доказовою силою на се має бути самий Ягайловий документ, що дозволяє руській шляхті уживати польських гербів. З нього то автор виводить, що перед тим гербів на Русі цілком не було, бо по що треба було Ягайлови видавати такий дозвіл, колиб шляхта руська мала вже свої питомі герби! До того ще підносить Пекосіньський, що по змісту сього документа вільно було приймати Русинам лише герби польські, а формованє нових не було дозволене й звідси то й іде, що вся руська геральдика — се немов донька польської, її виплід.

На нашу думку, погляд Пекосіньського, опертий головно на Ягайловім дипломі, має дуже слабку основу. Дозвіл руській шляхті уживати

польських гербів не говорить ще, аби вона давніше не мала зовсім своїх оригінальних, гербових знаків. Лише призиране як найбільше находок і вистудійоване їх може внести ясне світло в сю справу. Покиж що — ніхто перечити не стане сему, що польська геральдика мала справді великий вплив на розвиток руської, але — в часах пізніших.

Д. Кентжинський в своїй статі широко змальовує обставини, серед яких зріс і зайняв престіл Казимир Відовитель, потім крок за кроком слідить його королюванє, його початкові невдачі й пізнішу зміну на ліпше, коли то Казимир прогнаний недолею із краю по майже цілорічній блуканні за границями своєї держави вернув назад до Польщі в році 1038 і зайняв ся реставрацією розбитої невагодинами держави Болеслава Хороброго. Польща підносить ся із занепаду; первісна сила не вернула вправді так скоро, бо сталось се доперва за Болеслава Сьміливого, але своє піддвиженє завдячувала тодішня Польща головно мудрій політиці Казимира. Не дивниця отже се, що автор старає ся його політику що найосновніше розглянути і прояснити.

При її огляді підносить автор вперед сю заслугу короля, що з'умів він проворно оглянутись за підмогою сильних сусідів Німців і Русинів против своїх ворогів — заграпичних і внутрішніх. Власне великої ваги було наближенє Казимира до великого князя руського Ярослава Мудрого. Вінчанє Казимира з сестрою Ярослава Доброгнівою, чи Добропетюю, як її зове автор, скріпило що йно завязану приятельство володарів. Богатий посаг руської княжни наповнив скарб короля. При помочи Ярослава удалось Казимирови відібрати землю мазовецьку від Маслава, що підніс був там повстанє, вихісновуючи гріані рухи Поморян і сей заколот, який тоді вчинила реакція поганства в Польщі. Потому вже легко було звернути всі сили на Бретислава чеського, що раз-у-раз непокоїв державу і був найтяжшим ворогом Казимира. Аналіза відносин Казимира до Ярослава надає інтерес сій статі для нас. Значу, що автор приписує матримоніальну політику Ярослава — шлюби його дітей в західніми династіями -- намовам Казимира.

Ф. М.

А. Руссовъ — Сводная опись Черниговской губернии, Чернигов, 1898—9, т. I ст. 377+327 додатків, т. II ст. 437+123.

Сей цінний підручник, неминучо потрібний всякому, хто бажає пізнати сучасний стан Чернигівщини, друкував ся в додатках до „Земского Сборника Черниговской губернии“ в 1896—99; справозданє з першої частини його, друкованої в рр. 1896—8, подались в оглядах Сборника в Н. Хроніці Записок (т. XIX с. 29—31, т. XXV с. 27—8, т. XXX с. 23—4). Тепер спинимо ся тільки коло другої частини. Вона

складаєть ся з семи відділів. I відділ подає відомости про людність Черн. губ., склад її відповідно до племен, полу, віри і стану. Племінний склад людности різнородний, переважну більшість дають Українці, але в північній частині Чернигівщини в деяких місцевостях мешкають Білоруси і Великоруси; по містах чимало Жидів і людей вивших націй; Жиди мешкають і по місточках, і по селах, Великоруси-сектанти мешкають і окремими „слободами“ і „посадами“. Усього мешканців у Чернигівщині, відповідно відомостям 1897 р., 2,321,900, пересічна густина 52 чол. на кв. милю, 1 чол. на десятину. Подано також докладні відомости про смертність, про переселення, подано нарис урядових наказів і урядової практики, які дотикають ся переселень, відомости про еміграцію селян у Сибир, у південно-Усурійський край, у Новоросію, на Кубань.

В II відділі подають ся відомости про народню освіту, зазначають ся стан сеї освіти у минулі часи, доводить ся, що в середній XVIII віку в південній Чернигівщині було 360 шкіл, в яких вчили вільні професіональні учителі, але сї школи зникли при кінці віку, коли в Україні заведено було кріпацтво. Перед земством шкільні справи належали до духовенства, і р. 1869 шкіл було 548, після того як заведено земства їх побільшено, а в р. 1897 було вже 1311. Подають ся відомости про стан пар. освіти, про відносини до неї земства, про школи, про скількість учеників; % учеників, що кінчать школу, відносно загальної скількості тих, що перебували у школі, такий: кінчать 9,5% хлопців і 6,60% дівчат. Щоб задоволити потребу в освіті і дати можливість бути у школі усім дітям, до теперішніх шкіл треба долати ще 1595 шкіл. Вища школа у Чернигівщині одна — історично-фізіологічний інститут у Ніжині, в якому у 90-х роках було 40—50 учеників на рік. Спостереження над школою дають привід твердити, що школа не дає своїм ученикам культурности, не дає і розвою в напрямі гуманности; сї спостереження доводять також конечну потребу дозволу уживати у шкільній практиці рідну мову.

III відділ подає відомости про будівлі, їх типи, їх скількість відповідно до районів північного, середнього і південного; занотовуєть ся побільшенє будівель за останні 25 років, подають ся детальні статистичні описи Чернигова, Ніжина, Березани; до сього відділу додано малюнки дворів і хат у різних місцевостях, 6 ман і 4 статистичні таблиці.

IV відділ присвячено дорогам, ярмаркам і торговельним пунктам; в ньому розсліджують ся напрями давніх шляхів, залізниць, шосе, ґрунтових доріг, з поділом останніх на поштові, транспортні і убічні, польові; далі робить ся історичний огляд шляхів у Чернигів-

щвні, подають ся докладні відомости про скількість тягарів, які перевозять по шляхах, про розвиток за останні часи водяних доріг, подаєть ся історичний нарис ярмарків і відомости про сучасний їх стан, зазначаєть ся занепад колишніх великих ярмарків у Нїжині (з р. 1657), у Кролевічї (з р. 1646); занепад сей почав ся ще з першої чверти 19 віку, з того часу, як заведено заборонну тарифу 1822 р. для того, щоб посприяти розвиткови великоруської мануфактури, наслідком чого був заміні чужоземного товару гіршим, великоруським. Зелїзницї знищили і останнє значїне сїх ярмарків. Сїльські ярмарки, навпаки, дістали велику вагу: їх побільшало, побільшало і торгівлі на них; подаєть ся історичний їх нарис, їх скількість, предмети торгівлі. Далї подають ся відомости про пороми і сталї торговельні пункти.

В відділі V подають ся відомости про промисловість, про місцевї дрібні промисли (кустарїї) і про промисли відхідні, про заробітки дрібних промисловцїв, про скількість фабрик робочих, які працюють по фабриках, про суму роботи, досліджують ся причини, які викликають відхідні промисли і засоби для їх знищення, подають ся відомости про більші промисли.

VI відділ присвячений медицині; в ньому оглядають ся медичні інституції, які існували до установи земства і які існують нинї, підкрислюєть ся загальне змагання до децентралїзування сїх інституцій через закладання шпиталїв по селах, подаєть ся історичний огляд губ. вем. шпиталїв і відомости про сучасне його становище, про шпиталь для божевільних, про поступ медичних інституцій.

В відділі VII умїщено відомости про податки і збори, подають ся відомости про суми, які беруть ся у Чернігівщинї на державні доходи (на перїод 1869—1891 р. 187 мїл., на рік пересїчно 7.819.000 р.), зазначаєть ся тенденція сїх сум до побільшення, поданї відомости про окремі сталї податки, — державні, земські, громадські, дворянські, мїські, про побічні збори. Поданї ще відомости про склад повітових і губ. гласних (нослїв), яких по повітах 379, виявляєть ся їх станове, релїгійне, маєткове, освітнє положеннє, занотовуєть ся побільшенє дворянських і бюрократичних елементів з часу зем. „реформи“ 1890 р.

До II тому додано чимало мап і таблиць, які подають велику скількість статистичних відомостей.

1. Шраг.

Энциклопедическій Словарь, издатели Ф. А. Брокгаузъ и И. А. Ефронъ, том XXIX, полутоми 57 і 58, Спб., 1900, ст. 954.

З статей більш повних і цікавих занотуємо отсї: по історїї — Свидригайло (57), Свирговскїй, Святополкъ, Святославы, Сигизмунды (58),

Сильвестръ Медвѣдевъ, по етнографїї й фольклору — Свадьба (57), Свирѣль, Свѣча, Символизмъ (58).

Статья про Свидригелла досить повна що до фактів, але лишає неясним внутрішній характер діяльности С.; в науковій літературі автор наводить лише стару працю Коцебу й Брянцева, не згадавши ні Стадійцького, ні Вольфа, ні Левіцького. В статї про Свирговського автор представляє собі фактичне становище С. досить неясно — з одного боку він „ковацкій гетманъ“ з другого — „Костомаровъ полагаєть“; цікаво, що бібліографічна вказівка на Костомарова поставлена попереду вказівок на жерела — Горєцького і Фредра. В статї про Святополка „Окаянного“ лишаєть ся неясним, чому він мав бути „недовольный отцомъ“. Оповідючи про Святослава, автор не застановляєть ся на значінню й наслідках східних походів його й цілком не згадує про характер місцї Калокїра. Всї статї про князїв, — виключаючи Святослава (де згадано праці Завітневича й Черткова, й жерело — Льва Дьякона) — не мають біліографічних вказівок. В біографїї Жигмонта II — не зайвим було б зауважити погляд самого Ж. на політичну унію й занотувати, о скільки значіння мала в отсїй справї його воля. Коротенька характеристика Бони вийшла односторонньою. В статї про Номиса не згадано про його літературну діяльність побік етнографічної.

О. Г-ий.

Видавництва й книжки, обговоренї в сїм томї:

И. Толстой и Н. Кондаковъ, — Русскія древности въ памятникахъ искусства, вып. IV—VI, 1891—99.

Н. Кондаковъ, — Византїйскія емали, собранїе А. В. Звенигородскаго. Исторїя и памятники византїйской емали, 1892.

— Русскїе клады. Исслѣдованїе древностей велико-княжескаго перїода, 1896.

— О научныхъ задачахъ исторїи древне-русскаго искусства, 1899.

Каталогъ украинскихъ древностей коллекціи В. В. Тарновскаго, 1898.

М. Азбукинъ — Очеркъ литературной борьбы представителей христіанства съ остатками язычества въ русскомъ народѣ (XI—XIV вѣка), 1898.

А. Шахматовъ — Начальный лѣтописный сводъ и его источники, 1900.

В. Каллашъ — Нѣсколько догадокъ и соображенїй по поводу „Слова о полку Игоревѣ“, 1900.

А. Карнѣевъ — Къ вопросу о взаимныхъ отношенїяхъ Толковой Пален и Златой Матицы, 1900.

В. Миллеръ — Къ былицѣ о сорока каликахъ со каликою, 1899.

Dr. E. Kałużniacki — Zur älteren Paraskevalitteratur der Griechen, Slaven und Rumänen, 1900.

М. Сперанскій — Изъ исторіи отреченыхъ книгъ. I. Гаданія по псалтири, 1899.

— Изъ исторіи отреченой литературы. II. Тренички, 1899.

Zsatkovics K. A. Koriatowicsok, 1900.

Н. Оглоблинъ — Обзоръне столбцовъ и книгъ Сибирскаго Приказа, часть II і III, 1898—1900.

Н. Молчановскій — Донесеніе венеціанца Альберто Вимина о козакахъ и В. Хмельницкомъ, 1900.

Путешествіе антиохійскаго патріарха Макарія въ Россію въ половинѣ XVII вѣка, описанное его сыномъ, архидіакономъ Павломъ Алепискимъ, вып. V, 1900.

Палеографическій Изборникъ. Матеріалы по исторіи южно русскаго письма въ XV—XVIII вв., 1899.

Матеріалы по исторіи русскої картографіи, 1899.

А. Новицкій — Исторія русскаго искусства вып. IV і V, 1899.

L. Finkel — Memoriał Antoniego hr. Pergena, pierwszego gubernatora Galicyi o stanie kraju, 1900.

О. Брехъ — Угрорусское нарѣчіе села Убли (Земплинскаго комитата), 1899.

— Weitere Studien von der slovakisch - kleinrussischen Sprachgrenze im östlichen Ungarn, 1899.

Чтенія въ историческомъ обществѣ Нестора лѣтописца, т. XIII, 1899.

Сборникъ харьковскаго историко-филологическаго общества, т. XII, 1900.

Извѣстія Таврической Ученой Архивной Коммисіи. Подъ редакціей правителя дѣлъ Арсенія Маркевича, кн. 27 і 28, 1897—1898.

Rozprawy Akademii Umiejętności, Wydział hist.-filoz. т. XXXIII, 1899.

А. Руссовъ — Сводная опись Черниговской губерніи, I—II, 1898—9.

Энциклопедическій Словарь, издатели Ф. А. Бронгаузъ и И. А. Ефронъ, томъ XXIX, полутомы 57 і 58, 1900.

Поправка: в т. XXXIX, Бібліографія ст. 15 ряд 16 внизу замість О. Г. має бути: С. Т.

Inhalt des I Bandes. 1. Die sociale Bewegung der Ruthenen im XIII J., von M. Hruševskij S. 1—28; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Ryl'skij 29—86; 3. Ševčenko's Jugendjahre, kritisch-biogr. Skizze von A. Kony'skij 87—123; 4. Die ukrainischen Volkslieder in den Gedichten des Bohdan Zaleski, von A. Kolessa 124—208; 5. Ueber die Gründung und bisherige Entwicklung der Ševčenko-Gesellschaft, mitg. von A. Barvinskij 209—212.

Inhalt des II Bandes. 1. Ueber die alten griechischen Colonien am kimmerischen Bosphorus, von Panačovnyj S. 1—61; 2. Studien über die Grundsätze der Vertheilung des Capitals, von Th. Ryl'skij (Fortsetzung) 62—113; 3. Messapparat für Uteruscontractionen bei Geburtswehen, von Dr. A. Černiachivskij 114—118; 4. Ein Blatt aus der Geschichte Volhyniens im XIV J., von Ivaniv 119—146; 5. Zum Jubiläum I. Kotlarevskij's. Desiderata von M. Hruševskij 147—161; 6. Wissenschaftliche Notizen 162—172; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 173—189.

Inhalt des III Bandes. 1. Ueber einen Phasenindicator und einige mit demselben ausgeführte Messungen, von Prof. J. Puluj S. 1—24; 2. Zur Erinnerung an Markian Šaskevič, von V. Kocovskij 25—35; 3. Ševčenko und Mickievič, vergleichende Studie von Dr. A. Kolessa 36—152; 4. Dialect der „Samišančič“, Beitrag zur slavischen Dialectologie von Prof. I. Verchratskij 153—210; 5. Wissenschaftliche Chronik, von M. Hruševskij 211—221; 6. Historische Notizen von A. Kony'skij und M. H. 222—231.

Inhalt des IV Bandes. 1. Ševčenko's Jünglingsalter bis zum Loskauf von der Leibeigenschaft (1829—1838), von A. Kony'skij S. 1—28; 2. Die Agrarverhältnisse in Galizien, Studie von W. Budzynovskij 29—123. 3. Ueber die symmetrischen Ausdrücke der Funktionswerthe mod-m, von V. Levickij 124—139; 4. Antrittsvorlesung aus der alten Geschichte der Ruthenen an der Universität Lemberg von M. Hruševskij 140—150; 5. Wissenschaftliche Chronik: Jubiläums-Ausgaben zur Geschichte der Stadt Odessa, von J. Andrijenko 151—168; 6. Bibliographie 169—194; 7. Miscellanea 195—200.

Inhalt des V Bandes. 1. Professor Dr. Emilian Ohonovskij, sein Leben und seine Werke, von E. Kokorudz S. 1—34; 2. Türkische Wörter in der ruthenischen Sprache, von E. Makaruška 1—14; 3. T. Ševčenko im Gefängniß, kritisch-biographische Skizze von A. Kony'skij 1—26; 4. Miscellanea 1—19; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neu herausgegebene Denkmäler der altruthenischen Literatur, von M. Hruševskij 1—18; 6. Bibliographie 1—90; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—16.

Inhalt des VI Bandes. 1. Ruthenisch-byzantinische politische und commercielle Verhältnisse im XI und XII Jahrh., von dr. Gr. Velyčko S. 1—36; 2. Bittschrift von Honta's und Zelizniak's Erben, ein politisches Pamphlet, mitgeth. von E. Makaruška 1—6; 3. „Die Magd“ (Najmička) von T. Ševčenko, Habilitationsvortrag von dr. I. Franko 1—20; 4. Archiv des s. g. Kronschatzes in Warschau, archäographische Notiz von M. Hruševskij 1—4; 5. Pathologische Veränderungen im Hoden bei einigen Infections-Krankheiten, von *.* 1—4; 6. Miscellanea 1—12; 7. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1894, 1—38; 8. Bibliographie 1—68; 9. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—5.

Inhalt des VII Bandes. 1. „Adelphotes“, griechische Grammatik, herausgegeben in Lemberg im J. 1591, literarisch-linguistische Studie von Dr. C. Studyňskij S. 1—42; Beschreibung der Burgen Podoliens im J. 1494, mitgeth. von M. Hruševskij 1—18; 3. Elliptische Modulfunctionen, von V. Levickij (mit 2 Figuren) 1—30; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Fortsetzung) 1—28; 6. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Thätigkeit der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften 1—2.

Inhalt des VIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko S. 1—38 u. I—XVI, 2. „Lobrede auf Vitovd“, einige Bemerkungen über Bestand der ältesten ruthenisch-lithuanischen Chronik, von M. Hruševskij 1—16; 3. „Froh tönende Euphonie“, ein Lobgedicht, gewidmet dem P. Mohyla im J. 1633, mitgeth. von Dr. C. Studyňskij 1—14; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von Al. Kony'skij, I Theil 1—20; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1894 (Schluss) 1—22; 7. Bibliographie 1—64.

Inhalt des IX Bandes. 1. Cathedral-Consistorien in der Ukraine und in Weiss-Russland in dem XV u. XVI Jahrhundert, von A. Lotočkyj S. 1—34; „Bittschrift Daniels des Verbannten“, ein Denkmal der altruthenischen Literatur aus dem Ende des Mittelalters, von V. Ščurat 1—28; 3. Neovitalismus und seine Irrthümer, von Dr. O. Č. 1—20; 4. Beiträge zur Kenntniss des Baues des Darmkanals von Hirudo medicinalis (mit Illustration), von I. Rakovskij 1—6; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen über die Verfassung des Gross-Fürst. Lithauen, von M. Hruševskij 1—12; 8. Bibliographie 1—60; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des X Bandes. 1. Beiträge zur Geschichte der Verhältnisse Kaiser Rudolfs II und des Papstes Clemens VIII mit den Kosaken im J. 1593 und 1594, mitgeth. von E. Barvinskij s. 1—34; 2. Varlaam und Ioasaph, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) 29—80; 3. Kirchenregister von Sambor, Beiträge zur Geschichte der Confessionsverhältnisse, mitgeth. von M. Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea 1—14; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 1—12; 5, Bibliographie 1—60; 6. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XI Bandes. 1. Erste Verbannung des T. Ševčenko (1847—50), kritisch-biographische Skizze von O. Konyškyj S. 1—62; 2. Einige Actenstücke zur Geschichte des Kijever Gebietes, mitgeth. von M. Hruševskij 1—18; 3. Beiträge zur physikalischen Terminologie, I Theil: Mechanik, zusammengestellt von W. Levyčkyj 1—12; 4. Miscellanea 1—18; 5. Wiss. Chronik: Dr. R. F. Kaindls Untersuchungen auf dem Gebiete der ruthenischen Ethnographie, Uebersicht von M. Korduba 1—10; 6. Bibliographie 1—66; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—5.

Inhalt des XII Bandes. 1. Politische Ereignisse in Galizien im J. 1340 nach dem Tode Boleslaus-Georg des II, Untersuchung von Em. Terleckyj 1—26; 2. Beschreibung der Burg von Lemberg im J. 1495, mitgeth. von M. Hruševskij 1—12; 3. Drei Lobgedichte aus dem XVI Jahrh., mitgeth. von Dr. C. Studynskij 1—32; 4. Ukrainische Kosaken auf dem Kanal von Ladoga, von E. Radakova 1—20; 5. Miscellanea 1—20; 6. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Forts.) 1—26; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—6.

Inhalt des XIII Bandes. 1. Erster slavischer Staat, historische Untersuchung von M. Korduba 1—20; 2. T. Ševčenko's zweite Verbannung (1850—1857), kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—76; 3. Ein Fall von Vesania melancholica, von Dr. O. Č. 1—12; 4. Miscellanea — von M. Hruševskij 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Fortsetzung) 1—24; 6. Bibliographie 1—50; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—2.

Inhalt des XIV Bandes. 1. Ukrainische Kosaken in Weiss-Russland in den J. 1654—1656, von Em. Terleckyj 1—30; 2. Beiträge zur Geschichte der Zeit des B. Chmelnyckyj, mitgeth. von S. Tomašivskij, I 1—14; 3. Taras Ševčenko in Petersburg (1858—1859), von A. Konyškyj 1—42; 4. Miscellanea: Einige geistliche Gedichte aus Galizien, mitgeth. von M. Hruševskij 1—16; 5. Wiss. Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1895 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XV Bandes. 1. Samuel Kuševič, lemberger Rathsherr und sein Notizbuch, von S. Tomašivskij S. 1—24; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskij 1—48; 3. T. Ševčenko's letzte Reise in die Ukraine (im J. 1859), von A. Konyškyj; 1—35; 4. † P. Kuliš 1—1; 5. Miscellanea 1—8; 6. Wissenschaftliche Chronik: Archäologischer Congress in Riga im J. 1896, von N. Kniaževič, 1—8; 7. Bibliographie 1—60; 8. Bericht über die Ševčenko-Gesellschaft 1—8.

Inhalt des XVI Bandes. 1. Het'man Bohdanko, kritisch-historische Untersuchung von M. Hruševskij S. 1—18; 2. Legenden des Chitarer-Codex, aus dem Anfange des XVIII Jahrh., mitgeth. von V. Hnatiuk 1—38; 3. T. Ševčenko's letzte Lebensjahre, kritisch-biographische Skizze von A. Konyškyj 1—70; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896. I. Ukrainisch-russische (ruthenische) Zeitschriften 1—14; 6. Bibliographie 1—48.

Inhalt des XVII Bandes. 1. Polnisch-kosakischer Krieg im J. 1625, historische Untersuchung von S. Rudnyčkyj S. 1—42; 2. Liederbuch aus dem Anfange des XVIII Jahrh., herausg. von M. Hruševskij (Schluss) 49—98; 3. Versuch einer Chronologie der Werke des T. Ševčenko, von A. Konyškyj, II Theil 1—22; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine 1—16; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar — April) 1—4.

Inhalt des XVIII Bandes. 1. Varlaam und Ioasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Fortsetzung) S. 81—134; 2. Einfall der Kosaken in Očakov im J. 1545, mitgetheilt von E. Barvinskij 1—32; 3. Ein Project zur Hebung des Handels in der Ukraine aus dem J. 1784, mitgetheilt von N. Kniaževič 1—8; 4. Miscellanea, von Dr. A. Markevič 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Neue Untersuchungen auf dem Gebiete der altruthenischen Geschichte, von M. Hruševskij 1—24; 6. Bibliographie 1—67; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—1.

Inhalt des XIX Bandes. 1. Steuerrecesse in Polen während der Regierung Kasimir des Jagellonen, von S. Tomašivskij S. 1—70; 2. Beschreibungen der Domänen von Peremyšl, mitgetheilt von M. Hruševskij 1—24; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 — Zeitschriften herausgegeben in der Ukraine (Schluss) 1—32; 5. Bibliographie 1—51; 6. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai — August) 1—3.

Inhalt des XX Bandes. 1. Galicische Bojaren im XII und XIII Jahrh., von M. Hruševskij S. 1—20; 2. Varlaam und Joasaph, ein altchristlicher geistlicher Roman und seine literarische Geschichte, von Dr. I. Franko (Schluss) 135—202; 3. Einige Gedichte des Ivan Nekrasevič, mitgetheilt von A. Lotočkyj 1—10; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1896 (Schluss) 1—40; 6. Bibliographie 1—48; 7. Redactionelle Notiz 1—2.

Inhalt des XXI Bandes. 1. Die Anten, ein Fragment zur ruthenischen Geschichte, von M. Hruševskij S. 1—16; 2. Die sociale Lage der weltlichen Geistlichkeit in der Ukraine und in Russland im XVIII Jahrh., von A. Lotočkyj 1—46; 3. Ernte in Ost-Galizien und in der Bukovina auf Grund des Jahrbuches des k. k. Ackerbauministeriums für das J. 1896 u. 1897, dargestellt von V. Budynovskij (im Anhang) 1—36; 4. Miscellanea 1—12; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das J. 1897 1—10; 6. Bibliographie 1—54; 7. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft im J. 1897 1—20.

Inhalt des XXII Bandes. 1. Ein vergessener ruthenischer Gnomendichter des XVII Jahrh., von Dr. I. Franko S. 1—16; 2. Beiträge zur Geschichte der Kosaken, von M. Hruševskij 1—14; 3. Ruthenische Ansiedlungen im Komitate Bač-Bodrog (Süd-Ungarn), von V. Hnatiuk 1—58; 4. Miscellanea 1—10; 5. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba 1—42; 6. Bibliographie 1—54; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—3.

Inhalt des XXIII u. XXIV Bandes. 1. Chmelnyčkyj und sein Aufstand, historische Skizze von Michael Hruševskij S. 1—30; 2. Die Volksbewegungen in Galizien im J. 1648, von Stephan Tomašivskij 1—138; 3. Chmelnyčkyj's Aufstand in den Dichtungen der Zeitgenossen, von Dr. Ivan Franko 1—114; 4. Ein Porträt Chmelnyčkyj's nach einer ital. Gravüre vom J. 1683. 5. Miscellanea 1—20; 6. Wissenschaftliche Chronik: Neue Quelle zur Geschichte des Aufstandes Chmelnyčkyj's (St. Temberski's Annales 1647—1656), von Stephan Rudnyčkyj 1—22; 7. Bibliographie 1—16; 8. Aus der Gesellschaft: 1) Die Thätigkeit der Gesellschaft (Februar—April 1898), 2) Neue Statuten der Gesellschaft 1—12.

Inhalt des XXV Bandes. 1. Silberfund von Molotov (Ost-Galizien), eine archäologische Notiz von M. Hruševskij S. 1—6; 2. Beiträge zur Geschichte der Beziehungen zwischen Peter Dorošenko und Polen in den J. 1670—72, von O. Celevyč 1—26; 3. Der 1 und 2 November 1848 in Lemberg (ein officieller Bericht), mitgeth. von I. Levyčkyj 1—43; 4. Jubiläum der ukrainisch-russischen Literatur 1—1; 5. Miscellanea 1—12; 6. Wissenschaftliche Chronik: Uebersicht der Zeitschriften für das Jahr 1897: a) In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften; b) Uebersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete politischer, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1897, von Dr. M. Korduba (Schluss) 1—80; 7. Bibliographie 1—54; 8. Bericht über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1898) 1—4.

Inhalt des XXVI Bandes. 1. Kotljarevskij's Werke in Galizien, von Dr. I. Franko S. 1—14; 2. „Harte Zeiten“, Beiträge zur Geschichte Galiziens in den J. 1846—61, mitgetheilt von M. Zubryčkyj 1—16; 3. Inventarien der Domäne Ratno (Nord-Volynien) aus den J. 1500—1512, mitgetheilt von M. Hruševskij 1—40; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1896 (Schluss) 1—32; 6. Bibliographie 1—60; 7. Jubiläumsfeier der Wiedergeburt der ukrainisch-russischen Literatur, von O. Makovej 1—14.

Inhalt des XXVII Bandes. 1. Ein galizischer „Soldat der Zauberer“, mitgeth. von Dr. Ivan Franko S. 1—22; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung folgt) 1—68; 3. Miscellanea 1—18; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 1—12; 5. Bibliographie 1—52; 6. Jahresberichte der Gesellschaft für das Jahr 1898 1—22.

Inhalt des XXVIII Bandes. 1. Die Kosaken im Feldzuge von Smolensk in d. J. 1633—4, von Oleg Celevyč S. 1—72; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 69—94; 3. Miscellanea: Einige Actenstücke zur Geschichte der ruthenischen Ansiedelung jenseits des Bug, mitgeth. von M. Hruševskij 1—10; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba 1—36; 5. Bibliographie 1—45; 6. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft 1—4.

Inhalt des XXIX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Fortsetzung folgt) S. 1—13; 2. Die ruthenische Sprache auf dem archäologischen Congress in Kijev und der Antheil der Sevcenko-Gesellschaft an demselben 1—1; 3. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn von Ivan Verchratskyj (Fortsetzung) 95—200; 4. Miscellanea 1—5; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Mittelalter 1—31; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXX Bandes. 1. Ukraine nach dem Jahre 1654, Historische Skizze von L. Č. (Schluss) S. 14—67; 2. Beiträge zur Kenntniss der ruthenischen Dialecte in Ungarn, mitgeth. von Ivan Verchratskyj (Schluss) 201—276; 3. Zur Geschichte des „ruthenischen Ritus“ in Polen, Brief an die Redaction von Dr. Anton Prochaska mit Bemerkungen von Michael Hruševskij 1—8; 4. Miscellanea: Versuch einer Bibliographie des Gregor Skovoroda, von L. Č. 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898: In der Ukraine herausgegebene Zeitschriften 1—24; 6. Bibliographie 1—38; 7. Bericht über die Thätigkeit der Sevcenko-Gesellschaft der Wissenschaften (Februar—April 1899), 1—4.

XXXI—XXXII Bände enthalten die für den Kijever archäologischen Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — I. Hälfte: Archäologie, Geschichte, Ethnographie. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) 7—10, 27—30; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Archäologie, Geschichte und Ethnographie (deutsch) 11—26; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate (ukrainisch) u. A.: Gab es unter den ruthenischen Volksstämmen einen Volksstamm der Chorvaten? von M. Hruševskij. Ornamentik der Ostererier in dem Galizisch-Vollhynien, von Dr. M. Korduba. III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Das Gräberfeld in Čechy (Bez. Brody), archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—22; Zvenyhorod bei Lemberg (Bez. Bibrka), historisch-archäologische Untersuchung von M. Hruševskij, 1—28; Ein Bleisiegel aus Stupnyca bei Sambor, eine Notiz von M. Hruševskij, 1—4; Sociale Classen und politischen Parteien im Fürstenthum Halič bis zur Hälfte des XIII Jahrh., von Dr. M. Korduba, 1—42; Zur Frage über die staatsrechtliche Stellung der Kijever Fürsten des XV Jahrh., von M. Hruševskij, 1—4; Die kleinrussischen Länder der polnischen Krone gegen Ende des XV Jarh. Feindliche Einfälle und Organisation der Grenzvertheiligung, von S. Rudnyčkyj, 1—54; Beiträge zur Geschichte der Kosakenaufstände vom J. 1595—6, von M. Hruševskij, 1—30; Die ukrainischen Kosaken in den Jahren 1625—1630, kritisch-historische Untersuchungen von S. Rudnyčkyj, 1—76; Die Überbleibsel des ursprünglichen Communismus bei den Bojken (Galizien), von Dr. V. Ochrymovyč, 1—16; Der slovakische Räuber Janošik in der Volkspoesie, von V. Hnatiuk, 1—50; IV. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (Mai—August 1899), 1—4; V. Inhaltsverzeichnis des VIII Jahrganges der Mittheilungen der Sevcenko-Gesellschaft (B. XXVII—XXXI), 1—9.

Inhalt des XXXIII Bandes. 1. Bronzene Schwerte aus d. Bez. Turka (Galizien) von M. Hruševskij S. 1—4; 2. *Über den Accent in der ukrainisch-ruthenischen Sprache, Untersuchung von Dr. V. Ochrymovyč (Fortsetzung folgt) 1—64; 3. Varianten zu einigen Gedichten Sevcenko's, mitgetheilt von A. Konyškyj (Fortsetzung folgt) 1—16; 4. Miscellanea 1—6; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Literatur- und Kunstgeschichte im J. 1898, von Dr. M. Korduba — III. Neue Zeit; 2) Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1898 (Schluss) 1—54; 6. Bibliographie 1—46; 7. Berichte über die Thätigkeit der Gesellschaft (September—December 1899) 1—5.

Inhalt des XXXIV Bandes. 1. *Ein Beitrag zur Geschichte der Dorfgeistlichkeit, aus den Samborer Akten des XVI Jahr., von Michael Hruševskij S. 1—82; 2. Einige Beiträge zu einer kritischen Ausgabe de Gedichte Sevcenko's, von Julian Romanuk 1—32; 3. Miscellanea 1—14; 4. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der Zeitschriften für das Jahr 1899: in ukrainischer Sprache herausgegebene Zeitschriften, von S. Tomaševskij 1—8; 5. Bibliographie 1—58.

XXXV—XXXVI Bände enthalten die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten, aber infolge des Verbots der ukrainischen Sprache nicht vorgebrachten Referate. — II. Hälfte: Sprachkunde und Literaturgeschichte. I. Vorwort (deutsch und ukrainisch) S. 5—6, 24—25; Inhaltsangaben aller angemeldeten Referate aus dem Gebiete der Sprachkunde und Literaturgeschichte (deutsch) 7—23; II. Die im Auszug mitgetheilten Referate und Kommunikate, u. A.: Die Nasal-Vocale in den slavischen Sprachen, von A. Barvinskyj, 3—5; Ein Beitrag zur Kenntniss der Entwicklung der Volksprache in der Litteratur der galizischen Ruthenen, von E. Kokorudz, 7—8; Der litterarhistorische und historische Hintergrund des Liedes vom Ihors Heereszug, von Dr. V. Koeovskij, 10—32; III. Die in extenso mitgetheilten Referate: Über die Mundart der sogenannten Doly, von I. Verchratskyj, 1—128; Die Ruthenen der Eperies-Diöcese und ihre Dialecte, von V. Hnatiuk, 1—70; Das „Slovo über die Auferstehung Lazars“, ein altukrainisches Poem auf apokryphische Themen, von Dr. I. Franko, 1—57; Ein neuer Beitrag zu den Studien über Ivan Vyšenskyj, von Dr. I. Franko, 1—4; Das apokryphe Evangelium Pseudo-Matthai über die Geburt und die Kindheit Maria's und seine Spuren in der ukrainischen Litteratur, von Dr. L. Franko, 1—32; Wer war der Verfasser der „*Pravdy*“ (1599)? von Dr. C. Studynskyj, 1—20; Jakub Gavatovič (Gavat), Verfasser frühesten ukrainischer Intermedien aus dem J. 1619, von M. Pavlyk, 1—44.

Inhalt des XXXVII Bandes. 1. Die Ohringel des sog. Kijever Typus bei modernen Kaukasern, von M. Hruševskij S. 1—4; 2. *Das Karpatoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, 1—91; 3. Der Kijever Archäologen-Congress, von N. Knjaževyč, 1—11; 4. Miscellanea 1—16; 5. Wissenschaftliche Chronik: Übersicht der wissenschaftlichen Literatur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba, I. Allgemeines, II. Alterthum, 1—28; 6. Bibliographie 1—44.

Inhalt des XXXVIII Bandes. 1. Drei Bleisiegel aus der Umgegend von Halič (mit Abbildungen), von M. Hruševskij, S. 1—4; 2. *Die Beziehungen des Hetman Ivan Vyhovskij zu Polen in den Jahren 1657—8, von D. Korenec, 1—20; 3. *Das Karpatoruthenische Schriftthum im XVII—XVIII Jahrh., von Dr. I. Franko, Beilagen, XII—XXV (Schluss) 91—162; 4. Miscellanea, 1—4; 5. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 — Die in der Ukraine herausgegebene Zeitschriften, 1—25; 2) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. M. Korduba: III. Mittelalter, 26—38; 6. Bibliographie, 1—56; 7. Inhaltsverzeichnis des IX Jahrganges der Mittheilungen der Sevcenko-Gesellschaft (B. XXXIII—XXXVIII), 1—12.

* Die für den Kijever Archäologen-Congress bestimmten Referate sind mit einem Sternchen bezeichnet.

НБ ПНУС

249165

Inhalt des XXXIX Bandes. 1. Zum Andenken an Alexander Konyskyj von M. Hrusevskyj, S. 1—14; 2. Ungedruckte Gedichte des T. Sevcenko, mitgetheilt von A. Konyskyj, S. 1—8; 3. Varianten zu einigen Gedichten Sevcenkos, mitgetheilt von A. Konyskyj (Schluss), S. 1—22; 4. Übersicht des gegenwärtigen Standes der historischen Forschungen über die ukrainische Litteratur. Die älteste Periode. Einige Probleme und Desiderata, von Dr. Alexander Kolessa, S. 1—4; 5. Lateinische Infinitiva auf ier, von Ivan Kopač, S. 1—2; 6. Miscellanea 1—7. Wissenschaftliche Chronik: 1) Übersicht der wissenschaftlichen Litteratur auf dem Gebiete der politischen, Kultur-, Litteratur- und Kunstgeschichte im J. 1899, von Dr. Korduba: III. Mittelalter (Schluss), IV. Neue Zeit, S. 1—56; 2) Übersicht der Zeitschriften für das J. 1899 (Schluss), S. 57—78; 3. Bibliographie, S. 1—32.

Поодинокі томи „Записок“ (I—XXII, XXV—XXX, XXXIII—XXXVIII—XL) коштують 3 корони, т. XXIII—IV 5 кор., т. XXXI—XXXV—VI по 6 кор., комплект I—XX т. продасть ся по 48 кор. X річник коштує 12 кор.

Preis einzelner Bände (I—XXII, XXV—XXX, XXXIII—XXXVIII—XL) der Mittheilungen 3 Kronen, B. XXIII—IV 5 Kr. B. XXXI—VI à 6 Kr. B-de I—XX komplet kosten 48 Kr., X Jahrgang kostet 12 Kr.

НБ ПНУС

249165